

Földr. 0.

Földr. 0816/53

A MAGYAR
FÖLDRAJZI TÁRSASÁG
KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI
CHOLNOKY JENŐ

FELTÁMAD A FÉLHOLD

AZ ÉBREDŐ ISZLÁM NEMZETEI

ÍRTA

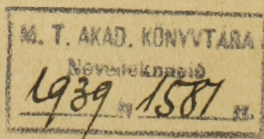
KERTÉSZ RÓBERT

80 KÉPPEL ÉS 16 TÉRKÉPPEL

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

102223

Dsannehnak — Dshaefer

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

«Minden értékes nép szentnek tartja
a haza földjét és szent az a munka is,
amely magát az ország területét, föld-
rajzi szerkezetét gyökeresen átalakítja.»

Gróf Klebelsberg Kunó.

Világpolitikai Baedeker.

Hosszú évszázadokon keresztül csak befelé néző életet élt a magyarság. Állampolitikai helyzete írta ezt elő: függő viszonyban, önállóság nélkül, csak belső kérdései foglalkoztatták első és utolsó sorban. Tágasabb horizontok felé nem fordulhatott tekintete, amíg bilincsekben érezte saját függetlenségét. De mire azt megkapta, — országhatárokat és társadalmi osztályokat szétkúszáló világháború után, — keserves tandíjat kellett fizetnie, hogy pótolni tudja a mult mulasztásait.

A Monarchia idejében csehek és osztrákok tartották megszállva a külügyi szolgálat csaknem valamennyi számottevő pozícióját, gyakorlat és hagyományok nélkül, rutinos diplomáták kiképzett sorai nélkül kellett elindulni az önálló, független állami élet útján. Új vendég, friss jövevény volt a kis Magyarország a nemzetközi élet színpadán, esztendőök alatt évtizedek munkáját kellett vállalnia. Az út nehéz volt és drága a tandíj. Mégis, az elmúlt közel húsz esztendő alatt egyre szélesebb körökben figyelt fel a magyar közvélemény a magyar külpolitika kérdéseire. Az élet a legkönyörtelenebb tanítómester. Saját húsvér és vérünk sajtásával tanultuk meg, hogy ma már nem egy császári és királyi nagyhatalom biztonságos páholyából nézhetjük a világ folyását, hanem pörén és sebzetten állunk ott magunk is az arénában, ahol jövőnk sorsa, a Dunamedence jövője vár megoldásra.

A legkomolyabb békebeli magyar napilapok is pársoros hírekben intézték el a világeseményeket *«Hírek a nagyvilágból»* című rovatokban. Ma csaknem naponta elsőoldalas cikkek és tudósítások hoznak hírt az újabb és újabb

«sorsdöntő» tanácskozásokról, kerekasztal-konferenciákról, államférfiúi utazásokról, népszövetségi válságokról, erőhatalmi csoportok, blokkok, tengelyek alakulásáról, feszültségek kiéleződéséről, gyarmati expedíciókról, polgárháborúk és véres hadjáratok frontjelentéseiről. Világesemények rázkódtatják meg a földkerekség négy sarkát s a világpolitika híreinek szól az újságolvasó első pillantása. Megtanultuk, hogy «extra Hungariam» is kell keresnünk a magyar élet biztosítékait és lépést kell tartani a kínok közt vajúdó, új világrendszer kialakulásának eseményeivel. Tájékozottságra van szükségünk, ezt érzi a magyar értelmiség, amikor ráveti magát a külpolitizálásra. S ha ma kávéházi Konrádok helyett kávéházi Metternichek firkálják tele vita közben a márványasztalokat, ez is mutatja, mennyire átérzi ma már a társadalom: életre-halálra megy a *«big game»*, amelynek külpolitika a neve.

Azok az érthetetlen, rejtélyes és titokzatos események, amelyek oly sokszor felkavarják Európa nyugalmát, csaknem kivétel nélkül a közeli és távoli Kelet problémáiban gyökereznek. *«Ex Oriente Lux»* ma így hangzik: Keletről jön a háború. Vért és aranyat vesztettek az európai nagyhatalmak a világháborúban, — új életet és gazdagságot csak a Kelettől remélhetnek. Az igazi nagyhatalmi pozícióharc Keleten folyik 1918. óta. A kulisszák mögött, a diplomáciai alvilág útvesztőiben folyó küzdelemnek öntudatlan résztvevői vagyunk valamennyien. Hatalmas a játék s mi már nem csupán nézői, de sakkfigurái vagyunk, — életünkről, jólétünkről, sorsunkról van szó...

Ha a legendás indiai, északnyugati határzónában fellángol a zendülés, megérzik a hatást a kanadai termény-tőzsdék és reagál a budapesti határidőforgalom: a tizsántúli gazda pedig sóhajtvá hallja a rádióban az árfolyamok ingadozását. Ha a teheráni kozákbrigád ezredese államcsinyt hajt végre, kikiáltja császári diktaturáját és felrúgja az angol-perzsa petróleumszerződést, megremegnek a *Grand Fleet*nek, a brit hadiflottának költségvetési tételei, Anglia szívesen szabad kezet enged Franciaországnak, bekövetkezik a Ruhr-vidék katonai megszállása, ami az okok és okozatok

újabb láncolatát indítja el Danzigtól Tiranáig, Bukaresttől Brüsszelig. Ha a titokzatos délarábiai felhőkarcolók országának uralkodója, Jahja imám, Jemen pap-fejedelme olasz géppuskákat vásárol, chifre-sürgönyök százai zuhognak Londonban a Downing Street híres és dísztelen palotájában, a «*Number 10.*» miniszterelnöki íróasztalára s a budapesti Nagykörúton öles betűkkel rikkantják az újságok, hogy küszöbön az olasz-abesszín háború. Ha a beduin Napoleon, Ibn Szaud kitör fanatikus vahabitái élén a sivatag szívéből és elfoglalja az Iszlám egyházi fővárosát, a szent Mekkát, éjszaka is nappali fény dereng a pilseni Skoda-művek fegyvergyártelepe fölött és Portugália vaskezü elnöke, Carmona tábornok megszakítja a diplomáciai viszonyt a cseh köztársasággal, mert a Kelet számlájára dolgozó hadianyaggyárosok már nem tudják felvenni a portugál megrendeléseket. És így tovább...

Szemünk előtt játszódnak le az események, csak az összefüggések, a nagy bábjáték titkos dróthuzalai rejtőznek mélyen a felszín alatt. Ezeket az összefüggéseket akarja felkutatni és napfényre hozni ez a könyv s amikor az egyes fejezetek sorra veszik a török renaissancet, az ezüst oroszlán birodalmának megújódását, az afgán trónváltások filmsebességgel pergő sorozatát, a fáraók országának főnixi újjászületését, az arab szabadságharcot és következményeit, öt új arab állam megalakítását, a palesztinai kérdést, az indiai és a vörös szovjetlobogó alatt élő mohamedánok küzdelmeit, Francia- és Spanyol-Marokkó problémáját, Abd el Krim riffkabiljainak küzdelmeit, — amikor mindez elvonul előttünk, mindenütt igyekszünk egy-két kíváncsi pillantást vetni a világdiplomácia kulisszái mögé, hogy megkeressük azokat a rejtelmes erőket, ismeretlenségbe burkolózó rugókat, amelyek titokzatos célok érdekében mozgatják az eseményeket.

Rövidre fogott és olvasmányos útmutató akar lenni ez a könyv az olvasó számára. A Közel-Kelet világpolitikai Baedekere. «*Dióhéjnyi*» összefoglalás, amely regénytémák és riportok, életrajzok és hősköltemények csírait foglalja magában. S a könyv utolsó lapján, annyi érdekes és roman-

tikus, kegyetlen és kalandos élmény után elkészíthetjük majd a mérleget is: a mohamedán népek nemzeti öntudatra ébrednek, villámok lángjai lobbannak a közelkeleti vihar-sarkokban, nyújtózik az Iszlám 400 milliós óriásteste. Tegnap még összebombázhattak 30,000 szíriai arabot a félkaru Gouraud tábornok kartácsai a damaszkuszi vér-fürdőben, — ma már pánarab kongresszus ülészik a sivatag kellős közepén épült villanyvilágításos, központi fűtéses szálloda-palotában és rádiós tankok dühörögnek Mekka és Medina között, — holnap pedig, ki tudja, összetalálkoznak, tengerré terebélyesednek a sivatag homokjából fakadt nemzetfolyamok és az újjászületett, politikai testté lett új-keleti Ige, az iszlám-nacionalizmus jegyében megindul az Iszlám második nagy szökőáradata Nyugat és Észak ellen, hogy elseperje maga elől a fehér ember megroskadt gyarmat-imperializmusának utolsó maradványait is.

Így és ezért íródott ez a könyv. S most szálljunk rá a Régi Ezeregyéjszaka bűvös varázsszőnyegére és kezdjük el az utat az Új Ezeregyéjszaka földjén. Allah kerim, Isten kegyelmes, ő legyen velünk!

A színhely és a szereplők.

A színhely : Afrika és Ázsia országai, ahol moszlimok laknak. Ha nem is terjeszkedhetünk ki valamennyi országra, ahol Mohamed hívei élnek, mégis meglepően gazdag névsort állíthatunk össze az Allah hitén élő országokból.

Nyugatról keletre haladva, Arnold *Toynbee* híres iszlám-világterképe nyomán így alakul a kép :

az afrikai kontinens területén Francia Nyugatafrika, Rio de Oro, Tanger, Marokkó, Algír, Tunis, Líbia, Egyiptom, Szudán, a Szomáliföldek lakosságának túlnyomó többsége mohamedán. Jelentős moszlim kisebbségek élnek Olasz Etiopiában, Madagaszkárban, a középafrikai francia birtokokon és a brit Tanganyika territoriumon. Átlépve Ázsia földjére, az arab félszigetet, Kisázsziát, Palesztinát, Iránt, Afganisztánt, India hatalmas területeit, a szovjeturalom alatt álló köztársaságok egész sorát, Aszerbejdzsánt, a Karakalpak-területet, Üzbekisztánt, Tadzsikisztánt, Pamirt, Kirgizisztánt és Kazakisztánt, — sőt átnyúlva a Távolszeletra, külső Mongólia és Tibet között Szinkiangot, valamint a hollandindiai birtokokat, Szumátra, Jáva, Celebesz és Borneo szigeteket, a Malakka-félsziget déli részét, a Molukki- és -Szunda szigetcsoportokat jegyezhetjük fel az Iszlám országai közé.

Bennünket a Közel-Kelet érdekel és ezt a színhelyet vesszük alaposabban szemügyre. Azokat a területeket, amelyek földrajzi fekvésüket és berendezésüket tekintve több átokban, mint áldásban részesültek a Teremtőtől, magas fennsíkokat, sziklás hegyi platókat, sós mocsarak lapályait, vulkáni kőzetek sziklarengetegeit és izzó homok-óceánokat. Ezek a területek erős vérű, erős akaratú és

erős hitű népeknek nyujtottak otthont az évezredek során és rajtuk minden természeti mostoha balvégzet dacára is híven megőrizték, sőt újra meg újra megtisztították, új életre keltették a népek az Iszlám gondolatát.

Hegyláncok vonulata hatol végig Kisázsian, ahová a mai Törökország visszaszorult. Az egykori világhatalom európai területe is hegyvidék: a Balkán hegység és a Dinári Alpok legszélső vonulatai, valamint a Marica és mellékfolyói által öntözött dombosvidék határolja. A Kemál alapította új török birodalom súlypontja azonban ma Kisázsia. A félszigetet északon a Fekete tenger, délen a Földközi tenger határolja, nyugaton pedig a Márvány tenger, a Boszporusz és a Dardanellák választják el Európától. A kisázsiai Törökország magas hegységektől övezett csaknem lefolyás nélküli fennsík, kibebítt hasonmása a belső-ázsiai magas fennsíknak. Karsztos, füves pusztaságain vulkáni eredeti csúcsok uralkodnak és a hatalmas félszigetet a Dinári Alpok folytatásaképpen az eurázsiai hegyvonulatok szegélyezik: északon a Pantusz, délen a Taurusz hegység. Ezek a hegláncok továbbkanyarodva a Kaukázushoz, illetve az örmény magassíkhöz csatlakoznak és itt magasodik az Ararat 5157 méter magas csúcsa.

Törökország felől átnyúlik keletre a perzsa, vagy, ma már helyesebben, iráni medence felől az Elbursz heglánc, amely az örök hósípkát viselő, 5670 méter magas Demavendben tornyosodik legmerészebben Allah ege felé. Irán, az ezüst oroszlán birodalma, zárkózott ország. Azért is tudott évszázadokon keresztül oly keményen ellenállni az orosz-angol harapófogónak, mert míg délen az Arab tenger és Perzsa öböl, északon pedig a Kaspi tenger és a turáni sivatag a határa, addig az iráni fennsík belsejét meredek peremhegységek szegélyezik, sós puszták, sós mocsarak és homoksivatagok zárják el a látogatók elől a «rózsailatú, csalogánycsattogású földi paradicsomot».

Hétmérföldes csizmánk számára már csak egy lépés az iráni fennsíkról az afgánok sziklabirodalma. Afganisztán területének négyötödrésze a Hindukus kristályközet-tömegből áll. A gigantikus hegyrendszer mellett még a Szefid

Koh mészkő-hegyvonulata is átszeli az országot és a világ egyik legvadabb sziklarengetege rányomta bélyegét a lakosság lelkére, vérmérsékletére is. Az afgánok harci kedvét a történelem során az indiai nagymogulok éppúgy megérezték, mint a brit indiai alkirályok, amikor az afgán rohamhullámok a Kabul folyó völgyéből át-átcsaptak az Indus völgyébe, Peshavar felé a híres-hirhedt, 2081 méter magas Khaiber hágón keresztül, vagy amikor a Peivar és Kodzsak hágók magaslatairól zúdultak le a vitéz hegyi törzsek.

Ázsia ajándékozta meg a három nagy egyistenhívő vallással az emberiséget és az őskultúrák szülőföldje, ahonnan nemcsak a tudomány és művészet alapelemeit, hanem még háziállatait, a lovat, a juhot, a tehenet, a sertést, a kutyát, a macskát, sőt mai gyümölcsünk, főzelékünk és virágaink nagyrésztét kapta a kultúrára aránylag később ébredő «barbár» Európa, de Ázsia küldte ránk irtózatosszerű harcosainak tömegeit is, ázsiai síkságokról tört elő a tatár és a török, ma pedig a huszadik század második harmadában évről-évre egyre fenyegetőbbben tornyosul a távolkeleti láthatáron a sárga óriás páncélba öltözött alakja . . .

Ázsia mellett Afrika a másik színhelye könyvünknek. Nyelvész, régész tudósaink szerint a Karthágó környékén élt avrigha, illetve a Szaharában élt auraga néptörzs elnevezéséből keletkezett a latin afer, többesszámban afri, africani név, amely a fekete földrész nevét adta.

A 30.000,000 négyzetkilométer terjedelmű roppant sziget bennünket érdeklő északi részén ugyanazzal a földrajzi alakulással találkozunk, mint az ázsiai moszlim országokban: hegyek, hegységek, hegyvonulatok, — sivatagok, sós tavak, sivár, kegyetlen homokóceánok. Az afrikai szárazföld északi tengerpartja hegyes földcsúccsal közeledik Spanyolország déli partszegletéhez, a gibraltári sziklavárhoz és ezt a két szembenálló fokot nevezték a régiek Herkules oszlopainak. A Kelet felé vonuló afrikai partszegély magas, szirtes, a tenger felől nehezen közelíthető meg. Kivétel a gábeszi és szidrai öblök közötti szakasz, itt vendégghivogatóan alacsonyra lelapul a part, hogy a barkai fennsíknál újra

feltornyosuljon a magasba. A franciák a háború után kiépítették az északi part autóstradáját, ehhez fogható szépségű útvonal alig örvendezteti meg másutt a földkerekségén az autós-turista szívét. A líbiai olasz hadiút műszakilag talán még tökéletesebb, de a sivatagi táj, — hiába érinti a Strada Lybica az ősi római romvárosokat — nem vetekedhet a francia serpentinekéről feltáruló bizarr-gigantikus tájszépségekkel.

A Nílus-deltánál és a szuezi csatornánál, amint azt a repülőgépen érkező utas már messziről is megállapíthatja, a parti peremszegély ismét lelohad, csaknem a Földközi tenger hullámainak szintjéig. (A Nílusról, az életet és halált jelentő folyam földrajzi adatairól, politikai, gazdasági és szociális jelentőségéről az «Ébredő Egyiptom» című fejezetben szólunk részletesen.)

A Vörös tenger partján újra magas szirtek szegélye vonul végig. Kopár és elcsüggesztő a látvány, ha ugyan a hőség elől menedéket kereső, «a vörös kutya» nevű őrjítően kínnó, trópusi bőrviszketegséggel küzködő utasnak van még kedve gukkerezni az afrikai partokat, ahelyett, hogy az átizzott falu fürdőszobában igyekezne hűsölni a zuhany alatt. A part végesvéig megtartja ezt a reménytelen sívár jellegét, egészen a Guardafui-fokig, ahol «Afrika orra» beleszimatol az Indiai Óceánba.

Geomorfológiai szempontból alacsony és magas Afrikára osztja fel a tudomány a sötét földrészt. «Magas Afrikához» tartozik az abesszín fennsík kristályközet-tömbje, amelyet vulkáni és tuffa-rétegek borítanak. Az Abesszín Alpokban találkozunk régi ismerősünkkel, a híres Tana-tóval. 1755 méter magasan fekszik a tenger színe felett ez a tó, a kék Nílus forrásvidéke, amelynek nevét az olasz-abesszín hadjárat alatt tanultuk meg. «Alacsony Afrikához» számítják Szudánt és a Szahara medence-csoportjait. 200—500 méter magas vidék ez, ahol mélyedések, árkok és geológiai küszöbök vésik markánsra a táj profilját, 1000 méterig emelkedő felföldek magasodnak rajta, sőt találkozunk 2—3000 méteres csúcsokkal is. Külön orográfiai egység, önálló terület az Atlasz hegység és jellegzetes afrikai földrajzi jelenségek a

vádik, a száraz évszakban teljesen kiszáradó folyómedrek, amelyeket azonban az esőzések megtölthetnek és ilyenkor robogó-rohanó hegyipatakként zúdul a vádi vize, amíg újra nem fordul az évszak és a víz ismét eltűnik a vízátbocsájtó talajban. Aminek viszont köszönhető, hogy a vádik mentén örökzöld oázisok, termékeny pálmaligetek virítanak. Ugyancsak afrikai jellegzetességek a *sottok*, az atlaszvidéki sós-tavak, a káli és nátrontartalmú óriási, mocsaras környékű sótelepek, amelyeknek szürke-pizkos, homokbelepte csikorgó sópáncélja helyenként olyan erős, hogy egész karavánokat elbír.

Afrika foglalja magában a földkerekség legtropikusabb vidékeit. Szudán a Föld legmelegebb országa: átlagos hőmérséklete 30 fok Celsius. Az esős évszak beállta előtt, áprilisban, májusban 50 fokos hőséget is mérnek. (Amit nyilván nem vesznek figyelembe napilapjaink tiszteletreméltó szerkesztői, amikor 28—30 fokos pesti kánikulában ájuldozva, már szudáni hőséget emlegetnek). A Földközi tenger vidékén lényegesen enyhébb a klíma. Alexandriában 20, Kairóban 22 fok az évi középhőmérséklet. Figyelemreméltó jelenség azonban az, hogy éjszaka afrikaszerte leszáll a hőmérséklet és a Szaharában nem ritkák az éjszakai talajmenti fagyok. Az ingadozás annál nagyobb, minél távolabb vagyunk az Egyenlítőtől, illetve minél magasabban fekszik az illető hely a tenger színe felett. Így például Murzukban 56 fokos maximumot és mínusz 2·5 fokos minimumot mérnek, de nem ritka Afrika belsejében a 60 fokot is meghaladó hőmérséklet-ingadozás sem. A barometrikus értékeket a passzát- és monszun-szelek változása adja meg.

Utolsónak vegyük szemügyre varázsszőnyegen tett utazásunk legnagyobb részének színhelyét: Arábiát.

A 3.000.000 négyzetkilométer nagyságú félszigetet az arabok *dzseziiretnek*, szigetnek nevezik és ezzel öntudatlanul is csatlakoznak a modern földtani, földrajzi felfogáshoz, amely szerint Arábia inkább Afrikához tartozik, semmint Ázsiához. A földnek ez a legnagyobb félszigete ugyanis nem egyéb, mint összekötő kapocs, átmeneti sziget a két

világgrész között, sőt ma a világpolitika alakulása és a közlekedési technika fejlődése következtében már három földrésznek, Európának, Ázsiának és Afrikának összekötő hídfoállása és három világtenger partján elterülő ellenőrző pillére az India felé vezető tengeri, szárazföldi és légi utaknak.

Földtani szempontból Arábia szerves folytatása az afrikai magasságnak. Az elválasztó Vörös tenger, amelynek átlagmélysége mindössze 500 méter, szintén jellegzetes keletafrikai árokképződmény. Az arab félsziget felépítése egységes. Gneisz, gránit és kristálykőzet az alap, amelyre különböző üledékes kőzetek telepedtek le. Így a félsziget közepén, Nedzsdben núbiai homokkő az uralkodó kőzet. A forró sivatagi szél ebből fújta ki, porlasztotta-bomlasztotta elő a homokot, amelyből a sivatagi óceánok keletkeztek. Mekka és Medina környékén bazalttakarót, a palesztinai Tábor-hegyen, a Jordán völgyében, Adennél és Perim-szigetén vulkáni kúpokat mutat Arábia földtani térképe.

A félsziget partjain 9000 kilométer hosszúságban rideg, zordon, barátságtalan, fűrészprofilú, meredek kőhegyek húzódnak végig. Az arábiai fennsík felmagasodó peremszélei ezek, bent a félsziget belsejében egyetlen gyűrődés sem szakítja meg a platót. Az egyetlen 3000 méteres magasságig emelkedő lánchegység csak az Oman félszigeten jelentkezik.

Északon, Palesztinában a Libanon és Antilibanon párhuzamos hegyvonalai között ismét egy teljesen afrikai jellegű horpadás vonul végig. Ebben ered a Jordán folyam, átfolyik a Genezáreti tavon és mint párját ritkító természeti jelenség 2—400 méternyire a tenger színe alatt a Holt tengerben végződik, Szodoma és Gomorrhá egykori pusztulása helyén, a világ legforróbb, legsátánibb, de kincseket érő vidékén: aszfalt, kén és foszfáttelepek között.

Délen az igazi, hamisítatlan arab sivatagrendszerek terülnek el. Arábia belseje három részre tagozódik. Első a víz és növényzet nélküli Dehna sivatag, amelynek keleti része a hírhedt Rub'el Kali, az 1200 kilométer hosszú,

800 kilométer széles, 800,000 négyzetkilométer területű «üres sivatag». A második a Kis Nefud (arabul : «az elfogyó») sivatag laza, rőt futóhomokbuckáival, 20 méter mély vádiszakadékokkal a vörös homokóceánban. A harmadik sivatagrendszer a 70,000 négyzetkilométer területű Nagy Nefud, amelynek sötét, kopár bazaltszikláit, víz és vegetáció nélkül a napfényben izzó kőtörmelékei között 200 méter mély homokkutakat is mértek már.

Kő és homok és pálmák képzete társul Arábia fogalmával s valóban, már a rómaiak is homokos, köves és boldog Arábiát különböztetnek meg leírásaikban. Az első térképet Kr. u. 151-ben rajzolta Ptolemaiosz, de az első európai sereget már két évszázaddal előbb vezette Aelius Gallus egyiptomi római helytartó Arábia ellen. Kr. e. 24-ben meneteltek a sas-jelvényes cohorsok elsőízben a sivatagban, a csatákat sorra meg is nyerték, de a hadjáratot elvesztették, akárcsak Napoleon a szörnyű orosz síkságon. A terep és az éghajlat legyőzték, visszaverték a római hódítókat. És ez volt a sorsa minden uralkodónak és hadvezérnek, aki megkísérelte leigázni az arabok földjét. Nagy Sándortól a török szultánokig számtalan kísérlet történt, etiop és perzsa dinasztiai seregei ostromolták Arábiát, de a sivatag mindig megvédte fiait Cyrus és Szeszosztrisz, Pompeius és Traianus ellen.

Keményen ellenállt és megőrizte függetlenségét a beduinok földje. Területe akkora, mint Németország, Franciaország, Itália, Lengyelország, Magyarország és Románia területe együtt. Hajózható folyói nincsenek, — ilyeneket még a páriszkörnyéki békeszerző aggastyánok sem találtak volna, — a sziklahegyekről lezúduló időszaki víztömegeket a szomszjas föld nyomtalanul felissza, minden egyes forrást drága kincsként kell félteni s az esővizet az utolsó cseppig ciszternákban, csatornavezetékekben gyűjtik össze. A forró lehelleltű sivatag ötvenfokos napi hőmérséklet-ingadozásokat mutat fel, nyugaton, a Vörös tenger partján veszedelmes lázak, párásan fülledt vidékek betegségeinek csíráit rejti magában. Csak az Indiai óceán partszegélyének fennsíkja egészségesebb, ott bőven akad víz és fa, legelő és

gyümölcs s aránylag ez a legsűrűbben lakott része Arábiának. A félsziget népsűrűségének arányszáma ugyanis 2, egy négyzetkilométerre két lakos jut. Ez a venezuelai népsűrűségnek felel meg, de mégis duplája a nagy csendesóceáni «légüres térnek», a minden expanzív országok figyelmét mágneses erővel maga felé vonzó Ausztrália kontinentális vákuumának.

Arábia belsejében szűzi érintetlenségben élt az őslakosság. *Bajaditáknak*, elveszetteknek nevezték őket a nyomukba lépő «nyugatiak», vagyis *arabok*. A sivatag gondosan és jóságosan elzárta a honfoglaló arabokat az ókori népviharzások hullámverései elől s az évszázadok csaknem eseménytelenül, de mindenesetre nyomtalanul gördültek el Arábia népei fölött. A kemény, küzdelmes élet nem serkenti a népszaporodást, de kiválasztja az erősebb túlélőket. A darwini szelekciós-elmélet gyakorlati igazolását mutatják az arabok. Ismeretlen idők óta sátoros pásztorok mind a mai napig.

A sors két barátot adott az arabnak: a lovat és a tevét. Tisztavérű tenyészetek világhírűek s ahogyan az arab ember végtelen, tengerikígyó hosszúságú nevet visel, egymáshoz kapcsolva felmenő őseinek egész sorozatát, épp úgy lovainak és tevéinek pedigréjét is hosszú percek alatt recitálja fejből a boldog és büszke tulajdonos. Az arab ló megmenti gazdját életét, vele együtt harcol, marakszik a csatában, az arab vitéz életénél is jobban szereti lovát, esténként szerelmesen suttog a ló fülébe abrakolás közben, megtanítja titkos jelekre, csak a végszükség pillanataiban alkalmazható jeladásokra, összeforr vele békében és csatában, legszebb költeményeit a vágató lovakról énekli s az arab ló legnagyobb kincse az arabnak. Csak a lépést és a vágatát ismeri. Telivér ménjét még csak elajándékozza, vagy eladja, de törzskancájától nem válik meg soha. Az ég ajándéka a teve is, a rút alakú, bús tekintetű, hiszteriasan ideges sivatagi szörnyeteg, de hozzáértő kézben a legcsodálatosabb teljesítményekre képes. A kétpúpú dromedár ötszázkilós terheket szállít s a híres gyorsstevék, mint például a bisarin-tenyészet tevéi, a legtüzesebb lovakat is legyőzik.

Az Iszlám terjeszkedése Mohamed fellépése után Ázsiában és Afrikában.

Fekete kecskeszőr-sátrakban, meszaltfalú házakban városokba tömörülve, örökös harcok közepette élt az arabság Mohamed próféta előtt. Állandó törzsi csatározásait csak a vérbosszú törvénye és bizonyos hónapok szent békéje szabályozta. Patriarkális egyszerűségükben erkölcsös, vendégbarátságot tisztelő, bőkezű, lovagias vitézek és vérszomjas, kegyetlen rablók, iszákos szerencsejátékosok voltak egyszemélyben. A nő csak árucikk volt a pogány arabok szemében. Válótechnikájuk a legegyszerűbb: «Olyan vagy számomra, mint az anyám háta!» — ez a formula, amelyet ha férfi kimondott, máris elvált embernek tekinthette magát. Ugyanakkor az asszonynak is jogában állt válópert indítani, ha elégedetlen volt urával. Egyszerűen csak el kellett fordítania a sátor ajtaját s a hazatérő férj ebből már tudhatta, hogy hányat ütött az óra. Fiúgyermek születését áldásnak, a leányt átoknak tekintették s gyakran élve temették el az újszülött leányokat a forró homokban. Legmegkapóbb kollektív gondolatuk a családi összetartás, a törzsi szolidaritás. Egyetlen család-, vagy törzs-tag sérelme fegyverbe szólítja a vérbosszúért az egész tábor. Ugyanilyen komolyan veszik a vérszerződést is. Ha valaki felvételért folyamodik a törzshöz s a harcosok tanácsa méltónak találja erre, néhány csepp vérére hullatja a jelentkező a törzsi bálványra, vagy néhány csepp tejet szív a törzs egyik asszonyának anyamelléből s ettől a perctől kezdve egyenjogú tagja a közösségnek.

Önmagukat Ábrahám elsőszülött fiától, Izmaeltól származtatták s egyszerű kultuszt, kezdetleges vallást teremtettek maguk számára. Tisztelték az éjszaka égitesteit, amelyek szikrázva ragyognak Arábia földje fölött, különböző néven nevezték fő- és mellékisteneiket s ezeknek leányait, az angyalokat. A túlvilági életről alig voltak képzeik, de hittek a dzsinnekben, a jó és rossz démonok csoportjaiban. Totem-kultuszt űzve, önmagukat a keselyűk, a kutyák, a kecskék, az oroszlánok fiainak nevezték az egyes törzsek, totem-jelvényeiket belesütötték tevéjük és birkájuk bőrébe. Érdekes jelenség volt a kövek babonás tisztelete. Ha egy arab lyukat fúrt háza vályogfalába,

hogy ott elrejtse pénzét s a lyukat kövel zárta el, sokáig habozott, amíg újra fel merte nyitni ezt a vályogtrezort. Rózsavízzel permetezte, tömjénnel füstölte, imákkal engesztelte sokáig a követ s fennhangon fogadkozott, hogy csak kölcsön veszi a pénzt a kőtől. Mohamed próféta egyik kortársa így jellemezte ezt a kő-fetisizmust:

«Ahol csak egy követ találtak, leborultak előtte és úgy imádták. Ha az sem akadt, homokkupacot kotortak össze, megfejték fölötte egy tevekancát s ezt a bálványt imádták.»

Mint más semita népek közt, az arabok közt is igen nagy szerepet játszottak az általános kő-kultusz sorából kiemelkedő, különösen tiszteletreméltó szent kövek, közülük a legfontosabb a mekkai Kába világhírű fekete kőve. A Kábát, ezt a kockaalakú szentélyt ősi legenda szerint Ádám, az első ember építette s amikor megrongálódott, Ábrahám restaurálta. Ekkor történt, hogy az angyalok lehoztak az égből egy hófehér követ, de ez idővel a bűnösök csókjaitól megfeketedett. A kő valószínűleg meteorkő, levegő-buborékok vannak benne s ez magyarázza az araboknak azt a hitét, hogy a fekete kő nem merül el a vízben. 1007 évvel ezelőtt egy siíta szekta elrabolta s amikor 20 évvel később a mekkaiak visszaszerezték, először úszópróbát rendeztek a kövel, hogy megbizonyosadjanak valóságáról.

A Kába tisztelete az őskorba nyúlik vissza. Mekka, vagy Bekka városról csak Kr. u. az V. századból vannak híreink, amikor Kuszai, Mohamed próféta egyik őse a kinana-beduinok koreis nevű altörzséből, rávette társait arra, hogy letelepedjenek a forró, terméketlen völgyben és elviseljék az éghajlat minden kellemetlenségét. Igaz, hogy ennek fejében kinevezték magukat a Kába őreinek és remek üzleteket csináltak a szentélyt látogató zarándokok élelmezésével. Kuszai családja, a koreis törzs, amelynek a kardhal volt a totem-állata, jó cserét csinált, amikor elhagyta az Eufrátes vidékét. Az izzó mekkai katlanban rövidesen meggazdagodtak, drága pénzen árusították a Zem-zem forrás keserű vizét, és nyílhúzás útján jövendőt mondtak. Mint a szentély szabadalmazott őrei, régi törzsi bálványukat, Al-Laht állították fel főistennek a Kábában,

kieszelték, hogy a zarándokláshoz különleges ruházatra van szükség, mert minden más öltözék tisztátalan s ruhakölcsonzó-intézményt állítottak fel s ez megint külön jövedelmet jelentett, hiszen mindenki igyekezett az előírásos, tiszta köntösben végrehajtani a fontos zarándoklatot. Kivéve az egészen szegényeket, mert ezek egyszerűen úgy oldották meg a kérdést, hogy levetették tisztátalan ruháikat és meztelenül tisztelegtek a Kába előtt.

A szentélyben a pogány arabok valóságos pantheont gyűjtöttek össze: Ábrahám és Izmael képmásai mellé valamennyi törzs odahordta saját külön bálványképét. Háromszázhatvan ember-, sas-, oroszlan-, antilop-alakú bálvány között ott volt egy szíriai műremek is, egy vörös achátból faragott Hebal-szobor. Jobbkezében a jóslás jelképét, hét tollvesszőnélküli nyílból álló köteget tartott. Igen valószínű, hogy a Kábában emberáldozatokat is bemutatnak, — Japántól Peruig divott ebben az időben a véres kultusz — hiteles forrás szerint például a dumatia-beduinok a Kr. u. III. században évente egy serdülő ifjút áldoztak fel totem-képük előtt s adatunk van arra is, hogy még Mohamed apjának is ilyen megtisztelő halálnemet szántak szülei fogadalmuk alapján s csak később gondolták meg a dolgot, amikor száz tevével váltották meg gyermeküket a haláltól.

Amikor évente rendszeresítették a zarándoklatokat, Mekka városa rohamos fejlődésnek indult s mint nagyforgalmú karavángócpont a kereskedelem középpontja is lett, amellet, hogy már a pogány arabok előtt is szent város hírében állt.

Ez a színhely, ahonnan az Iszlám elindult. Arábia földjén született Mohamed próféta, arab földről sugárzott ki tanítása, arab hódítók indultak hareba három világrész ellen, az arab sivatag őrizte meg az iszlám világbirodalom összeomlása után a próféta tiszta tanítását s az arabföld titokzatos, ismeretlen központjából jött el az a férfiú, aki napjainkban teremtetete meg az új arab királyságot s a feltámadt félhold jegyében ébreszti nemzeti öntudatra az Iszlám népeit.

«... És Mohamed az Ő prófétája!»

1.

Pogány törzsek éltek Arábia földjén s az egyistenhívő vallások követői közül elsőnek a zsidók szivárogtak be oda. Jeruzsálem pusztulása után egyre fokozódott az izraelita bevándorlás, a Délarábiai Jamenben valóságos hittérítő állomásokat létesítettek s az utolsó hamjarita jemeni király, tiszta arab vére ellenére, Mózes vallását követte, sőt még keresztényüldözéseket is rendezett egészen addig, amíg Krisztus után 502-ben az abesszín uralkodó meg nem sokallta az arabfajú, izraelita vallású fejedelem kegyetlenkedéseit. Hadat üzent, legyőzte és csatában megölte a jemeni királyt. A zsidóság délen fészkelte be magát, a kereszténység pedig észak felé terjedt s Európát hódította meg. A krisztusi tan hirdetői csak későn és bizonytalanul indultak meg déli irányban, Arábia és Afrika felé. Az Arábiához legközelebb fekvő szíriai és palesztinai püspökségek harcoltak az arabok csillagimádó, pogány babonái ellen, elsősorban azonban a különböző szakadár egyházak tagjai, különösen monofiziták és nesztoriánusok vonzódtak a függetlenségükért körömszakadtáig harcoló arabokhoz. Pogány, keresztény és zsidó tanok hatása sugárzott ki tehát a félsziget fölött, amikor Krisztus után 570-ben megszületett Mekkában Mohamed, az Iszlám prófétája.

Az «elefánt esztendejében» született, abban a csodálatos évben, amikor Abraha abesszín négus serege tizenhárom elefánttal ostromolta a mekkai várfalakat s amikor «égi madarak beláthatatlan serege apró agyaggolyócskákat dobált a támadókra» s így űzte el őket Mekka falai alól. Kevésbé költői nyelven szólva ez annyit jelent, hogy feketehimlő-járvány tört ki az etióp seregben s ezért

vissza kellett vonulnia. Ez az esztendő még egy csodát hozott Arábiának: a kuszai-törzsből származó Hasim-családban fiúgyermeket szült Amina asszony urának, Abdullahnak. Bizonyos legenda szerint az apa kerek két esztendővel a kis Mohamed születése előtt meghalt volna ugyan, — ami nyilván hivatkozás akar lenni a szeplőtelen fogantatás analógiájára, — tény az, hogy Mohamed korán árvaságra jutott s apai örökségként öt tevét és egy rabnót kapott. Előkelő, nemes mekkai családok szokása szerint beduin dajka vette gondozásba az újszülöttet s a jóságos Halina a sivatag szabad ege alatt, törzse sátorvárosában nevelte a gyermeket hatéves korig. Ekkor meghalt Mohamed anyja is s a kisfiút Abd el Motalib, a nagyapa vette magához. Két évvel később az új otthonba is beköszöntött a halál, a nagyapa meghalt, Mohamednek tovább kellett vándorolnia. Nagybátyja, Abu Taleb házába került, ott nem vegyülhetett el a nyüzsgő gyermeksereg körében, a koldusszegény árva rokongyerekek pénzét kellett keresnie, elszegődött gazdag mekkaiakhoz kecske- és birkapásztornak. Szorgalmasan sütögette a törzsi bélyegzőket a juhok, tevék farába, megtanulta a sátoros pásztorok tudományát, megismerte kezdetleges jóslásaikat s kiolthatatlan tűzzel fellobbant szívében a szeretet a nemes arab telivér lovak iránt. Törzsi háborúságok, vérbosszuk, hadicselek, diplomáciai taktikázások jegyében teltek az esztendők, Mohamed felserdült, de írni-olvasni nem tanult meg, csak a számjegyeket ismerte.

Huszonöt éves korában lépett a Kadidzsa nevű előkelő és gazdag özvegy szolgálatába. Az egyszerű tevehajcsár gyors előléptetésben részesült. Kereskedelmi utazóból cégvezető lett, majd férj és cégtulajdonos. Negyvenéves volt az özvegy, amikor megajándékozta kezével és vagyonával Mohamedet, de házassági szerződésük egyetlen szemernyit sem tért el az igazságtól, amikor egyszerű és mégis költői szavakkal ecsetelte a két fél egymásiránt érzett őszinte vonzalmát és odaadó szerelmét. Mohamedet nagybátyja, Abu Taleb segítette, így 12 uncia aranyért és 20 tevéért tudta «megvásárolni» feleségét. Mohamed most már gazdag

ember volt és hálából házába fogadta Abu Taleb fiát, Alit s ez az unokaöccse lett később az Iszlám legtüzesebb előharcosa, sőt feleségül vette Mohamed kedvenc leányát, Fatimét s házasságukból született Hasszán és Husszein, a siíta moszlimek két szent vértanúja.

Keveset tudunk Mohamed életének erről a szakaszáról. Két fia született, az elsőt Kaszimnak, önmagát pedig büszke atyai boldogságában Abdul Kaszimnak, Kaszim atyjának nevezte, — második fia Abd el Maszaf, vagyis «a bálvány szolgája» volt. Ebből arra következtethetünk, hogy abban az időben Mohamed még nem vonta ki magát a babonás korszellem alól. Mindkét fia korán meghalt s a próféta vérét így csak leányágon örökölték utódai. Mohamed fiatal férj korában derék, közbecsülésben álló polgára volt városának: el *amin*nak, a hűségeseinek nevezték.

Ha abban az időben lett volna Mekkában modern útlevélihivatal, az eljövendő próféta személyleírását a következőképpen állították volna össze: közepes termetű, szélesvállú, impozáns megjelenésű férfiú. Boltozatos koponyáját vékonyszálú, de sűrű és göndör fekete haj borítja, homloka magas, sűrű szempillái alatt nyugtalan tekintetű fekete szemei «rőtes fényben lobognak», merész sasorr ugrik elő hosszúkás arcából, világosbarna bőrű arcát erősnövésű fekete körszakál keretezi. Járásközben eredeti módon himbálja vállait, «úgy mozog a teste, mintha hegyről jönne le». Keze finom és puha, kézfogáskor szívesen hosszabb ideig otthagyja annak a kezében, akivel parolázik. Erős szervezete ellenére ideges, érzékeny természet, — a vitustáncról és epilepsziás rohamokról szóló, régóta megcáfolt mesét csak keresztény, görög ellenségei terjesztették róla, — gyűlölte a rossz szagokat, a fokhagymabűztől csaknem elájult, kedvelte az erős illatszereket, nagy súlyt helyezett a testápolásra, illatos szájvizet használt, szakállát olajakkal, kenőcsökkel ápolgatta és szívből útálta a gondozatlan, fésületlen, piszkos megjelenésű embereket. Különös ismeretőjele: két lapockája között szokatlan alakú anyajegy, a «prófétai elhivatottság pecsétje».

Mi indította arra, hogy vallást alapítson? Erre a kér-

désre csak tétova válaszokat adhatnánk. Valószínű azonban, hogy feleségének rokonai, Haraka és Szejid ibn Amr voltak rá hatással, mert ezek az erkölcsök romlottságát ostorozták és a monoteizmus felé közeledtek filozófiájukkal. Említettük, hogy sok palesztinai emigráns zsidó vegyült az arabok közé, abesszín rabszolgák pedig valamilyen degenerált, eltorzított keresztény vallást hoztak Mekkába, — Szűz Mária szobra is ott állt a Kába szentélyében, — a jemeni Nadzsán városa egyideig keresztény püspöki székhely is volt, úgy, hogy amikor Mohamed kezdett elfordulni a bálványimádástól, az ószövetségi történetek, a rabbi-regék és a különböző apokrif-legendák hatása alatt elmélyült az egy igaz Istenhez vezető út keresésében. Reformeri buzgalommal egyre hosszabb időre vonult vissza a mekkai vad sziklahegyek magányába, hogy elvégezze elmélkedéseit. Az önsanyargatás és virrasztás okozta idegeinek ingerlékenységeit s ő, aki amúgyis mindig hitt az állatok ösztönében, a dzsinnek hatalmában, a ráolvasásban, a szemmel való megverésben, most egyre különösebb álmokat álmodott, lidércnyomások gyötörték, hallucinációk és víziók izgatták érzékeit.

Negyvenéves korában, Krisztus után 610-ben, ramadan böjt havában éppen Hira hegyén állt, amikor «egyszerre úgy érezte, hogy valaki odalép melléje». Tudta, hogy ez a valaki nem lehet más, mint Gábor arkangyal, az Úr küldötte. «Olvassad» — hangzott az égi szózat; Mohamed alázatosan válaszolt, hogy ő nem tud olvasni, mire az angyal megtette első kinyilatkoztatását. Ez ma a Korán 96. szurájának, az «Alvadt vér» című fejezetnek bevezetése :

Olvassad! Urad nevében, aki teremtett,
Aki alvadt vérből teremtette az embert ...

Rémült riadalom remegett szívében, amikor a látomás elmúltával hazarohant és elmesélte a történeteket Kadidszának. A jó és megértő feleség vigasztaló szavai csak ideig-óráig nyugtatták meg, mert Mohamed ettől kezdve aggódva töprengett, újabb látomásoktól rettegett, ugyanakkor azonban érezte, hogy nem bírna tovább élni, ha nem követ-

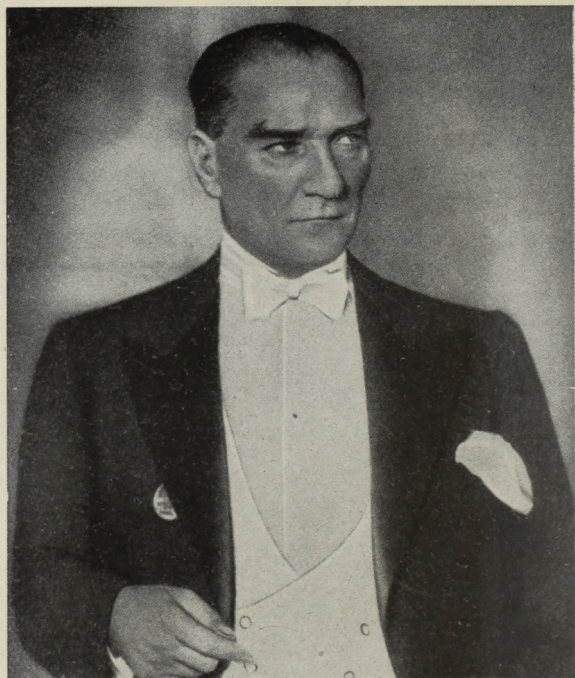
Mohamedán vallású néger törzsfőnök «palotája» az Aranyparton,

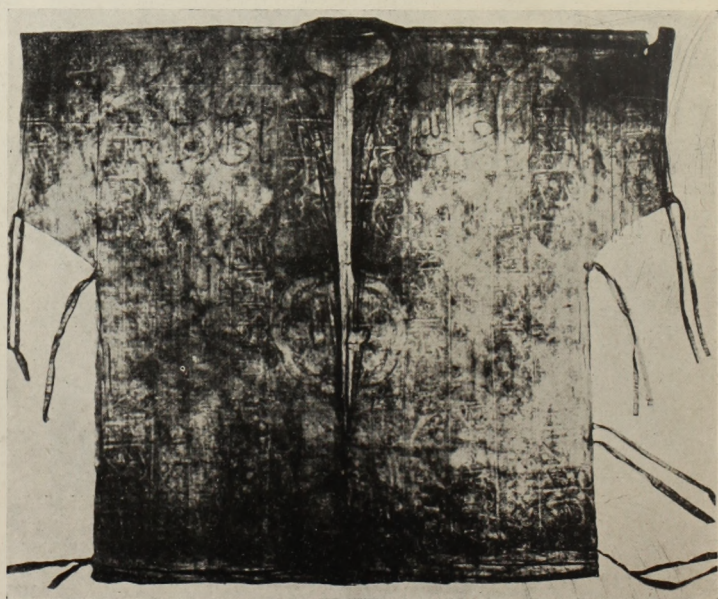
Ősi sivatagi kutak a «szerir»-ben, a köves pusztaságban.

Összkomfortos luxusszállodái építésénél a modern építészet is igyekszik az ősi formanyelvet követni.

Musztafa Kemál pasa.

Mohamed próféta inge. Az Iszlám egyik legértékesebb ereklyéje.

kezik el egy újabb vízió. Hónapról hónapra, évről évre izgatottabb lett, kedélyhangulata a legsúlyosabb nyomottságból mániásan viharos feszültségekbe csapott át s amikor már három esztendeig tartott ez a vergődés, eljutott odáig, hogy öngyilkosságot tervezett. Szakadékba akarta vetni magát, csak hogy véget érjen a kínzó bizonytalanság, amikor hirtelen, «égi dicsfénytől övezve», újra megjelent előtte Gábor arkangyal. Mohamed sürgősen hazasietett, megparancsolta feleségének, hogy takarja őt be köpenyével, lefeküdt az ágyba, fejére húzta köntösét s így hallgatta az angyali szózatot :

Oh, te betakart,
Kelj fel és óvjad
És tiszteld a te Uradat ...

(«A betakart» című, 74. szura bevezetése.)

A bűvölet megtört. Most már tudta Mohamed, hogy nem kell még egy *fatrah*-t, még egy ilyen gyötrelmes háromévi időszakot kivárnia, most már bizonyos volt afelől, hogy Isten őt prófétának választotta ki s az a hivatása, hogy visszaállítsa Ábrahám ősi hitét, örömet hirdessen az igazhívőknek, büntetést a hitetleneknek. Semmilyen más égi jelre nem volt szüksége, kizárólag a mennyei mámorban fakadt Korán-versekre alapította egész tanítását. Elég erősnek érezte magát, hogy elviseljen gúnyt és megaláztatást. Családtagjai ugyanis, elsősorban Abu Lahab nevű nagybátyja, sorra elfordultak tőle, csak Kaddisa, leányai, Ali unokaöccse és Szeid, a felszabadított rabszolga és örökbefogadott fiú tartottak ki mellette néhány jóbaráton kívül. A mekkai patriciusok közül csak ketten hittek a csodálatos prófétai küldetésben. Az egyik Abu Kuháfa, később, amikor Mohamed feleségül vette leányát, Aisát, felvette az Abu Bekr, «a szűz atyja» nevet s minden válságban és lelki vergődésében erős támasza maradt, a próféta halála után pedig az Iszlám első kalifája lett. A másik patricius-hívő Othmán volt, a későbbi harmadik kalifa. Ő kezdetben nem annyira meggyőződésből csatlakozott, mint inkább Mohamed leányának, a szép

Ruklijának kezét akarta elnyerni. A többi hívő között ott volt Bilal, az abesszin rabszolga, belőle lett a moszlimok első müezzinje, valamint Kadidzsa néhány idősebb korú barátja.

A koreis-törzs eleinte nem sok ügyet vetett a Mohamed házában rendezett szokatlan összejövetelekre, később azonban már városszerte felfigyeltek az emberek. Mohamed hívei nem járultak a Kába elé, a szent kő őreinek jövedelme megcsappant, gyűlölettel kezdték emlegetni a «prófétát» és megostromolták Abu Talebot, vonja meg védelmét Mohamedtől. A derék nagybácsi nem hitt ugyan a «küldetésben», mégsem volt erre hajlandó. Csendes bojkott indult meg Mohamedék ellen, a híveket üldözték, a próféta kénytelen volt azt tanácsolni nekik, hogy tagadják meg őt a külvilág előtt, később már utasította őket, meneküljenek át Abesszíniába. Egymásután száznál több híve szökött át a négusi birodalomba, a feldühödött koreisiták követek útján kérték kiszolgáltatásukat, azonban a négus megtagadta a kérés teljesítését, mivel az emigránsok néhány Jézusról szóló idézettel megnyerték szívét. Mohamed ugyanis velük küldte ki a 19-ik szurát. Ebben Jézust prófétának nevezi, aki szellemektől fogant szűz anyja méhében. A négus tehát teljes joggal arab keresztényeknek vélte a szökevényeket s nem vonta meg tőlük pártfogását.

A terror hatása alatt Mohamed is megingott. Ki egyezett a koreisitákkal: azok elismerték őt Isten küldöttjének, ő viszont elfogadta a három fő-istent, Allát, Manát és El-Usszát. Az 53-ik szurában «magasan szárnyaló hatytyúknak» nevezte a három bálványt és közbenjárásukat kérte. Másnap már megbánta ezt a kinyilatkoztatást. Kiállt a nép elé és közölte, hogy az előző napi verssorokat a sátán sugta a fülébe s ezért gyorsan meg kell változtatnia a szöveget, úgyhogy ezek a bálványok csak pusztá nevek, Isten nem küldött számukra teljhatalmat, nem is kell tehát tőlük közbenjárást, vagy segítséget várni.

Fokozott dühvel üldözték ezután a próféta híveit. Az abesszíniai emigránsokat egy álhírnék bizonyult híradás hazacsábította, de sürgősen újra sarkonfordultak,

amikor látták, hogy egyre rosszabb idők járnak Mohamed híveire. Igaz, hogy ebben az időben két befolyásos hívő is csatlakozott: Hamza, a próféta vitéz nagybátyja és Omár, a későbbi második kalifa, aki veszedelmes ellenfélből Mohamed legelszántabb harcosa lett. Ők ketten bátorították-tüzelték a prófétát, úgyhogy most már kilépett tanításával háza négy fala közül s nyilvános összejöveleteket rendezett a Kába előtt. Óriási esemény ez az Iszlám életében: megszületett az ima. Eddig ugyanis csak egyéni áldozatokat mutattak be a totem-bálványok előtt, tesszésszerű szavakat mormoltak: Mohamed hívei azonban már együttesen könyörögtek Istenhez, egységes szöveget mondtak s a fohászok kollektívitását erőteljesen kihangsúlyozta a rituálé mozdulatainak ritmikus hullámzása. A petyhüdt, korrupt erkölcsű Mekkában hatalmas vallási szenzációt jelentett a szervezett hitközség dinamizmusa.

De az ellenfél nem nyugodott. A gögös, feudális plutokrácia a bűnök egész halmazát hozta fel Mohameddel szemben: osztályellenes izgatás, lázításra, felkelésre, zendülésre való bujtogatás, a fennálló társadalmi rend feldúlására való szövetkezés, — mindezt felrótták a prófétának és Abu Laheb kivételével kiközösítették a társadalomból az egész Hasim-családot. A mekkai anathéma okmányát kifüggesztették a Kába falára, tilos volt házasságra lépni, tilos volt üzleteket kötni a kiközösített család tagjaival. Két teljes esztendeig tartott a vesztegzár. A Hasim-család hívő és hitetlen tagjai együttesen Mekktól keletre egy keskeny és szűk völgyben húzták meg magukat háziállataikkal s csak a zarándoklat idején és a szent hónapok alatt merészkedhettek elő. Amikor visszavonták a kiközösítést, súlyos csapások érték Mohamedet: felesége meghalt, Kadidzsa, a «hívek anyja» nem volt többé s meghalt a nemes Abu Taleb is, úgyhogy a próféta kénytelen volt legalább átmenetileg a gyűlölt Abu Lahab védelme alá vonulni. Ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy a Korán 111-ik szurájában iszonyúan megátkozza a gonosz nagybácsit, romlást és pusztulást kérjen vagyonára, jöve-

delmére és feleségére, mert nem engedte elismertetni a prófétát. Umm Dzsamil, az a rút asszony, — így szól az átok — cipeljen szakadatlan súlyos terheket, pálmaháncskötéllal a nyakán, Abu Lahab, a «lángok atyja» pedig égjen örökké — és stílusosan — a pokol lángoló tűzében.

Az üldözött prófétát bolondnak, megszállottnak tartották Mekkában és már azon tanácskoztak, hogyan kellene tüzes vassal kiűzni belőle az ördögös démonokat, amikor Mohamed saját jószántából eltávozott és a nedzsi határon, Mekka régi versenytársánál, Taif városában keresett menedéket a takifitáknál. Szívesen itt sem fogadták, sőt hajszál híján megkövezték. Kimerülten, elgyötörve, megbántva, sebesülten tért vissza a taifi kalandból, de lábát ezután sem tette be Mekkába. A sziklahasadékba vonult vissza, útközben azonban nevezetes víziója volt különböző dzsinnekről, akik bejelentették neki, hogy megtértek a Koránhoz.

A legnagyobb nélkülözés és megaláztatás után végre felvirradt a próféta napja. Az egyik mekkai zarándoklat során megnyerte ugyanis magának Jathrib város néhány lakosát. Az elhintett mag termékeny talajra talált ebben a városban, mert a zsidó vallás már feltörte a rögöt az egyisten-hívő vallás számára. Jathrib feszült viszonyban élt Mekkával, a városban állandó belvillongások dúltak, az ott élő két törzs, az auszok és a kazradzsok állandó vérbosszút vívtak egymással s igen szívesen látták volna Mohamedet, mint békebíró. A következő évben a törzsek hat-hat követet küldtek, Mekka és Jathrib közötti féluton tanácskoztak Mohameddel és végül is felesküdték a prófétának. A próféta az Abesszíniából hazatért Muszagot küldte el hithirdetőnek és Korán-misszionáriusnak. Jathribban villámgyorsan terjedt a tanítás, újabb egy esztendő múlva hetvenfőnyi küldöttség ajánlotta fel városa polgárjogát a prófétának.

A koreisiták kémjelentései híven beszámoltak mindenről Mekkában, ezért most már elhatározták, hogy egyszersmindenkorra végezni kell Mohameddel. Negyven

főből álló bérgyilkos-csapatot szerveztek: minden törzset egy-egy önkéntes jelentkező képviselt. Megfogadták, hogy mindegyikük belemártja kardját a próféta testébe, hogy a vérbosszú valamennyiök között megoszolják. A tervet egy igazhívő ellenkém, — a legenda szerint egy angyal — elárulta Mohamednek, mire ő gyors egymásutánban sorra elszöktette híveit Jathribba. Száznál több család kelt útra, csak Mohamed, Abu Bekr és Ali maradtak Mekkában. A tervezett merénylet éjszakáján a próféta és Abu Bekr a ház hátsó frontján kimásztak az ablakon, a hűséges Ali pedig belefeküdt Mohamed ágyába és betakarózott a próféta köpenyével, mialatt a két menekülő gyors tevéken vágatott a 360 kilométeres sivatagi úton. Üldözőik a sarkukban jártak, a szökevények azonban három napig Thaur hegyén meghúzták magukat egy barlangban. Egy pók hálót szőtt a barlang szája elé, egy gyík farka pedig téves irányba terelte a mekkai kopókat. Azóta mindkét életmentő állat megfelelő tiszteletben részesül a moszlimok világában. A fiatal Alit három napig túszként foglyul tartották, szabadonbocsátása után ő is követte a prófétát, aki tehát sikeresen hajtotta végre «futását», a *hedzsrát*, Krisztus után 622. június 16-án, azon a napon, amelytől a mohamedán időszámítás kezdődik.

2.

Új és dicsőséges fejezet kezdődött Mohamed életében. Eddig kigúnyolt, üldözött vad volt saját hazájában, — Jathribban azonban extátikus rajongás övezte. Ezért ettől kezdve a próféta városának, Medinat en Nabi-nek, Medinat Raszul Allahnak, röviden: városnak, Medinának nevezi magát. Mosdóvizét gyönyörrel szürcsölték, hajszálaikat összeszedték a fodrásznál és amulettbe zárták, Mohamed lett a város ura s a próféta kezdett háttérbe szorulni a törvényhozó, hadvezér és politikus mögött.

A medinai Korán-fejezetek hangja is megváltozott. Már csak ritkán csillant fel bennük az első, mekkai szúrák utóléherhetetlen költészete. Lángoló prófétai tűz helyett csupa

prózát nyilatkoztatott ki Mohamed, erőteljesen átszötte a szöveget törvényalkotó elemekkel. Medinai bevonulása előtt a közeli Kufa faluban már letette egy mecset alapkövét, majd diadalmenetben léptetett be az ujjongó városba, ahol a legelőkelőbb polgárok vetélkedve ajánlottak fel szálalást. A próféta ekkor salamoni döntést hozott : rábízta magát tevéje ösztönére s az állat Abu Ajjab háza előtt állt meg. Később egyszerű házat építettek a prófétának s a lakóház közelében épült fel a medinai nagymecset is.

A próféta először rendet igyekezett teremteni hitközsége belügyeiben. Kibékítette az ausz és kazradzs törzseket, medinai hívei anszaroknak, segítőknek, mekkai kísérei muhadzsírúnnak, kivándoroltaknak nevezték magukat. Akadt még egy párt, a munafikun, a «felek», a félig ide-, félig odahúzó tétova farizeusok, akiket azonban Mohamed diplomatikusan kímélt, mert akkor már érezte, hogy az Iszlám győzelmével úgylis teljesen felszívódik az ide-oda ingadozó párt. Fontosabb problémának tartotta a medinai zsidók megnyerését. Az első medinai szúrák úgyszólván kizárólag ezt a célt szolgálják. A próféta be akarta bizonyítani, hogy tanítása nem tér el a zsidó vallástól, héber szent könyvekre hivatkozott, amelyek megjósolták az ő eljövetelét, sőt még azt is elrendelte, hogy a közös imádságnál Mekka helyett Jeruzsálem felé kell fordulni. Azonban a medinai zsidók nem fogadták el a nem-zsidó Messiást, gúnyt űztek belőle, mire aztán Mohamed nyomban a pokollal fenyegette meg őket és rögtön visszavezényelte az ima irányát Mekka felé.

A következő lépés Mekka legyőzése volt. Szent háborút hirdetett s elsőízben villant fel a próféta kezében a kard, a «mennyország és pokol kulcsa». Kinyilatkoztatta, hogy igazhívót nem érhet büntetés a túlvilágon, ha hitetlent öl meg a harcban. Isten szolgálatában kiontott egyetlen csepp vér többet ér, mint akár kéthavi böjt és imádság. Aki csatában esik el, bűnbocsánatot nyer s az utolsó ítélet napján sebei pirosak lesznek, mint a skárlát, illatoznak, mint a mirrha s elveszett tagjait angyalszárnyak pótolják. Mohamed hívei lelkes tűzzel vetették magukat a harcba, először mekkai karavánokat fosztogattak, majd a portyázó rabló-

hadjáratok után nagy rajtaütésre készültek: lesbeálltak, hogy elfogják Abu Szofjan karavánját, amely Szíriából jött ezer teverakománnyal. A mammut-karaván azonban megneszelte a veszedelmet, kitért a tenger felé és segítséget kért Mekkától. 700 tevé, 100 lovas és 300 gyalogos mekkai harcossal vonult a bedri kút körül táborozó 313 moszlim ellen, akiknek mindössze 70 tevéjük és két lovuk volt. A csata előtt Mohamed nagybátyja, Hamza berúgott, részegségében botránnyosan viselkedett s ez a vitéz harcos, az «Iszlám oroslánja» lett az oka annak, hogy a próféta eltiltotta híveit a szeszes italoktól. Ejszaka esett az eső, hajnalban a mekkai sereg a felkelő nappal szemközt, a csúszós domboldalon kapaszkodva-bukdácsolva támadott. Régi arab szokás szerint előbb három-három harcos állt ki párviadalra a csatarendben álló seregek előtt. A próféta nagybátyja, az addigra kijózanodott Hamza, unokaöccse, Ali és Obeida ibn el Harith legyőzték a mekkai válogatottakat. Egyedül Obeida szenvedett halálos sérülést. Az ezután következett vad kézitusaiban a bosszút lihegő moszlimok meg akartak fizetni minden régi sanyargatásért, Ali vérszomjas párducként csatázott, 22 ellenségét vágta le, Mohamed pedig zsámolyra állt és Gábiel arkangyalt kérte, küldjön 3000 angyalt a moszlimok segítségére és az isteni segítség jelképeként egy marék homokot dobott az ellenség felé. Az égi hatalmak valóban megsegítették Medinát, délben végetért az öldöklés, Mekka feladta a harcot, a gőgös vitézek eldobálták súlyos páncéljaikat és 70 halott hátrahagyásával fejvesztetten menekültek.

Mekkában pánik, Medinában mámor. Óriási a kis csetepaté erkölcsi jelentősége. A bedri csata után leszámolt Mohamed a Barm Keinuka zsidó törzsszel, megostromolta és elfoglalta a medinai külvárosban levő citadellájukat. A zsidóknál ért csalódása óta teljes dühvel fordult ellenük. A moszlimok pogrom-szenvedélyét azzal korbácsolta fel, hogy ki nyilatkoztatta: a zsidók «mérget fújtak kötélesomókba» s így akarják megbabonázni az igazhitűeket. Irtózatossá haragja démoni erővel jut kifejezésre a Korán két utolsó fejkölt fejezetében.

Oltalmat keresek a hajnalpír uránál,
 a gonosztól, amit alkotott
 s a közelgő éjszaka gonoszságától,
 a csomókba fuvó varázslónőktől
 s az ellenem forduló kajántól. (113. szúra.)

Oltalmat keresek az emberek uránál,
 Királyánál és Istenénél,
 a besugó gonosz elől,
 az Isten neve hallatára eltávoztótól,
 aki emberek szívébe gonoszságokat ültet, —
 oltalmat keresek dzsinnek és emberek elől. (114. szúra.)

Mekka ezalatt felkészült a bosszúra. Krisztus után 625. januárjában Abu Szofjan 3000 emberrel, 700 mellvértes katonával, 100 íjjásszal és 200 lovas harcossal, 3000 tevével hadba indult a próféta városa ellen. A sereget a fővezér felesége, Henda és tizenöt nemes mekkai hölgy is elkísérte a táborba. A próféta csapata az Ohod hegy lábánál helyezkedett el, minden lovasság nélkül, a tűzérési erőt jelentő íjjászokból is csak 50 embere volt. Mohamed fehér lobogóját összesen 950 igazhívő harcos védte. A csata ismét párviadalokkal kezdődött, később a moszlimok felé hajlott már a győzelem pálmája, benyomultak az ellenség sátrai közé, ott azonban felbomlott a hadirend. Kapzsi mohósággal fosztogatni kezdtek, még az íjjászok is eldobálták fegyvereiket és csak zsákmány után kutattak — 1300 év múlva Lawrence ezredesnek sok-sok akcióját fogja tönkretenni a beduinok mohó fosztogató vágya! — Khalid, a mekkai lovasság parancsnoka, a moszlimok későbbi nagy hadvezére rárontott a szétszóródott igazhitűekre és végleg szétverte őket. Elesett Hamza, a próféta nagybátyja, Mohamed maga is dárdával, íjjal csatázott, míg egy parittyakő leterítette. A lövedék kiverte egy fogát és csak néhány hű embere mentette meg a biztos halál torkából. Meredek hegyek szakadékaiba menekültek, az ellenség nem merte őket követni, de megüzente, hogy egy év múlva ugyanitt újabb csatára hajlandók kiállni. A mekkai asszonyok, mint a sivatagi háborúk fúriái viselkedtek az ütközet során, csata után pedig szörnyen megcsonkították az elesett moszlimok holttesteit s a harcias Henda asszony vad kéjjel turkálta-tépte az elesett Hamza beleit.

Mekka húsz, Medina hetven halottat veszített. Sokkal nagyobb baj volt az, hogy ezzel a vereséggel együtt elvesztette Mohamed az első győzelemben szerzett hadvezéri hírnevét. Gyors egymásutánban komor és keserű, lelkesítő és lendületes kinyilatkoztatásokat tett a próféta. Megdorgálta híveit engedetlenségük és kishitűségük miatt, a nyugtalankodó beduinokat újabb sivatagi razziákra küldte. Harctéri sikerekre volt szüksége, hogy helyreüsse a csorbát. Leverte a zsidó nadir-törzset, majd nyolc ostromhullámmal zúdultak a moszlimek a zsidók Khaibar nevű városának nyolc erődje ellen. Ali őrvöngve vezérkedett a harcban, Mohamed a csatatéren tüntette ki «Allah oroszlán»-ja címmel unokaöccsét, mert a legenda szerint egyetlen kardcsapással két egyenlő részre vágott szét egy zsidó óriást, kitépte a városkaput és balkezében pajzsként lengette maga előtt a harcban. Szavahihetőbben hangzik azonban az a feljegyzés, hogy a legyőzött zsidó helyőrséget kemény kivallatásnak vetették alá, hogy megkaparintsák a város elásott kincseit. Az év végére ismét összekovácsolta Mohamed hadseregét s a megbeszélt időpontban megjelent a gyászos emlékü csatatéren, hogy megütközzék a mekkaiakkal. Azonban a mérkőzés elmaradt, a koreisita ellenséget a pusztító aszály megakadályozta abban, hogy felvonuljon a találka színhelyére.

Abu Szojfan mégis pótolta mulasztását: a 627. év elején 4000 mekkai és 6000 nedzsi arab harcosával Medina felé közeledett. Mohamed nem titkolta, hogy ez az óriási haderő uralma végét jelentheti. Szalmán nevű perzsa rab-szolgája azonban mentő ötlettel szolgált: Medina körül széles árkot ástak s földsáncok mögött, az első arabiai lövészárkokban helyezkedett el a 3000 főnyi védősereg. Amikor Abu Szojfan hada megérkezett, a táncosléptű telivérek megtorpantak a furcsa földmunka láttára. A páncélos vitézek nem akartak hinni a szemüknek, mit jelentsen ez az árok? Soha ilyen csatát! Tanácstalanul letáboroztak, a hadviselésnek ez az ismeretlen, szokatlan módszere megdöbbenetete a mekkaiakat. Hiába zárták körül a várost, hiába szöktek át hozzájuk a zsidó kureizák, minden összeesküdött Mekka

ellen. Hadtápszolgálatuk gyatrán működött, az ostromlók éheztek, Mohamed diplomáciai ügyessége működött, elvágta az utánpótlást s amikor egy éjszakai vihar feldöntötte a mekkai sátrakat, Abu Szofján katonái nem bírták tovább a hideg medinai telet, negyvennapos ostrom után feladták a küzdelmet és visszavonultak.

Mohamed nyomban megbüntette az áruló kureizatorzsot. Láncra verve egy barlangba hurcoltak 700 zsidó foglyot, részben felkoncolták, részben befalazták őket. Az asszonyokat és gyermekeket eladták rabszolgának, rengeteg teve és birka, valamint 300 hadipáncél és 1500 dárda volt a dús zsákmány.

A próféta elérkezett politikai hatalmának csúcspontjára. Egyre több és több beduin törzs csatlakozott hozzá és hat évvel a hedzsra után, döntő elhatározásra jutott: 1500 híve kíséretében mekkai zarándokútra indult. Egyetlen fegyverük a kard volt, csak ezt engedélyezte a zarándokok számára az ősi törvény. A mekkaiak nem hittek Mohamed szándéka tisztaságában, sereget küldtek ellene s a szent terület határán tízéves fegyverszünetet kötöttek. A szerződés még csak Mohamednek, Abdallah fiának nevezte a prófétát, nem ismerte el Isten küldöttjének, mégis ez az első eset, hogy Mohamed önálló hatalomként szerepelt egy okmányon. A szerződés értelmében a következő évben 2000 kísérelővel végrehajthatta háromnapos zarándoklatát. Embeireinek legnagyobb része medinai váltólázban szenvedett, de a próféta megparancsolta, hogy peckes léptekkel, függén ugrándozva vonuljanak be mögötte a szent városba, hogy virgonc magatartásukkal, hetyke, büszke viselkedésükkel bámulatba ejtsék és elkápráztassák a mekkaiakat. A zarándoklat mai ritusának számos előírt mozdulata is ebben a parancsban gyökerezik. Arra az időre, mialatt a moszlimok Mekkt meglátogatták, a koreisiták elhagyták a várost, a próféta viszont a zarándoklat során megnyerte magának Khalidot, az ohodi ütközet győztes lovasvezérét és Amrt, aki később egész Egyiptomban kitűzte Mohamed lobogóját.

A zarándoklat után egyre szélesebb horizontok tárultak

fel Mohamed előtt. Világtávlatokban kezdett politizálni, világvallásnak akarta már megtenni az Iszlámot. Nem arab nacionalista mozgalmat szervezett, hanem világérvényesülést kívánt kinyilatkoztatása számára. A hívek közötti egyenjogúság alaptörvénye nem ismer megkülönböztetést moszlim és moszlim között, sem kor, rang, nem, származás, nemzetiség vagy faj tekintetében, a moszlim testvériség gondolata csak a nagy hazát, csak az «Iszlám házát» ismeri s Mohamed szerint kétféle ember él a földön: a Dar el Iszlám, az Iszlám országának polgára és a Dar el Harb, a harc országának hitetlen, tehát meghódítandó lakosa. Tiszta és egyszerű logikával vonta le a politikai következtetést: háborút kell viselnie a hitetlenek országaival, hogy igazhitűekké tegye meg a népeket. Vagyis: a szent háború fogalma állandósul és veszedelmes fegyver lesz a mindenkori kalifák kezében egészen 1914-ig, mert ekkor először csorbul ki a dzsihad fényes kardpengéje...

Mohamed most már nagy és hatalmas volt. Elérkezettnek látta az időt arra, hogy szuverénítésének elismertetését kérje a külföldtől. Követségeket menesztett Herakleiosz bizánci császár udvarába, a perzsa Khosrav-dinasztia fényes székhelyére, az abesszín négushoz és más uralkodókhoz. Azonban követei nem annyira kértek, mint inkább követeltek. Mohamed diplomáciai jegyzéke nem kevesebbet tartalmazott, mint azt, hogy ismerjék el őt Isten küldöttjének, siessenek megtérni az Iszlámhoz és vessék alá magukat a prófétának. Gúnyos hahota és dühös felháborodás fogadta a moszlimok urának követeléseit. A jemeni király haragosan kiutasította országából Mohamed követeit, a perzsa uralkodó megparancsolta, állítsák színe elé a vakmerőt, aki ilyen arcátlan levéllel fordul hozzá, a bizánci császár válasza sem méltatta, az abesszín négus egykedvűen vállalt, egyedül az egyiptomi mukaukisz, a görög helytartó válaszolt barátságosan és derűs fölényvel két rabnőt küldött ajándékba Mohamednek. (Az egyik rabnőt, a kopt Mariját be is sorozta a próféta háremébe szolgálónak s amint még látni fogjuk, igen kínos helyzetbe is kerül majd még egyszer a szép rabszolganő miatt.) A bizánci császár sértését

nem viselhette el a próféta, ezért fogadott fiát, Szeidet 3000 emberrel a Holt-tenger vidékére küldte. A felszabadított rabszolga-fővezér alatt engedelmesen szolgáltak a legnemesebb arab emírek és beduin sejkek, akik Dzsafart és Abdullaht választották meg helyettes vezéreknek. Ami bölcs előrelátásnak bizonyult, mert a mutai csatában a görögök tönkrementek a moszlimok expedíciós hadseregét. Szeid fővezér elesett, Dzsafar lépett a helyébe. Amikor levágták jobbkezét, balkézével emelte fel a próféta zászlaját, kardcsapás metszette le balját is, mire két véres csonkjával tartotta a lobogót, végül ötven sebből vérezve, esett el a csatatéren. Abdallah, a következő vezér is holtan bukott le lováról, utána Khalid vette át a vezényletet. Kilenc kardpengét tört össze a harcban, de sikerült megmentenie a sereg maradványait, sőt később a szíriai határszáron elért győzelmeivel alaposan kiköszörülte a csorbát.

Krisztus után 630-ban a mekkaiak szerződösszegése felborította a tízéves «gentlemen agreement»-et és Mohamed ramazan havában 10,000 főnyi sereggel bevonult szülővárosába. A koreisíták tehetetlenek voltak ekkora haderővel szemben, Abu Szoján leborult Mohamed előtt, megalázta gőgös mekkai szívét és áttért a diadalmas Iszlámhoz. A győztes Mohamed úgyszólván vérontás nélkül vette át a hatalmat. Kegyelmet ígért mindenkinek, aki bezárkózik házába, vagy a Kába menedékhelyéhez folyamodik. Egyedül Khalid keveredett rövid kézitusába Ithimával, Abu Dzsál fiával, de aztán — Mekka örök időkre a prófétái lett.

Mohamednek első dolga az volt, hogy hétszer körüllovagolta a Kábát, majd belépett a szentélybe, eltávolította a bálványszobrokat, imát mondott s utána közkegyelmet hirdetett.

Hátra volt még a leszámolás a takifiták törzsével. Honein sziklavölgyében folyt le a csata s nagy győzelmet és még nagyobb zsákmányt hozott. A prédát a koreisíták és környékbeli beduinok között osztották szét, a hűséges medinai anszároknak, akiknek fergeteges lovasrohama eldöntötte a csata sorsát, be kellett érniök azzal, hogy az ő osztályrészük — Mohamed, mert az ő szíve teljes egészé-

ben és osztatlanul nekik jutott. A következő háborús akció a takifták fővárosának, Taifnak elfoglalása volt. Különleges ostrom-bakok, 500 «mérnök» által irányított hadigépek segítségével foglalták el a várost, a falak mögé menekült, utolsó lázongó koreisiták életének megkegyelmeztek, csak nyelvüket vágták ki a néger hóhérok.

A «küldöttségek évének» nevezik a következő esztendőt, mert ebben a beduin törzsek deputációi tömegesen jelentették Mohamed előtt behódolásukat. A zarándoklatot ebben az évben Abu Bekr vezette, aki megfogadta, hogy addig nem teszi be a lábát Mekkába, amíg a pogányságot onnan ki nem irtották. Hűséges híve és apósa kedvéért elrendelte tehát a próféta, hogy pogányok többé nem vehetnek részt a zarándoklatban és minden hitetlen ellen, akit nem véd valamilyen szerződés, nyomban a szent hónapok elmúltával megindul az irtóhadjárat. Így aztán rövidesen megszűnt a pogányság egész Arábia területén. A keresztényeket és zsidókat adófizető alattvalókként megtúrták, előbbieket ugyanis gyorsan felszívódtak az Iszlámban, a zsidókat pedig Omár kalifa üzte ki az arab földről.

Utolsó hadjáratát 632-ben vezette Mohamed a szíriai határtörzsek ellen. A próféta 63 éves koráig makkegészséges volt, de akkor hirtelen betegeskedni kezdett. Panaszkodott, hogy egy khaibiri zsidónő mérget kevert ételébe. Szemlátomást megöregedett, férfias, büszke alakja össze-roppant. 632. márciusában végezte el a hidzsat al váda-t, a búcsú-zarándoklatot s 40,000 zarándok előtt a Dzsebel ar Rámán, az Irgalom-hegyén, tevehátról mondta el utolsó nagy beszédét, amelyben felsorolta az Iszlám parancsolatait. A hegyi beszédben új törvényeket is alkotott, mint például a tizenkét hold-hónapra beosztott időszámítást. Halálsejtelem remegett búcsúszavaiban:

«Ma befejeztem számotokra vallásomat és betelt az én kegyelmem mértéke veletek szemben. És az én akaratom, hogy az Iszlám legyen a ti vallástok. Küldetésem végetért, hátrahagyom nektek Allah könyvét és látható parancsait. Ha betartjátok azokat, utatok nem lesz sohasem a tévelygők útja . . .»

A hegyi beszéd után visszatért Medinába, még hadjáratot akart szervezni Bizánc ellen, amikor a halálos láz leverte lábáról. Két hétig tartott a kemény haláltusa. Lázalmában félrebeszél, látomásai voltak. Egyszer még fellobbant életereje: megjelent a mecsetben, ahol Abu Bekr vezette helyette az imát s a halál bélyegével arcán, de szilárd, erős hangon még néhány szót intézett híveihez.

Amikor érezte, hogy a vég feltartóztathatatlan, számot vetett földi életével. «Ha van valaki, — mondta, — akit igaztalanul megkorbácsoltam, íme a hátam, korbácsoljon meg. Ha ártottam valaki hírének, hirdesse ki hangos szóval hibámat. Ha megfosztottam valakit pénzétől, szójon, megfizetek kamatostul!»

— Nekem tartozol! — kiáltotta egy hang s a haldokló próféta kifizettetett hitelezőjének három ezüstpénzt és köszönetet mondott neki, hogy még itt a földön és nem a másvilágon vonta felelősségre tartozásáért. Felszabadította 17 férfi és 11 női rabszolgáját, aztán visszahanyatlott feje Aisa ölébe.

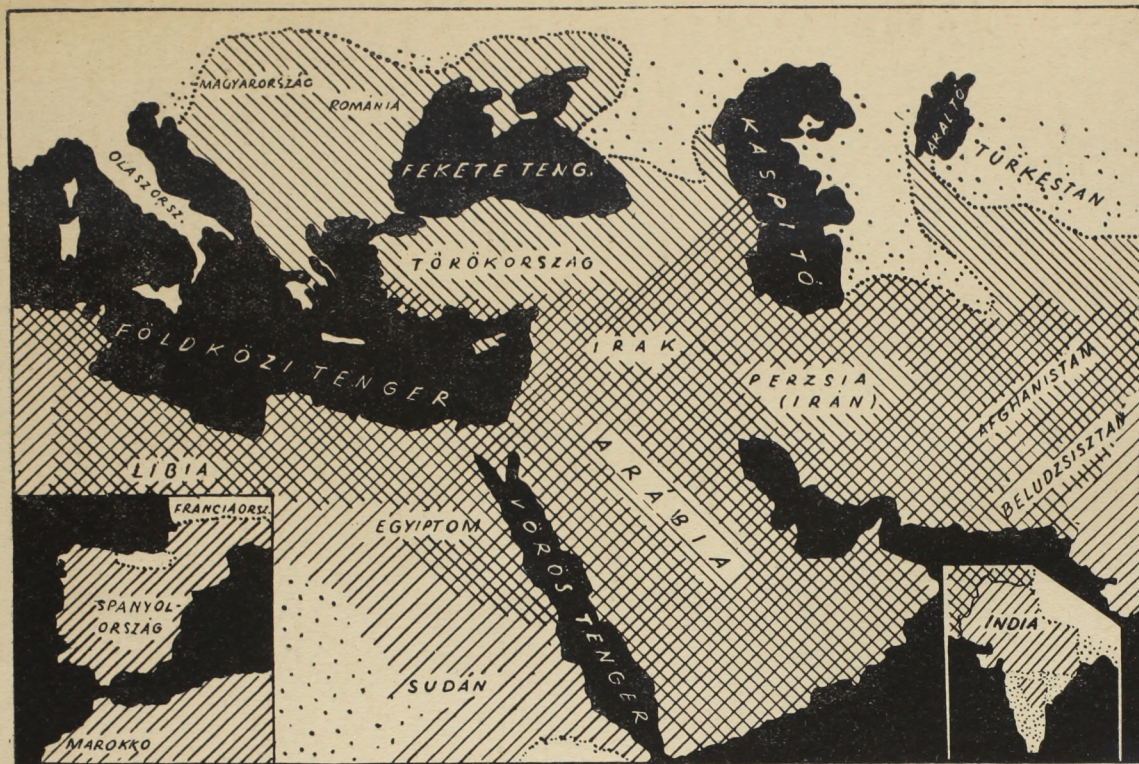
A nyári nap forrón tűzött Medinára, a próféta városában minden szív a fehérre meszelt szoba felé dobban, ahol egyszerű szőnyegen feküdt a padlón a próféta. Agóniája kínos küzdelem volt, többször elvesztette eszméletét a fájdalomtól, de újra és újra magához tért. Suttogva, hörögve ismételtette utolsó parancsait:

«Foglaljátok el Szíriát... hódítsátok meg az egész világot... az Iszlám számára...»

Abu Bekr szakállába könnyek gyűltek, Omár és Othmán melle zihálva fújtatott, Ali keze görcsbe szorult a kardmarkolaton, égő szempillantások, szomjas fülek figyeltek a haldokló mozdulatait. Amikor utolsót lobbant az életerő mécsese, Mohamed cserepes ajkai susogva rebegték a fohászt:

«Oh Isten, bocsássad meg bűneimet! Igen... jövők már társaimhoz... fel a magasba...»

Aztán örökre elnémult. Lelke előtt feltárult a hét mennyország hét kapuja, 632. június 8-án délben meghalt Mohamed, az Iszlám prófétája.

A félhold uralmának legnagyobb kiterjedése.

3.

Mohamed fellépése kettős eseménysorozatot eredményezett: bekapcsolta az arabokat az előázsiai kultúrkörbe és megindította az Iszlám hódító mozgalmát, hogy egyetlen emberöltő alatt megváltoztassa három világrész arcát a «nagy döntések tengerének», a Földközi tengernek partján.

A próféta tanítása, mint láttuk, keresztény, pogány és zsidó vallási elemeket szőtt egybe. Ezeket alakította Mohamed agyveleje új kinyilatkoztatással, de elsősorban az arabok geopolitikai helyzetéhez, faji vérmérsékletéhez és fantáziájához alkalmazkodva. «Allah szereti az arabokat, — mondja ma is az arab — törvényei kegyesek, megengedi, hogy homokkal mosakodjunk imáink közben, mert kevés a vízünk és sok a homokunk, — tiltják a disznóhúsevést, mert amúgy sem tartunk sertéseket — engedélyezik a ló és teve hújának fogyasztását, mert az a két állat amúgy is ott él velünk a sivatagban». Az arabok könnyen belenyugodtak az új vallás törvényeibe, aminthogy az *iszlám* szó is annyit jelent, mint belenyugvást Isten akaratába. Megnyugvás Istenben, odaadás az igazság iránt, ez az Iszlám s akik odaadják magukat, akik belenyugszanak az isteni akaratba, azok a moszlimok. Az igazhitű számára sarkalatos parancsolat rendeli: «Ne mondj: én akarom, hanem szóljál így: *insallah*, ha Isten is úgy akarja!» A moszlimok vallása univerzális, katolikosz, vagyis egyetemes, mert nincs tekintettel nemzeti, faji és nyelvi különbségekre, hanem az egész világ számára szól. És demokratikus vallás, mert minden ember egyforma, úgy hirdette azt a próféta.

Az Iszlám jogi és erkölcsi kódexe, a vallásos, politikai és polgári élet szabályozója, a prófétai tanok magna chartája a Korán. (Szó szerint fordítva: az olvasás, vagyis az, amit olvasnak és előolvasnak.) Száztizennégy fejezetből, szurából áll. A Korán az első és legtisztább forrás a vallásos moszlim szomjas lelke számára s minden imádságot a *fatha*, a «megnyitó», az első szúra vezet be:

Vizgyűjtőmedence a földalatti Isztambulban.

II. Ahmed szultán terme a háremben,

Az új török főváros: Atatürk (azelőtt Ankara).

Az isztanbuli Ahmed-mecset, amelyet múzeummá alakítottak át.

Kiállítási épület Ankarában.

Isten nevében, a könyörületesnek,
 és megkönyörülőnek nevében!
 Dicsőség Istennek, a világ urának,
 a könyörületesnek és megkönyörülőnek,
 az ítélet napja bírójának.
 Neked szolgálunk és hozzád kiáltunk segítségért,
 vezessél az igaz ösvényen,
 azoknak ösvényén, akikhez kegyes vagy
 s nem azokén, akikre haragod száll
 és nem a tévelygőkén.

A Korán tartalmazza a tömör, klasszikus moszlim-hitvallást, a 112. szúrát, amelynek «a tisztulás» címe is arra mutat, hogy aki ezt az imát elmondja, megtisztul az idegen istenek imádatától. Keresztényellenes hitvallásnak is nevezhetjük, mert a moszlimmé lett kereszténynek is ezt kell elmondania az áttérésnél :

A könyörületes és megkönyörülő Isten nevében!
 Mondd : Egy az Isten,
 az örök Isten.
 Nem nemzette senki, s nem nemzik Őt
 és senki sem olyan, mint Ő.

Ebből a hitvallásból fakad minden további parancsolat és valláserkölcsi következmény. Elsősorban a négy sarkalatos kötelesség :

az imádság (szalát)
 az ínségadó (zakát)
 a böjt (szaum)
 a zarándoklat (hadzs).

A próféta szerint Isten eredetileg napi ötven imát rendelt a hívők számára. Azonban Mohamed Mózes tanácsára ennek a nagy számnak csökkentését kérte és hosszas alkudzás után meg is állapotodott látomásai során a napi öt kötelező imádságban. A rituális mosdással és különböző meghajlásokkal egybekötött imák sorrendje a következő : az elsőt hajnalban kell elmondani, abban a pitymallati derengésben, amikor a fekete fonalat még alig lehet megkülönböztetni a fehér fonáltól. Amikor a nap eléri pályája csúcspontját, következik a déli imádság, ennek időpontja és a naplemente között kerül sor a délutáni imára. Napszállatkor, alkonypír idején a negyedik, az esti besötétedés és virra-

dat között az ötödik imát mondják el a moszlimek, mindenkor Mekka irányába fordulva. Az ínségadó, vagy adakozás parancsa értelmében mindenki évente jövedelmének egytized részét készpénzban vagy természetben köteles a szegényeknek adni, ha azonban valaki csalt, vagy zsarolt az év folyamán, bűnhődésül húsz százalékot kell, hogy adjon. A böjtöt ramadan havában tartják. Az egész hónapban napkeltétől napnyugtáig tilos minden étel-ital fogyasztása. A zarándoklat parancsa előírja, hogy minden moszlim életében legalább egyszer vándoroljon el Mekkába és hajtsa ott végre az előírt szertartásokat. A zarándoklatra zulhidzsa havában kerül sor.

A további parancsolatok között első helyen áll a *dzsihad*, a szent háborúban való részvétel kötelessége. Ha a próféta vagy utódja, a kalifa szent háborút hirdet, minden moszlim harcba indul. Az Iszlám fegyverkedvelő, szívesen csatázó, szabadságáért fanatikusan rajongó népben született meg, vallása is kemény és erős törvényeket parancsol. Egyszerű sátoros pásztorok számára készült elsősorban a tanítás s a szent háború gondolatát méltánytalanul éri a fölényes európai gúny, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a kereszténység is hirdetett szent háborúkat, még gyermekek is szerveztek keresztes hadjáratokat s a pápák bűnbocsánatot hirdettek azoknak a lovagoknak, akik a pogánnyal vívott harcban estek el.

Bevezette a próféta a prohibíciót, az általános szesztilalmat is. Ha egy moszlim abba a gyanúba keveredett, hogy részeg, felmondatták vele a 109-ik szúrát, az el imtihan-t, a «vizsgát». Ennek a szúrának eredeti arab mondat-szerkezete ugyanis olyan szövevényes, hogy pityókás állapotban bizony beletörik a nyelve az igazhitűnek, ha előírt gyorsasággal akarja recitálni. Még magyar fordításban is felszillannak azok a nehézségek, amelyeken a beszeszelt moszlim akadozó nyelvének hibapont nélkül kell keresztüljutnia:

Mondd: ó, ti hitetlenek.

Én nem imádom azt, amit ti imádtok
és ti nem imádjátok, akit én imádom
és én nem fogom imádni azt, amit ti imádtok
és ti nem fogjátok imádni, akit én imádom.
(mert) nektek a ti hitetek, s nekem az enyém.

Szabályozta a próféta a házassági jogot is. Minden moszlim négy törvényes feleséget tarthat, a válás azonban könnyen megy s a törvényes hitveseken kívül ágyasokat is szabad tartani. Mohamed az élethez, gyakran saját életéhez alkalmazkodott, amikor erkölcsi szabályokat alkotott. A prófétának egymásután tizenhét felesége volt. Az egyetlen Aisa, Abu Bekr leánya kivételével, valamennyi özvegy volt, amikor elvette őket. Első feleségéhez, Kadidzsához huszonnégy esztendőn keresztül rendületlenül hű volt, a fiatal férj lemondott a többnejűségről, egyetlen egyszer sem csalta meg nálánál jóval idősebb feleségét s halála után a világ négy tökéletes asszonya közé sorozta. (Ezek: Mózes huga, Jézus anyja, Mohamed leánya, Fatime és végül Kadidzsa.) Amikor később egyszer a fiatal, sugárzóan szép Aisa incselkedve megkérdezte Mohamedtől: «Nem volt öreg hozzád az első asszony? Nem adhatott volna neked Allah jobbat is?», a próféta komolyan megintette és így válaszolt: «Istenemre mondom, nem kaphattam volna jobbat, mert ő hitt bennem akkor, amikor az emberek megvetettek, segített rajtam, amikor szegény voltam, kitartott mellettem, amikor üldözött a világ».

Későbbi feleségeivel szemben már nem tartotta be ilyen pontosan a férji hűségét, sőt szemet vetett más asszonyára is. Fogadott fia házában egyszer megpillantotta a szép Szenebet, amint lenge öltözékben átsuhant az udvaron. Szemében felcsillant a vágy és Szeid, az ex-rabszolgából lett fővezér előzékenyen és tapintatosan elvonult, Mohamed pedig elnyerte, amit kívánt. Lelkiismerete megnyugtatóására hallucinációt rögtönzött és közölte híveivel, hogy Gábrriel arkangyal megjelent előtte, kissé megdorgálta ugyan, hogy elszerette fogadott fiának feleségét, de ugyanakkor engedékenyen fel is oldozta a megtévedt prófétát bűne alól. Nem ment ilyen símán a dolog a már említett kopt rabnővel, Marijával. A prófétát ugyanis tettenérték feleségei, áldatlan házi perpatvar keletkezett, mire Mohamed megfogadta a felzúdult hitvesi kar előtt, hogy soha, de soha többé... A rabnő azonban izgalmasan szép volt s Mohameddel újra földöntúli dolgok történtek. Ismét jelentkezett az arkangyali

sugallat, amely figyelmeztette, hogy helytelenül járt el, amikor hűségfogadalmat tett feleségeinek, mert hiszen a prófétának jogában áll gyönyörködni rabnői és szolgálói szépségében. Mohamed ezekután boldogan elvonult Marijával és harminc napon keresztül kettesben igyekeztek megfogadni Gábiel tanácsát. Újra hazatérve maga elé rendelte feleségeit, keményen megleckéztette őket, sőt válással is fenyegetődött s ez nem volt tréfadolog, mert a prófétafeleség, aki egyszer már Mohamed ágyában hált, soha többé nem mehetett férjhez más halandóhoz.

Kellemetlen eset történt akkor is, amikor a mosztaliktörzs elleni razziára magával vitte Mohamed kedvenc feleségét, Aisát s egy szép napon kiderült, hogy a prófétané elmaradt a karavántól. Még pedig — s ez csak fokozta a kínos helyzetet — nem egyedül, hanem egy Szafvan ibn el Moattal nevű fiatalember társaságában. Visszafordultak értük, meg is találták őket egy homokbucka alján, mire ádáz, de talán nem is egészen alaptalan pletykák keltek szárnyra a táborban. Mohamed ekkor bebizonyította, hogy nemcsak próféta, hanem bölcs férj is, aki válságos pillanatokban is megőrzi hidegvérét. Sürgősen a szokott módszerhez folyamodott, kinyilatkoztatásokat tett és kihirdette a 24. szurát, amely a háztartási hűségről, a házasságtörésről és egyben a rágalomról szól. A szura szerint a házasságtörés ténye csak akkor válik «jogerőssé», ha azt négy férfi szemtanú bizonyítja. Ebben az esetben 100—100 korbács jár a házasságtörő feleknek. Ha nem áll rendelkezésre ennyi szemtanú, akkor csak rágalomról lehet szó, ebben az esetben pedig 80 korbácsütést kapnak a — pletykálkodók. A próféta megmentette a helyzetet: világos, hogy Aisa nem csalta meg, hiszen nem volt négy szemtanú arra, hogy mi történt a sivatagban a két lemaradt karavánutassal, ezért tehát a rágalmazókat a visszaható erővel felruházott kinyilatkoztatás alapján azonnyomban megkorbácsolták, kivéve Abdallah ibn Ubbát, akit büntetésből nem vették fel az iszlám-egyházközösségbe.

Mohamed tanítása részletesen foglalkozik a földöntúli lényekkel. Istent fényből teremtett angyalok veszik körül

a dzsennetben, a mennyországban, minden bűn és testi vágyakozás nélkül. Négy arkangyalt ismert a próféta: Gábrielt, a Korán sugalmazóját, Mihályt, a zsidók őrangyalát, Izrafilt, a végítélet napjának harsonását és Azraelt, a halál angyalát. Az angyalok után a tűzből teremtett dzsinnek rendje következik. Ezek természetfeletti erővel rendelkező lények, de emberi szükségleteik, vágyaik vannak és halandók. A dzsinnek nem hisznek Istenben, leghőbb vágyuk az, hogy feljussanak az égbe és ott kihallgassák Allah terveit, de az angyalok hullócsillagokat dobálnak rájuk s ettől a dzsinnek hamuvá égnek. A pokol, akárcsak a mennyek birodalma, hét fokozatra oszlik s Málik főördög a fejedelem. Alattvalói az ibliszek (diabolus) és sejtanok (sátán). Ezek egykor angyalok voltak, de mivel nem akartak Ádám előtt letérdelni, Isten az alvilágba, a dzsehennembe száműzte őket. A pokol kapuját a rettenetes Ridván őrzi.

A próféták közül elismeri és tiszteli az Iszlám Ábrahámot, «Isten barátját», Mózeszt, Jézust, «a szűz fiát» s utolsó, de legtökéletesebb próféta Mohamed «a próféták pecsétje», mert bezárta a sort. Az Iszlám nem helyez súlyt személyes prófétai csodatételekre, mégis számos legenda tanítja, hogy Mohamed ujjában bűvös erő lakozott, hogy fák siettek elébe üdvözlésére, kövek köszöntötték, a sivataglakó ember legdrágább nedűje, víz csordult ki ujjából, egy gerenda sóhajtozva nyögdécselte el bánatát a prófétának, máskor egy dromedár hosszasan panaszkodott neki, egy juh-fertály pedig elárulta, hogy meg van mérgezve, ne egyen belőle s így megmentette Mohamed életét.

Az állatok, elsősorban a lovak nagy szerepet játszottak az arab próféta tanításában s a Korán egyik legköltőibb fejezetét, az ős-beduin líra csillogó gyöngyszemét, a 100. szurát, a «vágatóknak» szentelte:

A prűszkölő vágatókra,
a szikrákat dobantókra,
hajszában iramodókra,
porfelhőt kavarókra,
sorfalat szétzúzókra
mondom, hogy stb. ...

Rendkívüli hatást ért el Mohamed tanítása a túlvilági élet ecsetelésével. Halála után a moszlim lelke két angyal kíséretében lép a döntő útra. Ha bűnös, akkor lezuhan a borotvaéles ösvényről a pokolba és bűneinek mértéke szerint a hét pokol valamelyikébe kerül, ahol 9—7000 évig tartó bűnhődés vár reá. Aki eredményesen kiállja a mérlegpróbát, a hét mennyország egyikébe jut, ott mindannak a földi örömmek, kéjnek és gyönyörűségnek lesz a részese, amely földi életében nem adatott meg neki. Az arab képzelet homok és kősvatagok helyett dúsan termő, balzsamos illatú, árnyékos vidéknek hitte a mennyországot, ott még a leggyarlóbb moszlimot is 72 feketeszemű, ifjú szűz veszi körül, ott a gyönyörnek egyetlen pillanata ezer évig tart, s a földi férfierő megszázsorozódik. A tévesen elterjedt nézettel szemben a nők is helyet kapnak Mohamed paradicsomában, csak számukra nem ígért férfitársat a próféta, hogy moszlimjei féltékenységét fel ne izgassa. Keresztények ugyancsak bejuthatnak a mennyországba, igaz, hogy csak az első számú, legelső osztályba. Az a moszlim viszont, aki szent háborúban esik el, rögtön a legfelső, a hetedik mennyországba kerül s övéi lesznek a legszebb «nagyszeműek» és a legnagyobb élvezetek. A végső ítélet napjának időpontja bizonytalan. Mindenesetre különböző jelek fogják megelőzni: mádi, vagyis vezér támad, aki helyreállítja a földön az igazságot, feltűnik el Dadzsál is, az Antikrisztus, Jézus is újra leszáll a földre, megszólal Izrafil harsonája, ég és föld elpusztul...

A dogmaképzés csak másodrendű probléma az Iszlám-ban. A primérhatás, amely Mohamed tanából kisugárzik, az egyén és a közösség mindennapos életének szabályozása. A hitvallás, imádság, böjt, alamizsnálkodás, zarándoklat és szent háború főparancsolatai mellett a magán- és büntetőjogi előírások tökéletes palotáját építette fel az Iszlám. Mohamed nem hagyott ugyan hátra rendszeresen kidolgozott dogmatikát, vagy rendszabálygyűjteményt, de parancsainak szelleméből az élet minden mozzanatára és lehetőségére le lehet vonni a következtetést. A korai Iszlám szellemi fejlődésének legnagyobb teljesítménye az élet normalizálása valláserkölcsei alapon.

A Korán mellett egyenrangú jogforrás a szunna, a gyakorlat és az idzma, a consensus. «Jogos az, amit egy emberöltő jogtudósai jogosnak elismernek.» Az életben úgy alakult ez a tétel, hogy mivel az Iszlám nem hívott egybe tudós-zsinatokat, azt fogadták el, amit a tudósoknak egy csoportja állított, feltéve, hogy senki sem támadta meg a jogszabályt. A földrajzi differenciálódás helyi joggyakorlatok döntvénytárait alkotta meg s a magyar királyi Kúria teljes üléseinek határozataira emlékeztető idzma-consensus révén őrizte meg rugalmasságát és fejlődésképességét a moszlimok jogszabályalkotása. Bevezettek és elismertek olyan szokásokat, berendezkedéseket és intézményeket, amelyeket a mekkai, medinai ősiszlám soha nem is ismert. Ez magyarázza meg azt, — hogy csak a legmodernebb példát említsük, — hogy az autó, rádió és repülőgép használata, amint majd Ibn Szaud arab birodalmának történetében látni fogjuk, nem ellenkezik az Iszlám parancsolataival, sőt mint fegyver, egyenesen ajánlatos is Mohamed tanításának védelmében.

A consensus-elvet, az iszlám «katolikus ösztönének» is szokták nevezni. Legfigyelemreméltóbb eredménye az, hogy a VIII. és IX. században keletkezett négy nagy iskolát egyformán orthodoxnak ismerték el. A safi-iskola hatása Irak, Délarábia, Keletafrika, az indiai szigetvilág, Palesztina, Hedzsasz és Alsóegyiptom területére terjedt ki és szellemi középpontja a kairói el Azhar-mecset. Számszerint legerősebb Abu Hanifa iskolája, ezt Törökország, India és Közép-ázsia moszlimjai követik. Malik ibn Anasz jogszabályai Szudánban, Észak- és Északnyugatafrikában, valamint egyes arabiai vidékeken érvényesek, — Ahmed ibn Hanbal iskolájának Középarábia a hazája s ez az iskola volt a szülőanyja a vahabizmus reformatori mozgalmának.

A siitáknak, ezt itt említjük meg, nincs külön iskolájuk. A *sia* (magyarul: párt) hívei azok a moszlimok, akik a közönséges mohamedán közjoggal, a szunnával szemben csakis Alit, a próféta vejét és unokaöccsét, valamint egyenes leszármazottait ismerik el az uralkodásban és a moszlimok vezetésében. A siiták szerint ihlet alapján apáról fiúra öröklődik a kalifátus. A megihletett örökös az előljáró,

vagyis imám, Isten és az emberek között közvetít. A siiták csak Ali és családja hagyományait fogadják el, Alit és családját szentként tisztelik, sőt a legtúlzóbb siiták Mohamed fölé emelik és Allah inkarnációját látják benne. Az imámok hatodik nemzedékében kettévált a sia. Dzsafer, a hatodik imám részegeskedésen érte Iszmael nevű fiát és ezért kirekesztette az utódlásból. A sia egyik része azonban ragaszkodik Iszmaelhez, azt állítja, hogy az ittasság csak jelképes volt s ezért az iszmaeliták, vagy más néven hét-imámos siiták Iszmael visszatérését várják. A kettészakadt «párt» másik része Dzsafer második fiát, Muszát fogadja el, ezek a tizenkét-imámos siiták. Az imámok száma ugyanis tizenkettőre emelkedett, az utolsó, tizenkettedik imám elvonult az emberek elől s valahol ismeretlen helyen él még ma is. A földön összesen tizenötmillió siita él, legnagyobb részük Iránban.

A hét-imámos iszmaeliták frakciójából keletkezett a hasisik, a kenderfű bódulatában ájtatoskodók szektája. Ennek a szektának a nevét a kereszteshadjáratok alatt assasinre, gyilkosra torzították el az európai lovagok s ez rengeteg rém-legendára adott alkalmat a középkorban. A hasis-evőktől váltak ki a fatimidák, akik Fatiménak, a próféta leányának leszármazóit tisztelik. Jelenlegi fejük Aga khán, a világ egyik leggazdagabb embere, a régi assasin nagysejkek utóda. Családját száz évvel ezelőtt politika üldözte ki Perzsiából Indiába. A világhírű multimilliárdos uralkodó, anélkül, hogy egy talpalatnyi földje is volna. Híveinek milliói Isten földi megtestesülésének tekintik, évente saját testsúlyát nyújtják át neki aranyban és nem zavartatják magukat ahítatukban azáltal sem, hogy Aga khán a francia és angol képeslapokban sűrűn szerepel, amint vagy szürke cilinderben és zsakettben vezeti derby-nyertes lovát a mázsálóhoz, vagy a Népszövetség tanácsában elnököl, vagy pedig feleségével, a volt francia cukrászdai kiszolgáló kisasszonnyal együtt káprázatos estélyeket rendez és mosolyogva fog kezét Genfben Litvinovval, a Szovjet külügy-miniszterével.

A siiták két szent városukban Meshed Aliban és Kerbe-

lában minden muharrem hónap tizedik napján, a híres «sakszei-vakszei» napon megülik az évfordulóját annak, hogy Krisztus után 781-ben orthodox szunniták megölték Ali fiát, Husszeint. Óriási zarándoksereg gyülekezik össze a búcsújáróhelyeken, ott passiójátékokat mutatnak be és a felizgatott tömeg nem egyszer ízekre tépte szét azt a színészt, aki a szunnita gyilkost alakította. A szunna kalifáit, Omárt, Otmánt és Abu Bekrt átkozva, Alit, Hasszánt és Husszeint magasztalva szörnyű önkínzások közepette «sakszei-vakszei!» kiáltásokkal zajlik le egy-egy siita zarándoklat s végül a helyszínen holttestek és vérnyomok jelzik az őrzöngő vallási fanatizmus orgiáit.

4.

Mohamed próféta halála után a leghűségesebb moszlimok nagyrészt elestek a gyászos jemámai csatában és attól kellett tartani, hogy kihalnak a kortársak, akik kívülről tudják a Koránt, ezért az első kalifák Mohamed íródeákjának, Szeid ben Thábitnak segítségével összegyűjtötték a szurákat. Fehér kőlapokról, pálmalevelekről, birkalapockákról, rongydarabokról és «a hívek kebléből» állították össze a Koránt. A főniciai eredetű nabateus írásból fejlődött arab írásjelek jobbról balra sorakoznak egymásután. A huszonnyolc mássalhangzót tizennyolc betű fejezi ki s egy-két-három ponttal jelzik a hangzók megkülönböztetését. Ezzel az írással állították össze a Koránt, a rendkívül dekoratív betűk igen alkalmasak voltak a stilizálásra, megihlették a művészi ösztönt, úgyhogy a Korán cikornyás betűi nyomán honosodott meg az európai nyelvekben az arabeszk kifejezés. A végleges szöveget a harmadik kalifa, Otmán uralkodása idején küldötték szét kötelező kánoni szöveggént a moszlimok világában és Krisztus után 635-től a mai napig nem változtatott senki a szövegen. Korán-versek díszítik azóta a moszlimok mecsetjeit és márványpalotáit, de akadt olyan buzgó írásművész is, aki 999 babszemre véste fel a könyv egész szövegét. Kínában már a X. században nyomtatásban megjelentek egyes fejezetek, az Európába átkerült példányokat a pápák elégettették, az első fordítás művét Péter

cluny apát végezte el 1143-ban, de csak kereken négy évszázad múlva, 1543-ban adták ki Bázelen Melanchton előszavával az első teljes Korán-fordítást. Magyar nyelven 1831-ben Kassán Szedlmajer és Gedeon kiadásában jelent meg első ízben az Iszlám szent könyve.

A Korán teremtette meg az arab irodalmi nyelvet, indította fejlődésnek az arab képzőművészetet és ihlette nagyszabású alkotásokra az arab építészetet. A pogány barbárság, a dzsáhilijja korából hősi divánok, kaszidák, eposzok töredékei maradtak csak fenn, az irodalmi élet középpontja Mekka volt; itt a vásárok napján nemes versenyre keltek a beduin poéták és a győztesek költeményeit arab betűkkel leírták és kifüggesztették a Kába szentélyében. Hét írótól, Amalklisz, Tharáza, Dzoheir, Lebid, Antara, Haret és Amru ben Kaltuntól függesztettek ki ilyen verseket, amelyeket modababet és moallakath néven («bearanyozottak» és «felakasztottak») ismernek. A Korán után aranykor köszöntött be az arab irodalomra. Az írók a vallás eszméjét, az Iszlám hősi harcait dicsőítették, a kalifák és önálló dinasztiák egymással vetélkedve támogatták a költőket, írókat, tudósokat és művészeket. A bagdadi udvarban Al Manszur és Harun al Rasid görög műveket fordíttatott arabra, az Iszlám népei bekapcsolódtak a klasszikus hellén kultúrába. Al Manszur kalifa száz mázsa aranyat és örök békét ajánlott fel a görög császárnak, ha átengedi neki Leót, Bizánc udvari filozófusát. Iskolák és hatalmas könyvtárak keletkeztek abban az időben, amikor a keresztény világban még páratlan ritkaság volt a francia király 900 kötetből álló könyvtára. Ugyanakkor II. Al Hakam kordovai kalifa könyvtárában 400,000 kötet sorakozott fel, — az omajjádok fénykorában, a X. században tizennégy tudományos és írói akadémia alakult a meghódított spanyol földön, új életre kelt a pogány korból átmentett beduin líra, Damaszkus, Aleppo, Bagdad és Mór-Spanyolország fejedelmi udvaraiban felvirágzott a szerelmi költészet.

Az arab zene, a fél, negyed és háromnegyed hangok példátlan gazdagságával, kimondhatatlanul idegen és érthetetlen az európai dobhártya számára. Ez a zene szólisták és

zenekarok, magánénekesek és kísérőkórusok számára termelte műveit. Hogy mást ne említsünk, 32-féle lantot ismertek és a lant arab neve «al ud» — lud-luth — Laute etimológiai útvonalon terjedt el a kereszteshadjáratok révén Európában.

A tudományos élet terén az első sorban harcoltak a kultúráért az arabok. Nagyszabású földrajzi műveket, afrikai és ázsiai útleírásokat írtak, a három világrészbe kiküldött katonai expedíciókhoz mérnökök és természet-tudósok csatlakoztak. Az volt a feladatuk, hogy térképezzék a bejárt vidékeket és feldolgozzák a növény- és állatvilágot. Alapvető munkát végeztek a történelemírás terén. Az *Ajjain al Arab*, «az arabok napjai» című szájhagyomány-gyűjtemények, enciklopédikus munkák, város-monográfiák láttak napvilágot meglepően nagy számban, a teológiában pedig terjedelem, és tekintély szempontjából első helyre került az arab szakirodalom. Filozófiájuk arisztoteleszi nyomdokokon elindulva a dialektikára és metafizikára helyezte a fősúlyt s egyéni önálló megállapításaival mély hatást gyakorolt a középkori keresztény skolaszticizmusra. Humboldt volt az első európai tudós, aki méltányosan igazságot szolgáltatott a sokáig lebecsült arab kultúrának, Renan pedig bebizonyította, hogy a XIII. században a kereszténység egyik legnagyobb erkölcsi bölcselője, Aquinói Szent Tamás Averroesnek (Ibn Rosd), az arab tudósnak bölcselő rendszerét egyeztette össze a katolikus egyház szemléletével. Az Anyaszentegyház egy másik kimagasló egyénisége, Albertus Magnus, a Domonkos-rend másik «doctor universalisa», az arab Avicenna (Ibn Szinna) műveiből merített. II. Szilveszter pápa ifjúságában a szevillai és kordovai arab egyetemeken tanult, pápa korában pedig az arab főiskolákra küldte a tehetséges ifjakat.

Az arab orvosok Bagdad, Iszphan, Firuzabad, Bokhara, Kufa, Baszra, Alexandria és Kordova város-központokban nyitották meg iskoláikat. A boncolás tilos volt, a Korán tilalma lehetetlenné tette az anatómiai kutatást, a belgyógyászat terén azonban meglepő intuícióval rendelkeztek és meglepő terápiás eljárásokat dolgoztak ki. A világban első-

nek az arab Aharun írta le a feketehimlő diagnosztikáját, Avicenna fektette le a belgyógyászat első kánonjait s ezt aztán évszázadokon keresztül tiszteletben tartották a világ orvosai, mint a medicina nagy könyvét. Még Napoleon korában is az avicennai tankönyvet írták elő az orvostanhallgatóknak a montpellier-i egyetemen. Averroes írta meg alapvető könyvében a gyógyászat dialektikai rendszertanát, arab hakimok végeztek úttörő munkát a botanika és gyógyszer-tan terén is. Közismert, hogy a kémia (al kimia) ősei arab tudósok. Francia orientalisták, Reinaud, Favé, Andrès, Viardot bizonyították be először, hogy a hadi célokra alkalmazott puska- és ágyúpor arab találmány. A kínaiak ugyanis csak tűzijáték céljaira használták a salétromot, de löfegyverben első ízben az arabok alkalmazták a lőport. Az arabok hozták hozzánk Kínából a papirosgyártást, a mágnesűt és valószínűleg a könyvnyomtatást is.

Számjegyeink az araboktól származnak. A zérust al sifr-nek, ürességnek nevezik s még a múlt század elején is cifrának mondta a magyar ember a nullát, az al sifr kifejezés pedig átment a legtöbb európai nyelvbe. (Chiffre, Ziffer.) Arab eredetű közismert szavak még: alkáli, elixir, szirup, tarifa, szindikusz, admirális. Az algebra szót 1100 esztendeje használják a világ matematikusai s a csillagászatban is seregestől találkozunk arab műszavakkal (zenit, nadir, azimut), ma pedig már azt is tudjuk, hogy Kepler felfedezéseinek alapja az arab Albazen optikai tankönyvében gyökerezik. Pótolhatatlan veszteség érte a világ kultúráját, amikor a spanyol inkvizíció elpusztította a kordovai könyvtár 6000 csillagászati művét...

Az arab művészet három világrészben állított örök-időkre szóló, utólréhetetlen értékű emlékeket az Iszlám dicsőségének. A szobrászat nem fejlődhetett ki, mert a bálványfigurák és totemsobrok összetörése után Mohamed megtiltotta élő lények mintázását. A festészetben ugyanez volt a helyzet, az arabok ecsetje csak könyvdíszítésekre és falra festett szent idézetekre szorítkozhatott. Élénken virágzott azonban a díszítőművészet és művészi kézműipar minden ága. Így például a világhírű velencei, muránói

üveggyártóműhelyek nemcsak hogy az araboktól tanulták el művészetüket, hanem a laguna-szigetek műhelyei több, mint száz évig arab mesterek vezetése alatt állottak. Legtökéletesebb kiteljesülését azonban az építőművészet terén érte el az arabok alkotóművészi kultúrája. Óriási az út a mekkai Kába kockájától a granadai Alhambráig!

Az arab sivatagban bolyongó Hágár és Iszmail szomjúságát akarta enyhíteni az Isten, amikor forrást fakasztott számukra a homoktengerben. «Zem-zem!» (állj meg!) — kiáltotta Hágár abesszín nyelven s mind a ketten felüdültek a forrás vizétől. Ezen a helyen, a szent forrás mellett építette aztán Ádám a csodálatos Kábát, az ősi szentélyt s ennek alakja hosszú időre meghatározta a moszlimok mecsetjének alaprajzát is. Az Iszlám népei szerint a mecset nem Isten hajléka, hanem imahely, legfontosabb alkotóeleme a kibla, vagy mihrab, a Mekka felé tekintő imafülke, tartozéka még a Korán-felolvasó emelvény és a szószék. Botra támaszkodva lép fel rá az imám. (A hitetlenektől elfoglalt országokban kardot tart kezében a prédikálószékre felhágó imavezető.) A mecset elemi szerkezete a következő: oszlopcsarnoktól körülvett, közepén kúttal díszített udvarhoz egyszerű alaprajzú csarnok csatlakozik és járulékos alkatrész a különálló, hengeralakú, vagy szegletes torony, a minaret, de ez nem harangok felfüggesztésére szolgál, hanem körbefutó erkélyéről a müezzin kiáltja ki a közös imádságok idejét. A jeruzsálemi Omár sziklamecset, a nagymecset Damaszkuszban, a kairói Ahmed-mecset, az isztanbuli Bajazid-, Szolimán- és Ahmed-mecsetek, Delhiben a Kutab Minár és az indiai nagymogulok építőművészetének remeke, a földkerekség legáhítatrakeltőbb építészeti költeménye: a Tadzs Mahal, Tamerlán szamarkandi mauzóleuma, a szevillai Alkazár és Giralda, a granadai Alhambra mindennél beszédesebb tanúi az arab építőművészet felbecsülhetetlen jelentőségének.

A legújabb korban dekadenciát tapasztalunk az iszlám népek háziiparában és díszítő művészetében. Az európai ipari módszereket a mindenütt jelentkező japáni dömping még csak meghatványozta s ezek pusztítóan sorvasztják

a keleti bazárok egyedülvaló értékes termékeit, az építőművészet terén pedig a Le Corbusier- és Bauhaus-stílus, az új tárgyilagosság és a modern vasbetontechnika tökéletesen céltévesztett alkalmazása siralmas «eredményeket» mutat fel a Közel-Kelet országaiban.

Egyedül irodalmi téren vigasztaló a kép. A régi makámák ritmusosan összecsendülő rímelése, a kerettörténetek hosszúlélekzetű mesemondása mellett új arab irodalom keletkezik napjainkban. A nemzeti gondolat előretörése, az iskoláztatás, a nacionalista újságírók publicisztikája kimunkált szépprózára vezet, az ősoktól örökölt szónoki tehetség lendületes regényekben éli ki magát, a régi anekdóták, regék, erkölcsös példabeszédek, kalandos és lovagregények új köntösben és szellemben születnek újjá. Egyedül a drámairodalom terén nem találkozunk nyugati értelemben vett színdarabokkal, de Mohamed népének nyelve éppen most a politikai és gazdasági újjászületés vajdó vergődésében egyre tisztultabb, erőteljesebb és nemesebb alakban formálódik ki modern arab irodalommá.

A szürke farkas országa.

1.

Törökország volt az első mohamedán ország, ahol a nemzeti gondolat politikai szervezkedés alakjában testet öltött. S ahogyan Berzsenyi és Kazinczy korában a magyar nyelv őrizte és táplálta a nacionalizmus eszméjét, a törökök közt is egy irodalmi társaság tette meg az úttörő lépéseket a nemzet-állam felé. A mult század hatvanas éveiben a sovén török hazafiak szemében még a liberális Európa volt az eszménykép és az ottomán császárság korában szentségtörően merész és forradalmi kijelentést tett Midhat pasa, a török nacionalisták vezére: «Negyven-ötven év múlva a török állam már nem mecseteket, hanem iskolákat és kórházakat fog építeni!»

A prófétai szavak Kemál birodalmában valósultak meg. Hosszú és küzdelmes volt az út, amíg Törökország eljutott odáig...

1863-ban alakult meg az ifjú-törökök politikai szervezete, megindították «*Musbir*» című lapjukat, Sinazi efendi, a költő megteremtette az új török nyelvet, poétatársa, Kemál bej már ezen az új irodalmi nyelven írta meg «*Vatan*» (Haza) című drámáját, Londonban «*Hürriyet*» (Szabadság) címmel szerkesztettek újságot. Néhány év múlva a «*Musbir*» is külföldre költözött, mivel a szultán betiltotta az újságot és a szerkesztők már csak az emigrációból csempészhették haza tilos nyomtatványaikat. A mozgalom megerősödött és 1870-ben a szultán már kénytelen volt megengedni az emigránsok hazatérését. Midhat pasa helytartói rangot kapott és résztvehetett az 1876-i alkotmány megszövegezésében. A reakciós, pániszlám-szellemű II. Abdul Hamid azonban a következő évben újra az emigrációba

kényszerítette az ifjú-török vezérkart és megkezdődött a harmincéves háború a szultán és az ifju-török hazafiak között. Abdul Hamid üldözte a mozgalmat, mert az ő meggyőződése szerint a trón biztonságát és az oszmán birodalom alapjait veszélyeztette. Ő azt az Iszlámot hirdette, amely nem ismer országhatárokat s amelynek politikai inkarnációja a kalifátus. Tűzzel és vassal, akasztófával és golyóval üldözte, tizedelte a szultán a fennálló társadalmi rend felforgatására törekvő nacionalistákat és vérengzései miatt már életében megkapta «a vörös szultán — véres szultán» jelzőt.

Néhány anekdótaszerűen hangzó, de hitelesen megtörtént mozaik-epizód hűséges képet ad Abdul Hamid jelleméről. A padisah* Anatólia, Rumélia, Macedónia, Albánia, az égei szigetek, Örményország és Kurdisztán, Szíria, Palesztina és Irak, a Perzsa öböl és Vörös tenger országainak, Hedzsasznak és Jemennek ura, a világ egyik leghatalmasabb fejedelme volt — papiroson. Kalifai minőségében pedig feje volt a mohamedán hívők összességének. (A kalifa, akit szeretnek mohamedán pápának nevezni, nem választás útján és sohasem a papi rendből került magas méltóságába. A kalifa, «a helyettes», a «hit védelmezője» kifelé és befelé; hitetlen pogányok támadásai ellen éppúgy köteles védeni az Iszlámot, mint az eretnek szekták tévtanai ellen. A nép összességének egyetértő bizalma, — consensus omnium — proklamálhatta csak a kalifát s ő halálbüntetés terhe mellett köteles volt elvállalni a méltóságot.)

A vörös szultán, Abdul Hamid a konstantinápolyi Jildiz-kioszk falai között élt hétezerfőnyi udvartartásával, eunuchokkal és néger rabszolgákkal, kaukázusi kamarásokkal és arab istálló mesterekkel, valamint 800 szakácsával. Állatseregletek, fegyvergyűjtemények, kincsekkel megtelt pinceboltozatok vették körül a fényes ábrázatú nagyurat, de a nap huszonnégy óráján keresztül rettegett életért. Merényletektől félt Abdul Hamid s nem is alaptalanul,

* Eredetileg: a király védelmezője, átvitt értelemben: a király ura, vagyis a királyok királya, éppúgy mint a perzsáknál a sah in sah: császárok császára, vagy abesszíneknél negus negeszi: királyok királya.

Kemál utolsó útja. — Hadihajó fedélzetén, nemzeti lobogóval letakarva pihen a halott diktátor.

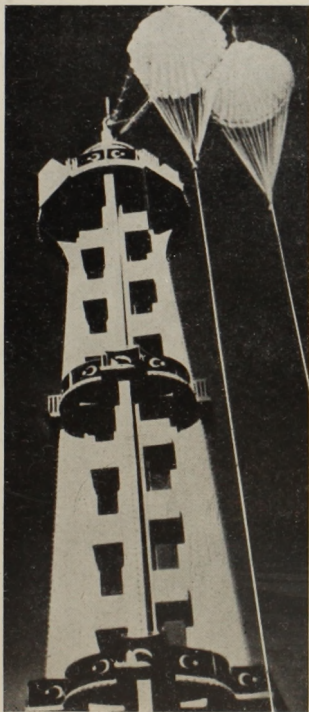

Izmir (Smyrna).

A Gházi lovasszobra Törökország fővárosában.

Ejtőernyő-toronyból gyakorolják
a leugrásokat a török pilóták,

Reza sah teljes császári díszben,

hiszen két elődje, Abdul Azisz és V. Murád szultánok erőszakos úton távoztak az élők sorából. A konyhából minden tál lepecsételve érkezett, a szolgálattévő asztalnokmester törte fel a pecsétet és megkóstolta az ételt. De mivel akadhattak halálraszánt összeesküvők is, a biztonság kedvéért a szultán megkínálta az ételből kutyáit és macskáit is. Ha az állatok nem ettek az odavetett falatokból, már gyanús volt az eset és a tálát visszaküldték.

Éjszakánként szobáról-szobára bolyongott a szultán. Mindig más ágyban és más szobában töltötte az éjszakát, mint ahol lefeküdt, hogy a merénylők meg ne találják. Szolgálattételre berendelt háremhölgyeinek megtiltották, hogy megcsókolják vagy átöleljék a szultánt, nehogy az az érzése támadjon, hogy meg akarják fojtani. Egyszer poloskát talált a lepedőjén. Nyomban orvosokat hívatott, a poloskát őrizetbe vették, megvizsgálták, nincs-e megmérgezve s habár semmi baj sem történt, másnap mégis több udvari főtisztviselő vonult száműzetésbe. Kihallgatásokon állandóan revolvère agyát markolászta. Egyik minisztere hajbókolás közben megcsúszott és a földre zuhant. A szultán azt hitte, hogy most jön a bomba és keresztüllötte a szerencsétlent. Mestercéllövő volt, 25 méterről cikornyás arab betűkkel lőtte bele a nevét revolvergolyókkal egy deszkába. A sajtóban nem volt szabad még említést sem tenni arról, hogy összeesküvések, forradalmak, merényletek vannak a világon. Bülow herceg írja meg emlékirataiban azt a híres esetet, hogy amikor Ferenc József feleségét az anarchista Luccheni leszúrta a genfi tó partján, Erzsébet királyné tragédiájáról a konstantinápolyi sajtónak így kellett beszámolnia:

«Erzsébet császárnő öfelsége csendesen elhunyt. Egész Európában óriási a felháborodás.»

Tilos volt dinamókról írni, mert ez a gyanús szó dinamitra és bombamerényletre emlékeztetett. Ezért a dinamókkal fejlesztett villanyáramot is forradalmi jelenségnek tekintette a cenzúra.

Különösen bizalmatlan volt a szultán a tengerészettel szemben, hiszen V. Murád szultánt flottalázadás taszította

le trónjáról. A hadihajók különben is könnyen gránáttűz alá foghatták a tengerparti Jildisz-kioszk palotáit s ezért a szultán a birodalom leghirhedtebb panamistáját, Hasszán pasát nevezte ki tengerészeti miniszternek. A nagy tolvaj be is váltotta a hozzáfűzött reménységeket. Rövidesen elszökdöstek a matrózok a hajókról, mert hónapokig nem kaptak zsoldot, az ágyuk berozsdásodtak, már amennyiben nem adta el őket a miniszter, kagylók milliói lepték el a páncélosok testét, a horgonyokat fel sem lehetett húzni többé. Ez már tetszett a szultánnak: a pasa az egyik magas kitüntetést a másik után kapta «odaadó buzgó szolgálatai» elismeréséül.

Szuad Dervis hercegnő írta meg memoárjaiban, hogy milyen óvatossági rendszabályokra oktatták ki a hárem-hölgyeket s ő közli azt az adatot is, hogy 32 év alatt 3000 asszony fordult meg a háremben. Természetesen csak kevesen teljesítettek közülük személyes szolgálatot. Aki nem szült neki gyermeket, azt csak rabnőnek tekintette a szultán. A megúnt feleségeket továbbajándékozta, a békétlenkedő, okvetetlenkedő asszonyokat pedig régi recept szerint a Boszporusba fojtatta.

Jellemző volt Abdul Hamidra, hogy bár a vallási parancsolatokat hűségesen betartotta, — naponta ötször imádkozott, minden pénteken a mecsetbe vonult, mialatt udvartartásának tagjai, miniszterei, tábornokai, gyalogosan futva követték az uralkodó kocsiját, — mégis szívből gyűlölte a nacionalistákat. «A «török» szó csak becsmérlő, szitkozódó szó volt a szájában. Törökország nem létezett az ő szemében, csak «ottomán császárságot» ismert. Vérengző terrorral üldözte az ifjú-törököket, mert mozgalmuk feltartóztatlanul erősödött. A távoli országrészeket a politikai száműzöttek fertőzték meg s mint az élesztő, úgy járták keresztül az új tanok az erjedő néprétegeket. 1882-ben újabb színleges békét kötött az uralkodó Midhat pasával: kinevezte szíriai kormányzónak. De alig vette át hivatalát a helytartó, máris vádat emeltek ellene azon a címen, hogy résztvett Abdul Azisz szultán meggyilkolásában. A bíróság bűnösnek mondta ki, halálra is ítélte, angol

közbelépésre azonban újabb száműzetésre változtatta át az ítéletet a szultán. Arábia belsejébe, Taifba deportálták a nemzetiek vezérét. Ott, a sivatag kellős közepén is utólérte a vörös szultán keze: 1884-ben Abdul Hamid egyik bérgyilkosa álmában megfojtotta Midhat pasát.

Rengeteg szultáni ügynök dolgozott az ifjú-török mozgalomban. Az agent provocateurök olyan nagy számban lepték el a titkos szövetségeket, hogy a zendülő nemzetiek párizsi kongresszusán megtörtént a valóságban is az az eset, amelyet Chesterton ír meg «Ember, aki csütörtök volt» című satirikus regényében: nem is akadt már igazi összeesküvő a kongresszuson, csupa kopó, rendörkém és titkos ügynök gyűlt össze. Csak a következő, 1907-iki kongresszuson találtak először egymásra az ottomán birodalom nemzetiségeinek képviselői: az örmények, görögök, bolgárok, albánok és a török nemzetiek delegátusai. A végrehajtóbizottság Ahmed Reza elnöklete alatt megállapította az egységes programot: a szultán eltávolítása után a nemzetiségek egyenjogúságának elve alapján kell végrehajtani a birodalom megreformálását. A kongresszus állandó összeköttetést tartott fenn Macedoniával, mert ott a 24 éves Enver bej, vezérkari őrnagy, a német katonai és orosz forradalmi kiképzésben részesült katonatiszt sejtrendszer alapján szervezte az «Egység és Haladás» — bizottságokat.

Abdul Hamid iszlám-teokráciájára mégsem a külföldi összeesküvők mérték a döntő csapást, hanem belső ellenség, a nemzeti gondolattal átítatott hadsereg. 1908 július 4-én kitört a macedon helyőrségek zendülése, a falragaszok — elsőízben a török történelemben — a lakosság «hazafias érzésére» hivatkoztak, a szultánhű tábornokokat legyilkolták s két hét alatt egész Macedonia a forradalmárok kezén volt. A szultán megbízható csapatokat küldött a lázadók ellen. Ekkor azonban beleavatkozott az események folyásába a sejk ül iszlám. Békeidőkben alig volt több szerepe a mohamedánok főpapjának, mint akár egy udvari káplánnak Európában, — válságos, döntő pillanatokban azonban kezében tartotta az egész iszlám-világ sorsát,

A neki feltett kérdésekre ilyenkor igennel, vagy nemmel válaszolt s ezek a döntései, *fetvái* visszavonhatatlanok és mindenkire kötelezők voltak. A macedon lázadás esetében is feltették a kérdést a sejk ül iszlámnak: szabad-e a moszlim katonáknak moszlimok ellen harcolniok? A főpap kereken nemmel válaszolt, hiszen a Korán 4. szurája kimondja, hogy «a pokol tüze lesz annak büntetése, aki hívőt előre megfontolt szándékkal megöl, Isten megátkozza őt és örök időkre ott senyved a gyehenna tüzében».

A fetva tilalma eldöntötte a kérdést. Győzött az ifjútörök forradalom, elsőízben érvényesültek Keleten a nacionalizmus politikai elvei. Visszaállították a mártir Midhat pasa 1876-os alkotmányát s 1908-tól kezdve alkotmányos ország lett Törökország. Igaz, hogy ez a gyanús és rejtélyes szó sok helyen megdöbbentette a derék nagyturbános pasákat. Voltak, akik azt hitték, hogy az alkotmány valamilyen új betegség, mások hadseregszervező műszónak tartották, Szíriában úgy vélték, hogy az alkotmány valahogyan a villamossággal függ össze, a jemeni kormányzó pedig táviratban tisztelettel érdeklődött, igaz-e a hír, miszerint az új alkotmány értelmében ezentúl nem szabad a keresztényeket kutyáknak nevezni?

A szultán még egy utolsó, kétségbeesett kísérletet tett. «Mohamedán ligát» szervezett a nemzeti reformerek ellen, korán-verses röpcédulákkal fellázította a konstantinápolyi laktanyákat és 1909 áprilisában kitört az ellenforradalom. Tizenkétnapos fosztogatás tombolt az utcákon és a rémuralomnak az vetett véget, hogy a híres 3. macedon hadtest megrohanta a fővárost, mire a nemzetgyűlés a szuronyok acélgyűrűjének nyomása alatt detronizálta a vörös szultánt. Utóda a szelíd V. Mehmed (Mahmud) lett. (Öt évvel később a budapesti Múzeum-körutat róla nevezték el Mehmed szultán útnak, legalább is a világháború tartamára.) Abdul Hamid ellen súlyos vádakát emeltek a parlamentben. Moszlimok vérént ontotta! — hangzott a legsúlyosabb vádpont s egyetlen hang sem kelt védelmére. Megmaradhat-e kalifának az ilyen elvetemült bűnös? — kérdezték ismét a sejk ül iszlámot.

— Nem! — hangzott a válasz s ezzel megszűnt Abdul Hamid kalifai szerepe is. Az utolsó nagy török szultán, az Iszlám törhetetlen harcosa fogságban élt még kilenc esztendeig. 1918-ban halt meg Konstantinápolyban. Halálát még napihírek között is alig említette az európai sajtó. Európa halálos lázban remegett abban a végzetes esztendőben...

2.

Óriási diadalmámor fogadta az ifjú-törökök győzelmét. Legmagasabbra Szalonikiben csaptak fel a lelkesedés lángjai, az Olympos Palace Hotel erkélyéről a nemzetiek vezérkara hirdette ki a tömegnek a győzelmet. Ott szónokolt az elegáns Enver bej, mögötte Talaat, a későbbi miniszterelnök, Dzsemal, aki majd a világháborúban a palesztinai front fővezére lesz és egészen a háttérben ott állt egy szőke, kékszemű katonatiszt, összeszorított ajakkal, némán, hallgatagon: Musztafa Kemál százados...

Alig vették át a hatalmat az ifjú-törökök, máris veszedelmes ellentétek mutatkoztak mozgalmukban. Abban mindannyian megegyeztek, hogy a szultáni pániszlám-gondolatot el kell ejteni. A mérsékelték azonban ragaszkodtak az integer ottomán birodalom határaihoz és a centralisztikus uralom fenntartását követelték. A radikális nemzetiek viszont a forradalom minden konzekvenciájának levonását sürgették és az ő munkájuknak eredménye lett, hogy a török monarchiában egyesült nemzetek az utódállamoknak egész sorára bomlottak szét. Elsősorban az arabok vették föl a harcot az új uralom kíméletlenül törökösítő rendszerével, a szíriai szeparatisták már a világháború előtt összeköttetésben álltak Kitchener tábornagy kairói irodájával, amellyel a mekkai pasának, Husszeinnnek második fia, Abdallah, a jelenlegi transzjordániai emir is sűrű barátsági szálakat szövögetett.

A nemzeti jelszó a birodalom politikai pusztulásának jelszava lett. A híres ifjú-török triumvirátus tagjai, Enver pasa, aki császári hercegnőt vett feleségül, Talaat pasa, a postakocsis fia és Dzsemal pasa, akit «a hóhér» jelzővel

ruházott fel a nép, kapva-kaptak az alkalmon, hogy új eszmét állítsanak célkitűzéseik középpontjába, amikor három oroszországi tatár moszlim agitátor a turáni gondolatot kezdte propagálni Konstantinápolyban. Iszmil Gaszprinszki bej, Ahmed Agajef bej és Akesura Ogli, a turáni őshaza színes legendáját vetítették hallgatóik elé, a török, turkomán, szeldzsú, aszerbejdzsáni rokonnépek közös hazájáról, Turánról tartottak előadásokat. Az ifjú-török vezérkar szívesen tette kormányprogrammá az ősi szürke farkas legendát, amely szerint a szeldzsú címerben szereplő vadállat akarta volna elvezetni a török törzset az ígért földjére, Turánba. Ami akkor nem sikerült, sikerülni fog most, hirdette a kormányajtó és a turáni gondolat már mind szélesebb hullámgyűrűket vert, amikor közbelépett Európa.

Közbelépett és húszéves háborúba sodorta Törökországot. Minden esztendőben újabb és újabb ellenség rohanta meg a «Boszporus beteg emberét». 1908 október 5-én Ferdinánd bolgár fejedelem kikiáltotta Bulgária függetlenségét és felvette a királyi címet. Két nappal később, október 7-én Budapest, Bécs és Szerajevó hivatalos lapjaiban megjelent a hivatalos hír Bosznia-Hercegovina annexálásáról. 1909-ben Albániában, 1910-ben Macedóniában tört ki felkelés, 1911 szeptember 21-én Olaszország megrohanta Tripoliszt, 1912 október 17-én Szerbia, Montenegro, Görögország és Bulgária hadat üzentek és egészen a Csataldza-vonalig, 30 kilométernyire Konstantinápoly elé szorították vissza a törököket. Amikor aztán a szerbek, görögök és románok rávetették magukat a bolgárookra, Enver pasa mentette, ami menthető, csapatai 24 óra alatt 80 kilométert gyalogoltak és Drinápolyig úzték vissza a balkáni ántántot. A nemzeti presztizst sikerült megmenteni. Enver legendás hőse lett Törökországnak.

Aztán jött az 1914-es esztendő.

Törökország kétségbeesetten keresett szövetségest, hogy feltartsa a birodalom pusztulásának lavináját. Májusban «örök szövetséget» kínáltak az orosz cárnak, de a Romanovok nagypéteri mohó vágyódással tekintettek Konstanti-

nápoly felé és elutasították az ajánlatot. Június 18-án Párisban kísérleteztek ugyancsak eredménytelenül. A francia köztársaság nem akart szövetszerezni a cári jóbarátnak szánt prédával. A törökök számára most már nem volt más választás, mint a német orientáció: 1914 augusztus 2-án aláírták a török-német szövetségi szerződést. S amikor kitört a világháború, a szultán-kalifa szent háborút hirdetett. A központi hatalmak 300 millió moszlim támogatására számítottak. A számítás nem vált be, mert a szent háborút megerősítő fetvát ezúttal súlyos eredendő bűn terhelte. A sejk ül iszlám által jóváhagyott proklamáció harcot hirdetett a hitetlenek ellen: «a német, osztrák és magyar jóbarátok kivételével...» A dzsihad, a szent vallásháború törvénye nem ismer ilyen kivételeket. Az ántánt oldalán viszont csengő aranyak milliói dolgozták meg a moszlim harcosokat, az Iszlám világa kettészakadt s a moszlimok esztendőkön át harcoltak egymás ellen.

A világháború második esztendejében a török front került a hadműveletek középpontjába. Az ántánt megkísérelte a Dardanellák tengerzárának feltörését. Ha a terv sikerül, felszabadul a Fekete tengeri orosz flotta, elvágják az ázsiai török birtokokat, dél felől óriási új frontszakaszon támadhatják meg a központi hatalmakat s a világháború 1915 karácsonyára végetér. A Dardanellákkal áll és bukik tehát a német, osztrák-magyar ellenállás kérdése...

1915 tavaszán kairói ügynökök jelentették, hogy az ántánt 80.000 embert vont össze Egyiptomban. Újzélandi és ausztráliai hadiönkéntesek készülődtek Gallipoli ostromára. A félsziget partvonala 78 kilométer hosszú és a német Liman von Sanders főparancsnok tudta, hogy elegendő, ha az ellenség megszáll egyetlen uralkodó hegycsúcsot, az átütött front résein keresztül máris felgöngyölítheti az egész török ellenállást...

3.

Maidoszbán állomásozik a 19. tartalékhadosztály. Egy tábornok vezényli a három ezredet, egy török seregzredet és két arab önkéntes-ezredet.

1915 április 25. Vasárnap. Köd a tengeren. Hajnalban, amikor a nap lassan felszívja a gomolygó vízpárát, kísérteties látvány bontakozik ki a tengeren: acélszürke páncélosok, fürgé rombolók és óriási csapatszállító-kolosszusok közelítették meg a partot. Az angolok északon és délen cseleznek, színleges támadásokat rendeznek, az igazi, komoly rohamot középen tervezik. A vezérkar számítása szerint az ausztráliai csapatok a kaba tepei síkságon szállnak partra, a völgyön át Maidoszig nyomulnak elő és elfoglalják a helyzet kulcsát, a Csonk Bair nevű hegycsúcsot. A tengeráramlás azonban észak felé sodorja a flottát, a csapatok Ari Burnunál érik el a partot. Dombok közé keverednek, mire elhatározzák, hogy az eredeti terv helyett toronyirányban nekivágnak a csonk bairi csúcshoz.

A közelben lévő egyetlen török csapattest a 19. hadosztály. A törököknek sejtelmük sincs semmiről. A tábornok 5 óra 30 perckor gyakorlatot vezényel s miközben embereivel felkapaszkodik a Csonk Bair lejtőjén, török őrzéssel találkozik. Lihegve jelentik a barnaképu, rémült bakák:

— Az angolok... Partraszálltak...

— Hol? — rivall rájuk a tábornok.

— Ari Burnunál!

— Szuronyt szegez! Indulj!

Küldönc vágat a szomszédos 9. hadosztályhoz. Egy zászlóaljat kér a balszárnny fedezésére. A tábornok érzi, hogy percek múlva minden.

— Gyakorló, vagy éles töltény van a legénységénél? — kérdezi az ezredparancsnokot.

— Éles!

— Akkor előre...

A tábornok kezében térkép. Rossz, gyatra térkép, Ari Burnu nincs is rajta. Másik kezében iránytű. Kétszáz emberrel rohan a hegycsúcs felé a tábornok. Bricceszén élesen világít a hajnali nappfényben a vörös sáv. Az ezred zihálva-fujtatva követi. Óriási, megdöbbentő meglepetés a csúcson. Alig 150 méternyire alattuk az angol csapatok elővédje lopakodik felfelé a sziklás szerpentin-úton. A tábornok magához inti tisztjeit. Halkan sugja a parancsot:

— Rajvonalba! Sziklák mögött fedezéket keresni! A támadást fel kell tartóztatni!

Aztán eldördül az 57-esek sortüze. Az ausztráliai menetosztag meginog, letről viszonozzák a tüzelést. Ki-fejlődik az ütközet. Hegyi üteg öszvérei csörtetnek a hegy-csúcsra. A tábornok személyesen irányítja az elsőnek le-mozdonyozott löveg tüzét. Forrók a puskacsövek, a gép-puskák hűtőjéből sziszegve párolog a víz, haldoklók, halot-tak, sebesültek. A tábornok emberfeletti erővel tartja az állást. Jól tudja, mi forog kockán. Saját felelősségére, parancs nélkül felvezényeli második ezredét is, utána a harmadikat, az utolsót, nincs már egyetlen ember tartal-léka sem. Ha tévedett volna és a főtámadás másutt van, akkor a hiba végzetes, jóvátehetetlen!

Estig tart a csonk bairi csata. Az angolok nem jutnak túl a hegyoldal kétharmad részén. A török 57-eseket meg-tizedelte a harc, a két arab ezred kötelékei felbomlottak, a legénység végleg összekeveredett. Ötszáz friss, pihent katona eldönthette volna nemcsak a csata, hanem a fél-sziget s így talán az egész világháború sorsát...

Az ausztráliai roham másnap sem sikerült. A törökök már erősítést kaptak, a rajtaütés meghíúsult. A hegy-csúcson a tábornok úgy harcolt, mint az ördög, egyetlen centimétert sem tágitott. A tábornok: Musztafa Kemál, a macedon forradalmár, a szalonikii összeesküvő.

4.

A szerb határról, az albán hegyek közül származott el Szalonikibe Ali Riza, török császári pénzügyigazgatósági kishivatalnok, aki magánüzletek nyereségével pótolgatta el-elmaradozó zsoldját. Felesége, a kékszemű, szőke albán-macedon Szubeida 1881-ben gyermeket szült férjének s a fiút Musztafának nevezték. Kényeztették-babusgatták a zárkózott, csendes, nyurga fiúcskát. Már a mecset-iskolában tanulta a betűvetést, amikor apja meghalt. Szalonikiben, egy jómódú nagybácsi házában, bezzeg nem kényeztették már tovább: birkapásztor lett belőle s a szabad levegőn,

Allah szabad ege alatt megerősödött a 11 éves kisfiú. Gögös, kemény, önfejű fickó volt, hiába akarták újra iskolapadba kényszeríteni. Nem találtak más megoldást: betették a katonaiskolába. A fiúnak is tetszett az uniformis, de kis bajtársaival itt sem barátkozott. Emberkerülő, magános utakon járó gyermek maradt és hiába kapta a jó tanácsokat, hetykén felelgetett vissza: «Nem vagyok olyan, mint a többi, nem is akarok olyan lenni, mint a többi, azt akarom, hogy vigyem valamire!» Osztályzatai a következők: matematika — kitűnő, katonai tanulmányok — kitűnő, a gyakorlótéren a legelső.

Másodéves hadapród volt, amikor egyik tanára, Musztafa százados rábízta az egyik osztályt. S hogy össze ne tévezzék kettőjüket, a gyakorló-gyermektanítót felruházta a Kemál névvel is: ettől kezdve Musztafa Kemál a kadét neve. Tizenkilencéves korában került a monasztiri tisztiiskolába. A Balkán már forrongott a vörös szultán ellen, a lázadás eszméi könnyen talajra találtak a fiatal szívben. Francia dominikánus páterektől megtanult franciául, falta-habzsolta Rousseau-t és Voltaire-t, Hobbes és John Stuart Mill tilos nemzetgazdasági műveit. Hadnagyi minőségében ez áll: «Okos, képzett, de nehezen kezelhető ember, nincsenek személyes jóbarátai.» A húszéves hadnagy belevetette magát a konstantinápolyi félvilág dáridóiba. Fél-évig tartott a mámor. Aztán nekiült a könyveknek és tanult. 1905-ben már vezérkari százados volt s ugyanakkor a forradalmár titkos szövetség tagja. Tüzes verseket és izzóhangú röpcédulákat írt, erre fogházba vetették és büntetésből Damaszkusba vezényelték a drúzok elleni expedícióba. A vad hegyek között is forradalmi sejtet szervezett, sőt hamis útlevéllal visszaszökött a Balkánra és csak paraszthajszálon múlt, hogy rajta nem vesztett a kalandon. Egy évig csendben maradt, de elérte szíve vágyát: áthelyezték Szalonikibe. Itt nappal a harmadik hadsereg törzskarának tisztje, éjjel a Gogno-kávéház hátsó helyiségeiben az «Egység és Haladás» szervezet összekülvője.

A győzelmes ifjú-török forradalomban nem jutott sze-

rephez, még mindig csak a statisztériában volt a helye. Nehéz is volt Musztafa Kemál kedvébe járni. A harmadik hadsereg harmincéves vezérkari főnöke nem tett lakatot a szájára, hangosan ócsárolta a forradalom vezetőit, megvetette a nagy triumvirátus tagjait és hangosan, de visszhang nélkül hirdette, hogy egyedül az ő véleménye a helyes, csak ez lehet a jelszó: «Törökországot a törököknek!» Felettesei szívesen kitörték volna a nyakát, de sohasem volt ellene elegendő bizonyítékuk. Így aztán meg kellett elégedniök azzal, hogy áthelyezték a szalonikii tisztiiskolába, onnan francia tanulmányútra küldték, a picardiai hadgyakorlatokra, aztán visszavezényelték a csapathoz. Musztafa Kemál a szalonikii 38. háziezred parancsnoka lett. Ebben a beosztásában sem maradt meg sokáig, mert kitört a háború az olaszokkal és Kemál résztvett a tripoliszi hadjáratban. Serif bej névre szóló útlevéllel, mint a «Tanin» című lap tudósítója orosz gőzösön érkezett Egyiptomba, onnan arab álruhában átszökött a frontra és egy évet töltött a harcúterén. A balkán-hadjáratokat a Gallipoli félszigeten küzdötte végig.

Mit ért el eddig? Katonai karriert? Erre fűtyült, bár jó és lelkes katona volt. De szíve mélyén a politika felé vágyódott és mégsem találta meg a helyét a politikában. Az örökké elégedetlen, zúgolódó fiatal tiszt, mivel hevesen ellenezte a német barátságot, szállka volt a hadvezetőség szemében. Jó messzire, Szófiába küldték katonai attasénak. Ott unatkozott a követségi estélyeken, kerti ünnepélyeken, a szalónok gyűlöletes hazug légkörében, amikor kitört a világháború. Frontszolgálatra jelentkezett, Gallipoliba került, ott vakmerő haditettével megakasztotta az ántánt rajtaütését.

Musztafa Kemál életrajza ettől kezdve egybeforr Törökország történetével. Magasba ívelő pályáján keresztül ismerjük meg a mai Törökország megszületését, hiszen egyedül az ő ideges és nyugtalan, izmos és kemény keze formált nemzetet népéből, hatalmat hazájából.

5.

Az ántánt feladta a Dardanellák ostromát, Kemál megkapta a pasa címet, a sajtó az égis magasztalta a haza megmentőjét, Gallipoli hőjét, akit nem fog a golyó. Köpenyét és báránybőrsapkáját átluggatták a golyók, zsebben viselt aranyóráját keresztüllőtték, ő maga sértetlen maradt akkor is, amikor vöröskeresztes altiszti egyenruhában kimeréskedett a két arcvonal közé, hogy sebesültszállítás közben térképezze az ellenség állásait. Hiába keztek azonban körülötte legendák, hiába volt hős hadvezér, nagy katona, a politikusok visszautasították ajánlkozását. Megismétlődött a régi, békebeli játék: távoli frontokra helyezték ezt a kormánynak kellemetlen, kritikus, szatirikus embert. A Kaukázusban Izmet ezredes lett a vezérkari főnöke, egy sápadt, vézna, süket kis ember, aki később majd miniszterelnöke és — utóda lesz a diktátornak. A szíriai fronton Kemál csúnyán összetűzött Falkenhayn tábornokkal, mert a német generális, aki a Jildirim-dandárt, a Villám-hadosztályt szervezte, egy ládikó aranypénzzel meg akarta vesztegetni. A harapós kedvű török tiszt nem méltányolta a német tábornok ajándékát, botrányt csapott és betegszabadságra ment.

A háború utolsó esztendejében Vahideddin trónörökös németországi tanulmányútra utazott és Kemál pasát osztották be melléje. A pasa nem fogadta örömmel a beosztás hírért, mert köztudott dolog volt, hogy a trónörökös gyengeelméjű idióta s palotájába visszavonulva, együgyű kedvtelések közepette éli le életét. Annál nagyobb volt a meglepetése, amikor a török határ átlépése után Vahideddin áthivatta szalonkocsijába és Kemál egy teljesen megváltozott arcú, értelmes, fölényes intelligenciájú emberrel került szembe. A trónörökös állása veszedelmes foglalkozás volt a szultáni Törökországban, gyorsan eltették láb alól, ha valaki túlságosan érdeklődött az államügyek iránt, s így Vahideddin évtizedeken át játszotta a beszámíthatatlan, ártalmatlan idióta szerepét. Kemál előtt levetette az álarcot és bizalmas beszélgetéseik során megtárgyalták az eljövendő

szultán egész kormányzati programját. Kemál pedig lelkesedéssel fejtegette saját terveit és elgondolásait. Eljutottak a német főhadiszállásra is, a mindenütt mindenkor akadékoskodó Kemál szemébe vágta Hindenburg tábornagynak, hogy a szíriai frontról kapott adatai hamisak, mire a nagy marsall zavarában cigarettát dugott Kemál szájába, csakhogy elhallgattassa a kellemetlen kamerádot.

A nyugati fronton tett útja arról győzte meg Kemál pasát, hogy a helyzet tarthatatlan és Törökországnak sürgősen szakítania kell a központi hatalmakkal. Hazatérésük közben ebben az irányban igyekezett befolyásolni a trónörököst, aki a határon újra felöltötte bárgyú viselkedését. Az álarcos-játék azonban már nem tartott sokáig. V. Mehmed meghalt, — kivételesen természetes halállal s a trónra lépő Vahideddin nekifoghatott szándékai megvalósításának. Kemál jelentkezni akart a szultánnál, de vesekőrohamot kapott, kezelése elhúzódott s mire kihallgatására került a sor, Enver pasa már megelőzte: parancsot kapott, vegye át a szíriai 7. hadsereget. Kemál tajtékozott, a rivális megint gyorsabb volt, a politikai álmok ismét szétfoszlottak.

Szíriában már gyülekeztek a döntő offenzíva viharfellegei. Mire Kemál 1918 augusztusában megérkezett a názáreti főhadiszállásra, megindult az angol-arab előnyomulás gőzhengere. Kemál lépésről lépésre hátrált, a török tábornokok egymásután kereket oldtak, a zászlóaljok, ezredek felbomlottak, a végső pusztulás apokaliptikus szörnyűségei játszódtak le a menekülő hadseregben, hisz alacsonyan szálló angol repülők géppuskái kaszálták, Lawrence arab gerillái kaszabolták, csonkították, üldözték. Kegyetlen és kíméletlen császármetszésre határozta el magát a török hadvezér: egész Szíriát fel kell adni, 300 kilométeres visszavonulás után, Aleppótól északra kell kiépíteni az új védelmi vonalat. Szíria és Palesztina arab országok, ezeket nem bánta Kemál, könnyű szívvel feláldozta területüket, csakhogy az igazi, történelmi török határon megvethesse lábát és megkezdje az utolsó nagy harcot hazája valódi néprajzi határán. Liman von Sanders helyeselte a vakmerő tervet, de nem merte vállalni a felelősséget. «Mindent vállalok!» — felelte

Kemál és végrehajtotta a nagy anabasiszt. Amikor pedig Lawrence ezredes arab közvetítőket küldött hozzá, hogy bírja rá a szultánt a különbéke megkötésére, elutasította az ajánlatot: ő most katona, ő csak harcolni akar. Harcolt is, egészen a fegyverszünetig.

Mire visszatért a fővárosba, a háborús kormány vezetői, Enver, Talaat és Dzsemál már külföldre szöktek, az új báb-kormány pedig remegve térdelt az ántántmissziók előtt. Papírforma szerint most lett volna itt az alkalom Kemál számára, hogy karriert csináljon. Helyzete egészen különleges: ő volt az egyetlen török tábornok, aki harctéri dicsőséggel tért haza, — barátja volt a szultánnak, ellensége a németeknek, vagyis ántántbarát. Mégsem sikerült semmi, nem akadt számára hely. Magányos, kiveret farkasként vonult vissza külvárosi szobáskájába, dührohamokat kapott, ha látta, hogyan pöffeszkednek a megszálló csapatok a fővárosban, ájult, tehetetlen gyűlölettel figyelte a garázda győztesek prédáló harácsolásait. 1919 első hónapjaiban megváltozott a helyzet. Az ántánthatalmak egyetértése bomladozott, megindult a gyilkos versenyfutás a zsákmány felosztásáért. Anatólia hegyei felől pedig biztató hírek érkeztek: titkos társaságok nemzeti csapatai fegyverraktárakat állítottak fel és különítményeket szerveztek. Magasállású köztisztviselők, mint Izmet, akiből hadügyi államtitkár lett, Rauf, a «Hamidie» cirkáló híres parancsnokából lett tengerészeti miniszter támogatták az anatóliai mozgalmat. S ekkor történt, hogy a szultán a kecskére bízta a káposztát: 1919 május 16-án Anatóliába küldte Kemált, hogy szerelje le a felkelést.

Kemál pedig felszította a hamu alatt parázsló elégedetlenséget. «A szultán az angolok foglya, — hirdette — néphadsereget kell szerveznünk, ha nem akarunk elpusztulni!» A szultán visszarendelte teljhatalmú megbízottját. «Mara-dok, amíg a nemzet vissza nem nyeri függetlenségét!» — sürgönyözte Kemál. A szultán elcsapta, Kemál lemondott rangjáról, a Szivaszban összeült nemzetgyűlés pedig a végrehajtó bizottság elnökévé választotta. Politikai téren azonban még mindig nem volt tekintélye és hiába beszélte le

a nemzetgyűlés tagjait, ne menjenek Konstantinápolyba, ne engedjenek a csábító szónak, — nem hallgatták meg. A fővárosban az angolok rögtön lecsaptak az érkező képviselőkre és Málta szigetén internálták a nemzeti vezéreket. A szultán pedig «a kalifa seregét» küldte Anatólia ellen. Irtózatos volt a polgárháború: agyonkorbácsolt, megkövezett, halálrakínzott, felakasztott, keresztrefeszített áldozatok százai és ezrei jelezték a moszlim testvérharc véres útját, — Kemált kiátkozta a szultán és mindenkinek szent kötelességévé tette, hogy megölje, bárhol is éri.

Ebben az időben újra gyötörte Kemált a betegség. Láz és veserohamok kínozták. Élete állandó veszedelemben forgott. Bármely pillanatban készen kellett állnia a menekülésre. Karabas nevű kedvenc házőrző kuttyáját megmérgezték, gyanús alakok ólálkodtak az ankarai régi mezőgazdasági iskola körül, ahol Kemál lakott. Emberei felváltva, virrasztva őrködtek éjszakánként, az udvaron hátszlovak álltak készenlétben. Revolvert és gyorsanölő mérget viselt magánál mindenki. Kemál a sarokba szorított farkas dühével védekezett. Lázasan, verejtékezve dolgozott petróleumlámpafénynél íróasztala mellett hajnalba nyúló éjszakákon át. Nem kért, nem is ismert irgalmat. Parancsba adta: «Foglyokat nem ejtünk, minden ellenséget kivégezni!» Száz frontszakaszon harcolt egyszerre. Letörte a lázongó anatóliai falvakat, feltartóztatta a görög előnyomulást, lecsapott a francia fegyverraktárakra, felkoncolta Marasznál az örmény zsoldosok különítményét, elűzte Konjából az olaszokat, megsemmisítette Eszkisehírnél az angol vasútőrséget. Minden ántánt-tisztet letartóztattak és túszként őriztek a máltai internált nemzeti politikusokért. Az országban dühös sovinizmus lépett az ájult defetizmus helyébe. Ápolónők és miniszterek, kiskereskedők és tábornokok szöktek át Kemál zászlaja alá. Megalakult az ankarai «nagy nemzetgyűlés» s Kemál, az elnök önérzetesen üzent a francia köztársaság elnökének:

«Amíg a főváros a külföldiek kezén van, a nagy nemzetgyűlés irányítja Törökország ügyeit. Mivel a szultán, Konstantinápoly és a kormány az ellenség

hatalmában van, minden onnan jövő parancs érvénytelen. A török nép felségjogait durván megsértették. A nemzet mégsem vesztí el nyugalmát, de elhatározta, hogy megvédi jogait, mint független és szuverén állam. Tisztességes és becsületes békét akarunk kötni...»

Ugyanakkor Wilson, Lloyd George és Clemenceau olimpusi istenek módjára elevenek és holtak felett ítéleztek Párisban s a tudatlanság, gyűlölet és képmutatás jegyében rajzolták meg a világ új térképét. Elkészítettek egy «békeművet», elnevezték sévresi szerződésnek és nyilvánosságra hozták a feltételeket. Villámcsapásként érte a törököket a halálos ítélet, amely szerint Maradék-Törökország mindössze Anatóliából állna Szmirna nélkül. Az állami életet teljesen az ántánt ellenőrzése alá helyeznék, külön bizottságok őrködnének a lefegyverzés, a hadsereg helyett engedélyezett milícia, az adó- és vámhivatalok, a közigazgatás minden ága fölött.

A sévresi feltételek azt eredményezték, hogy minden valamirevaló török belépett Kemál pártjába s a nemzetiek kezdték ettől az időtől kezdve magukat kemálistáknak nevezni. A nemzeti önvédelem jegyében «harci kabinet» alakult. Az ántánthatalmak kapkodtak. Olaszországot belső zavargások nyugtalanították, a kommunista szervezkedés előretört az északolasz vidéken, a fasizmus még csak készült a nagy erőpróbára, — Franciaországot keleten teljesen leköötték a szíriai nacionalisták zendülései, nyugaton pedig a Rajnán túli szomszéd teljes megbilincselése, a Kaiser háborús felelősségének megállapítása, a jóvátétel és a biztonságok kérdései foglalkoztatták, — a brit világbirodalomnak számtalan pontján dörögtek a fegyverek, Írországbán fehérbőrű sinn-fein szabadságharcosok küzdtek a karhatalommal, tábori tűzérség gyorstüzelése bömbölt Dublin utcáin, az angolok vérdíjat tűztek ki a titkos ir kormány fejére, három zászlóalj üldözte a menekülő ir igazságügyminisztert, aki öreg szakácsné maszkjában menekült az acél-sisakos katonák ostromgyűrűjéből, — Mezopotámiában és Indiában zendülések törtek ki, Afganisztán ellen pedig véresen komoly hadjáratot kellett vívni. Konstantinápoly-

ban alig néhány ezer embere volt az ántántnak, a katonai missziók már kosárszámra égették el a bizalmas jelentéseket, titkos okmányokat, a hidak alatt robbantásra kész ekrazit-töltényeket helyeztek el, az élelmiszerkészleteket behajózták a szállító-gőzösökre. A párisi Négyek Tanácsának új világrendje veszélyben forgott, amikor mentőangyalként megjelent Venizelosz, az öreg ravasz krétai, a «görög Talleyrand», aki már két évtizede dolgozott álmai álmának megvalósításán: Nagy-Görögország megalapításán. Venizelosz üzleti ajánlatot tett. Kellő díjazásért, az ázsiai és európai Törökország testéből lehasítandó tartományok fejében a görög hadsereg hajlandó szembeszállni a törökökkel. A megszorult nyugati nagyhatalmak szívesen belementek az üzletbe és 1920 július 23-án meg is indult Konstantin király seregének támadása. Egy görög hadseregcsoport elfoglalta Drinápolyt, a kisázsiai hadsereg viszont mélyen benyomult a félsziget belsejébe, maga előtt kergetve a gyöngé török erőket.

Azonban a nagyhatalmak kegye ingatag. Az első görög sikerek után már csak az angolok tartották meg Venizelosznak adott ígéretüket, a franciák és olaszok görög hatalmi túlsúlytól féltették a Földközi-tenger keleti medencéjét s előbb titokban, később nyíltan is a törökök mellé álltak és fegyverszállítmányokkal támogatták a körömszakadtáig védekező kemálistákat. Az egész moszlim-világ nyílt szimpátia-tüntetésekkel kísérte a törökök élethalál-harcát. Afganisztán és Perzsia szövetséget kínált, Indiában és Egyiptomban a papság Kemál érdekében agitált és nemzeti egyesületek pénzt gyűjtöttek fegyvervásárlás céljaira. Kisáziában ekkor már végetért a polgárháború, a hadsereg-szervezés jegyében állt az egész félsziget, csak a politikusok véget soha nem érő, meddő vitatkozásai hátráltatták a nemzeti önvédelem művét. Ebben az időben történt, hogy Kemál brutális ösztinteséggel kifakadt Halide Edib újságíró nő előtt:

«Az egyetlen egészséges kormányforma egy ember abszolút uralma. Mindenki igazodjék utánam és teljesítse parancsaimat, Nem tűnök bírálatot és nem kérek tanácsot»

kat. Feltétel és ellenkezés nélkül mindenkinek az én akaratomhoz kell igazodnia.»

Vakon és engedelmesen követte is a parancsot Izmet, a front főparancsnoka: amikor 1921 júliusban megindult a görög offenzíva, Kemál megismételte három év előtti hadmozdulatát és 300 kilométerrel visszavonta csapatait. Egészen a Szakaria-folyam partjáig, ott betonállásokban várták be a támadást. Szíriát könnyű szívvel engedte át annak idején az angoloknak, most szintiszta török területet kellett odadobnia a görög-ösellenség pusztításainak. 1921 augusztus 24-én kezdődött meg a világháborút követő hadjáratok egyik legkegyetlenebb ütközete, a híres szakariai csata. A görög tüzérség gránát-pergőtűzzel, 24 órás tűzfüggönnyel készítette elő a gyalogsági rohamhullámok munkáját: 14 napon keresztül pokollá változott a folyó két partja. A görögök soraiban szolgáló egykori török alattvalókat a hosszú évszázadok elnyomatása után a vérbosszú fűtötte, a törökök pedig — hazájuk földjét védték.

Alagös faluban, földes parasztszobában ütötte fel hadiszállását Musztafa Kemál. Maláriarohamtól elgyengülve, két törött bordával bicegett fel-alá két héten keresztül. Előzőleg lóról bukott és összetörte magát. Mégsem feküdt ágyba, 14 napot töltött ruhában-csizmában, csak rövid órákra pihent le. Idegizgalma a végsőkéig fokozódott: ha a görögök győznek, fel kell adnia Ankarát is! A tizennegyedik éjszakán hajnali 2 órakor megszólalt a telefon. Kemál ugrott a készülékhez. Láztól csillogó szemei felragyogtak: Fevzi tábornok jelentette, hogy a görögök megkezdték a visszavonulást. Csoda történt a Szakaria partján! A görögök pontosan azon a napon adták fel a küzdelmet, amikor már Kemál is vissza akart vonulni. Ha csak néhány órával később kapja a hírt, minden elveszett...

Barbár kegyetlenkedéssel vonultak vissza a görögök. Minden falut felperzseltek, virágzó kertek, gazdaságok üszkös romhalmazként jelezték a vandál pusztítás nyomait. Sivatagot hagytak maguk után s az ellenség üldözésére emberfeletti erőfeszítéssel összeszedett néhány török lovas ezred iszonyatos látványoknak lett a szemtanúja. Ezalatt

Ankara győzelmi lázában a Gházi nevet adományozta Kemálnak. A »Győzedelmest» Indiától Itáliáig, Afganisztántól Amerikáig táviratokban keresték fel üdvözlő rajongói. A szakariai győzelem eredményeként Törökország titkos szerződést köthetett most már a franciákkal. 80,000 embere felszabadult a szíriai határon és orosz pénzen fegyvert vásárolhatott Olaszországtól és Amerikától. Kemálnak új hadsereget kellett szerveznie, hogy teljesen kiűzze Kisázsia földjéről az ellenséget. Belső elégedetlenségnek jött a nyomára: 25 katonatisztet felakasztatott. Elutasította Enver pasa szövetségi ajánlatát, — a kalandos életű pasa abban az időben már a bokharai fejedelemség ura volt. Kemál egyre ingerlékenyebb lett, mert a civil politikusok minduntalan elgáncsolták, hátráltatták terveit. Idegességében orvosai tilalma dacára egyre többet ivott. Amikor végre elkészült mindennel, titokban tartotta az offenzíva napját. 1922 augusztusában hadsereg-futballmérkőzés ürügyével összegyűjtötte ezredparancsnokait, kiadta utasításait, ugyanazon nap megszakadt az összeköttetés a külfölddel, egy hétig nem működött a táviró. Európában már török forradalomról írt a »jólértesült» sajtó. Augusztus 24-én báli meghívókat küldött szét a diktátor. Az estély napján, amikor a gyanútlan diplomáciai testület tagjai frakkban-klakkban összegyülekeztek, Kemál autóba vetette magát és kiszökött a frontra.

Éjfélkor adta ki történelmi napiparancsát: »Katonák előre! Cél a Földközi-tenger!»

Hajnali 4 órakor dördültek meg a török ütegek, délutánra áttörték a görög frontot és megkezdődött a szörnyű hajsza a tengerpart felé. Egész görög hadosztályok atomokra porladtak, teljes ezredek semmisültek meg, pária-kutyák és falánk sólymok lakmároztak a hömpölygő emberáradat nyomában tornyosuló hulladombokon. Tíz nap alatt 300 kilométert adtak fel a görögök. Szmirna édenkerti vidékéből, a híres szőlőkertekből, füge-ültetvényekből, gyümölcsösökből a borzalom országa lett. Megcsonkított gyermek-holttestek, halálra gyötört, megbecstelenített asszonyok heverték felperzselt falvak füstölgő romjai alatt. A mene-

külő görögöket az óramű pontosságával követte az üldöző török sereg. A Gházi egyik legalaposabb életrajzírója, az angol Armstrong állapítja meg róla: «Kemál nem szentimentális hadvezér, az ő agya csak statisztikákban, térkép-jelzésekben, dátumokban, menetsebességekben, ezredekben és ágyúütegekben tud gondolkozni...»

A fogságba esett görög fővezért és helyettesét, Trikupisz és Dionisz tábornokokat cigarettával, kávéval kínálta a győztes és egyetlen szóval sem vetette szemükre a görögök barbár pusztításait. «Uraim, — mondta — a háború szerencsejáték. Önök megtették, amit csak tehettek, a többiért a véletlen felelős.» Babérfüzérekkel díszített autón robogott be Szmirnába. A felszabadított város lakossága újongva fogadta megmentőjét. Kődobásnyira a rakpartoktól, ott horgonyoztak a páncélosok, az angol hadihajók mozdulatlanul, tehetetlenül.

Lírai közjáték. Csinos, fiatal, párisi eleganciával öltözködő hölgy kereste fel a győztes nemzeti hőst. Latife Hanum felajánlotta Kemálnak családi palotájukat. Az utcán ropogtak a fegyverek, török katonák vadásztak görög komitácsikra, tűzvész lángolt a keresztény negyedben, templomok kriptáiban elrejtett titkos fegyverraktárak repültek a levegőbe, bíborfényben gyulladtak ki a felhők Szmirna felett. «Ez a jelképe annak, — szólt a Gházi — hogy meg kell szabadítani az országot az árulóktól, a külföldiektől. Törökországot a törököknek!»

A fiatal leány megbabonázva leste szavait. Kemálnak is megtetszett a rajongó Latife, beleszeretett s mivel sohasem volt barátja a huzavonának, harmadnapra megtartották az esküvőt.

Az Iszlám világa lelkesen ünnepelte Kemált és a török sajtó ökölnyi betűkkel hirdette, hogy «még a keresztény Magyarországról is érkeztek üdvözlő táviratok». Most már Kemál diktálta a békefeltételeket s el is érte a lausannei konferencián, hogy a nagyhatalmak elfogadják az ankarai békepontokat, a «becsületes, tisztességes békét».

6.

Törökország nemzeti ébredése rohamléptekkel haladt előre forradalmi útján. A Szovjet csábítását éppúgy visszautasította Kemál, mint a pániszlám gondolatot és az ankarai nemzetgyűlésen elhangzott a sorsdöntő javaslat a szultáni és kalifai hatalom kettéválasztásáról. Az igazságügyi bizottságban megkezdtek a vitát. A tiszteletreméltó, lengőszakállú, nagyturbános jogtudósok szörszálhasogató fejtegetései, a Korán-bölcsészek órákig tartó precedens-kutatásai egyre idegesebbé tették Kemált, aki a terem egyik sarkában húzódott meg szerényen. Sovány arcán a lázroham tűzrózsái virítottak, sűrke tábornoki kabátjába burkolózott és növekvő ingerültséggel hallgatta, hogy minden felszólaló kivétel nélkül a javaslat ellen fordult. Nem bírta tovább, vére felforrt, felugrott egy padra és keményen patogtak mondatai:

«Uraim, a szultán megrabolta a népet! A szultáni hatalmat el kell választani a kalifátustól. És ez meg is fog történni, legfeljebb a jelenlevő urak feje fog a porba hullani!»

Néma csend követte Kemál dühkitörését. Aztán szelíden megszólalt az elnök:

«Igen tisztelt bizottság, a Gházi egy olyan, merőben új szempontot vetett fel, amelyre eddig nem fordítottunk kellő gondot. Felteszem a kérdést szavazásra...»

Mire a bizottság egyhangúlag elfogadta a javaslatot.

A nemzetgyűlés plénumában puccsszerűen ment keresztül a javaslat. Valamennyi képviselőt mégsem lehetett lefejezéssel megfenyegetni, ezért Kemál hívei fegyveresen jelentek meg az ülésteremben s amint az elnök kérdése után néhány kéz a magasba emelkedett, nagy tumultus közepette kijelentették, hogy megvan a többség. S az elnök kihirdette, hogy a határozat egyhangú...

Öt nappal később, 1922 november 17-én, a szultán ékszerivel, aranyaival és drágaságaival együtt angol páncélos fedélzetére szállt. Törökországnak nem volt több szultánja. A kalifa egyházi méltóságát Abdul Medzsid, az elűzött szultán unokaöccse vette át. Kemál agitációs körútra

indult, egész Anatóliában megszervezte néppártját, 1923 október 13-án Ankara lett az új főváros s két héttel később bekövetkezett az az esemény, amely a szultán elűzése óta kérlelhetetlen bizonyossággal várható volt: 1923 október 28-án kikiáltották a török köztársaságot és Musztafa Kemál, a Gházi lett az elnök.

Gyors egymásutánban következtek a gyökeres alkotmányreformok. Mivel Kemál ellenségei — köztük Rauf, a lemondott miniszterelnök, Adsman és Refet, a diktátor egykori bizalmas hívei, Kiazim Kara Bekir, a nagynevű katona-pasa — valamennyien az új kalifa személye körül gyülekeztek, le kellett számolni ezzel az egyébként ártalmatlan, szerény, rokonszenves, csendesesen édeglő, szívesen festegető, kertészkedő, sokat olvasgató ötvenéves ó-török úriemberrel is. Először csak udvartartása külső díszeitől fosztották meg a kalifát, elvették tőle a huszárszázad-díszkíséretet, az aranyozott hintót, a császári dísz-bárkát, 1924 március 3-án azonban egyenesen és nyíltan nekitámadt Kemál a célnak. Nagy parlamenti beszédben kifejtette, miért van szükség szekularizációs törvényre.

«A köztársaság veszélyben van — mondotta. — A kalifának és az oszmán uralkodóház utolsó maradványainak is el kell tűnniök. Az államot el kell választani az egyháztól. Az elavult egyházi bíráskodás helyébe modern, tudományos jogrendszer állítunk!»

A szófogadó, «fejbőlintó Achmedekből» álló parlament engedelmesen, vita nélkül elfogadta a törvényjavaslatot. A kalifát és az összes császári hercegeket és hercegnőket másnap kitoloncolták az ország területéről. Kemál lett az egyeduralgó Törökországban. Élete mégsem volt boldog és megelégedett. Anyja meghalt, feleségétől elvált s az asszony is meghalt 1925-ben. A súlyos lelki depressziókhoz hozzájárultak a kínzó vese-kólikák. Több merényletet kíséreltek meg ellene s az új uralom hosszú éveken át válságok egész sorozatán ment keresztül. Másfél évtizeddel ezelőtt gazdaságilag még romokban hevert az ország. A török font elértéktelenedett, hitelválság és tőkehiány fojtogatta a közgazdaságot. Konstantinápolyt, a bűnös fővárost szándé-

kosan elsorvasztották, a szmirnai kikötő rakpartjait felverte a gaz. A bonyolult vámrendszer és az új kereskedelmi törvény megnehezítette a kereskedelmi élet vérkeringését. Elkeseredés hullámai csaptak fel Izmet miniszterelnök ellen, az ellenzéki vezérek Konstantinápolyban gyülekeztek a szalonikii zsidó Dzsavid házában s itt köztársasági haladópart címen szervezkedtek a diktatúraellenes alkotmányvédő harc jegyében. A nagyothalló Izmet miniszterelnök körül az ankarai parlamentben is zajos jelenetek játszódtak le. Halil ezredest, aki a kormányt támadta, nyílt ülésen lelőtték. Ali Sükri képviselő már Kemál személyét is belevonta a vitába, mire Oszmán aga, a Gházi testőrpapancsnoka vacsorára hívta és megfojtotta a képviselőt. A gyorskezü agát heves barrikádharc után agyonlőtték és a testőrséget feloszlatták, de mindez már nem volt elegendő a nyugtalanságok megszüntetésére. Kemál kénytelen volt elejteni Izmet miniszterelnököt. Alig zajlott le a kormányválság, kitört a kurd törzsek zendülése. Megint csak a Gházi menthette meg a helyzetet: hatvan nap alatt vérbefojtotta a lázadást, Diarbekr főterén 46 kurd törzsfenököt akasztottak fel.

Következett a leszámolás a belső ellenséggel. A képviselők mentelmi jogát egyszerűen felfüggesztették, a cenzúra teljes erejével ráfeküdt a sajtóra, repülő vésztörvényszékek járták az országot s a kormány élére visszakerült Izmet, a vaskezü, kis süket ember. A legfőbb ellenség, az ellenzék szellemi vezére a szabadkőműves zsidó Dzsavid volt. Hiába interveniáltak érdekében newyorki, párisi és berlini páholyok, nemzetközi zsidó intézmények, hiába fenyegetőztek a Rothschild-bankházak és hiába járt el ügyében személyesen olyan ismert francia politikus, mint Sarraut, Kemál nem ismert irgalmat az ország és a rendszer ellenségeivel szemben. Aláírta a halálos ítéleteket és mialatt az elnöki palotában raki-pálinka, sör és pezsgő mellett foxtrottozott a meghívott társaság, hat kilométernyire a fővárostól, ívlámpák vakító fénye alatt 11 akasztófa előtt fehér halotti ingben sorakozott 11 férfi: az ellenzék vezérei. Aztán intett Ali, a repülő vésztör-

vényszékek híres, kopasz elnöke és Törökországban nem volt többé ellenzék...

Alkotó reformok építőmunkájának virradt fel a kora. A katonai fegyelem alatt álló kemalista néppárt Sziya Szafet főtitkár, a kinevezett képviselőkből összeállított parlament Izmet miniszterelnök, a mintaszerűen kiképzett hadsereg pedig Fevsi tábornagy vezetése alatt várta az ország diktátorának, a köztársaság és a nemzetgyűlés, a néppárt és a minisztertanács elnökének, a hadsereg főparancsnokának, Gházi Musztafa Kemálnak utasításait.

Az első radikális reform az európai kalapviselet bevezetése volt. «A fez a tudatlanság jelképe» — hirdette Kemál és törvény írta elő, hogy az ősi török fez, vagy mohamedán turbán helyett karimás-szélű kalapot, ellenzős sapkát kell viselnie minden török férfinak. Kezdeti lázongások után az ország beletörődött a parancsba s már a mekkai iszlám-kongresszuson Edib bej zakkóban és keménykalapban jelent meg. Kemál tekintélye akkora volt már Arábiában is, hogy a pogánymódra öltözködő török delegátust nem érte semmilyen bántódás.

Következett a dervis- és szerzetesrendek feloszlatása. Az egyházi vagyonokat elkobozták, az iszlám seriat-törvénye helyébe a német kereskedelmi jog, az olasz büntetőjog és a svájci magánjog mintájára alkotott jogszabályok léptek. Megtiltották a többnejűséget és szabályozták a nő helyzetét a társadalomban. A török nyelvet megtisztították az arab és perzsa vendégszavaktól és visszatértek a tatár ősforráshoz. Izmet miniszterelnököt olyan vad nyelvújítási láz fogta el, hogy alig akadt már képviselő, aki megértette parlamenti jelentéseit. A Koránt lefordították török nyelvre, a mecsetekben török lett az imádságok nyelve, az új török bélyegeken megjelent a szürke farkas, az ősi jelvény-állat, a külföldi hittérítők missziós iskoláit megszüntették, a közgazdasági életben előírták, hány százalék török alkalmazottat kell foglalkoztatni és hány százalék lehet a külföldiek száma, az üzleti könyveket csakis törökül volt szabad vezetni, orvosi és ügyvédi diplomát már csak törökök szerezhettek.

Száz és száz apró, de a megszokott hétköznapi életet drasztikusan átalakító reformot léptettek életbe. Eddig a péntek a moszlimok, a szombat a zsidók, a vasárnap a keresztények ünnepnapja volt, Kemál elrendelte, hogy csak a pénteket szabad megünnepelni. A régi szelám-köszöntést, a szív, ajak és homlok érintésével kapcsolatos üdvözlést megtiltották, elrendelték, hogy köszönéskor kalapot kell emelni, de még azt is előírták, hogy legkevesebb hány centiméternyire kell eltávolítani a fejtől a kalapot. A háromszori meghajlás is tilos köszönéskor, helyette kötelező a kézfogás. Hivatalokban, üzletekben tilos feketekávéval megkínálni a feleket és vevőket. Bevezették a Gergely-féle naptárt és a méterrendszert, megtiltották a koldulást, a házasságkötéshez egészségügyi bizonylatot írtak elő a vőlegény és a menyasszony számára, aki pedig az utcán kinevet vagy kigúnyol egy nyomorékot, büntetésben részesül...

Nagyszabású telepítést hajtott végre Kemál Törökországban, amikor 1.400.000 görög, örmény és bolgár kényszer-kivándorló helyébe letelepítettek 750.000 törököt, akiket Görögországgal cseréltek ki. Egységes, zárt, homogén török néptömb a kemáli eszménykép s a Gházi minden eszközzel kisebbségmentes lakosságot akart összekovácsolni. Országának egyetlen számottevő kisebbsége az 1.200.000 főnyi kurd nép, amely évente legalább egyszer provokál ki fegyveres beavatkozásokat, mint legutóbb is, 1937-ben, amikor Kemál pasa számos adoptált leányainak egyike tüntette ki magát egy harci bombázóraj vitéz pilótakisaszszonyaként.

A konstantinápolyi szultáni palotában rendezett kerti ünnepségen kezdte meg másik nagyszabású reformját a török diktátor. Fekete iskolai falitáblát, krétát és szivacsot hozatott és bejelentette az egybegyűlteknak, hogy Törökország áttér a cikornyás, nehéz arab írásjelekről a latin ábécé-re. Nyomban neki is látott a tanításnak és 1928-tól állandóan tartott a török nemzet bas muallimjának, főtanítómesterének hadjárata az analfabetizmus ellen és a latin ábécé mellett. 1927-ben még csak 685.040 török tudott írni-olvasni, a lakosság 95%-a analfabéta volt. Musztafa

Kemál azóta bejárta az egész országot fekete táblájával és krétájával, ma már törvény kötelezi a köztisztviselőket a latin ábécé megtanulására, a török fegyencek pedig csak akkor kerülhetnek a büntetés kitöltése után szabadlábra, ha előbb levizsgáznak írás-olvasásból, a latin ábécé betűivel...

Új életre keltette Kemál a képzőművészetet. A Korán rendelkezései folytán eddig tilos volt emberi alakokat ábrázolni. Ankarában rajziskola épült, ahol ma már akt-modellekről tanulnak a növendékek. Bevezette a nyugati zenét, a klasszikusoktól a jazzbandig és kötelező tánciskolákat írt elő az ifjúság számára. Makbuleh, a diktátor húga, valamint kedvenc fogadott leánya, Afet Hanum állnak a gyermekjótékonyági intézmények élén. Nagyrészt az ő munkájuk eredménye, hogy törvények tiltják a fiatalok éjszakai foglalkoztatását, gyermekek egyáltalában nem járhatnak moziba és modern szociális jogszabályok intézkednek a serdülőkorú munkásifjak és munkásnők alkalmazásának feltételei felől.

7.

Adomaszerűen hangzik, de történelmi tény, hogy Kemál pasa 1930-ban önmaga ellen szervezett parlamenti ellenzéket. Az angol alsóház hangulata lebeghetett szemei előtt, amikor tizenkét képviselőből megalakította a köztársasági liberális pártot és kioktatta a párttagokat, hogyan viselkedjenek, hogyan támadják, bírálják a kormányt. A különös kísérlet visszafelé sült el, amint azt az ankarai nemzetgyűlés 1930 szeptember 30-i ülésének naplója igazolja. A tájékozatlan, be nem avatott képviselők többsége felbőszülten hallgatta a szokatlan ellenzéki kifakadásokat, óriási tumultus keletkezett és alig lehetett szétválasztani a verekedő, revolverrel hadonászó képviselőket. És mintha ez az ülés lett volna a jeladás: az ország minden részében zavargások robbantak ki. Erős kézre volt szükség, hogy letörje a szmirnai fügecsomagolóknak sztrájkját, leverje a francia-szíriai határon lázongó örményeket, a perzsa határon pedig csak tizenötezer főnyi katonaság tudta lecsillapítani

a zendülő kurdok hegyi törzseit. Menemen városában 1930. decemberében felbukkant egy Sejk Mohamed nevű férfiú, aki mádinak, messiásnak adta ki magát és olyan vallási zavargást szított, hogy a kopasz Ali bíró véstörvényszékének huszonnyolc akasztófát kellett felállítania a város főterén...

Ezekután sürgősen feloszlatták az ellenzéki liberális pártot s Musztafa Kemál azóta nem kísérletezett hasonló európai politikai intézmények átültetésével...

1933-ban ünnepelte tízéves fennállását a török köztársaság s a jubiláris ünnepségen megszületett himnusz első verssorai jellemzik Kemál új Törökországának öntudatos, nacionalista világnézetét:

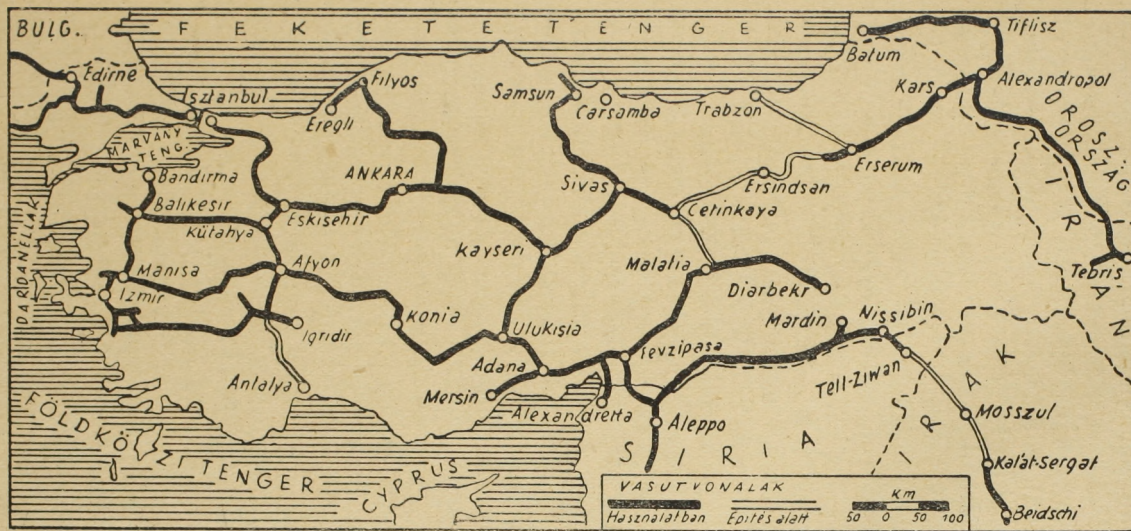
Ó milyen boldogság ez a tíz esztendő,
Új tűzhelyet alapítottunk!
Csupa reménység tölti el hajnalunkat,
Kiirtottuk a vad gyomot,
És csillogó síneket fektettünk le.
Minden harcunkban a Gházi áll az élen,
S ott van a helyünk a nemzetek élén.

Hogy a vasútépítés milyen előkelő és fontos szerephez jutott Törökországban, mutatja az, hogy még a jubiláris köztársasági himnusz is a csillogó sínekről dalol. A török vasúthálózat kiépítése valóban példaszerű. A tőkeszegény ország saját erejéből rendkívüli eredményeket ért el. 1936-ig 2630, máig pedig közel 3000 kilométer vasútvonalat építettek 250 millió török font költséggel. Amikor Kemál átvette a hatalmat, az országnak mindössze 2500 kilométeres vasúthálózata volt. 1940-ig összesen 8000 kilométerre akarják kiépíteni a vonalakat. A vasútépítési programot eleinte a költségvetésbe felvett összegekből fedezték, amikor ezek elégtelennek bizonyultak, a belső kölcsönök módszeréhez fordultak. Ugyanakkor a háború előtti török vasutak az Anatóliai Vasúti Rt. részvényeinek felvásárlása útján állami tulajdonba mentek át, úgyhogy ma a bagdadi vonal déli szakaszának kivételével, — amely jogilag török ugyan, de francia tőkével rendelkező részvénytársaság tulajdona — valamennyi vasútvonal az állam kezében van.

Az új vasútvonalak közül a legjelentősebbek a fekete-tengeri szénmedencéket és a nyugat-anatóliai kikötőket kapcsolják össze a belső országrészekkel. Igen fontos még a nyugat-keleti irányban haladó transzanatóliai vonal, amely Ankarából kiindulva Kayserin és Sivason keresztül feltárja a távolabbi Keletet az európai csatlakozások számára. A bagdadi vasútvonal teljes kiépítésével és az iraki csatlakozás bekapcsolásával Anatólia vasúti hálózatának értéke még lényegesen emelkedni fog, nem is szólva a közvetlen török-iráni vasúti összeköttetés politikai jelentőségéről. 1937 óta török műszaki bizottság dolgozik Teheránban a vágány-nyomtávok egyeztetésén és más közös megoldásra váró kérdések megbeszélése céljából.

1934-ben készült el az első ötéves terv, amelynek célja az, hogy «a gazdaságilag elmaradt és mezőgazdasági foglalkozású népet magasabb kultúrájú néppé alakítsa át». Az önellátás jegyében megindult munkának az az alapvető tétele, hogy a saját nyersanyagok feldolgozására irányuló iparosításon múlik a köztársaság fennállása és függetlensége. Az 1929. évi iparfejlesztési törvény értelmében minden magánipari vállalkozás erőteljes állami támogatásban részesül, ha aláveti magát az állami tervgazdálkodási szerv utasításainak. 1929-ben 342, 1936-ban 1595, máig közel 2000 ipari nagyüzem kapta meg ezt az «ipari védettséget».

Az iparfejlesztéssel szerves összefüggésben folyik a természeti kincsek rendszeres feltárása. Az állami bányakutató intézet a bányaművek pénzügyi ellátására alapított Etibankkal közli a kutatások eredményeit és szigorú törvény akadályozza meg a magánkézben lévő bányaművek tervszerűtlen kiaknázását s ugyanez a törvény illeszti be a magánbányákat az állami tervgazdálkodás keretébe. A természeti kincsek feltárására végzett vizsgálatok sok csalódást hoztak ugyan, másrészt azonban meglepő eredményeket is produkáltak. Így például 1937-ben a Demir Dagh-hegységben a világ leggazdagabb vasérctelepére bukkantak: az északnyugatanatóliai hegyvonulat érctelepe 68 százalékos vasat tartalmaz. A földkerekségen mindössze még két

A kemáli Törökország vasúthálózata.

bányamű van, amelynek telepéből ugyanilyen minőségű, de csak 65 százalékos vastartalmú érc bányászható.

Az 1934. évi ötéves terv a textil-, bánya-ipar (vas, szén, réz, kén), cellulóze-anyag-, papír- és műselyem-, üveg- és vegyészeti ipar kiépítését szorgalmazza és kizárólag török munkaerők foglalkoztatását engedi meg. Külföldi szakértők csak a legkivételesebb esetben és akkor is csak rövid, átmeneti időre dolgozhatnak török iparvállalatokban. Egy másik ötéves terv a szénlepároló üzemeket, a petróleum-finomítókat, a kőszén- és barnaszéntermelést, valamint a konzervipart öleli fel. Az autarchiás tervgazdálkodás pénzügyi lebonyolítását egy orosz kölcsön teszi lehetővé, amelyet húsz éven keresztül fizet vissza a török állam, részben orosz gépek kompenzációs beszerzése útján. A pénzügyi műveleteket az állami ellenőrzés alatt álló Sumer-bank intézi. A két ötéves terv végrehajtása után a gyapotszükséglet ötven százalékat, a papírszükségletnek száz százalékat fogja fedezni a saját termelés. Cukorban és búzában már elérkezett Törökország az önellátáshoz, textiliákban megközelíti az autarchiás helyzetet. Távolabbi cél a saját nehézipar megteremtése, acélöntők, kohók, hadigyárak, ágyúöntődék felállítása a Sumer-bank és a német Krupp-művek segítségével.

A kemáli Törökország gyártelepek seregét építette: papír, műselyem, kerámia, üveg, porcellán, műtrágya és vegyigyárak létesültek, a gyapotfeldolgozók üzeme 127,000 munkásának létszámát rövidesen 350,000 főre akarják emelni, elektromos centrálék távvezetékei hálózák be az országot, — mégis a lakosság hetven százaléka még ma is földművelésből él. Ezért államilag ellenőrzött és irányított hitelszövetkezetek serkentik racionalizált és belterjes gazdálkodásra a földműves-réteget. 1932-ben például még 1.187,004 faekével szántottak, az elmúlt hat esztendőben már 1500 traktort állítottak be. Mezőgazdasági iskolák oktatják a gazdaifjúságot, az ankarai agrárfőiskola könyvtára 80,000 kötettel rendelkezik, Kemál mintafarmján 7 millió gyümölcsfával harcolt a forró szél és a futóhomok ellen s a török mezőgazdasági statisztika büszkén hirdeti, hogy 1932 óta

az ország nem szorult búzából behozatalra, hanem ellenkezőleg, évről évre fokozódó mértékben exportál.

Közös büszkesége és szemefénye Törökországnak Musztafa Kemál személyes műve: a nemzeti hadsereg. A török állam hadikiadásai meghaladják az évi 50 millió török fontot, ami az állami költségvetés 38—40 százalékának felel meg. A csendőrség fenntartása külön évi 8—9 millió fontot igényel. Az általános védkötelezettség 21 évtől 46 évig terjed. A hadsereg főparancsnoka a köztársaság elnöke. A békelétszám 20,000 tiszt, 10,000 altiszt és 164,000 főnyi legénység. Az ország három hadseregfelügyelőségre (Ankara, Konia, Erzindjan) és kilenc hadtest-kerületre oszlik (Afium-Karahisszar, Bali-Keszír, Isztanbul, Eszkisehir, Konia, Kayseri, Diarbekr, Tokat és Erzerum). A szárazföldi hadsereg kilenc hadtestre tagozódik és egy-egy hadtest kötelékébe a következő csapattestek tartoznak: 2 gyalogoshadosztály, 1 lovasezred, 1 hadtestközvetlen tüzérezred, 1 utászászlóalj, 1 híradóosztály és gépkocsizó vonat. Öt lovasadosztály (à 3—4 lovasezred és 1 lovastüzérosztály), valamint három hegyidandár egészítik ki a hadsereget. A légi-flotta hatszáz gépén tízezerfőnyi pilótahadsereg teljesít szolgálatot. Itt jegyezzük meg, hogy katonai szempontok hosszú ideig megakadályozták a török polgári repülés kifejlődését. A polgári légiforgalom járatai egyelőre csak a belöldi igényeket elégítik ki és nem nyúlnak át az országhatárokon. Rendszeres légiforgalom 1933 óta köti össze Isztanbult Ankarával, 1934-ben nyílt meg a repülőközlekedés Ankara és Diarbekr között, 1936-ban a közmunkaügyi minisztérium hároméves tervet dolgozott ki s azóta Törökország fokozatosan kiépíti csatlakozásait a nagy nemzetközi repülőjáratok vonalhálózatához.

A haditengerészet 1 csatacirkálóból (a volt német «Goeben»), 2 kis cirkálóból, 4 modern rombolóból, 3 öregebb rombolóból, 4 modern búvárnaszádból, 3 aknakutatóból, 3 torpedónaszádból és több kisebb egységből áll, összesen 106,151 tonna tartalommal. 1200 tisztból, 1000 altisztból és 7000 főnyi legénységből áll a tengerészet létszáma.

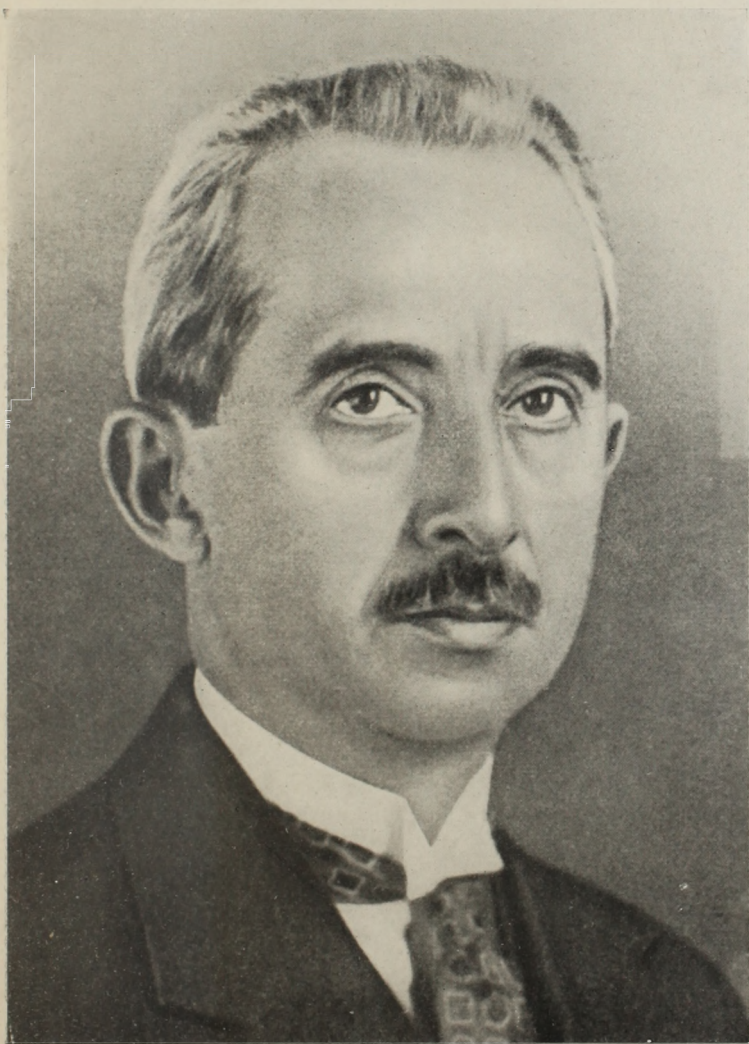
A hivatásos tisztikart katonai akadémiákon képezik ki.

Tartalékos tiszti rangot csak főiskolai végzettséggel rendelkező zászlósok nyerhetnek el. A 3000 tisztből és 40,000 főnyi legénységből álló csendőrségen kívül a határőrség 600 tiszte és 6000 katonája teljesít még fegyveres szolgálatot. Török erősítések a bolgár és a görög határokon, az újra felfegyverkezett Dardanellákon, a Márvány-tenger és a Boszporusz partjain, valamint az anatóliai tengerparton őrzik a határokat. Drinápoly várvédelmi rendszerének lebontolása után Kirk Lal Eli mellett épült új modern erőd-vonal.

8.

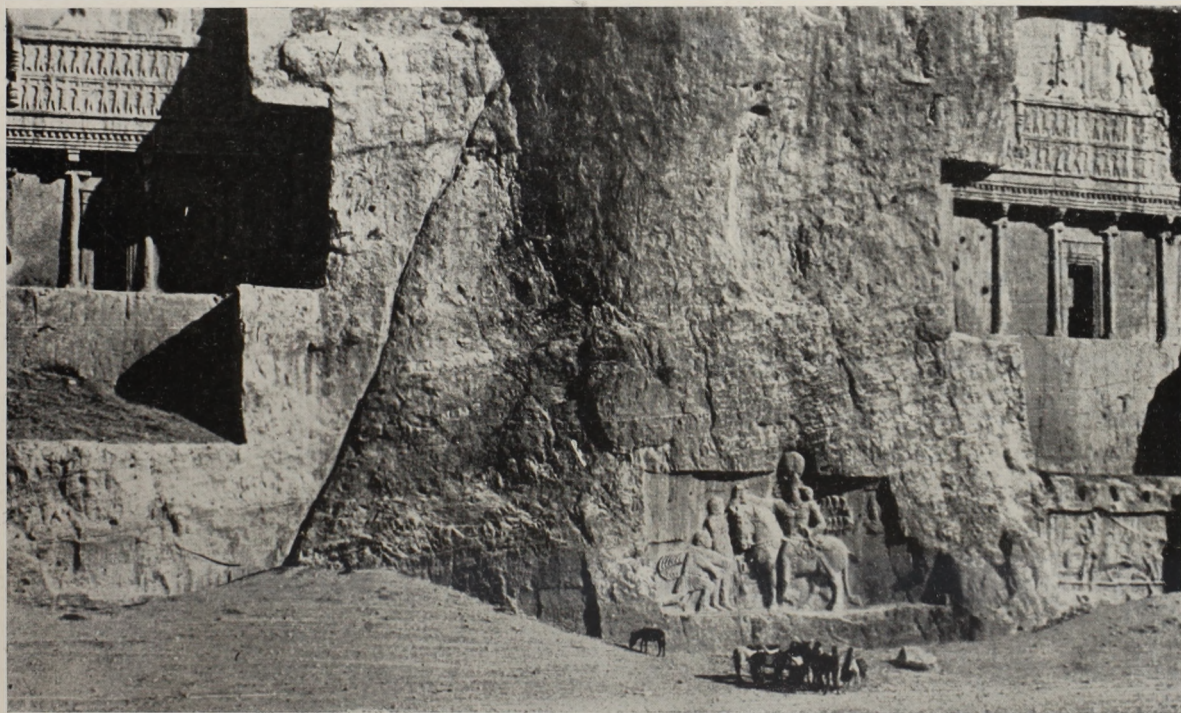
Két város sorsa jellemzi a kemáli Törökország útját. Konstantinápoly, vagy helyesebben mai nevén: Isztambul, a «Boszporusz gyöngye» ma is a világ egyik legszebb, de talán legsomorúbb városa. Gyönyörű, de haldokló város. Amióta Ankara lett az ország fővárosa, azóta Isztambul hervad és pusztul, 800 mecsetje közül már csak 242-ben tartanak istentiszteletet s 1938 nyarán a kormány 300 mecsetet elárvereztetett a hozzátartozó minaretekkel együtt. A Hagia Szofia-mecsetből bizánci művészettörténeti múzeum lett, sok más mecsetben könyvtárakat, műgyűjteményeket helyeztek el.

A 19 millió lakosú Törökország új fővárosa Atatürk Kemál, a «törökök atyja» elhatározásából Ankara lett. Monumentális környezetben, 2000 méteres hegycsúcsok tövében terül el az új főváros, amely fölött ott emelkedik Timur ősi várhegye, szürkésvörös porfir-tömbökből épített várfalával, hajóorr-alakú bástyaival. Keleten dombok lejtői határolják a várost, nyugaton elvész a tekintet az ezüstösennorózsaszín szteppe síkságában. Szőlőleveles, árnyas lugas borítja az öreg Bazár-utcát, amely a városból kanyarog fel a várhegyre, a Csibuk folyó partján viszont az új, modern Törökország impozáns épületei emelkednek. Szőlő és olajfa, mandula, őriáskörte, aranybirs, mézédesszilva, illatos dinnye terem az egykor malária-miazmás sziklavadon helyén. Duzzasztógátak, parkok, erdők, kirándulóhelyek, kísérleti farmok — kórházzal, iskolával, vízvezetékkel fel-

A Gházi utóda : İsmet İnönü, Törökország második köztársasági elnöke.

A szasszanida-korszak emlékei, amelyek a tudósokat...

...és az előtörő olajforrások, amelyek a politikusokat és világtőzsdéket érdeklik.

Sahib Gökçen pilótakisasszony kézesókkal búcsúzik nevelőapjától, Kemál Atatürktől, mielőtt végzetes repülőkörútjára indul.

Amanullah ex-király nem búsul az olasz emigrációban.

szerelt, szakszervezeti földműveléssel dolgozó mintafalvak övezete veszi körül a fővárost. Ankara utcasorai nagyrészt német és osztrák építészek tervei szerint épülnek, magyar építéseknek szintén nem egy alkotása díszíti az új török fővárost, amelynek forgalmas főutcaín ma már több a fátyol nélküli, tenniszütős, shortos, lovaglóbriecses sportlady, mint a Riviérán. 1935-ben, amikor megtiltották a papoknak, hogy egyházi köntösben mutatkozzanak az utcán, már tizenhét nő képviselő foglalt helyet a parlament üléstermében . . .

Törökország külpolitikája Rüstü Arasz külügyminiszter agilis egyéniségének bélyegét viseli magán. S ha ez a külpolitika nem is volt mindenkor rokonszenves a magyar léleknek, kétségtelen, hogy a súlyos helyzetbe került Új-Törökország szempontjából sikert sikerre halmozott. Európa felé az 1930-ban Romániával, Görögországgal és Jugoszláviával együtt alkotott Balkán-blokkban biztosította hatalmi szavának érvényesítését. A veszedelmes szovjetszomszéddal szemben pedig eltalálta azt az utat, amely csak előnyöket jelenthet Törökország számára, anélkül, hogy a vörös fertőzés veszedelme fenyegetné. A nyolcmillió dolláros szovjetkölesönért sem hajlandó Törökország feladni nemzeti függetlenségét. Az oroszbarátság előharcosa Izmet miniszterelnök volt, aki 1935 óta, amikor minden töröknek családnevet kellett választania, a görögök ellen vívott egyik diadalmas csatája emlékezetére az İnönü nevet viseli. Izmet İnönü csaknem két évtizeden keresztül, mindössze egyszer megszakított miniszterelnöksége során rendületlenül kitarzott az orosz orientáció politikája mellett. A nagy török államférfiú 1937 november 1-én távozott a kormány éléről, utóda Gebal Bayar, az addigi gazdasági miniszter lett. Ebből a politikai őrsváltásból, valamint gróf Ciano olasz külügyminiszter 1937. decemberében tett ankarai látogatásából arra lehet következtetni, hogy Törökország meglazította orosz kapcsolatait és közeledést keres a fasisztanacionalista Itáliához.

Jelentős sikert hozott a török külpolitikának az 1936. évi montreux-i konferencia, amelyen a Dardanellák újra-

felfegyverzését vívta ki Törökország, — Rüstü Arasz bagdadi és teheráni tárgyalásai után 1937-ben megkötötték a szerződést Iránnal, Irakkal és Afganisztánnal s azóta vezetőszerepet játszik Törökország a nagyjelentőségű előáztsiai négyesszövetségben. A keleti hatalmak szolidaritásának jegyében 1937 tavaszán ünnepélyes keretek között barátsági szerződést kötöttek Egyiptommal is s állítólag titkos katonai szövetségről is szó esett a kairói megbeszéléseken.

Abdallah transzjordániai emír VI. György angol király londoni koronázásáról hazatérőben beutazta Törökországot s ő volt az első arab fejedelem, aki a szultáni birodalom összeomlása után látogatást tett az egykori ős-ellenség földjén. Ugyancsak nagyjelentőségű látogatás volt az is, amelyet az azóta lemondott VII. Edward király, a jelenlegi windsori herceg tett Isztanbulban, mert ez volt az első eset, hogy angol uralkodó török területre tette a lábát.

Végül 1938 nyarán sikerült megoldani az úgynevezett alexandrette-i szandzsák régóta vitás kérdését. Amióta ugyanis 1936-ban megszűnt a szíriai francia mandátum, Törökország magának követelte a török lakosságú tartományt. Franciaország hosszú ideig a Népszövetség védőbástyái mögé bújt, míg végül is hosszú tárgyalások és sok izgalom után megszületett a «közelveleti Danzig»: a vitás tartomány külön népszövetségi statutumot kapott, saját vám- és valutarendszerrel, népszövetségi főbiztossal, hivatalos nyelv lett a török is s ami a lényeg, a török csapatok bevonulhattak. Ez 1938. júliusában meg is történt s könnyű megjósolni, hogy a hatai tartomány, — ahogyan törökül az alexandrette-i kerületet nevezik — rövidesen megtalálja a teljes, százszázalékos «Anschlusst» az anyaországhoz. Az új török uralom első dolga az volt, hogy feloszlatta a tartományban működő kommunista szervezeteket, az egyesületi székházakat berendezéssel együtt elkobozták és a török nemzeti kluboknak adták át. Az 1938. augusztusban lezajlott választások pedig óriási török többséget hoztak s az ősszel összeült tartományi parlamentbe a törökök 22, az aluták 9, az örmények 5, az arabok és görögök 2—2 képviselővel vonultak be.

1938 őszén riasztó hírek keltek szárnyra az ankarai elnöki palotából. Atatürk Kemál súlyosan megbetegedett, régi máj- és vesebaja veszedelmes mértékben elhatalmasodott rajta és a török kormány elkészült a legrosszabbra. Európa felé napokon keresztül megszakították a távíró- és telefonösszeköttetést. Nyugaton lábrakaptak az ilyenkor szokásos legvadabb rémhírek, a betegágyban vergődő török diktátor azonban még egyszer diadalmaskodott. Legyűrte a betegséget és a török parlamentben boldog *«csak jása!»* — kiáltásokkal köszöntötték a képviselők azt a nyilatkozatot, amelyet betegágyából diktált Kemál Atatürk hűségese hívének, Izmet İnönünek. Az öröm azonban csak rövid ideig tartott. Kemál már nem tudott lábraállni, az ágyat kellett őriznie és 1938 október utolsó napjaiban bekövetkezett egy esemény, amelyet mélyen eltitkoltak ugyan Törökországban, de amely a beavatottak babonás hite szerint a diktátor halálát jelentette.

Kemál legkedvesebb fogadott leánya, Sahib Gökcen Atatürk, a legendáshírű török hadipilóta-kisasszony, balkáni repülőútján lezuhant és szörnyethalt. A pilótanő egyszerű kis parasztlány volt a szakariai csata idején, lelkesen ápolta az akkor lázrohamokban vergődő Kemált. A győzelem után az államfő leányává fogadta Sahib Gökcent, a leány Párisban végezte iskoláit, hazatérve anyavédelmi és csecsemőgondozó intézmények élére állt és később ő volt az első török nő, aki pilótaigazolványt szerzett. Őt kedvelte legjobban Kemál valamennyi fogadott leánya közül és a pilótanő, aki a kurd felkelők ellen vitézül harcolt bombavetőgéppel, gyakran emlegette, hogy nem fogja túlélni fogadott apja halálát. Ebből az országszerte ismert mondásból keletkezett a babona, amely rémülettel töltötte el mindazokat, akik aggódó félelemmel vették körül a nagybeteg török diktátort. A pilótanő halálát nem is közölték Kemállal, de a komor jóslat bevált, a vég bekövetkezett: Kemál Atatürk 1938 november 10-én reggel 9 óra 5 perckor meghalt.

Nemzete, amelyet ő tett naggyá, mélységes gyászba borult. A gyászban osztozott Magyarország is: a baráti török nemzet vezérének temetése napján, 1938 november

21-én fekete lobogók lengtek minden budapesti házon. Kemál közszemlére kitett holttestéhez végeláthatatlan sorokban zarándokoltak az ország minden részéből érkező gyászolók és az utolsó napon akkora tolongás keletkezett a Dolma Bagcse palota udvarán, hogy tizenöt embert halálra tapostak. Atatürk Kemált eltemették. Lakását török nemzeti múzeummá alakították át. Emléke tovább él a török nemzetben és az ő szellemében folytatja a munkát az utód, aki nem is lehetett más, mint a régi barát, a hűséges és rettenthetetlen bajtárs, Izmet İnönü. Az ankarai nemzetgyűlés november 11-én 348 szavazattal egyhangúan elnökké választotta Kemál egykori vezérkari főnökét, aki 101 ágyúlövés dörgése közben tett esküt a parlament előtt, hogy a haladás szellemében akarja folytatni Atatürk művét.

Első törvényjavaslata, amelyet a nemzetgyűlés elfogadott, az volt, hogy Ankarát a nagy előd után Atatürknek nevezték el.

Az új török államfő ma 55 esztendő. Aktív katonatiszt volt, a tüzérségi iskolát végezte el és százados korában került a vezérkarba. Végigküzdötte a Balkán háborút, a világháborúban vezérkari osztályvezető volt, a kemáli függetlenségi harc idején a nyugati hadsereg parancsnoka volt és fényes győzelmek sorozata fűződik nevéhez. A katonából, — Kemál példáját követve — államférfi lett. A miniszterelnöki székben is vasakarattal és vaskövetkezetességgel végezte a reformmunkát, mint diplomata is megállta a helyét, ő írta alá 1922 novemberében a lausannei békét. Több mint egy évtizedes miniszterelnökség után lépett nagy mintaképe örökébe és az ő érdeme, hogy a kemáli reformmunka zökkenés és megrázkódtatás nélkül dolgozhat tovább az új Törökországért.

*

Törökország talpraállt. «Európa beteg embere» — nincs többé. Az anatóliai fennsíkon erős, izmos ifjú áll, kezében karddal és könyvvel. A tudás fegyvereivel és modern hadigépekkel kényszeríti ki a maga helyét a nap alatt Kemál ifjúsága. A kard ismét a régi török dicsőség

fényében ragyog, de a könyv már nem a régi. A Korán helyett a «hitetlenek» tudományát tanulja a kemálista Törökország.

Elveszett volna a 19 millió török az Iszlám számára?

A történelem nem esztendőkből és évtizedekben gondolkodik. A fiatal török nemzeti forradalomnak erőszakos, nyers és durva eszközökre volt szüksége, hogy frissen pezsgő, életerős mozgást teremtsen az elhervadt, petyhüdt, béna izmokban. Túlásokra volt szükség, de a történelmi kilengés ingája visszatér, hullámhegy követi a hullámvölgyet s a ma üldözött, megtagadott Iszlám is vissza fogja még nyerni uralmát a török földön, — tisztultabb, nemesebb, egyszerűbb formában.

Az ezüst oroszlán birodalma.

1.

A régi Perzsiában is lejátszódott az a nagy történelmi színjáték, amelynek nézőkortársai és szereplő-szemtanúi vagyunk Európa számos világháború utáni országában és amely drámáknak gyűjtőcíme ez lehetne: «Egy katona rendet teremt a káoszban».

Az ősi perzsa földön is újjászületett egy nemzet, amelynek testben és lélekben óriás kovácsa Reza sah, Irán császára.

May Károly kalandregényeinek olvasói tudják, hogy Perzsia «az ezüst oroszlán birodalma». Azonban kevesen ismerik a legendát, hogyan született meg a perzsa címer: a felkelő nap előtt álló kardos ezüst oroszlán. A szeldzsuralom idején — így szól a legenda — még a szánta Timur uralkodása előtt, Hajasz Eddin fejedelem volt az úr Perzsiában s történt, hogy a fejedelem beleszeretett egy szépséges georgiai rabnőbe. Szerelme oly mély volt, hogy parancsot adott, kettejük arcképét kell ábrázolni az ország új pénzérméin. A mohamedán papság felzúdult, hiszen a Korán tiltja az emberi arcok ábrázolását s a rabnő még hozzá gyaur, hitetlen keresztény! Ám a fejedelem nem tárgított, mire a fogas kérdést keleti fífikával, jelképesen oldották meg: az uralkodót kardos oroszlán, szerelmesét ragyogó napkorong alakjában verték ki a pénzekre. A megoldás kielégítette a fejedelmet is, az ulemákat is s ez a címer 500 esztendőn keresztül hűségesen jellemezte a perzsa közállapotokat: a harem uralmát a kard felett. S ahogyan a szeldzsu fejedelem összetűzött az Iszlám papjaival, fél ezredév óta mai napig tart az állam és az egyház küzdelme

Iránban. A sia az államvallás, de az uralkodók szeldzsú és mongol, szunnita, afgán és kadzsár fejedelmek voltak, tehát nem utódai az isteni Alinak, Mohamed vejének, hanem szigorú vallásbölcseletei és iszlámjogi szempontból csak «trónbitorlók», akik túlzott loyaltitással és kegyes jóindulattal igyekeztek a papság kedvében járni. Az ajándékokkal dúsan elhalmozott klérus hajlandó is volt engedékenyen

Az ezüst oroszlán birodalma.

szemet hűyni mindaddig, amíg a papi vagyon és a kolostorok kincse nem forgott veszélyben. Barbár középkori szellemben tartotta fenn uralmát a papság a nép fölött. Dervisek, kóbor vajákos zsidók, nomád cigányok kuruzslása, amulettkészítő tudománya, csillagjósolása verte bilincsekbe évszázadokon át a nép szellemét. A sah udvari csillagjósza évi húszmillió pengőnek megfelelő tiszteletdíjban részesült, házasságkötés, rablótámadás, köpülőzés, utazás

előtt minden perzsa főúr, minden törzsfőnök kikérte a csillagok véleményét . . .

A XVIII. század végén bukkant fel a Kadzsár-dinasztia a perzsa pávatrónszéken. Alapítója egy — eunuch, Aga Mohamed Khan, «a statisztikus». Ha az európai történelem ismer olyan jelzőket, mint «békés, kövér, madarász, rőt-szakállú, álomszuszek» satöbbi, akkor ez a kemény katona, aki csupasz földön hált harcosai között s megosztotta velük a fekete kenyeret és savanyú tejet, megérdemli a «statisztikus» jelzőt. Teherán elfoglalásánál ugyanis arra volt kíváncsi, vajjon mennyit is nyomnak a lakosság szemei? A főváros főterén mérleget állítottak fel s a teherániak kitépett szemgolyóival töltötték meg a mérleg serpenyőjét.

1789-ben merénylet megölte a dinasztia-alapító eunuchot s utána Baba Khan, a «gyűjtő» következett. Ez az uralkodó, aki elsőnek vette fel a sah címet, 800 feleséget gyűjtött össze háremében, kristályágyon szunnyadt, naponta négy óra hosszat ápolgatta szakállát, szerelmi verseskötetekkel és császári hercegek falánk siserahadával árasztotta el az országot. Rohamosan, hétmérföldes csizmákkal sietett most már a gazdag, nagykulturájú ország a pusztulás felé; az államcsödbe és a külföldi hatalmak rab-ságába.

Napoleon még komolyan gondolt arra, hogy katonai szövetséget köt Perzsiával és hátbatámadtatja az oroszokat, azonban a harmadik kadzsár uralkodó, Feth Ali (1797—1834) hadjárata rosszul végződött s a franciák nagy császára is a Berezina rémképeit vitte magával tragikus szánkóútján, amikor a lebírhatatlan orosz földről száguldott haza a riadozó Párisba. Perzsia viszont kénytelen volt átengedni kaukázusi tartományait a cári birodalomnak.

A két következő sah külpolitikája a függőség, belpolitikája a kizsákmányolás jegyében folyt. A sahtól pénzért vásárolt állásokban kiskirályok százai szipolyozták a népet, útépítésről, kórházakról, sorkatonaságról szó sem lehetett, az európai civilizáció töredékei szatirikus, torz tükörképpé fordultak Perzsiában. A császári hárem költségvetésének egy százalékát sem érte el a haditengerészet évi büdzséje,

a főeunuch fontosabb személyiség volt az államvezetésben, mint egy császári tábornagy. A sah állás-börzét nyitott, a legtöbbet ígérőt nevezte ki miniszterré, a miniszter helytartói és tábornoki állásokat árusított, azoknak birtokosai viszont a csapattishti és bírói kinevezéseket osztogatták jó pénzért és így tovább, egészen a földművelő parasztig, akinek már semmije sem volt, amit eladhatott volna, hiszen terményeit elharácsolták adóba, úgyhogy aki paraszt csak tehetett, átszökött a török-turkesztáni határon, vagy beállt rablónak a hegyek közt portyázó szegénylegények közé.

Államvezetésnek, közigazgatásnak még a nyomát sem találjuk a multszázadbeli Perzsiában. Minden tartományban más-más törvény, rendelet volt érvényben, más nyelvet használtak, de még a súlymérték is tartományonként változott. Ha aztán megint kiürült az állampénztár, gyorsan eladtak egy-egy koncessziót a haldokló ország kórágya körül leselkedő európai hatalmaknak. Káosz és barbárság, erköcselenség és pusztulás országa volt az ezüst oroszlán birodalma: Feth Ali sah saját leányát vette feleségül s két fia született tőle, Naszreddin sah sajátkezüleg szurkált tüzes tűket a foglyok körme alá és vörösen izzó vasfogókkal tépette szét a zendülő parasztok húsát. Meg kell azonban hagyni, ugyanakkor mindketten lehelletkönnyű, ábrándos témákról tucatszámra írtak szerelmes költeményeket...

A világháború előtt az a császári herceg, aki a diplomáciai testület jelentései szerint a sah családjának «legkorrektebb és legtakarékosabb tagja» volt, 4000 főnyi kísérettel utazott Teheránból tartománya székhelyére, egyedül a podgyász elszállítása 120,000 dollárba került s a legtakarékosabb herceg udvartartásának költségvetésében évi 1.000.000 dollár szerepelt «szőnyegekre, dióra és édességekre». A herceg naponta új ruhát vett fel, minden kedden vörösszínűt, ezeken a napokon ugyanis reggelenként lefejeztek előtte egy-egy halálraítélt bűnöst.

Naszredin sah sokat utazgatott külföldön. Budapesten is ebédelt a királyi várban Ferenc József vendégeként s az udvari ebéden a háta mögé hajigálta a leszopogatott csontokat és az összerágcsált spárgavégeket, mire a Monarchia

lovagias vendéglátó ura, gróf Paar, gróf Beck és báró Bolfras szárnysegédek legnagyobb megrökönyödésére arcizomrándulás nélkül követte a példát, csakhogy otthonosan érezze magát a keleti nagyúr. Legalábbis így szól a budapesti «on dit» . . .

A sok külföldi utazás nem hozott reformokat Perzsiának, csak esztelen pazarlást jelentett a kincstár számára. A következő sah, Muszaffer Eddin (1896—1904) alatt pedig még tarthatatlanabbá vált a helyzet. A terjedő elégedetlenség a klérussal összejátszó ifjú-perzsa mozgalom körében robbant ki. Az 1905. évi orosz forradalom adta meg a jelt a megmozdulásra. II. Miklós cár az elvesztett japán háború után kartáccsal verette szét a fellázadó tömegeket, amelyeknek élén a hirhedt agent provocateur Gapon pópa bujtogatott. Az orosz befolyás alatt álló Perzsiában is erélyes rendszabályokra határozta el magát a sah. Néhány gyanús papot és kereskedőt elfogtak s a teheráni főtéren nagy látványosság közepette a basztonnád-botbüntetést hajtották végre a foglyok mezítelen talpán. A klérus azonban felvette az odadobott kesztyűt. Néhány nap múlva két zöldturbános szejid, Takatabai és Babahani végigjárta a bazárokat, bezáratta az üzletsorokat, a lakosság a mecsetekbe vonult és ott ülösztájkot rendezett. A tüntetés sikerrel járt, a sah kénytelen-kelletlen alkotmányt ígért hű alattvalóinak. Alig tért vissza rendes kerékvágásába az élet, amikor Muszaffer Eddin lecsapott s a liberális párt vezetőit letartóztatták.

Válaszképpen 14,000 kereskedő és pap kivonult a városból. A *marcia ex Teheran* résztvevői megesküdtek, hogy nem is térnek vissza a fővárosba többé, amíg a sah be nem váltja ígéretét. 1904 december 18-án került erre a sor, Muszaffer Eddin aláírta az alkotmánytervezetet s egy hét múlva szívszélhűdésben meghalt. Szíve, úgy mondták, nem bírta ki a gyalázatot, hogy meg kellett hajolnia a papság és a nép követeléseire előtt. Utóda, a hatodik kadzsár-uralkodó, Mohamed Ali, először az «erős kéz» uralmával kísérletezett. Orosz kozákbrigád élén, mint koronás Coriolanus vonult saját fővárosa ellen. A parlamentet felgyújtották, az elégedetlenkedők vezérkarát kivégezték, a próféta

zöldturbános utódait börtönbe vetették. Különös, szokatlan politikai megmozdulás színtere lett az ország: emigráns hazafiak, nomád rablótörzsek, nemes lovagok és külföldet járt diákok soha nem látott egységbe tömörülve megharagták a fővárost. A papság Allah áldását ígérte a harcosoknak, a felkelés győzött, a sah elmenekült, a bachtijári törzs harcosai voltak az urak Teheránban, helyreállították az «alkotmányt» és a tizenegy esztendős Achmed herceget ültették a trónra. A dinasztia hetedik sarjának uralma a teljes anarchia jegyében indult. Az intézményesült polgárháború légkörében senki se tudta bizonyosan, megéri-e a holnapot. Mind a négy világtáj felé folytak a harcok, nyomor és éhínség sujtotta a széthulló birodalom népét. Anglia és Oroszország elérkezettnek látták az időt, hogy most már erőteljes kézzel beleavatkozzanak, hiszen ez már nem volt «beteg ember», mint Törökország, hanem halott ember, akit ki lehetett rabolni, 1907 augusztus 31-én megkötötték az érdekszféra-egyezményt, amely szerint északon Tebriszig és Teheránig az oroszoké, délen az angoloké az ország, a megmaradt központi területen háborítatlanul garázdálkodhattak a perzsa rablóbandák. Az ország politikai szuverénitása megszűnt, a pénzügyeket az amerikai Morgan Shuster, a népszövetségi pénzügyi ellenőrök előfutárja irányította. A világháború kitöréséig az oroszok a teheráni kozákbrigád segítségével szinte védő-őrizetben tartották a dinasztíát és gondoskodtak róla, hogy az engedelmes császári túsok ki ne menekülhessenek kezeik közül, az angolok pedig lassan, de biztosan kiépítették gazdasági pozíciójukat a délperzsiai petróleummezőkön.

A világháború kitörésekor semlegességi nyilatkozatot tett az ezüst oroszlán birodalma, ugyanakkor azonban egy időben három kormánya is volt Perzsiának: egy ántantbarát, egy törökbarát és egy függetlenségi kabinet. Az ország északi részén a kurdok csatlakoztak a törökök szent háborújához, lemészárolták a tebrisi orosz helyőrséget, felszabadították egész Aszerbejdzsánt, — a török seregek offenzívát indítottak Kermansah és Hamadan ellen, — délen az angolok külön lövészbrigádot szerveztek Busir és

Mohammera környékén a South Persian Riflesekből, — német és osztrák titkos ügynökök, elsősorban a híres Wasmus főkonzul, a kurd és a bachtijári harcos törzseket lázították, — hadszíntérre változott a «semleges» Perzsia.

A német nagyvezérkar nagy kalandot szervezett, amely méltó volt az «Emden» és «Möwe» cirkálók tengeri portyázásaihoz, vagy a halálraszánt délkeletafrikai Lettow-Vorbeck különítmény önálló külön világháborújához, amely egy esztendővel élte túl az európai fegyverszünetet. A németek expedíciót küldtek Perzsiába és Afganisztánba Wasmus főkonzul vezetésével, hogy fellázítva a bennszülött nomád törzseket, nyugtalanítsák az angolokat és minél nagyobb számban kössenek le ántánt-csapatokat. Hősi balladába kívánczik ez a kaland, amilyen csak egyszer adódik egy férfi életében. Már az is meglepetés volt, hogy a titkos expedíció egyáltalán célhoz ért a világháborús frontokon keresztül. A helyszínén pedig a Wasmus-különítménynek blöffölnie kellett, hiszen pénze alig volt, fegyveres ereje semmi, utánpótlásról szó sem lehetett. A politikai pókerjátzsma sikerült: hónapokon keresztül kezükben tartották egész Közép-Perzsiát, érzékeny stratégiai pontokon kikapcsolták az ellenséges befolyást és Wasmus, a «német Lawrence ezredes» fellázított törzsei tekintélyes angol és orosz haderőket vontak el a többi frontszakasról.

Gazdátlan «Csák Máté szalmája»-ország lett a perzsa birodalom a Kaspi tengertől az Indiai óceánig. 1919-ben komoly, számbavehető csapattestek a következők voltak: 8000 perzsa «kozák», fehérorosz tisztek vezénylete alatt, 8400 csendőr svéd tisztekkel és az angol Cox-brigád 6000 délperzsa lövésze. Északon két különös vallásos-anarchista szekta alakult már 1918-ban. Az egyik a mezítlábas Mirza Kucsuk khán vezetése alatt: az «Ittihad al Iszlám», a hívők egyesülése, amelynek vezére látnoki dialektikával hirdette: «Látom, amint nyugaton kel fel a Nap!» vagyis: az eddigi rend felborul. A másik a dzsengeli szekta volt, az «erdei testvérek» szövetsége, amelynek tagjai megesküdték, hogy nem vágják addig hajukat, körmüket, amíg az utolsó hitetlen gyaurt ki nem verték a szent perzsa földről. Az

angol Dunsterville tábornok szétszórta a bozontos erdei testvéreket, mire azok a Szovjethez fordultak segítségért.

Lenin tábornokainak nem kellett sokáig várniok az alkalmas ürügyre: 1920 tavaszán a fehér-orosz ellenforradalmi hajóraj tizenöt egysége a perzsa Enzeli kikötőbe menekült, mire Raszkolnyikov tábornok megragadta az alkalmat, bombázta és elfoglalta a várost, a sebtiben alakított perzsa kormány élére pedig kinevezte Mirza Kucsuk khánt. A mezítlábas miniszterelnök kormányalakításának híre rémülettel töltötte el a teheráni császári udvart. Utolsó ütőkártyaként az elit-csapattestet, a perzsa kozákbrigádöt küldték északra a Szovjet ellen. Azonban a hadosztály háromnapos csatában vereséget szenvedett s a megmaradt 3000 ember visszavonult Kezvinig, ami már a fél út Teherán felé . . .

A császári hercegek csomagoltak, udvari hintók üveges-szemű, sápadt menekülőkkel vágattak távoli lovagvárak felé, a Szovjet kezére került területeken az erdei rémek zöld káderje rabolgatott, a hosszúkörmű, loboncos üstökű «testvérek» fosztogattak, — 1921 február elején pedig felülvolt a vészír a teheráni palotákban, riadt tömegek ismételtették a jelentést az Ágyuk-terén: «Jönnek a perzsa kozákok! Teherán ellen vonul a brigád! És Reza Kuli khán a vezér!»

2.

Ki volt ez a Reza ezredes, akinek neve rémülettel töltötte el a korrupst császárvárost, akinek nevét közönyösen, pársoros tudósításokban ismerte meg a páriskörnyéki békekötések halálos izgalmaiban vergődő Európa s akinek neve ma oly legendásan ragyog Irán égboltján?

«A perzsa Nagy Péter cár» a mazanderáni hegyi tartományban született kisbirtokosi nemesi családból 1878 március 16-án. Harcosok kasztjából származott. Már nagyapja is híres bahadur, nagynevű vitéz volt: súlyos ezüstpénzeket papírként hajlított össze kezében, nekifutás nélkül ugrott át három egymás mellett álló lovat. Murad Ali khán, a negyedik hadosztály 7-ik lövészezredének

kapitánya az afgánok elleni háborúban Herat ostrománál esett el. Ugyanabban az ezredben szolgált fia, Abbasz Ali khán, aki ezredparancsnokságig vitte fel és a család alasati ősi lovagvárában halt meg, amikor fia még csak nyolc hónapos volt. Vadászatok, imádságok, vitézi tornák, solymászat, vívás és céllövés töltötték ki a felserdülő Reza khán életének első két évtizedét. Húsz éves korában beállt a császári perzsa kozákbrigádba, amelyet orosz mintára szervezett Naszreddin sah s amely az egyetlen használható csapatte volt Perzsiának.

Újabb húsz év múlt el, Reza khán előrehaladt a tisztiranglétrán, megnősült, kisebb-nagyobb csetepatékban vett részt lázadó kóbor törzsek ellen. A világháború végén már ezredes volt és résztvett abban a gyászos ütközetben, amely 3000 emberre olvasztotta le a brigád létszámát. Kezvinben gyülekezett a vert had. A félelemtől félőrült hadügyminiszter ekkor táviratot küldött: kinevezte Reza ezredest a kozákhadosztály főparancsnokának.

Gondolatokba merülve lépett ki Reza khán a kezvini posta épületéből. Es megindult az új honfoglalás útján...

Kürtök harsogtak a táborban. Sorakoztak a lerongyolt, viharvert századok és új szellemet öntöttek beléjük az új vezér szavai:

«Vak engedelmességet követelek. Én viszont gondoskodom rólatok s ha rossz parancsot adnék, ti tisztán álltok a világ előtt, nekem pedig a teheráni Ágyuk-terén nyakamra teszik majd a kötelet...»

A felelős vezér szólt katonáihoz s a csatavesztett csapat néhány hét alatt újjászületett. A legénység zsoldja nem sikkadt el többé a parancsnokok zsebében, megjavult az ételmezés, a rongyos martalócokból katonákat nevelt a rezaei szellem. Egy ellenzéki újságíró, a 33 éves Zia ed Din, a «Raad» nevű lap félelmetes tollú publicistája felkereste a kezvini táborban a főparancsnokot s megbeszélésük során megszületett a teheráni bevonulás terve.

1921 február 19-én Reza khán csapatai benyomultak a fővárosba. Teherán csodát látott: fosztogató rablók helyett fegyelmezett századok meneteltek az utcákon, —

csodát láttak az európai hatalmak is : egyetlen fillér külföldi támogatás nélkül ez a 3000 lovaskatona elfoglalt egy országot, amely háromszor akkora, mint a német birodalom.

Hajnali egy órakor vonult be a hadosztály Teheránba. Délben egy órakor Achmed sah kinevezte az újságíró miniszterelnökké, Rezát császári tábornokká és hadügy-miniszterré. A költői lelkű, versfaragó, panamázó miniszterek egy csapásra kibuktak a kabinetből, egy csizmás, lovagpalcás óriás vezényelt a minisztertanácsokon, Reza khán szava parancs volt Perzsiában.

Filmkockák az elkövetkezett évekből : Reza khán három hónap alatt megsemmisítette északon az erdei testvériséget, — szövetséget kötött a Szovjettel, de ugyanakkor elcsapta az újságíró-miniszterelnököt, amikor az bolsevizálni akarta az országot, — Reza most már diktátor volt, akit negyvenezer hű katonája követett, — sorra letörte a helyi kiskirályokat, a talisi, makui, budsnurdi fejedelmeket.

Pénzügyi tanácsadóul az amerikai Milspaughot szerződtette, délen leverte a bachtijári és a kasgáji törzsek ellenállását, elfoglalta Mohammerát, a délperzsa olajmezők központját, nyugaton a kurd és gur, keleten a turkomán törzseket tanította meg az új perzsa rendre. 1924-ben pedig Achmed sah baráti tanácsot kapott : utazgasson egy kicsit külföldön. A császár csomagolt és engedelmesen útrakelt. Párisban telepedett le s nem is tért többé vissza Perzsiába.

Titkos köztársasági szervezőbizottságok alakultak az országban. Veterán tisztek, a brigád vén csontjai a császári ház detronizálását, a köztársaság kikiáltását követelték. A hadsereg, a tisztviselők, a diákok és a kereskedők egy része Reza mellett foglalt állást. A diktátor hivatalosan nem vett tudomást semmiről, de nem is akadályozta a republikánus szervezkedést. A titkos szövetség már ki is tűzte a puccs napját : 1924 március 21-én akarták kikiáltani a perzsa köztársaságot, amikor közbelépett Perzsia transzcendentális uralkodója, a Láthatatlan Imám, az Imam esz Zaman, Mohamed próféta tizenkettedik utóda.

A siita hitvallás szerint a próféta meggyilkolt vejének,

Alinak utódai az imámok. Tizenegy imám egyenes sorban származott le, az utolsó, tizenkettedik imám, Mohamed al Muntazir Kr. u. 873-ban (az Iszlám időszámítása szerint 260-ban) vette át atyjától az imámi méltóságot. Férfikora delén visszavonult a világtól s csak egy közvetítő, egy «bab» (el bab : kapu) útján érintkezett híveivel. Ezek a közvetítők is hosszú sorban, nemzedékeken keresztül következtek egymásután egészen 941-ig, amikor is megszakadt az összeköttetés a rejtekhelyén még mindig élő tizenkettedik imámmal. A siiták szerint a tizenkettedik imám még ma is él s egy napon majd messiási minőségben, mint a hívők megmentője és megváltója újra meg fog jelenni. A «tizenkét-imámos» siitákat «ethna'asharya»-nak nevezik s ennek a Láthatatlan Imámnak rendkívüli spirituális hatalmával gyűlt meg a baja a perzsa köztársasági szervezkedésnek.

A siita klérus ugyanis a leghevesebben tiltakozott a köztársasági gondolat ellen, a papok *haram*-ot, tilalmat mondtak ki a szervezkedésre, vérző, önkínzó fanatikusok tüzelték ellenállásra a népet, exaltált rajongás hulláma öntötte el az országot, még Reza diktátor kocsiját is megdobálták követ-sárral s a papok tilalmának hatása megmutatkozott a parlamenti választások eredményében is, amikor 117 mandátumból csak 32 jutott a köztársasági pártnak. Reza khán kénytelen volt fejthajtani és Canossát járni: 1924 telén a hadsereg, tábornokaival az élén, elzarándokolt Kerbelába, a siiták szent városába.

Győzött a Láthatatlan Imám, de a diktátor hívei sem hagyták magukat. Császárt akartok? Tessék...

1925 december 25-én a nemzetgyűlés detronizálta az utolsó kadzsár-uralkodót és proklamálta Reza császárt, az új nemzeti fejedelmet. A katona-sah letette az esküt a Koránra, Allah és az Iszlám vezetőinek segítségét kérte munkájához, aztán nekilátott reformprogramja megvalósításának. Először is — Kemál példáját követve — hadat üzent a turbánnak.

Döntő jelképes jelentősége van annak Keleten, ha a moszlim férfiú megválnak a turbántól. A régi fejviseletekből száz lépésről is le lehetett olvasni viselőjének nemzetiségét,

«Modern» vasbetonépítészeti szörnyűségei a kabuli mintavárosban.

Reza császár 1938. augusztus 27-én megnyitotta a transziráni vasútvonalat.

Mohamed Reza iráni trónörökös felel az iskolai feketetábla előtt.

Angol katonaság sátorvárosa a Khaiber-hágó torkolatában.

faját, rangját. A perzsák általában fekete báránybőr-fezt, északnyugaton a törökök feketerajtos vörös tarbust viseltek, a déli nomádok sárga birkabőrsüveget, a kurdok óriási fehér turbánokat, a papok zöld fejkendőt, a zsidók fekete turbánt hordtak. Az új birodalomnak, Iránnak, — teljes nevén Mamálik-i-Mahrusszeh-i-Iránnak, az «árja emberek országának» nem volt szüksége nemzetiségekre s a császár bevezette az új fejviseletet, a *pelevijét*, a polgári lakosság számára csukaszürke, katonáknál khaki-színű sapkát, amely a német S. A.-rohamosztagosok egyensapkájának és a régi budapesti hordársapkának keveréke. A pelevije-viselet kötelező lett minden iráni férfiember számára. A papság csak egyetlen bágyadt ellenvetést támasztott a reform-főveggel szemben: «Az ellenzős-sapkával nem lehet földreborulni és az imánál a homlokot a földhöz érinteni!»

«Dehogya nem!» — válaszolt Reza sah és sajátkezűleg bemutatta: csak oldalt kell fordítani a sapkát, akkor nem zavar többé az ellenző, rögtön lehet szabályosan is imádkozni...

A mollák nyeltek egyet és várták a további reformokat. A császár nem is várakoztatta őket sokáig. A női divat radikális módosításaival lepte meg az országot. Parancsba adta, hogy a teheráni rendőrfőnök felesége dzsador nélkül, vagyis csuklyás fejkendő és fátyol nélkül kocsizzon végig a fővároson. A remegő asszonyka halottségápadtan kapaszkodott férje karjába az egész flottatüntetés alatt, az utcai járókelők összesereglettek, futótűzként terjedt el a hír, de nagyobb baj nem lett a dologból, mert mindenki érezte, hogy a császár parancsára történt ez a soha nem látott sétakocsizás. Most már egymásután merészkedtek az utcára fátyol nélküli, európai ruhájú, párisi divat szerint öltözött hölgyek, sőt még az is megtörtént és idővel szokássá is vált, hogy nők és férfiak egymás mellett sétáltak a tereken és utcákon. Amikor a kísérleti nyulak szerepét játszó hölgyeket nem érte bántódás, Reza sah felesége is elzarándokolt Kum városába, ott azonban a szent búcsújáró mecset papja zordonan elutasította a császárnét: fátyol és csuklya nélkül, európai kosztümben nem vehet részt a zarándoklaton.

A dühösen toporzékoló császárné futárt küldött férjéhez a fővárosba. Alig értesült Reza a történekekről, autóba vetette magát, mint a villám száguldott 60 kilométert a kumi mecsethez s ott lovaglopálcával és saját felséges kezeivel alaposan elpüfölte a szigorú mollát.

Már-már ott tartott a reform-kormány, hogy török mintára előírja mindenkinek az európai viseletet, amikor 1930 októberében földrengés rázkódtatta meg Teheránt. Ötven kilométernyire a fővárostól tornyosul az ég felé a Demavend 6000 méteres sziklatömbje, a vén tűzhányó kitört és megremegett a földet és a hívők szívét. «Allah büntetése ez!» — suttozta a nép, a papok igyekeztek kihasználni az alkalmat s a bölcs politikus-császár engedékenyen meghátrált egy lépéssel a reformok terén. Újra tilos volt nőnek férfival sétálni az utcán s ha valahol mégis felbukkant egy-egy párocska, a rendőr ott termett és udvariasan tisztelgett: «Bocsáss meg, ó szépséges csalogány, de ha nem vagy hajlandó magányosan sétálni, akkor Allahra mondom, nyomban letartóztatlak, mert így rendeli ezt a császár, akit Allah óvjon és éltesse!»

Tizennégy napig háborgott a vulkán, tizennégy napon át páni rémület ülte meg a babonás lelkeket. Amikor azonban megszűnt a tűzhányó kitörés, Reza sah is elővette ismét a reformprogramot és fokozatosan, lassan adagolta népének a korszerű újításokat.

3.

Térjünk most ki arra a kérdésre, mi a magyarázata annak, hogy a bigott-babonás közvélemény ennyire át tudott nyergelni, ennyire magáévá tudta tenni Reza sah modern irányát és iramát? Tévedés volna azt hinni, hogy csupán a nyers erőszak, a katonai diktatúra fegyveres terrorja bírta rá az iráni népet arra, hogy átadja magát a birodalom kovácsának és erőteljes pörölycsapásai alatt megszabaduljon a mult minden rozsdájától és salakjától. A sokezeréves kultúrájú Irán népe felismerte Reza sahban az elhivatott vezért, aki kemény iskolába fogta ugyan

nemzetét, de ugyanakkor soha nem látott rendet és jólétet is teremtet.

Álljon itt példaként a híres perzsa pertóleum-kérdés. Hogyan sáfarkodott az országnak ezzel a mérhetetlen értékű természeti kincisével a régi uralkodóház és hogyan aknáztta ki a kőolajmezők birtokát Reza sah uralma?

Knot d'Arcy, egy kanadai származású, kalandos hajlamú mérnök sokévi kutatás után fedezte fel a bahtijári hegyek között az első petróleumnyomokat. 1901 május 28-án díszes fermánban megkapta a monopolhelyzetet biztosító koncessziót, amelyért a perzsa sahnak egyszersmindenkorra negyvenezer dollárt fizetett s a tiszta jövedelem tizenhat százalékát biztosította. A befolyó összegek természetesen a császárok császáranak magánjövedelmét szaporították s az ország egyetlen lyukas centet sem látott a dollárokból. Az engedély-okirat viszont ezért a túl lencséért *«... különös tekintettel a Kanada és Perzsia közötti jóviszonyra, William Knot d'Arcy mérnöknek, valamennyi meghatalmazottjának, utódjának, barátjának és örökösének teljhatalmat és korlátlan szabadságot ad arra, hogy hatvan éven át Perzsia földjét megvizsgálják és fúrásokat végezzenek. Minden földalatti lelet legyen az ő jogos és sérthetetlen tulajdonuk...»* Így szól a fontos fermán szövege s a koncessziós oklevél detektívtörténetbe kívánczó kalandokon ment keresztül.

Különböző «Exploitation Company»-kon keresztül az «Anglo-Persian Oil Company» kezébe került az olajfúrások kiaknázása, d'Arcy mérnök viszont nem mindennapos célokra szánta a jövedelmet. Eszményi, vallásos elképzelései voltak egy minta-államról, ahol a keresztény missziók szellemében intéznék az alattvalók sorsát. Ugyanakkor azonban Angliában Winston Churchill próféta megérzéssel rámutatott az olaj világpolitikai és hadászati fontosságára és rávette az Asquith-kormányt a koncesszió megszerzésére. Igen ám, de a fermán tulajdonosa éppen abban az időben szállt hajóra, hogy Angliába jöjjön s ott kezdje megszervezni missziós minta-államát...

Alexandriában egy joviális, megnyerő külsejű angol

tiszteletes szállt a hajóra s már az első estén összebarátkozott a kanadai mérnökkel. A derék angol vidéki lelkész olyan mértékben megnyerte Knot d'Arcy bizalmát, hogy nyugodt lélekkel átadta neki a koncessziós okmányt. A perzsa káoszból a nyugateurópai jogrend államaiba visszatérő hiszékeny mérnök soha többé nem látta viszont az engedély-okiratot. A hajón utazó angol tiszteletes nem volt más, mint Sidney Reilly, az angol *Intelligence Service* egyik legügyesebb ügynöke, aki zsákmányával nyomban főnökéhez sietett. Az engedélyokirat szövege pedig, amint láttuk, a mérnök «barátaira» is átruházta a koncessziót s így történt, hogy az Anglo Persian Oil Company 1909 április 14-én teljesen törvényes formások között átment Anglia kezébe. Mai napig is a brit tengernagyi hivatal és a titkos szolgálat osztoznak az 56 százalékos, 13.500,000 angol font értékű részvénytöbbségen. Knot d'Arcy valamelyes végkielégítést és magas kitüntetést kapott «hazafias áldozatkészsége elismeréséül».

Harminc esztendeig háborítatlanul uralkodtak az angolok a perzsa olajmezőkön. Ekkor azonban váratlan meglepetést okozott az angoloknak Reza khán. A világháború utáni perzsa történelemnek három fontos dátuma van :

1919 augusztus 9-én Anglia elismerte Perzsia függetlenségét,

1921 február 21-én a kozákbrigád bevonult Teheránba,

1932 december 5-én Reza sah felmondta az angol petróleumszerződést.

Erkölcsei és anyagi szempontok vezették az uralkodót : a független Irán nem tűrhette tovább szuverénitásának azt a csorbítását, amelyet a régi sah által adományozott koncesszió jelentett, mindettől függetlenül azonban az angol font áresése egyre inkább csökkentette az ország 16 százalékos részesedését is. Így 1932 december 5-én délelőtt titkos koronatanácsot tartottak Teheránban, délben császári futár lepecsételt levelet adott át az Anglo Persian Oil vezérképviselőjének s még aznap kirobbant a világszenzáció : az iráni császárság azonnali hatállyal felmondta az APOC-

koncessziót és kihirdette, hogy az olajmezők átmentek az iráni nép törvényes tulajdonába. A londoni tőzsdén percek alatt húsz százalékot estek az APOC részvényei, Teheránon végigsöpört a lelkesedés hulláma, december 6-án lampionos, fáklyás-fényszórós díszkivilágítással ünnepelte a főváros a katona-császárt, a középületek lobogódíszolt öltöttek s az uralkodó rendeletére minden mozi ingyen előadást tartott.

Másnap a Times aggasztó tudósítást közölt Iránból: «Az ország pénzügyi katasztrófa előtt áll, a császár kénytelen eladni az ősi pávatrónszéket, az olajkoncessziók területére rablóbandák törtek be, a kormány tehetetlen velük szemben». Reza erélyesen cáfolt. Teherán tovább tombolt örömeiben, Londonban tovább zuhantak a petróleum-részvények. Megremegtek az európai és amerikai tőzsdék is, mert első hallásra is hajlandók voltak elhinni, hogy egyetlen császári tollvonás megsemmisítheti számtalan millió angol font és három évtized angol munkájának gyümölcsét. Nagy-britannia azonban nem adja fel ilyen könnyen a versenyt. Itt nem csupán font sterlingek millióiról volt szó, a délperzsa petróleum létkérdés a haditengerészet, az indiai út biztosítása, a brit tekintély fenntartása szempontjából, — szinte a világbirodalom sorsa forgott kockán! Harminc évvel előbb még elegendő lett volna, ha a délperzsa partokra elküldenek egy büszkén füstölgő cirkálót «a nyugtalankodó bennszülöttek megfékezésére». Azóta megváltozott a hatalmi egyensúlyhelyzet s Anglia a diplomácia eszközéhez folyamodott. Mert a petróleumot vissza kellett szerezni! A nyers-anyagimperializmus korszakában, amikor egyre fokozódik a nagy ipari nemzetek önellátási törekvése, amikor a motorizálás, iparfejlesztés és gépesített hadseregszervezés szükségletei egyre több kőolajat igényelnek, késhegyre menő versenyt kell vívni, hiszen azok a nagyfogyasztó államok, amelyeknek nincsen saját petróleumuk, — Franciaország, Olaszország, Japán, — mohó vággyal állnak lesben, mikor és hol ürül meg egy-egy koncesszió. És Clemenceau már a világháború alatt, 1917-ben felállította a modern «anyagcsaták» haditételét: «Egy csepp petróleum értéke egyenlő egy csepp vérrel!»

Az angol diplomáciának sikerült is békét kötnie Reza sahhal. 1933 májusban megszövegezték és elfogadták az új olajszerződést s ez 16 helyett 21 százalék részesedést biztosít Iránnak az olajtermelés nettójövedelméből. Erkölcsei győzelme mellett anyagi sikert is aratott tehát az iráni császár s az állami bevételeket hasznos beruházásokra fordítja, ahelyett, hogy sokszáz háremhölgy túlfátyol, csipke és cukrozott szörp-szükségletét fedezné az államkasszába befolyó milliókkal.

4.

Két nagy gondolatát valósítja meg elsősorban a katonacsászár. Kiépíti Irán modern hadseregét és megépíti a transziráni vasútvonalat a Kaspi-tengertől a Perzsa-öbölhöz.

1928-ban vezették be az általános védkötelezettséget, ugyanabban az évben átrepülési tilalmat mondtak ki egész Iránra. A hadsereg költségvetése évi 250 millió rial. A tényleges szolgálat a 21-ik életévben kezdődik és két évig tart. A legfelső hadúr a sah. A nyolcvanezer főnyi haderő 9 hadosztályra és 28 határőrzászlóaljra tagozódik 14 katonai kerületben. A légiflotta 200 repülőgépből áll, a haditengerészet 8 egységen (összesen 4070 tonna) ezer tengerész teljesít szolgálatot. Külön szervezete van az amnié-csendőrségnek, amely 6 önálló dandárra oszlik s a határőrség és tengerészeti partiőrség 28 zászlóaljával együtt 2439 tisztből és 65,410 főnyi legénységből áll. Az állami költségvetés 30—31 százaléka szolgál honvédelmi célokat. 1938-ban a kormány számos új repülőtér építését, a kermansahi és busiri légitámpontok kibővítését határozta el. Az összes repülőtereken nagy teljesítőképességű rádióállomások épülnek. Teherán és a déli tartományok között légipostavonalakat szerveznek, amelyeknek járatait egyelőre a hadsereg pilótái látják el.

Szimbolikus jelentőségű a transziráni vasútvonal, évszázadunk e legnagyobbszabású vasútépítkezése. A monumentális mű 1384 kilométeres távolságban köti össze északon a Kaspi tengert a déli Perzsa öböllel. Északon Bender Sah

a fejállomás, ahonnan irgalmatlan nehézségek után vezet a vaspálya az Elbrusz-hegységen keresztül egészen Teheránig. Ez az első, 450 kilométeres szakasz 1937 februárban készült el. Kétezer méter magas hegyek között vezet a vasútvonat, 80 alagutat kellett robbantani s a modern mérnöki tehetség egyik legcsodálatosabb alkotása az abbaszabadi 100 méteres sziklaszakasz fölött ívelő viadukt.

Reza császár élete nagy műve: vasút vonal köti össze a Káspi-tengert az Iráni-öböllel.

Még nagyobb akadályok tornyosultak a déli szakaszon, amely Teheránból Bender Sapur felé vezet Szultanabadon, Diszfulon és Avaszon keresztül. Itt 150 kilométeres távon 2000 méteres emelkedést kellett leküzdeni s a vad hegyek között nem kevesebb, mint 150 alagútra volt szükség. Negyvenezer munkást foglalkoztatott a vasútépítés, amelyet a skandináv Kampsax-konzorcium kapott meg, de kívülre olasz, skót, cseh és iráni cégek is dolgoztak, így a svéd

Svenska Entreprenad a hídépítések vállalkozója volt, szovjetorosz cégek síneket és talpfát szállítottak, feltűnő, hogy egyedül angol cég nem jutott állami megbízatáshoz.

A vasútépítés költségei 30 millió angol fontra rúgtak. Átlagban folyóméterenkint 5 aranydollárba került a vasútvonal s a költségeket a tea- és cukormonopólium bevételeiből, valamint a petróleum-alapból fedezték. S ahogyan a hitleri Németország és a Duce Itáliája a birodalmi autópályákban és az aszfalt-autóstradákban a célszerűségi és gyakorlati szempontokon túlmenően a nemzeti erőfeszítés és haladás jelképeit teremtettk meg, éppúgy a transziráni vasútvonal sem csupán azt jelenti, hogy az iráni utasok ezentúl nem kénytelenek nagy kerülőkkel a Kaukázuson, vagy Irakon, tehát orosz, illetve angol befolyású zónákon áthaladni, hanem azt is igazolja, hogy Iránba bevonult a kultúrateremtő közlekedés, amelynek grandiózus alkotása egyúttal az ébredő ország fejlődésének fokmérője. A nagy mű programmszerűen 1938 augusztus 27-ikén készült el, a legutolsó csavart, amely színaranyból készült, a császár sajátkezűleg erősítette bele a talpfába.

A vasútépítésen kívül 14,000 kilométeres karavánúthálózatot épített a nemzeti császárság s ma már minden nagy iráni város kényelmesen megközelíthető autóval. Negyven hatalmas gyártelep létesült s az új vasútvonal mentén amerikai hirtelenséggel a földből kinőtt Sahi városban óriási gyapotszövő és festőgyár működik pompás virágoskert közepén, 3000 szövőszékkal. A gyárat kezdetben európai igazgató vezette, de különböző sikkasztások miatt elcsapták s helyébe egy iráni őrnagy került, aki még a kurd felkelők elleni harcokban szerezte meg a császár bizalmát. 1939-ben állítják fel a második, 7000 szövőszékes gyárat s a nemzeti gyapotfeldolgozó programm összesen 10 ilyen nagyüzem létesítését tervezi. Ugyancsak Sahiban építettek cukorgyárat a pilseni Skoda-művek: 80 cseh teherautó egy álló esztendeig hozta a tengerpartról a gépalkatrészeket.

Előázsia legnagyobb vegyi iparával Irán rendelkezik.

Textil, selyem, gyufa, bőr, cement, cipő, szappan, gumi, cukor és sörgyárak dolgoznak az országban, a szovjet-orosz Exportosztroj élelmiszerüzemeket létesített, 20 magtár, 5 rizshántoló és 2 gyapjúfonó épült az elmúlt években. Modern vízvezeték és csatornaépítésekén kívül iskolák, kórházak, vágóhidak, vásárcsarnokok váltják fel a régi zeg-zugos sikátorokat, romantikus, de bacillustermelő bazárokat, fellendült a gyapot-, kender- és lentermelés, nagy súlyt fektetnek a birkaállomány fajnemesítésére, reneszánszát éli a híres szőnyegipar, amelynek kivitele 1928 óta 40 százalékkal csökkent csak azért, mert az amerikai piac idétlen és ízléstelen, a jenki gusztusnak megfelelő mintákat és színösszetételeket rendelt az ősi nemes rajzok helyett. Most 5 millió riál alaptőkével központi szőnyegszövetkezet létesült, amely állami ellenőrzéssel vezeti vissza a szövődéket a régi perzsaszőnyegek nemes hagyományaihoz.

Az ópiumtermelést intézményesen csökkentik. 1926-ban még az ópium-kalácsok tették ki a kivitel 18 százalékát, ma állami monopólium lett az ópiumtermelés, akárcsak a tea, gyufa, dohány és gyapot termelése, illetve árusítása. A petróleumtermelés tekintetében Irán ma világviszonylatban az ötödik helyen áll, az állampénztár évi 750,000 fontot vesz be a kőolajtermelésből s ebből az összegből évente 10,000 fontot fordítanak iráni petróleumszakemberek kiképzésére.

A régi sahek alatt a költségvetés egyhetvenedrészét fordították kulturális célokra, a nemzeti öntudatra ébredt Irán a költségvetés 15 százalékát szánja a közoktatásügyre. Teheránban új egyetemet szerveztek s évente 1000 diák tanul amerikai és európai főiskolákon államköltségen.

A kis iráni tengeri hajóraj első egységeit, partvédő ágyúnaszádokat Olaszország építette s az iráni haditengerészeket olasz kikötőben képezték ki. A flottaépítői és kiképzőtiszti szerepet újabban Japán vette át.

Reza császár pénzt szerzett országának, — épít, alkot, szervez — erősíti, szépíti birodalmát s nemzetét megajándékozta egy etikai fogalommal, a pelevi-kultusszal, az ősi iráni világkép modern, életrekelített reinkarnációjával. Nagy

népi megmozdulások vezérei szívesen visszanyúlnak manapság a nemzeti mult legfényesebb őskorába, hogy erőt merítsenek a jövő számára, — a fasiszta forradalom a klasszikus Róma világimpériumának gondolatával tartja elevenen a feketeinges légiók lelkében lobogó lángokat, a német nemzetiszocialista forradalom az északi germánság tiszta ősiségét ébreszti az indogermán svasztika-szimbólum jegyében, — Kemál szakított az ottomán-fogalommal és visszanyúlt a szürke farkasos hadijelvényű türk előidőkbe, — Ibn Szaud karddal és a Korán igéivel állítja vissza a prófétai tiszta tanításnak megfelelő régi rendet, — Reza császár visszavezeti az iráni nép lelkét az Iszlám előtti időkbe, amikor a Pelevi-császárok zoroaszteri hiten élő tűzimádó népe egy ma még alig feltárt, hatalmas kultúra gazdagságát teremtetten meg. Ezerötszáz esztendeje annak, hogy Irán népe Ormuzd és Ahriman, a jó és a gonosz istenség kultuszának hódolt s e szasszanida fénykor neve ó-perzsa nyelven: *pelevi*. Ezt a nevet vette fel a katonatisztból lett uralkodó, a modern, új Pelevi-dinasztia alapítója, így nevezik az új sapkaviseletet s az ősi pelevi-kultúra felébresztésén fáradozik a mai Irán irodalma és művészete.

A császár személyes műve az ország újjászületése s a pelevi-kultuszban a nacionalizmus kiapadhatatlan erőforrását látja. Vallásos téren azonban ragaszkodik az Iszlám törvényeihez. Alkotmányos monarchiája ma még a «liberális» szemlélet kapitalizmusának alapján áll, viszont nem tiszteli dogmaként a kapitalista társadalmi rendet, hanem alig észrevehető, de egyenletes sebességgel halad egy keleti nemzetiszocializmus felé.

Reza politikai egykézrendszere szilárdan tartja a hatalmat. A parlament 136 képviselője közül a túlnyomó többség a taraghi-kormányzópárt tagja. Képviselőket csak a főurak és nemesek osztályából választanak, a széles néprétegek nem vesznek aktív részt a napi politika irányításában, azonban passzivitásukban is megmérhetetlen a jelentőségük, hiszen ők adják meg az egész új iráni állam-szervezet létalapját. Iránban nincsenek szociális problémák,

mert Reza sah, — Kemállal ellentétben — távol tudta tartani országától az «európaizálódás» nagy betegségét, a szociális kérdések kiéleződését és átmentette a népi társadalom régi rendi tagozódását az új iráni államba. A kereskedők, iparosok és földművesek *endzsumanjai*, céhszerű egyesülései adják az igazi népképviselőket. Ezeknek az endzsumanoknak középkori lelkisége elfogadja az abszolút császári hatalmat, ami a politikai stabilitásnak éppolyan biztosítója, mint az, hogy a császár a rendi egyesülések vezetőit hallgatja meg vitás esetekben döntés előtt s az ő szavuknak több hitelt ad, mint az uralkodó kasztból delegált, a néptömegekkel minden kapcsolatot nélkülöző parlamenti képviselőknak.

A fegyelmezett, mintaszerűen kiképzett hadseregben és csendőrségben kizárólag iráni tisztek vezényelnek. A közigazgatást a ma már legendáshírű teheráni kozákhadosztály kipróbált hűségű és erélyű tisztjei vették kézbe az ország 26 közigazgatási kerületében. Egyetlen akarat uralkodik egységes törvénykönyv alapján s ha akad is zavar, vagy fennakadás a közigazgatási gépezetben, a császári büntetőexpedíció ma napok alatt elér oda is, ahová azelőtt hónapokig tartó karavánutazással lehetett csak eljutni.

A jogszolgáltatás terén a rezaei alkotmány visszaállította a régi iszlám-jogot, a seriát egyházi törvénykönyvét, amely rangban megelőzi a világi törvénykezést. Olyan kérdésekben, amelyekben a középkori egyházjog elégtelen, a Code Napoleon mintájára európai büntető-törvénykönyvekből szerkesztett modern iráni eljárási jog alapján ítélik meg. A törvénykezés fejlődésének állandóságáról s az ítélőbírák fokozatos utánpótlásáról a teheráni jogakadémia és bíróképző főiskola gondoskodik.

A barbár ázsiai fényűzésnek egy csapásra végetvetett az új császárság. Az uralkodói civilista minimális: a 353 millió riálos évi költségvetésből mindössze 5 millió szolgál az udvartartás céljaira. Milspaugh amerikai pénzügyi szakértő viszont elérte azt, amire évszázadok óta nem volt példa Perzsiában, az állami zárszámadás bevételi felesleggel zárult, Irán költségvetési megtakarításokkal rendelkezett.

Külföldi adósságai nincsenek az ezüst oroszán birodalmának, igaz, hogy ezt radikális eszközökkel érték el: az oroszok elengedték a tartozásukat, az angol kölcsönöket pedig egyszerűen nem ismerte el az új iráni kormány. Azonban meg kell hagyni, hogy új külföldi kölcsönt nem is vesz fel a Milspaugh-féle pénzügyi diktatura.

5.

Teherán ma már európai arcot ölt. Dinamitos robbantások városszabályozásai eltakarítják az ósdi épülettömböket, vasbeton üzletházak, kertes villák emelkednek helyükön, a Majdan-i-szipeh-ről, az Ágyúk-teréről eltűnt a száz régi, rozsdás ágyúcső és virágzó park keletkezett a főváros szívében. Autobuszok, neoncsöves fényreklámok, csillogó kirakatok, kávéházak, moziportálok, európai ruhás, pelevisapkás férfiak, fátyol nélkül járó nők az utcákon — ez a mai Teherán. A nőemancipáció már odáig terjedt, hogy míg azelőtt nyílt utcán megkövezték a fátyol nélkül kimerészkedő asszonyt, ma a színházakban női sztárok szerepelhetnek s nem férfiak játsszák többé a női szerepeket is s míg volt idő, hogy minisztertanácsai határozatra és külön császári engedélyre volt szükség ahhoz, hogy egy perzsa gépíró nő útlevelet kapjon külföldre, addig ma már női tüntetés színhelye is volt Teherán: az iráni szüfraszettek a válás megnehezítése érdekében tüntettek...

Vallási téren a legmesszebbmenő türelmességet írja elő az alkotmány alaptörvénye: «Aki Irán földjén született, az iráni!» Megszűntek a vallásüldözések, szabadon járhatnak-kelhetnek a parszik, a tűzimádók utódai, a babi és behair szekták eddig üldözött hívei s természetesen nem éri bánatódás a keresztényeket sem, holott, — hogy csak egyetlen, de jellemző apróságot említsünk — a nem moszlim gyaurnak még 1930-ban is meg kellett vásárolnia a poharat, amelyből ivott, mert az ivóedény tisztátalanná vált érintésétől. A török, kurd, arab békésen él a perzsa mellett s már nem kötelező a régi jogszabály, hogy süta vallásúnak kell lennie

annak, aki iráni állampolgárságra tart számot. Az egyház kétségtelenül veszített befolyásából. Nincs beleszólása az államvezetésbe, már nem kéri ki a mollák véleményét a vámtarifák kérdésében, örökösödési ügyekben, vízvezeték-építésnél, vagy kávéházi engedélyek kiadásánál. Az egyház azonban nem adja fel a küzdelmet és ma is uralkodik a nép lelkén. A holtkezi birtokokat, a vakf uradalmait felhasználhatta a császár s 206 tanintézetet nyitott a szekularizáció eredményeképpen, — az új iskolákban 20,000 diákot, köztük 5000 leánynövendéket oktatnak, — de a vagyonek Kobzása iramát meglassította az afgán példa. Elűzetése előtt Amanullah király Teheránban meglátogatta Reza saht, együtt tanácskoztak reformterveikről, amikor azonban az afgán papság által feltüzelt nép elkergette az újító királyt, a szomszédos Iránban is megtorpant az egyházi javak elkobzása. Nagy és döntő kérdésekben, mint láttuk, az Iszlám papjainak még ma is elegendő hatalmuk van ahhoz, hogy meggondolásra készítsék az uralkodót, sőt akár a nagy moszlim tabu, a «haram» tilalmának kimondásával általános sztrájk-jellegű, passzív tüntetéseket rendezzenek. Hatásos fegyver a papság kezében az úgynevezett «baszt», az amerikai gyári üléssztrájkokra emlékeztető demonstráció s már több ízben sikerrel alkalmazták az újkori Iránban is.

Ha nyugatról kelet felé haladva figyeljük az egyház és az állam viszonyának alakulását, szemünkbe ötlük, hogy minél távolabb érkezünk Keletre, annál erősebb az Iszlám hatalma. Atatürk Kemál Törökországa megszüntethette a kalifátust és megsemmisíthette a mindenható papság uralmát, az Iszlám üldözött tanítása ma már csak a kisázsiai hegyek elszórt falvaiban lobog régi fényében, — Iránban Reza sah kénytelen volt ötvenszázalékos alapon megegyezni és félúton megállva osztozkodni az Iszlám papjaival — Afganisztánban azonban még teljes erejével besugározza és áthatja a prófétai tanítások ereje az állami élet legkisebb részletét is.

Reza császár hatvanesztendő. A közel két méter magas, szélesvállú, keskenycsípőjű óriás sápadt barna arcán megszürkült a tömött katonabajusz, de testi ereje töretlen. Lecsapó ragadozómadárra emlékeztető sasorra felett, villogó szemeiben ott sugárzik a birodalomépítő nagy férfiú egész erőteljes önbizalma. Hosszúujjú kezeivel ritkán gesztikulál, kezeit szereti mellén összekulcsolni, beszédét hűvös tartózkodás jellemzi, csak katonái között melegszik fel. Családi élete példás, egyetlen pletykát nem tud róla a teheráni mende-monda. Két feleséget emelt maga mellé a trónra, több gyermek atyja s féltő gonddal neveltette szemefényét, Pelevi Mohamed Reza khánt, Irán trónörökösét.

Teherán mögött, az Elbursz-hegység felé vezető út mentén rózsakert közepén terül el Szultanabad, a császár nyári kastélya és kedvenc tartózkodási helye. Vad sakálok, fácánok és csalogányok rejtőznek a kastély mögötti tavak, kioszkok bokrai között, európai egyenruhájú testőrök őrzik a rezidenciát, vérvörös bársonyszőnyeg vezet a belső kastélyudvarra, a palotában pedig tükrös falak, kínai porcelánok, ritka vázák, külföldi uralkodók ajándékai díszítik a termeket. A császár dolgozószobájában ott áll az aranyból készült, drágakövekkel díszített földgömb, amelyen Irán határai óriási gyémántokból vannak kirakva. A dühbe gurult császár ebből a szobából dobott ki egyszer sajátkezűleg egy panamista herceget az ablakon keresztül...

Reggel fél héttől délelőtt 11 óráig íróasztala mellett dolgozik. Nem tűri a restanciát, munkabírása óriási. Tizenegy óra után autón elszáguld és szemlét tart katonái között. Délben családjával tölt néhány órát, de mindig egyedül, magányosan étkezik. Csak egyszer egy héten, pénteken tart nagy császári *szálam*-ot, ilyenkor a teheráni helyőrség díszmenetben vonul el a császár előtt, akinek díszegyenruháján ott ragyog az Iszlám papságával kötött béke jelképe, a mártír szent Ali gyémántokba foglalt medaillon-arcképe. A délután kihallgatásokkal telik el, majd estefelé gyárakat, üzemeket, közintézményeket látogat meg az

uralkodó. Félelemmel vegyes a tisztelet, amely az érkezőt fogadja. Egyszer egy európai vasúti mérnököt rendelt magához kihallgatásra. A mérnök, annak ellenére, hogy semmi sem volt a rovásán, félelmében elájult a sah előtt . . .

A költői perzsa retorika szerint az országépítő reformmunka «elkészítette azt a tetőt, amely alatt az egyiknek napsütés jut, a másiknak eső, kinek mire van szüksége, de mindenki egyforma védelemben részesül». A reformötletek egész serege az egyszerű katonatisztból államférfivá lett császár agyából pattan elő. Személyes elhatározása a külföldi kölcsönök felvételének tilalma, az önálló Nemzeti Bank alapítása, a pelevi-sapka bevezetése, a grandiózus vasútépítés, az iráni tisztek kiküldetése Londonba, Párisba és Berlinbe, propagandafilmek készíttetése, kormánytulajdonban lévő mozik alapítása. És egyenesen Hitlerre emlékeztet az a mágikus erő, amellyel, — egyéni varázsával, a személyiségéből sugárzó tekintély teljes latbavetésével — feltámasztja népe nagy multját és kapcsolatot teremt a pelevi mult és a szebb jövő felé vezető jelen újjászületés között. Jellemző, hogy reformtevékenységének megkoronázásaként nem önmagának állíttatott szobrokat, nem is katonai, hősi erények jelképeit emelte, hanem a perzsa kultúra nagyságának hódolt s a perzsa nyelv legnagyobb költőjének, Firduszinak, a Sahnáme szerzőjének állított emlékművet. Khorasszán szent völgyében pihennek a költő hamvai s 1935-ben, Firduszi születésének ezredik évfordulóján avatták fel Tusz oázisban a költő sírja felett emelt hatalmas márványsíremléket, amelynek házmagas, hófehér tömbjét a Sahnáme bevezető sorai és emberfejű sasalakok díszítik. Az emberfejű sas ó-perzsa császári jelkép, de Reza sah sehol sem használja palotáiban, egyesegyedül csak a költő sírját díszítette a felséges szimbolikával. A síremlék felavatási ünnepsége alkalmából 700 kilométeres aszfaltúthálózatot építettek, hogy az ország minden részéből kényelmesen felkereshessék a zarándokok Firduszi «rózsailattól balzsamos, csalogánycsattogástól muzsikáló» sírját. A 60,000 versszak-

ból álló hőskölteményből olcsó, népszerű tömegkiadást rendeztek, egy vezérkari ezredes pedig előadást tartott arról, hogy a költő nagy stratégia is volt, amint verseiből kitűnik...

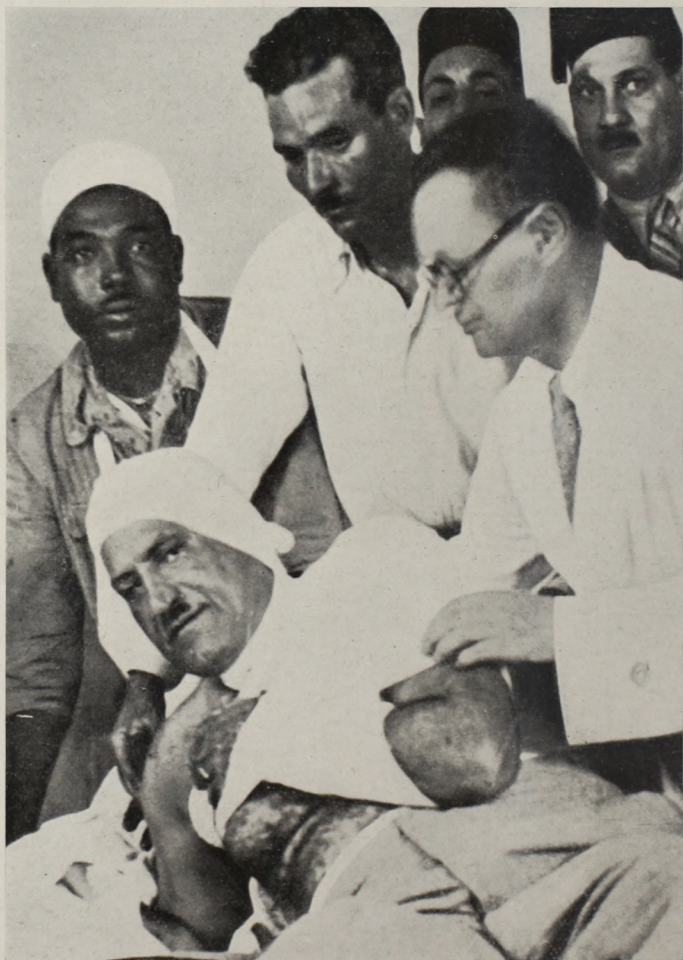
Külpolitikai vonatkozásban Reza sah Iránja minden modern reform és korszerű újítás mellett is a Korán alapján áll. Az európai országok civilizációját átveszi, ideig-óráig instruktorokat is alkalmaz, amíg pótolni nem tudja őket; a Szovjet szövetségét elfogadja, anélkül, hogy ideológiájából bármit is átvenne, de barátokat, szövetségeseket csakis az Iszlám országai között keres.

Jellemző az új iráni nacionalizmus önérzetére, hogy 1939 első napjaiban két francia újság képaláírása miatt Irán nyomban a legsúlyosabb diplomáciai fegyverek egyikevel élt: megszakította az összeköttetést Franciaországgal. A párisi Excelsior egy macskakiállításon szerepelt díjnyertes perzsa macska képét közölte a következő aláírással: «Quand le chat est roi.» («Amikor a macska a király».) Ez a mondat franciában szójátékra ad alkalmat, a «chat» (macska) szó kiejtése éppen úgy *sa*, mint az uralkodót jelentő *sah* szóé. Ez a szójáték szerepelt egy másik újságban is s a párisi iráni követ sértőnek találta, hogy uralkodóját egy macskával hozzák kapcsolatba. Az iráni külügyminisztérium a követ álláspontjára helyezkedett s rögtön megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Franciaországgal.

Az iráni külpolitika vonala kelet felé irányul. 1928-ban Törökországgal kötött szövetséget, 1934-ben a sah baráti látogatást tett Ankarában. A török és iráni diktátorok személyes találkozása nemcsak a két ország közti barátságot mélyítette ki, hanem megvetette az alapját egy nagy perspektívájú szövetségi rendszernek is s az ankarai sah-látogatást követő diplomáciai tárgyalások eredményeként 1937 július 9-én meg is született a hatalmas «*előázsiai Iszlám-blokk*», amely négyes szövetségben egyesíti Törökországot, Iránt, Afganisztánt és Irakot. Legújabbban Egyiptom felé is átnyúlnak az iráni diplomácia csapjai s mélységes szimbóluma a két ország közeledésének

Brit páncélcsojók kapaszkodnak 2000 méteres magasságba a Khaiber-hágó szepentinjein.

Merénylet Nahasz pasa miniszterelnök ellen.
Az azóta megbukott államférfiút első segélyben részesítik.

A kairói el-Azhar-mecset udvara.

Az utca népe itt még éljenzi Nahasz pasát, a vafd-párt vezérét.

Felhőkarcolók Hadramautban.

Mohammed Reza iráni trónörökös házassága az egyiptomi királyleánnyal.

A fejedelmi esküvő részletei úgy hangzanak, mint egy fejezet az ezeregyéjszaka meséiből. Akai Mahmud Djam iráni miniszterelnök 1938 júniusában útrakelt, hogy a trónörökös nevében nászajándékokat vigyen a szép egyiptomi menyasszonynak, Favzia hercegnőnek, Faruk király 16 éves húgának. A kincses karaván jelképes utat választott: Nagy Sándor ősi hadiútján vitték huszonöt óriási bőröndben az ajándékokat, kábító keleti illatszereket, szőnyegeket, brokát-hímzéseket, cizellált ezüstkorsókat, a pompás shabkát, azaz eljegyzési gyűrűt, amelyet megbecsülhetetlen értékű gyémántszoliter díszített. Reza sah három gyönyörű gyöngy-nyakláncot küldött, az egyiknek csatja óriási gyémántokból, a másiké vérvörös rubintokból, a harmadiké tüzesezöld smaragdokból készült. Shams el Mulk császári hercegnő, a sah leánya, arcképét küldte gyémántokkal dúsan kirakott színarany-keretben. A trónörökös a gyűrűn kívül régi iszlám-hagyomány szerint a Korán egy példányát, egy remekművű ezüstkeretes tükröt és egy vagyontérfő smaragdnyakláncot küldött. A kincses karaván miniszterelnöki autójában ült Mahmud Djam kormányelnök s egy pillanatilag sem adta ki kezéből a két legértékesebb ajándékot, amelyet Irán népe küldött a menyasszony számára: a legnagyobb igazgyöngyöt, amelyet valaha kihalásztak a Perzsa öböl mélyéből, Faruk király részére pedig egy rubintokkal és gyémántokkal kirakott, csodálatosan megmunkált, ősi acélpengéjű díszkardot.

1938 júniusban zajlottak le Kairóban az eljegyzési ünnepségek. A lakomákon felszolgált ételek egy részét külön futárrepülőgépek hozták Angliából, mert az ifjú Faruk király megparancsolta, hogy az eljegyzési ebédnek felül kell múlnia Lucullus legendás hírvő inyenéseit s ezért nem szabad kímélni semmilyen költséget. Az angol birodalmi légiforgalmi vállalat «Calyosi» nevű repülő-szállodáját tengeri halak, kaviár, lazac, pisztráng, fácán és melegházi gyümölcsök válogatott garmadájával rakták meg s a gép rekordidő alatt tette meg a 8000 kilométeres utat

Southamptomból Kairóig. Az óriási jégtömbök közé csomagolt ingyencségek teljesen frissen érkeztek meg a kairói udvari konyhára s a brit pilóták repülőzubzonyukon csillogó egyiptomi érdemkereszttel térhettek vissza Angliába.

A «lányos háznál» szorgalmasan készült a kelengye. Masszív aranyból kovácsolt kerekű hintóktól igazgyönggyel hímzett ágytakarókig, francia selyemcsodáktól, aranyból szőtt, rubintokkal, briliánsokkal kivarrt keleti díszruhákig, színarany tányéroktól és színarany székektől a kétmillió angol font értékű menyasszonyi fejdíszig minden elkészült s az ifjú pár házassági szerződését Kairóban Sejk Musztafa el Maraghy, az El Azhar egyetem rektora, az Iszlám világának egyik legkiválóbb egyházjogásza fogalmazta. Az 1938 őszén tartott formális-diplomáciai esküvőn a trónörökös meghatalmazott képviselte, mivel a 19 éves Mohamed Reza khán katonai szolgálatot teljesített az iráni hadseregben s a kemény katona-császár nem engedélyezett nősülési szabadságot még fiának sem. A trónörökös egyébként, akár a gazdag iráni aranyifjúság többi tagja, szerelmese az autónak, valóságos versenyistállót tart csodálatos, remekbekészült supersport gépekből s villámsebessen száguldozik az iráni aszfaltstradákon. Favzia hercegnő pedig, — akinek «előéletéről», természetéről, hajlamairól még jóval az eljegyzés előtt Irán császára bizalmas jelentések alapján vaskos dossziét állíttatott össze, — modern sportlady, aki síel, a svájci havasok között Arosában versenyt is nyert, tenniszezik, úszik és lovagol, de amellett hűséges leánya az Iszlám tanításának.

Új életre ébredt Reza sah keze alatt az ország, amely annyi kultúrával ajándékozta meg a világot. A régi perzsák hozták át Kisázsziába a lovat, a vadászsólymot, az agarat, perzsa játék a lovaspóló és — mint neve is mutatja — a «királyi játék»: a sakk. Az arabok a perzsáktól tanulták a kupolaépítést, perzsa művészet a szőnyegszövés, perzsa szó a pizsama (pa-dzsama: nadrág) perzsa művészet az arany- és ezüstfonállal átszőtt szövetek készítése, amely módszerrel a keresztény egyházak miseruhái készülnek, perzsa eredetű fejdísz a püspöksüveg, Perzsiából indult ki a lobogónak

mint politikai szimbólumnak használata, a címer-állatok: sasok, griffmadarak, sárkányok, kétfejű sasok, jelvényképei az ős-iráni szasszanida-korszak alkotásai s Európa csak a kereszteshadjáratok alatt ismerte meg a zászló és címer fogalmát.

Reza Sah birodalma, «az árja emberek országa», a dicsőséges pelevi-kultusz jegyében halad előre a nemzeti renaissance egyenes útján.

A Korán és a kard katonái.

Csábító feladat volna megrajzolni egy ázsiai állam romantikus portréját, lelkes színekkel ecsetelni a «világ tetejének» bizarr szépségeit, hősi balladák hangján zengeni az afgán dicsőség dícséretét és gyakorlati példával igazolni ennek a könyvnek alaptételét : az ébredő Iszlám előretörését, a feltámadó félhold diadalát, a prófétai tiszta tanítás újjáéledését.

Minderről le kell mondanunk. A Kipling-regények vörösre hennázott szakállú afgán bölcselői, a színes magazinok kalandos történeteinek hősei, sajnos, csak papírfigurák, alakjuk elhalványul a valóság kíméletlenül tűző napfényében. Afganisztán nem szorul irodalmi giccsfestékes kendőzésre. Tarkafedelű folyóiratok sokszínűnyomású technikája helyett nyers és brutálisan őszinte eszközökkel dolgozik a valóság. Férfivér és acélpenge, ágyúkartács és keleti kegyetlenség halálos cselszövénye szerepel azon a palettán, amelyről a történelem az afgán csataképet festi.

Az afgán történelem nem egyéb háborúk sorozatánál. Az ország fele sziklarengeteg, fele sivatag. Vad vidék, vad lakosság. Geopolitikai fekvése orosz és angol érdekszférák harapófogójába szorította az elmúlt másfél évszázadban, Afganisztán mégis megtartotta végtelenül jellemző földrajzi adottságát: kincses India ostromkapuja maradt. Ezredéveken át minden nagy hódító afgán földön vonult India ellen, Cyrus és a perzsák, Nagy Sándor macedon hadosztályai, utánuk a szkitha lovasfergeteg, a VII. században az arab hódítóhullám, a XIII. században Dzsingisz kán mongoljai, Timur Lenk, Baber sah, Nadir sah . . .

Ghaznai Mohamed, a «bálványromboló» Kr. u. 1000-ben zúdult le az afgán hegyek közül, hogy kitűzze India földjén

a próféta lobogóját, a mohácsi vész esztendejében 1526-ban Baber, a «török», Delhiben megalapította a nagymogul birodalmat s friss afgán vér-injekciót adott az elpetyhüdt Indiának, — 1761-ben újra megnyílt a Khaiber-hágó ostromkapuja s mint egykor a germán hadoszlopok Itália ellen, úgy rohantak az afgán törzsek az indiai lapály felé, hogy szétrombolják a mahratták uralmát.

A XVIII. század óta él önálló állami életet az afgánok földje, Nadir perzsa sah meggyilkolása után, hadvezére, Ahmed sah Durani akkor függetlenítette magát, hátat fordított Perzsiának és India felé gravitált. A bomló moguli birodalmat nem tudta ugyan megkaparintani, azonban a törzsi emirségekre oszló Afganisztánban ő lett a leghatalmasabb kiskirály. Ettől az időponttól kezdve cseng félelmetesen a fehér ember fülében a Khaiber-hágó neve. Mert hiába nemzetiségi állam Afganisztán, — a lakosságnak csak a fele sémita kül-

Afganisztán a brit-orsz harapófogóban.

sejű, árja-perzsa nyelvet beszélő afgán, a másik fele török, mongol, tadzsik, beludzs, pustu, — egyben közös valamennyi, legyen az herati városlakó bazártulajdonos, vagy hegyi harcos: gyűlöli az idegent, a hitetlen hódítót. Gyűlöletüknek nyomatékos kifejezést is tudnak adni. Angol ezredek tisztí étkedzéi, naplói, lobogószalagjai, sapkajelvényei híven tükrözik a harcokat, amelyeket a brit szigetország arisztokráciájának fiai a legelegánsabb csapattestek kötelékeiben vívtak a félvad és egészen vad afgán bennszülöttekkel. A király dragonyostestőrei, a 4-es királyné-

huszárok, a 9-es lándzsások éppúgy ott csatáztak az afgán sziklák között, mint a suffolki és norfolki gyalogosok. A sommerseti ezred egyik zászlóalja büszkén viseli csákóján a falkoronás «Dzsellalabad»-jelvényt annak emlékére, hogy éhínséggel, járványokkal küzdve öt hónapon át tartotta ez a zászlóalj a morajló földrengések lökéseitől meg-megremegő várost az ostromló sereggel szemben.

Lord Auckland kísérletezett először 1838-ban a nyugtalan szomszédság pacifikálásával. Az expedíciós hadtest kellő grandezzaival felvonult, angol követ telepedett le Kabulban, azonban a dicsőség csak rövid ideig tartott. 1841 november 2-án kirobbant a gyűlölet véres zendülése. A fővárosban 8000 katonát mészároltak le az afgánok, megölték a követet s póznán hordták körül az angol főbiztos fejét. Tizenhatezer főből állt még az expedíciós hadtest, amikor megkezdte visszavonulását India felé. A Khaiberhágó lett az angolok egérfogója: 15,999 halottat vesztek. Egyesegyedül egy katonaeorvos menekült meg a mészárlásból, ő érkezett hírmondónak Peshavarba s a következő nagy expedíció (II. afgán háború) csak 1878-ban indult útnak. Száznegyvennégy ágyúval 41,000 katona vonult Abderrahman emir ellen, az angolok győztek, ismét követet ültettek Kabulba s az afgánok ismét megölték a követet. 1879 szeptember 3-án már megint büntető seregnek kellett átkelnie a hágón, Roberts tábornok serege új tartományt hasított le az afgánok földjéből, a Northwestern Frontier territóriumot hozzacsatolták Viktória királynő birodalmához, aztán... aztán maguk sem tudták, mihez kezdjenek Afganisztánnal. Két esztendeig tartott a katonai megszállás, pacifikálásról szó sem lehetett, a titkos szolgálat legjobb ügynökei tucatszám véreztek el a kétségbeesett küzdelemben, amíg törzsről-törzsre járva végigagitálták a herati, kandahari, kabuli kiskirály-emireket, hogy kipuhatolják, akadna-e köztük valaki, aki vállalná az angolbarátság kétélű dicsőségét. Végre a balkhi emir, Abderrahman hajlandónak mutatkozott arra, hogy elfogadja az afgán koronát, ami az afganisztáni feudális anarchiában igazán csak jelképesen értendő, hiszen a törzsi önállóság megszüntetése,

a nemzeti egység megteremtése még mai napig is csak hiú ábránd. A balkhi emir tehát dinasztiát alapított, szerződést kötött az angolokkal, amely szerint Anglia visszaadja a hadizsákmányként őrzött lőfegyvereket, sőt még évi adót is köteles fizetni a vad szomszédnak a béke és biztonság kedvéért. Az első afgán emir és utóda, Habibullah betartotta a szerződést, 1905-ben megújították a megállapodást s e szerint az afgánok külügyeikben nemcsak meghallgatják, hanem meg is fogadják Anglia tanácsait, Anglia viszont ígéri, hogy nem avatkozik bele az afgán belügyekbe, de fegyveres támogatást nyújt Afganisztánnak minden «külső ellenség» — értsd: Oroszország — támadásával szemben.

Annak ellenére, hogy az afgán külpolitika ettől az időtől kezdve egészen a világháború kitöréséig a brit-indiai kormány monopóliuma volt, a viszony nem javult meg az angolok és afgánok között. A határszélen az északnyugat-indiai helyőrségek válogatott ezredei táboroztak, a Khaiberhágót betonerődökkel, páncélos géppuskaállásokkal védték a minduntalan fellobbanó zendülések ellen, amelyeket szenvedélyes törzsfők kezdeményeztek. A határmenti törzsfőket évtizedeken át «az örült mulla» gyűjtőnéven emlegették az angol hadijelentések.

Jellemző a fanatikus afgánok gyaurlakúságára, hogy amint megtanultak angolul, első dolguk volt kitenni a határon a hirhedt táblát: «It is absolutely forbidden to cross the border into afghan territory». A határ átlépése afgán területre szigorúan tilos!

A külföld felé csak a világháború után kezdett összeköttetést keresni a «rablók és dervisek» országa s első követését a Szovjetunióban állította fel. Azóta Afganisztán a külképviseletek egész sorát szervezte meg, sőt tagja lett a Népszövetségnek is. Az afgán civilizáció azonban majdnem olyan nehéz dolog, mint Mark Twain híres regényalakja, Huckleberry Finn esetében. Az első lépéseket még az előbb említett Habibullah emir tette meg, aki hívő népe legnagyobb megrökönyödésére, sőt később dühödt elkeseredésére a sátán különböző praktikái közül a távirót és

telefont vezettette be fővárosába. Újságot is alapított «Sziradz el Akbar» címmel s Szirdar Mahmud bey, az első afgán felelős szerkesztő csúnyán meg is tréfálta a laptulajdonos-államfőt. Az előírt pániszlám célkitűzések helyett a lap segítségével megszervezte az ifjú afgánok mozgalmát, s ennek tagjai sürgös és előkelő kötelességüknek tartották, hogy névtelen levelekben, fenyegető cikkekben halált ígérjenek a modern reformokkal kacérkodó emirnek.

A fenyegetéseket ismeretlen tettes valóra is váltotta. 1919 február 19-én vadászkiránduláson volt az emir s napnyugtakor horgászni indult. Amikor egy horogra került pisztrángot kirántott a sebesen rohanó hullámok közül, hirtelen elkomorodott, percekig merőn tekintett a nyugaton alábukó nap vörvörös fényébe és odaszólt kísérőinek: «Így pusztul el az ember is, ha a halál keze kirántja az élet vízből...»

— Habibullah, «Isten kedvence», látott valamit, — suttogták az udvari vadászat résztvevői. Az emir megérezte halálát. A horgászat utáni hajnalon hiába szóltak számára az ébresztő kürtök. Átlőtt fejfel találta rá vadászszátrában. A gyilkosoknak sosem jutottak nyomára.

A rövid ideig tartó trónviszályból a meggyilkolt emir fia, Amanullah került ki győztesen. Nyomban uralkodása elején a régi Iszlám-dicsőség mámorító hulláma részegítette meg őt is, országát is. A világháborúban elgyengült Anglia ellen lázongott abban az időben India népe. Fantasztikus hírek jöttek délről, az afgán papok, mollák és dervisek szent háborúra izgattak, az «amritsari vérfürdő»* bosszút kívánt, a próféta nevében harcba kell indulni a próféta híveiért, az indiai moszlim testvérekért! 1919 május

* Amritsarban, az északindiai szikhek fővárosában 1919 április 13-án Dyer tábornok negyedórán keresztül sortűzekkel tizedelte meg a Dzsallianvala Bagh nyilvános parkban népgyűlésre összegyűlt tömeget. Eredmény: 359 halott és 1800 sebesült. A tábornokot a haditörvényszék nyugdíjazta, de brit társadalmi mozgalom díszkarddal tüntette ki és 26.000 font kárpótlást gyűjtött össze nemzeti ajándécul. Eredmény: számos indiai kiválóság, közöttük Rabindranath Tagore is lemondott az angol királytól kitüntetésül kapott lovagi rangról, amivel a «Sir» cím jár. (Felvinczi Takács Zoltán: «Buddha útján a Távol-Keleten».)

havában kitört a harmadik afgán háború. Alig tört ki, már véget is ért. Az angol bombavetőik három hét alatt nyomatékos pontokat tettek az afgán hadikrónika új fejezetére. A szilaj afgán sereg Omár kán vezérlete alatt vágatott az Indus völgye felé, elérte Peshavart is, de a modern gázgránátokkal és brizánc-bombákkal szemben tehetetlen volt. Ravalpindiben megkötötték a békét s Anglia bölcs nyugalommal ismét elismerte Afganisztán függetlenségét, sőt Amanullah felvehette a király címet is.

Az ország lecsillapodott, Amanullah pedig békésebb uralkodói tevékenység után nézett. Felesége, egy európai nevelésben részesült arab asszony, lelkesen támogatta férjét s ez rávetette magát az ország modernizálására. Parlamentet építettek, kórházakat alapítottak, utakat mértek ki, országszerte összegyűjtötték az árvagyerekeket, kiküldték őket külföldre, hogy ezek a kultúr-janicsárok vegyék majd át egykor az ország vezetését. «Aman i Afgan» címmel újságot is alapítottak, de okulva szegény Habibullah példáján, az uralkodó nem bízta a lapot szerkesztőkre, hanem személyesen irányította az újságcsinálást. Szerkesztő, cikkíró és korrektor volt egyszemélyben. Minisztereivel lelkesítő, modern szellemű és hazafias verseket íratott a lapba. Így például a külügyminiszter ilyen költeményekkel kedveskedett a néjás afgán olvasónak :

Az én életem nem a szeretőmé,
Az én életem csakis a hazámé.
Te vagy a Kába, oh hazám,
Szent vagy, akárcsak a Korán.

Külpolitikai téren az oroszok felé tapogatózott Amanullah, de ugyanakkor 1921-ben az angolokkal is szerződést kötött. A Szovjet szívesen, sőt lelkesedéssel közeledett az afgánokhoz. A cél, a régi cári Oroszország célja volt : imperialista hatalomkiterjesztésről volt szó, csak az eszköz, a szovjetdiplomácia volt új. Agabekov moszkvai főmegbízott válogatott vörös ügynökök légioja élén két kézzel szórta a pénzt, végül is létrejött az 1921. évi afgán-orosz szerződés, amelynek 3. pontjában évi egymillió aranyrubel szubvenciót biztosított Moszkva az India felé vezető útvonal

örének, az ütköző-állam minden gondját viselő, de, amint látjuk, örömét is élvező Afganisztánnak. Amanullah kölcsönös sérthetetlenségi szerződést kötött Iránnal s az orosz közvetítés barátsági szerződést hozott létre Afganisztán és Törökország között is. Amanullah megvetette az alapjait a modern hadseregnek. Azután következett a végzetes európai körutazás.

Az uralkodópár tengerentúli látogatása katasztrófális eredménnyel járt. Még csak Egyiptomban utazgattak, amikor odahaza Kabulban borzalmas pletyka terjedt el: «Amanullah király zsakettben és cilinderben látogatta meg kollégáját, Fuadot, a fáraók utódát.» A hír terjedt, terebélyesedett, kavargott, örvénylett, — palotákból kiszivárgott a bazári sikátorokba, karavánok hozták-vitték, tábor-tűz melletti beszélgetések felnagyították a híreket, izgalom hulláma öntötte el a bigott moszlim szíveket s a dervisek már hangosan gyalázták a királyt, aki levetette a turbánt. Moszlim férfit alig érhet nagyobb szégyen, mint hogy fedetlen fejét megpillantsák! Keleten súlyos sértésnek számít ez az átok: «Allah rakjon kalapot a fejedre!» (Az arab nyelv ugyanazzal a szóval fejezi ki az európai kalapot és az éjjeliedényt...) És most Amanullah nemcsak hogy megvált az ősi fejviseletről, hanem fényes fekete kürtőkalapban mutatkozik külföldön!

A rémhír valónak bizonyult. Képeslapok minden kétséget kizáróan igazolták a szörnyűséget. Sőt még valamit, ami minden igazhívó lelkét borzadállyal és tomboló elkese-redéssel töltötte el: a szép Szuraja királyné fátyol nélkül, kivágott estélyi ruhában mutatkozott vadidegen gyaur férfiak előtt. Forrongott már az ország, amikor mindent betetézett a moszkvai látogatás. Az uralkodópár a jólsikerült európai körút után a Szovjetunión keresztül tért haza. A népbiztosok birodalma pedig pezsgős lakomákat rendezett az afgán király tiszteletére...

Cilinder, dekoltázs, dáridó a vörös Kremlben — forradalom Afganisztánban. A barbár, ősi Kelet logikája kristálytiszta és megrendíthetetlen. A pogányerkölcsű királynak, a szégyenteljes királynénak, az istentelen kommunistákkal

cimboráló uralkodópárnak pusztulnia kellett. Alig érkeztek haza, felborult minden. Északról, a hegyek közül előtört Bacsza Szakao, a «vízhordó fia», a felkelők vezére. Lezúdultak a Hindukus és a Himalája hegyi harcosai a főváros ellen, tomboló terror követte előnyomulásukat, Kabul rövid ostrom után meghódolt. Amanullah elmenekült, Bacsza Szakao pedig elfoglalta a trónt, felvette a Habibullah (Isten kedvence) nevet és törvényt ült az emigráns király hívei fölött. Zord dervisek és szigorú mollák voltak a bírák, kegyetlen hegyilakók a hóhérok. A volt külügyminisztert, aki előbb idézett versében a szent Koránhoz és a szent Kábához merte hasonlítani azt a gyanús új fogalmat, a hazát, — ezt a felháborítóan verselő külügyért forró olajban megfőzték, az európai orientáció többi reformer-hívét hegyes karókba ültették, mozsárba törték vagy felakasztották.

Amanullah és Szuraja királyné Európába emigráltak, jelenleg is Olaszországban élnek, csendes jómódban, visszavonult gazdagságban. Csak nagyritkán, ünnepi eseményeknél szerepel nevük a jelenvoltak között, mint például 1938 májusában, Hitler olaszországi látogatásakor, vagy 1938 június végén, amikor is az emigrált uralkodópár leánya, Aheda hercegnő esküvőjét tartotta a római Campo d'Oglióban, a városházán és Colonna herceg, Róma kormányzója adta össze a húszéves hercegnőt vőlegényével, Ahmed Ali Vali afgán herceggel. Ezeken az ünnepi eseményeken ismét ott ragyogott Amanullah fején a cylinder, az előírással hét reflex csillogva tükrözött a kürtőkalapon, amely a király trónjába került...

Afganisztánban a vízhordó fia meglepően ügyes taktikusnak bizonyult a trónon. Szocialista volt. Kétségtelen, hogy a szovjet hatása alatt akarta végrehajtani agrár-reformját. Harcot indított a helyi khánok ellen, hogy összezúzza a feudális államrendszert s ingyen vízszolgáltatást akart biztosítani minden földművesnek. Parasztforradalom volt ez, keleti hangszerelésben. Anglia és Oroszország egyformán riadtan figyelte az eseményeket, végül is Amanullah unokaöccse, Nadir kán, a párisi afgán követ vetett véget a

forradalomnak. Angol segítséggel leverte a zendülést és 1929 november 2-án a vízholdó fiát és tíz miniszterét ünnepélyesen lefejezték. Nadir kán nyomban felvette a sah címet, de nem élvezhette sokáig az afgán trón örömeit, mert uralkodása rövidesen és a szokott módon végetért: 1933-ban megölték.

Fia, Mohamed Zahir sah, ma huszonnégy éves. Fiatal-ember s mint ilyen szívesen hajlik újítások felé. Azonban Amanullah gyászos reformkorszakának emléke ott kísért az ifjú afgán sah lelkében s ezért sokkal óvatosabban lát neki a munkának. Függetlenség és békés fejlődés, ez a kormányzati program a belpolitikában, míg kifelé az előázsiái blokkhoz tartozás, Ankara, Bagdad, Teherán és Kabul szövetségi négyesfogata ad erőt és gerincet a nagyhatalmakkal szemben. Az angol természetesen éberén öröködik, mit művel a veszedelmes viharsarok népe, az orosz viszont Kabul és Turkesztán között kiépített repülő-járataival mélyíti ki gazdasági kapcsolatait. Mégpedig olyan sikeresen, hogy az orosz portéka ma már a japáni dömping-árut is kezdi kiszorítani.

A fiatal uralkodó egyébként nagy japánbarát, amióta 1934 tavaszán első ízben lépett érintkezésbe a felkelő nap császárságával. Ebben az időben egy mohamedán vallású japáni kereskedelmi delegációt vezetett Kabulba s a közös vallás és közös idegengyűlölet üzleti eredménye az lett, hogy a japániak nagy megrendelésekkel és gazdag koncessziók okmányaival tértek vissza Tokióba. Zahir sah számol azzal is, hogy országában a papi uralom ma legalább olyan erős, mint volt a nagymogul birodalom idejében s hogy minden elhamarkodott gyors akcióra végzetes reakcióval válaszolhat a gyanakvó, bizalmatlan, fanatikus papi réteg vezetése alatt álló nép. Amanullah régi hívei ezért még ma is börtönökben sínylődnek, az exkirály kedvenc álma, a régi Kabul kapui előtt épített mintaváros, a Dar ul Aman (Aman városa), amelynek alapkövét 1923 február 20-án tették le, üresen, lakatlanul pusztul, legföljebb néhány odavetődő kíváncsi idegen csodálja meg a modern házsorokat, amelyek falairól hull a vakolat, dudva és gyom lepi el a küszöböket,

míg a modern villák szép kis kertjeiben vadul burjánzik a növényzet. Üres és kihalt az új és óriási királyi kastély és a parlament épülete, mert ezekre az intézményekre szintén tabut mondott a papok ítélete s vastag rozsda lepte el azt a néhány villamoskocsit, amelyet Amanullah akart járatni Kabul főútján...

Lassan járj, tovább érsz — ez a mai afgán uralkodó jelszava s valóban lassan kezd is kiépülni mindaz, amit az idealista Amanullah gyorsan, minél gyorsabban, parancsokra akart megteremteni. A karavánutak átalakulnak autóutakká, a nemzetközi benzinvállalatok ismert cégtáblái ott virítanak már a sivatagi töltőállomások mellett, — zsilipek és csatornák kezdik szabályozni a minden iszlámnép legfontosabb létproblémáját, az öntözést és a vízellátást. A Junkers-gépet, amelyet a németek ajándékoztak Amanullahnak, hosszú esztendők kényszerpihenője után újra rendbehozták, megalakult az afgán nemzeti bank és megkezdte az iráni, indiai és afgán valutájú ország pénzügyeinek rendezését.

Az afgán hadsereg öt katonai kerület helyőrségeiben állomásozik 72,000 főnyi békelétszámmal. A fővárosban vannak a királyi hadosztály csapattestei, három gyalogezred és egy királyi testőrlovasezred. A hadsereg utász, híradó, tankos, páncéljárműves, autós és vonatcsapatokkal rendelkezik. A légiflotta gépein 400 pilóta teljesít szolgálatot, a csendőrség létszáma 10,000 fő.

Hadianyaggyárak, szövőgyárak, több villamossági mű, egy-egy cipő, gomb és szappangyár — ezek az elmúlt esztendők alkotásai. Afganisztán területe 635,000 négyzetkilométer, vagyis kétszer akkora, mint Olaszország. Lakosainak száma 6·5 millió. Ekkora lakosság mellett természetesen alig számít valamit az az első és eddig egyetlen modern tüdőbetegszanatórium, amelyet Aliabadban vezet egy török főorvos, mégis a barbárság dzsungelében lassan-lassan utat tör a kultúra. Az állami orvos-egyetemen török orvosok képezik ki az afgán medikusokat, német szakemberek dolgoznak gyárak és műszaki ipartelepek vezető állásai-ban, olasz mérnököket foglalkoztatnak az út- és hídépítés

terén, a kabuli fegyvergyárban. Németek, olaszok, japániak, törökök. Minél kevesebb angol és orosz. S minél több instruktor az antibolsevista front országaiból.

Egyelőre ez a helyzet. Afganisztán még nagyon benne él a középkorban. Az Iszlám parancsaihoz szó- és betűszerint ragaszkodnak a mullák és dervisek, azért még nagyon messze van attól, hogy iszlám-nacionalizmussá nemesedjék. Az Iszlám óriás testének afgán tagja még zsibbadt bénultságban pihen. A feudális anarchia még csak deszpotikus monarchiává alakult át. A nemzeti színekben jelentkező iszlám-rennaissance Afganisztánban fog legkésőbb bekövetkezni.

Az ébredő Egyiptom.

1.

Egyiptom Törökország után a legnagyobb mohamedán ország. Tizenhatmillió lakosa közül tizenötmillió követi a próféta tanítását. Területe ötezer négyzetkilométer híján egymillió négyzetkilométer, vagyis négyszer akkora, mint Anglia.

Egyiptommal menthetetlenül a Nílus, a piramisok, a szfinksz, Tuthankamen, a királysírok és múmiák, Ozirisz és kobra-fejdiszes fáraók, sakál- és macskafejű istenek képe asszociálódik. Ebben a fejezetben azonban a modern Egyiptomot, azt az arab királyságot akarjuk szemügyre venni, amelyet ébredő nacionalizmusa és a szuezi-csatorna birtokát jelentő geopolitikai kulshelyzete folytán joggal tekintünk a világpolitika egyik legfontosabb viharsarkának. Ezért csak expressz-varázsszőnyegünkön száguldunk végig Egyiptom történelmének legutóbbi száz esztendején, hogy szemügyre vegyük, hogyan született meg az az uralkodóház, amelynek legifjabb sarja, a tizennyolc éves Faruk király ül most a trónon.

Vitéz és keménykezű katonatiszt volt a szultán hadseregében Mehmed Ali ezredes, őt küldte a Fényes Porta albán katonáival a Nílus völgyébe, amikor a mamelukok uralmát kellett letörni s amikor nyugati hódítók, Bonaparte Napoleon tábornok gránátosai masíroztak a piramisok tövében. Mehmed Ali a szultán teljes megalégedésére végezte el feladatát és rövidesen az egyiptomi szandzsák kormányzója lett. Ebben a minőségében meghódította a szultán számára Szudánt is, majd amikor már erősen ült a kormányzóí székben, a fényes ábrázatú nagyúr ellen fordult. Mehmed Ali ugyanis nagyszabású arab telepítéseket hajtott

vége Egyiptom földjén, hivatalos nyelvnek tette meg az arabot és mert emiatt megrovásban részesült, fegyveres sereggel vonult Konstantinápoly ellen. A nyugati hatalmak közbelépése vetett véget ennek az akciónak, a szultán viszont örökletes méltósággá tette meg a szandzsák kormányzóságát. Mehmed Ali a hatalom csúspontján volt, amikor elméje elborult és fogadott fia, Ibrahim lépett örökébe. Félévi uralkodás után Abbasz kormányzó, Ibrahim unokája következett, a pazarló, sokat utazó, sokat építkező keleti kényúr mintaképe. Az ő utóda volt Iszmail, akinek uralkodása fényes korszakot jelent Egyiptom történelmében. Párisban nevelkedett és tőle származik az azóta oly sokszor idézett jelszó: «Egyiptom Európához tartozik!» Múzeumok és hidak épültek az ő uralkodása alatt, 3000 iskolát és 14,000 kilométer hosszú csatornahálózatot építtetett, 16 év alatt 99 millió angol font kölcsönt vett fel és költött el. A szuezi-csatorna megnyitása alkalmából vásárolta meg a szultántól a khedive-címet s ugyanakkor íratta meg Verdivel az Aidát. Az amerikai polgárháború blokád-zára remek konjunktúrát jelentett az egyiptomi gyapottermelés számára, de a khedive nem tudott gazdálkodni, két kézzel szórta a pénzt, állandó pénzzavarokkal küzdött s ekkor szerezte meg Disraeli Anglia számára a megszorult keleti kényúrtól a szuezi-csatorna részvényeit. Ugyanekkor az elnyomott és éhező milliók, a páriasorban tengődő felláh-k felzendültek, a lázadás forradalmi jelleget öltött, mire a szultán diplomatikusan bár, de könyörtelenül elcsapta a khedivét. Sürgöny érkezett Konstantinápolyból: «Egyiptom *volt* khedivéjének, Kairó» — címezzel. Iszmail arcán egy vonás sem rezdült, amikor elolvasta a táviratot, hanem behívatta fiát, Tevfiket, kezét csókolta neki és bemutatta udvarának az új khedivét...

Tevfik uralkodása alatt tette rá Anglia kezét Egyiptomra. De ugyancsak az ő uralkodása alatt bukkant fel a nép mélyéből az első igazi nagy egyiptomi szabadságharcos, Arabi pasa s az idegen járom és a khedivei udvar igája ellen küzdött az elnyomott nép nevében. Egyszerű felláh-családból származott és neve imádság volt tízmillió sínylődő

A délarábiai építészet csodái.

Az ébredő Egyiptom kiépíti korszerűen felfegyverzett nemzeti hadseregét.

Egyiptomi katonazenekar, skót dudásokkal.

Utcai jelenet a forrongó Egyiptomból.

A serui lecsapoló szivattyútelep szerelés közben.

földműves ajkán. *El Vahid!* Az egyetlen! — ez volt a név, amellyel népe Arabi pasát felruházta, ezt a nevet bömbölték 1882 júniusában, amikor szörnyű vérfürdőt rendeztek Alexandriában a hitetlen idegenek között. Seymour tenger-nagy flottájának hajóágyúi még csak fokozták a zendülők dühét, Wolseley tábornok expedíciójára került a sor, ropogtak az angol golyószórók, Arabi pasa fogságba került; Ceylonba száműzték. A megszilárdult angol befolyást a következő években a mádi szudáni dervislázadása veszélyeztette ugyan, de Egyiptom belső békéjét Lord Cromer uralma helyreállította. Két évtizeden keresztül intézte Egyiptom sorsát az angol diplomata, *«el lord, a fellahok apja»*, *«a fáraó»* — ahogyan a hálás nép nevezte.

Tevfik halála után tizenennyolc éves fia, II. Abbasz Hilmi következett. Önállósági vágyait gyorsan letörték az angolok, Kitchener expedíciója megszállta Szudánt és véres csatában pusztult el az utolsó dervisvezér is. Az ifjú-török mozgalom megmerevítette az akkor alakult egyiptomi vafdpárt gerincét, az alapító Kamel fiatalon halt meg, de tanai tovább éltek párthívei lelkében és 1910-ben egy ifjú arab nacionalista lelőtte Butrosz pasa miniszterelnököt. Kitört a világháború. A khedive visszagondolt bécsi neveltetésére és a központi hatalmakhoz akart csatlakozni, mire az angolok sürgősen elcsapták. 1914 december 20-án Husszein Kamelt ültették trónra, az elcsapott khedive nagybátyját s jutalmul a szultáni címet engedélyezték neki. A világháború utolsó esztendejében meghalt a szultán, fivére, Ahmed Fuad következett. Az ő uralma alatt terebélyesedett ki a nemzeti vafd-mozgalom. Zaghlul pasa, — egyszerű fellah-ivadék, akárcsak nagy elődje, Arabi pasa — ragadta magához a nemzeti mozgalom vezetését. Az angolok elfogták és Málta szigetére internálták egy ideig, de az ébredő Egyiptomot már nem lehetett visszatartani útján. 1922-ben megszűnt a brit protektorátus és Egyiptom «angol védelem alatt álló független állam» lett. Fuad pedig megkapta a királyi címet. 1924-ben egy arab nacionalista merénylő lelőtte Sir Lee Stack szirdart, a brit katonai főparancsnokot. Zaghlul pasa 1926-ban halt meg. Nem érte meg álmai

megvalósulását, de a földműves-ivadékokt fáraók pompájával kísérték utolsó útjára.

Mozivássonra kívánczó kalandorregénynek is beillik az az incidens, amely Fuad király számára megnyerte népe bizalmát és rokonszenvét. Az ébredő nemzeti öntudat bizalmatlanul tekintgetett az angol befolyás alatt álló uralkodóra és Fuad soha nem lett volna népszerű birodalmában, ha nem játszódik le a «bolond» Szejfeddin herceg esete. Ez pedig a következőképpen történt: Fuad király már régebben, a békeidőben összetűzött sógorával, Ahmed Szejfeddin herceggel s ez a vita során revolvert rántott és fegyverrel támadta meg Fuadot. Annakidején sikerült eltussolni az esetet és Szejfeddin herceget a mindenütt jelenlevő Intelligence Service emberei Angliába vitték és magántébolydába zárták. Teljesen ép elmével, makkegészséges agyvelővel raboskodott a herceg csaknem húsz évig az angol bolondokházában. Sógora ezalatt Egyiptom trónjára került és a nemzeti párt elkeseredve látta az uralkodó angolbarátságát. Így történt, hogy egy szép este gitárpengető lantos dalolt az angol tébolyda ablakai alatt és arab nyelven tudtára adta a raboskodó hercegnek, hogy barátai előkészítették a szökést. Ponyvaregénybe is beillik, hogyan jelent meg az idegklinikán hamis ajánlólevelekkel két «külföldi elmeorvos», hogyan vezették fére az igazgatót, hogyan kábították el és kötözték meg az ápolókat. A szökés sikerült. Szejfeddin herceg egy kibérelt gőzös fedélzetén hazaérkezett és Nahasz pasa, volt miniszterelnök lett az ügyvédje. Óriási volt a botrány, mérhetetlen a szenzáció, amikor a volt miniszterelnök a «bolond herceg» nevében visszakövetelte a királytól Szejfeddin elkobzott vagyonát. A király nem talált más megoldást, a legfelső fegyelmi törvényszék elé állította a vakmerő pasát. De mi történt most? A bíróság felmentette a vádlottat, az ellenzéki hullám elöntötte az országot s most már Fuad király is elérkezettnek látta az időt arra, hogy szakítson eddigi politikájával. A Szejfeddin-affér hatása alatt egyik napról a másikra megváltoztatta álláspontját és a legélesebben szembefordult Angliával. Egyiptom határtalan, mámoros lelkesedéssel üdvözölte

a «megtért» uralkodót, a szerencsétlen Szejfeddin herceg pedig, aki mellel szólva elvesztette perét, megelégedett azzal, hogy kalandos szökésével, felbukkanásával és monstreperével egy táborba terelte a királyságot a nacionalista ellenzékkel. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy a herceg özvegye, akit 1933-ban a szökés után vett feleségül Szejfeddin, még mindig pereli a tízmillió font értékű hagyatékot. A bíróság előtt először azt kell tisztáznia, hogy valóban törvényes felesége volt-e a hercegnek s a félévenként felbukkanó bírósági tárgyalási hírek izgalmas csemegével szolgálnak az egyiptomi újságolvasóknak.)

2.

Két megrázó szimbólum jellemzi a modern Egyiptomot. A kairói főpályaudvar előtt, a Ramzesz-tér közepén ott áll az ébredő Egyiptom szobra: női alak dobja le arcáról a jelképes fátyolt és büszkén tekint a szemközti palotára, amelynek homlokzatán évtizedekig lengett az angol megszálló csapatok fővezéri lobogója. A másik sokatmondó jelkép: az új egyiptomi képviselőház épülettömbjével körülépítettek egy régi mecsetet, úgyhogy annak kupolája szervesen beleilleszkedik a parlament architektúrájába. Ébredő nacionalizmus és az ősi vallás összehangolása a modern államélettel — ez a mai Egyiptom.

Ez a kettős jelkép egyúttal rámutat arra két fronton vívott harcra is, amelyet Egyiptomnak folytatnia kellett: függetlenség Angliától és a belső nemzeti öntudat kifejlesztése. Ami ismét párhuzamban áll Egyiptom kettős világpolitikai jelentőségével. Az indiai út és a Kairó—Fokváros közti új észak-déli transzkontinentális összeköttetés birtoka a brit birodalom Achilles-sarka éppúgy, mint ahogyan a kairói el-Azhar-egyetem, az Iszlám világának egyik sarkpontja azóta, hogy a tatárjárás mongol hullámai elől Bagdadból Kairóba helyezték át a kalifátus székhelyét. Ragaszkodás a nemzeti függetlenséghez és az ősi Iszlám-gondolathoz vezette az egyiptomi politikusokat azóta, hogy Dzsemál ul Din el Afgani, az Iszlám modern reformációjának leg-

jelentősebb alakja felrázta az idegen hatalmak koncesszió-bilincseiben alvó országot. Dzsemal ul Din, az afgán, bejárta a moszlimok országait Bokharától Algirig, nyolc évet töltött kalandos élete során Kairóban, 1871-től 1879-ig ő volt a szellemi mozgósítás vezére, kiszabadította az egyiptomi igazhitűeket az ősi merevség szűk korlátaik közül és rámutatott az egyetlen célhoz vezető útra: a Keletre. Nem lehet szolgái módon lemásolni az európai kaptafa szerint készült állami berendezkedéseket és jogrendszereket, ellenkezőleg, «iszlámizálni» kell az Európától átvételre méltónak talált nyugati kultúrtényezőket — ezt hirdette s a szellemi vezérkar élharcosai ma is az ő tanítványai Egyiptomban. Az ő műve az a csodálatos alkotás, amely az iszlám-nacionalizmus jegyében születik meg ma szemünk láttára Egyiptom ősi földjén.

A világháború előtti ifjú-török, ifjú-arab, ifjú-perzsa, ifjú-afgán példák szerint szervezett ifjú-egyiptomi mozgalom azonban eredendő bűnnel fogantatott. Musztafa Kamel 1895-ben «Le péril égyptien» című művében felvázolta már egy nemzeti állam alapelveit és «El Leva» című rohamosan elterjedő lapjában terjesztette is az ifjú-egyiptomi mozgalom tanait — az értelmiségi réteg számára. Végzetes hibát követett el, amikor kizárólag az «intellektüellekhez» fordult és elhanyagolta a legfontosabb, legszélesebb népréteget, a kiuzsorázott fellahok millióit. Egyiptom politikai küzdelmeinek történelme ugyanis világosan igazolja a tételt, hogy Egyiptomban az önállósági harc csak akkor válhatott eredményessé, amikor az elnyomó angolok és az ugyancsak elnyomó hazai nagyságok, a gőgös, gazdag pasák elleni szabadságharcban megmozdult maga a nép is. A fellaht pedig egyedül sem a nacionalista, sem a szocialista gondolat nem tudta megragadni, hiszen a nyugati demokráciától kiköleszontott frazeológia idegen volt a fellah lelkétől. A legmélyebb, legősibb érzés mozgósítására volt szükség: kizárólag az újraéledő Iszlám ereje tudta felsorakoztatni a nép millióit, hogy felismerve az iszlám-népek sorsközösségének eszméjét éppúgy, mint saját nemzeti céljait, az iszlám-nacionalizmus gondolatában szerveződve, nemzetté alakuljon át.

Ha igaz az a mondás, hogy Mekka az Iszlám szíve, Konstantinápoly az Iszlám keze, Kairó pedig az Iszlám feje, akkor sok fejtörésbe és fejfájásba került, amíg az Iszlám emelt fővel állhatott meg Európa előtt. A világháború alatt még tízezerrel dolgoztak a nyugati fronton egyiptomi fel-láhk, a sötétkek gabilit felcserélve khaki egyenruhával, árkolták a lövészállásokat, ásták a gránátbiztos kavernákat, ütegsáncokat az ántánt számára. S amikor Zaghlul pasa a háború után akcióba lépett és máltai várfogságát elszenvedve, mártírlóriával homloka körül megjelent újra hazájában, a nemzeti vafd-párt megmozdulására keményen válaszoltak az angolok : Allenby tábornokot, a világháborús palesztinai hadvezért, az erős kéz emberét ültették Egyiptom nyakára. A nacionalista hullámverés azonban fokozódott, a világháborús imperializmus mámorából kijózanodó Anglia lépésről lépésre hátrálni kényszerült. 1922-ben megszűnt a protektorátus és megszületett a független királyság. Fuad király, akinek ereiben egy csepp arab vér nem folyt, a félig török, félig albán származású első király símulékony, de kitartó eréllyel közvetített egy évtizeden át Palais Abdine-beli királyi palotájából a heves vafdisták és a Garden City-ben székelő angol high commissioner között. Amikor Zaghlul 1926-ban meghalt, még az volt a helyzet, hogy Anglia erősen tartja kezében a Szuezi-csatornát és Egyiptom katonai védelmét, éppúgy, mint a külföldi kisebbségek és érdekek képviselőit, Szudán pedig a végleges rendezésig Anglia és Egyiptom közös birtoka, kondominiuma marad. Azonban elmúlt a tárgyalások évtizede, 1936-ban Naszim pasa lett a miniszterelnök s a demokratikus alkotmány helyreállítására új választásokat írt ki. Ekkor halt meg Fuad király s a választási eredményt, a vafdisták óriási győzelmét már az angol kadétiskolából hazakerült ifjú uralkodónak, Faruk királynak jelenthették. Anglia bölcsen levonta a megváltozott helyzetből a következményeket : Nahasz pasát káprázatos pompával fogadták Londonban, már a Victoria Station perronján bíborszőnyegeket terítettek az afrikai politikus lábai elé, 1936 augusztus 26-án pedig a Foreign Office úgynevezett Locarno-szobájában Eden kül-

ügyminiszter és Nahasz pasa aláírták az új szerződést az aranytollal, amelyen ékes arab írásjegyek hirdették az Iszlám történelmében mérföldkövet jelentő eseményt. A szerződés ugyanis megszüntette az angol katonai megszállást, lehetővé tette Egyiptom felvételét a Népszövetségbe, — a felvételi ajánlást később Magyarország terjesztette elő Genfben — végül kimondta a szerződés, hogy húsz év múlva, 1956-ban az utolsó angol bakát is visszarendelik a szuezi csatornazonából.

A katonai megszállás volt a legfájóbb pont az egyiptomi hazafiak szemében s az 1936-os szerződés a brit diplomácia egyik mesterműve, mert papíron kilencvenöt százalékban teljesíti az egyiptomi követeléseket, az angol helyőrségek eltűnnek a nagyvárosokból, nincsenek többé szem előtt, csak éppen a szuezi csatorna mentén, meg az olaszlibiai határszáron táboroznak s persze a levegőben is az angol repülő az úr. A lényeg tehát az, hogy önálló egyiptomi nemzeti hadsereg szervezése ellenére még ma is, sőt egészen 1956-ig döntő szava lesz Angliának katonai téren. Szudán, amelynek gazdasági jelentőségéről később lesz szó, újra közös birtok lett. 1924-ben Sir Lee Stack főparancsnok megölése után az angolok ugyanis büntetésből visszavonatták az egyiptomi csapatokat, sőt még az angol kerületi biztosok *namu*-it, bennszülött egyiptomi titkárait is visszarendelték. Mindezt megszüntette a szerződés s ma az egyiptomi hadsereg és közigazgatás Szudánban angol vezetés alatt kitanulhatja a gyarmatigazgatás magas iskoláját. Presztizsvesztés nélkül visszavonulni, sportszerűen mérkőzést veszíteni — angol tudomány. Erre a tudományára soha nem volt olyan nagy szüksége Angliának, mint az elmúlt esztendőben Egyiptomban. A Foreign Office megtalálta a formulát, amellyel iskolát csinált a gyarmatosító és mandatárius államok között: a felszabaduló országgal barátsági szerződést kell kötni: ez a kivezető aranyhíd a kényes-kínos helyzetből. Olaszország afrikai előretörése, Abesszínia meghódítása volt a közvetlen ok, amely közrejátszott Egyiptom felszabadulásában. A Duce árnyéka elsötétítette a láthatárt s az olasz Impero születésének örömtől hangos ünnep-

napjaiban Anglia sürgősen, de csendesen megkötötte a brit-egyiptomi barátsági szerződést. Egy évvel később, 1937-ben a montreuxi kapitulációs konferencián döntő sikert könyvelhetett el Egyiptom: Európa lemondott alattvalóinak a kapitulációs szerződésekben biztosított kivételes jogelőnyeiről és törvénykezési kiváltságairól. S ugyancsak 1937-ben megjelent Kairóban Sir Miles Lampson, Nagybritannia első követe és átnyújtotta megbízólevelét Faruk királynak. Úr és rabszolga helyet egyenrangú felek állnak szemben ma már egymással, a két régi ellenfélből jó barát lett, már amennyire a diplomáciai szerződések «örök időkre szóló» barátságaiiban hinni lehet . . .

Nahasz pasa művét, az 1936-os szerződést, az első napokban országos helyeslés fogadta Egyiptomban, azonban rövidesen kiderült, hogy a szerződés nem számol azzal a ténnyel, hogy Egyiptom arab állam s az Iszlám-Kelethez tartozik. Ebből pedig két következmény származik: Egyiptomnak kifelé az arab államok összefogására irányuló külpolitikát kell folytatnia, befelé pedig meg kell találnia a békés együttműködést az El Azhar rendkívül erős befolyása alatt álló egyházi körökkel. Ennek a kettős követelménynek megvalósításánál azonban feltárul az a mély szakadék, amelyet Európában világnézeti ellentétnek nevezünk, amely két pártra osztja a földgömb népeit és amely, mint látni fogjuk, az arab Keleten is érvényesül.

A vafd-párt már Fuad alatt is nemcsak a függetlenségért, hanem a királyi hatalom ellen is harcolt. Faruk király trónralépése után Nahasz pasa folytatni akarta a küzdelmet és elérkezettnek látta az időpontot arra, hogy a még nem egészen tizennyolc esztendőös uralkodó kiváltságait, királyi előjogait rögtön az uralkodás elején megnyirbálja. Az Angliában nevelkedett és mélységesen vallásos király élesen szembekerült kormányelnökével és megkezdődött a párbaj király és miniszterelnök között. 1937 december elején igen nagy feltűnést keltett Egyiptomban, hogy a királyt, akinek menyegzője küszöbön állt, nem kísérte el a mecsetbe a miniszterelnök. Mohamedán országban erre még nem volt példa és a közvélemény joggal tekintette kegy-

vesztettnek Nahasz pasát s népszerűsége éppolyan mértékben veszített fényéből, mint amilyen szeretettel zárta szívébe a nép a fiatal királyt. Senki sem lepődött meg tehát, amikor 1938 január elején királyi futár kopogtatott a miniszterelnöki magánpalotába és átadta azt az okmányt, amely Európában ritkán tapasztalható őszinteséggel tudtul adta, hogy a király «az államügyek ki nem elégítő vezetése miatt» azonnali hatállyal elbocsátotta miniszterelnökét. Merész lépés volt ez, hiszen a vafd óriási többséggel rendelkezett az alsóházban s a kormány elcsapása egyúttal a vafd rohamszervezetének, a kékinges mozgalomnak az alkonyát is jelentette. A helyzet válságosan kiéleződött, de a király mesterien sakkozott: négy testőrzászlóaljat rendelt Alexandriából a fővárosba, riadókészültségbe helyezte a testőrséget és hiába hivatkozott Nahasz pasa arra, hogy a diákfasiszták zöldinges terroristái néhány hónappal előbb merényletet követtek el ellene, a király következő rendeletében amnesztiát adott 500 bebörtönzött zöldinges rohamosztagosnak. A király és az elcsapott miniszterelnök napokon keresztül egyre nyíltabban vádolták egymást a sajtóban, hogy a — másik diktatúrára tör. A vád egyik esetben sem volt alaptalan. Az ország hangulata mégis az uralkodó mellett foglalt állást. Az angol követ is a király pártjára állt, Nahasz pasát pedig csak külföldi, elsősorban olasz sajtóvélemények támogatták. Az új miniszterelnök, Mohamed Mahmud, Oxfordban végezte az egyetemet; első beszédében bejelentette a fegyverkezést, 50,000 főnyi nemzeti hadsereg felállítását, különös tekintettel a fasiszta Itáliának Libiában állomásozó 60,000 főnyi légionistájára.

Nahasz most már végleg bukott ember volt. Rásütötték azt a bélyeget, amely jogerős ítélettel egyenértékű minden iszlám-országban: külföldi segítséget akart igénybe venni hazája ellen. A volt miniszterelnök jobbkezeit és tanácsadóit, Mahram Ebeidet csaknem meglincselte a tömeg a királyi palota előtt, az uralkodónak viszont ugyanznap este hétszer kellett megjelennie a fáklyásmenettel tisztelgő tömeg előtt. Agitációs eszköz volt a nagy párbajban a király esküvője is. A király előkelő egyiptomi családból választott meny-

asszonyt, Zülfikár Safinaz személyében, akivel a svájci Alpések között sí-kiránduláson ismerkedett meg. Zülfikár, az apa, alexandriai magasrangú bíró, felesége Fuad király özvegyének, a kairói Kubbeh-palotában visszavonultan élő Naszli anyakirálynénak egykori udvarhölgye, a család tehát kifogástalan. Csak a perzsa leánynév — Saf-i-naz annyit jelent, mint tiszta rózsa — ellen merült fel kifogás, Faruk tehát megkérte aráját, válasszon arab nevet. (Óriási öröm a közvéleményben!) Mégpedig F betűvel kezdődöt, mert néhai Fuad király szerencsésnek tartotta az F-betűs neveket és mind a hat gyermekét így nevezte el: Faruk, Fevkieh, Fevzie, Faiza, Faita, Fathia. Tiszteljük tehát a halott apa emlékét... (Meghatottság a közvéleményben!) Az ara engedelmesen beleegyezett, a vőlegény szimbólikusan Faridának nevezte el, «Egyetlennek», úgy, ahogyan a nép egykori nagy vezérét, Zaghul pasát is nevezte. A finom jelképes gesztus tapintatos hódolat volt a fellah-politikus emlékezete előtt... (Tomboló lelkesedés a közvéleményben!)

Regényesen zajlott le a leánykérés. Faruk király autón hajtott Zülfikárék háza elé. Csak a leány volt otthon. Megkérte a kezét. «Igen, — rebegte a Tiszta Rózsa — de a mama nincs itthon: Husszein Sabri pasáéknál van látogatóban.» A király rögtön odaszáguldott, besietett a palotába, megkérte a leány kezét, az anya is igent mondott, de hozzátette, hogy baj van, mert férje elutazott, útban van a Libanon felé. Az eset nehéz volt, de nem megoldhatatlan. Ha egy király szerelmes, nem ismer akadályokat. A rendőrségi rádióállomáson riadót vertek, éterhullámok kerestek-kutatnak, elcsípték Zülfikár hajóját, megtalálták az após-jelöltet s az Port Szaidból küldte első áldását a frigyre.

Rokonszenves vonása volt a menyasszonynak, hogy bár az alexandriai francia líceumot végezte, kifogástalanul beszél törökül és arabul, a Koránnal már kisgyermekkorában megismerkedett, szigorúan ragaszkodik a vallási parancsolatokhoz, éppúgy, mint a király, aki hetenkint látogatja a mecsetek pénteki istentiszteleteit s akinek egyik legelső uralkodási ténykedése az volt, hogy új díszkiadást rendeztetett a Koránból. Az esküvői szertartás is mindenben

hűségesen betartotta az Iszlám rendeleteit. A menyasszony nem volt jelen személyesen a házasságkötésnél, Heliopolisban várta meg a 101 ágyúlövést, amely hírül adta, hogy Faruk király és Jusszuf Zülfikár pasa 40 királyi herceg előtt elismételte a szertartásos válaszokat Musztafa el Maraghi sejknek, az el Azhari-egyetem rektorának kéréseire s hogy a házasságkötést bejegyezték a madbata anyakönyvébe.

Farida királyné, Kleopátra óta Egyiptom legifjabb királynéja, sűrűn lefüggönyözött autón ment apja lakásából a király kertjébe s itt a régi nomád időkre emlékeztető hagyományos arab díszsátorban, mint jelképes otthonban várakozott rá az ifjú férj. Égszínkék selyem, brokát és szőnyegek, tükrök és virágfüzérek díszítették a sátrat. A sátor közepén elhelyezett hat méter magas lakodalmi tortát a férj arany diszkardjával vágta fel a királyné, majd a nászajándékok átadása következett. Faruk király gyémántdiadémot, az anyakirályné gyémánt nyakláncot ajándékozott a menyasszonynak. A királyi család többi tagja négy ajándékot adott, az első egy álomszerűen finom csipkefátyol volt, amelyen a leghíresebb brüsszeli művészek három évig dolgoztak s amelyet III. Napoleon felesége, Eugénia császárné adott ajándékba az akkori khedive leányának, a második ajándék gyémántokkal kirakott arany tálca volt, arany korsókkal és serlegekkel, a harmadik drágakövekkel kirakott arany feketekávékészlet, a negyedik pedig drágaköves olvasó, amellyel valamikor Abdul Azisz szultán imádkozott. Hozzávetőleges becslés szerint a négy ajándék értéke megközelítette az egymillió pengőt. Az udvarhölgyek kara óriási fehér csipkelegyezőt ajándékozott, amelynek teknőchéj bordáira Farida királyné neve van kirakva gyémántokból. A francia kormány sèvres-i porcellánból készült teáskészletet és egy földigérő négyoldalas tükröt, az egyiptomi hadsereg tisztikara drágakövekkel kirakott arany-markolatú diszkardot, az angol kormány pedig remekbekészült vadászpuskákat küldött ajándékul.

Az Ezeregyéjszaka pompája elevenedett fel Kairóban az esküvő napján. A mennyegzői lakomát a királyi Abdine-

palotában rendezték, a főváros tündéri kivilágítás fényében úszott. Külföldről repülőgépek hozták a villanykörtéket, mert az egész belföldi készlet nem volt elegendő a kivilágításra. A palota felett óriási kivilágított királyi korona tündöklött, a Nílus partján vakító tűzijáték szikrázott, a tengeri kikötőkben horgonyzó hajók körvonalai színes villanylámpák és lampionok ezreinek fényében ragyogtak, az éjszakai égbolton a repülőgépek fényszóróinak sugárkévéi villogtak. Egyedül a virágdíszítés egymillió pengőbe került: repülőgépen hozták a Riviera legcsodásabb virágait. Az esküvőt követő napon Faruk király résztvett az el Azhar-mecset pénteki istentiszteletén, majd seregszemlét tartott a hadsereg csapatai fölött. Az udvari színházban «A csillagkorona» című arab operát mutatták be, 1500 vendég ünnepelte az ifjú párt az udvari díszbédén, aranszerszámos lovakon díszruhás beduinok vágatva hozták ajándékaikat, ünnepelték a főcserkész-királyt az egyiptomi cserkészcsapatok s ünnepségek hosszú sorozata után vonulhatott csak el a fiatal pár az Inohasz-kastélyba, ahol mézesheteiket töltötték.

Aztán végetértek az ünnepségek, a 200,000 nézőt elvitték a különvonatok, a mézeshetek is elmúltak és a királyné bevonult a hárembe. Ha nagyritkán színházba ment, rácsos páholyból nézte végig az előadást, rövidesen anyai örömök foglalták le egész napját: 1938 novemberében megszületett az első bébi, egy kislány, akit a fuadi F-betűs hagyomány szerint Ferialnak neveztek el.

A fiatal király erélyesen folytatta a munkát. 1938 februárban rendelettel feloszlatta a képviselőházat. A parlament palotáját rendőrség vette körül és a vafdisták képviselőket, akik élelmiszerral, ágyneművel felszerelve ülősztrájkra készülődtek, erőszakkal eltávolították. Egy hónappal később 1938 március 9-én királyi rendelet feloszlatta a katonai jellegű pártszervezeteket, köztük a kék- és zöldinges alakulatokat is. Április 4-én pedig kihirdették a képviselőválasztási eredményt, amely döntő vereséget hozott a vafdi demokráciának. A kormánykoalíció 130 mandátummal győzött, míg a vafd csak 20 képviselőjét tudta mandá-

tumhoz juttatni. Nahasz pasa, az elcsapott miniszterelnök kibukott a parlamentből is.

Furcsa útjai vannak a politikának. Mohamed Mahmud, aki kibuktatta a szélsőjobboldali vafdistákat, a lehengető választási győzelem után, maga is erőteljes «jobbra át»-ot csinált. Jobbra és —vissza. A mai uralkodó rendszer ugyanis enyhén szólva — reakciós. A kormányt a király, a klérus, az arisztokrácia, a dúsgazdag pasák kapitalista rétege közös nyomással hozta össze. A miniszterelnök régivágású nagyúr, rendkívüli munkabírási és képességű államférfi, az iszlám-hűséget és hagyománytiszteletet mesterien össze tudja hangolni a tekintélyi elv politikájával, úgyhogy a kormányzatban hónapról hónapra fokozódó fasiszta vonások ütköznek ki. Mégpedig nemcsak belpolitikában, hanem külügyi téren is. Az új kormánynak az volt az első tennivalója, hogy megtávirózta a szokásos, de sablonosan hűvös hűségnyilatkozatot Anglia felé, nyomban utána azonban feltűnően barátságos gesztusokat tett Róma irányába. A kabinetben több kifejezetten olaszbarát miniszter foglal helyet, akik nem győzik hangsúlyozni, hogy a Kék Nílus forrásvidéke olasz kézbe, a Nílus-völgy vízellátásának kulcsa Itália ellenőrzése alá került, ez pedig olyan földrajzpolitikai adottság amelytől Egyiptom léte vagy nemléte függhet.

Napoleon mondta, hogy egyetlen állam sem csinálhat politikát saját földrajzi helyzete ellen. Egyiptomot arra kényszeríti földrajzi helyzete, hogy az olaszok barátságát keresse. A Kék Nílus olyan döntő szerepet játszik Egyiptom vízrajzi rendszerében, hogy egy esetleges olasz-egyiptomi konfliktus kiszámíthatatlan katasztrófára vezethet. Egyiptom a nacionalista ébredés mai lángolásában viszont nem akarja a ping-pong-labda szerepét játszani a London és Róma között folyó mérkőzésekben és ezért valószínű, hogy a jövőben Mohamed Mahmud diktatórikus ízű kormánya a közeli arab-izlám államokkal keres szorosabb kapcsolatokat. Egyiptom nagy távlatokban gondolkozó államférfiai számára csak az lehet a történelmi hivatás, hogy egy arab-izlám blokkba kapcsolódva vezérszerepet juttassanak hazájuknak az arab nacionalizmus és az iszlám-kultúra fel-

ébresztésében s majd csak ezután dől el, hogy az angol és francia külpolitika, amely fokozódó aggodalommal figyeli az arab imperializmus térhódítását, milyen cselekvési szabadságot lesz kénytelen engedélyezni a fáraók új életre kelt erős birodalmának.

3.

Fáraók, piramisok és Kleopátra-méltatások helyett százszorta izgalmasabb néhány «száraz» számadat, amely a mai Egyiptom három nagy létkérdését világítja meg: a Nílus vízgazdálkodását, a szudáni gyapotproblémát és a szuezi-csatorna kérdését.

A Nílus és a gyapot fogalma elválaszthatatlanok egymástól Egyiptomban. Az 5000 kilométeren, harminc szélességi fokon át hömpölygő folyam áradásától, magával sodort áldásos iszaphordalékától függ, hogyan állja meg helyét az ország a tengerentúli, texasi nagy konkurrenciával szemben, milyen tempót diktál a termelés a feldolgozó ipar két nagy küzdőfelének, Lancashirenek és Oszakának végzetes dömping-párbajában.

Amr Ibn el As arab hadvezér, aki Omár kalifa megbízásából hódította meg Egyiptomot a próféta számára, költői jelentésben számolt be az új tartományról és rámutatott a lényegre, amikor ezt írta: «Egyiptom minden gazdagsága az áldott folyamtól származik, amely egy kalifa méltóságával hömpölyög végig rajta». Egyiptom nem egyéb terméketlen sivatagnál. Élet és vegetáció, boldogság és fejlődés csak a Nílus keskeny völgyében indulhatott meg. A művelhető terület 2.800.000 hektár, pontosan egy harmincadrésze az országnak. A sivatag közepén végighúzódnó Nílus-völgye élelmez 14 millió embert az ország 16 millió lakosából, úgyhogy a népsűrűség ezen a területen 700 lélek egy négyzetkilométerre. (Belgiumban 245, a skót Lanark grófságban 676, Málta-szigetén 756, Genf kantonban 606, Magyarországon 86 lakos él egy négyzetkilométeren.)

«A vízből teremtette Allah a világot!» — tanítja a Korán. A történelem pedig arra tanít, hogy a Nílus vize teremtette meg Egyiptom földjének 8000 éves kultúráját, az ország

államrendszerét, a zsarnoki teokráciát, az oziriszi vallást. A nílusi kincses iszaphordalék értéke kényszerítette rá a tudós papokat az évenkénti áradás időpontjának és magasságának kiszámítására, kifejlődött tehát a matematika és csillagászat, — a vizet szét kellett osztani, megszületett a magántulajdon és a magánjog, a határsértések megtorlására törvényre és rendőrré volt szükség, az afrikai teremtmő Brahma, a termékenyítő Nílus szülte meg az ország jogi és erkölcsi berendezkedését, osztotta meg a vagyont, pénzt és hatalmat Egyiptom földjén.

Egyiptomnak nincs számottevő csapadéka. Felsőegyiptomban, Kairóban és a Delta-vidéken 0—30 milliméter között mozog az évi csapadékmennyiség, tehát ez gyakorlatilag a semmivel egyenlő. (Budapesten 600—750 mm az évi csapadékátlag, Bécsben 505, Salzburgban 963, Rómában 919, Stockholmban 684 mm az évi átlag.) Vízet tehát csak a Nílus hozhat a szomszagos földnek, amelyet a tavaszi napéjegyenlőséget követő ötven napon keresztül éget és perzsel a forró lehelletű tüzes khamzin. A Nílus és vele együtt Egyiptom sorsa a felső folyamszakasz, különösen a forrásvidék csapadékviszonyaitól függ. Az abesszin fennsíkon, ahol a Kék Nílus ered a Tana-tóból, a monszun uralkodik három hónapos esős évszakkal s az etióp Alpok között 1300, a Fehér Nílus forrásánál, a Viktória-tó vidékén 1200 mm esőt hoz. Az alsó folyamszakaszon, északon azonban, mint látjuk, nem adnak csapadékot a száraz passzát-szelek: az északi és déli zónák közti hidrográfiai különbség tehát az igazi uralkodója Egyiptomnak.

A régi Egyiptomban június 17-én volt a «csepp éjszakája», amikor a papok számítása szerint az első eső hullott a Kék Nílusba messze etióp földön és «Izisznek férjét gyászoló könnyei» megindították az áradást. Két hónapig tartott, amíg az árhullám leérkezett az alsó folyáshoz és évente augusztus 17-én szűzleány-áldozatokat mutattak be óriási ünnepségek közepette s a vízbe fojtották a Nílus menyasszonyait . . .

Rendszeres és alapos munkával csak az angolok idejében kezdődött meg a folyam víztükrét hét méterrel felemelő

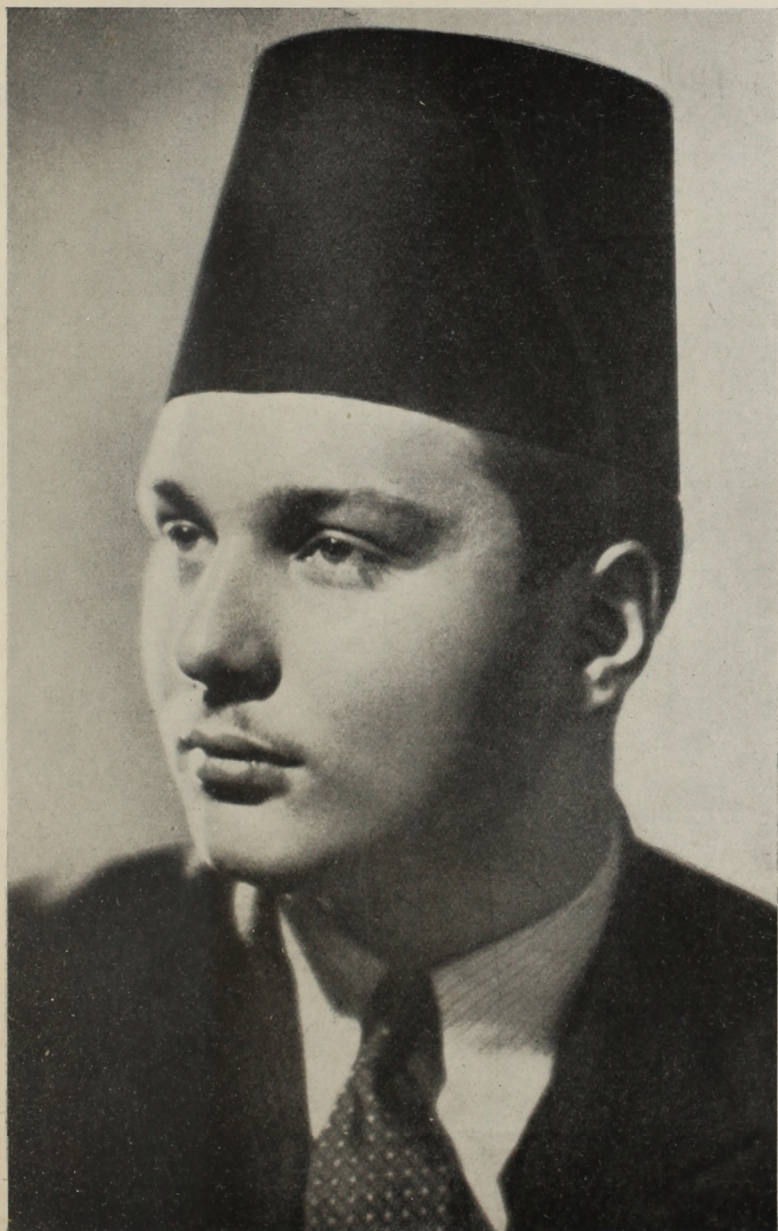
nílusí áradás víztömegeinek racionális beosztása, tartálékoltása és szétosztása. Ősi, sokezeréves törvények voltak már az ókorban is, a vallás főbűnnek mondta, ha valaki bemocskolta a folyót, meg nem felelő időben visszatartotta a Nílus vizét, vagy gáttal zárta el a csatornákat. Az áradás víztömegeit kezdetleges medencékben tárolták, meglepő mérnöki tudománnyal vonták meg az elosztó és öntöző csatornák rendszerét, az igazi, nagystílú vízgazdálkodás mégis csak 1890-ben kezdődött, amikor elkészültek az angol mérnökök első víztároló gátai. A Nílus ugyanis 80 milliárd tonna vizet hoz évente, de ennek csak egyhatedrésze érkezik a gyapot-idejében, február és június között, a vízmennyiség hatheted része augusztus és január között siet a tengerbe. Az angolok az assziuti gáttal egész Középgyiptom vízellátását biztosították és 1900-ban már az egész nyári vízből egyetlen csepp sem veszett kárba. Egyiptom azonban éhes ország, 14 millió proletár országa, a termelést fokozni kell, mert az éhes szájak gyorsan szaporodnak. 1882-ben még csak 7 millió lakosa volt Egyiptomnak, 1900-ban már 10 millió, 1927-ben 14 millió, legutóbb pedig 16 millió lakost mutattak ki a népszámlálások. A század elején 2 millió hektár föld állt megművelés alatt. Ennek a területnek egész évi megműveléséhez hektáronként 50 tonna vízre van szükség, vagyis 17,500 tonnára évente, ami 50 milliárd tonna vizet jelent, ha valamennyi megművelhető földről, 2.800,000 hektárról akarnak gondoskodni. |

Az első nagy «vízpersely» Kairótól 950 kilométernyire déli irányban Asszuannál épült 1902-ben és egy csapásra megháromszorozta a termést. A gát kapacitását 1908 és 1912 között megduplázták, 1930-ban ismét emelték a duzzasztógát falait, úgyhogy ma már 5380 millió köbméter vizet tud elraktározni ez a vízi takarékpénztár a vízszegény hónapokra. A Fehér Níluson, Khartumtól 45 kilométernyire csak legutóbb, 1937-ben készült el a dzsebel auliai vízmedence amely 3000 millió köbméter vizet gyűjt össze. A Kék Níluson 1925-ben épült Szennár-duzzasztógát Szudánt látja el. Anglia nem kiméli a költséget, az egyiptomi vízellátásnak csak az évi adminisztrációja évenként több, mint 500,000

font sterlinget emészt fel; az új építkezés méreteire jellemző, hogy a szennári, 30 méter magas, három és fél kilométer hosszú gát egymillió tonna falanyaggal 100 kilométer hosszú tó alakjában gyűjti össze a vizet. A duzzasztás és víztartalékolás mellett külön munka az átemelőállomások, szivattyútelepek építése, amelyek alacsony vízellátás idején a csatornarendszer vízellátását szabályozzák. Ezeket a telepeket viszont gőzturbinákkal és Diesel-motorokkal kellett felszerelni. Assziutnál, Nag Hamdinál, Ziftánál, a Damiette-torkolatban és Esnánál épültek ezek a modern bilincsek, hogy fogságra vessék az óriás folyam öserejét. A felsőegyiptomi szivattyútelepek lapos betontetős gépházai mellett ivóvíz-szűrő tornyok, lakóházak sorakoznak s a gépteremben bűgva hajtja az elektromotor a centrifugálszivattyút. Az energiát az edfui gőzturbina-centrálé szolgáltatja, a 33,000 voltnyi forgóáramot magasfeszültségű hálózat osztja szét az alközpontokba s itt 500 volt feszültségre transzformálják. A telepek szívócsövei mélyen belenyúlnak a Nílusba, végüknél úszóbóják vörös lámpásai figyelmeztetik a hajókat, hogy a hájas *«kibokók»*, a lustán hentergő vizilovak tátott torka helyett 80 centiméter átmérőjű csövek öblös garatja leselkedik a víz tükre alatt.

Magyar vonatkozásban büszkeséggel állapíthatjuk meg, hogy nehéziparunk, elsősorban a Ganz-művek tökéletes műszaki berendezéseket szállítottak Egyiptomba. Az alsóegyiptomi Deltánál igen nagy kapacitású telepeket kellett felállítani, részben a nívókülönbségek leküzdésére, részben a «fáradt», elhasznált víznek földalatti alagcsöveken keresztül való eltávolítására. Így a Kairó melletti szivattyútelepen magyar gyártmányú dinamók és turbinák emelik át a Nílus vizét az Abu el Menaga-csatornába, másodpercenként 25 köbméteres sebességgel. Ugyancsak a Ganz-gyár szállította a serui átemelőtelep berendezését: három, egyenkint 800 lóerős nyersolajmotor emeli át a tengerbe az elhasznált Nílus-vizet, motoronként s másodpercenként 8 köbmétert.

Távolabbi tervek újabb gyűjtőmedencék, elsősorban az Albert-tó és a híres Tana-tó felé tekintenek. Az Albert-tó

I. Faruk. Egyiptom királya.

«Izisz könnyecseppje» elérkezett a piramisokig. Repülőfelvétel a Nilus áldást-hozó évi kiöntéséről.

A szuezi csatorna, pilótaszemmel.

Ibn Szaud király kihallgatást tart uralkodói sátrában.

(F. Takács Zoltán felvétele.)

Lesseps szobra Port-Said kikötőjében.

a nyári vízszükséglet ingadozásainak kiegyenlítésében jutna szerephez, a Tana-tó felé viszont már közel négy évtizede kacsintanak az angolok. 1902-ben kértek először koncessziót Menelik abesszin négustól duzzasztógát létesítésére. A kapzsi négus azonban amerikaiakkal állt tárgyalásban és a tengerentúli ajánlatokkal akart egyre magasabb árat kizsárolni az angoloktól s így az üzlet nem jöhetett létre. Később Hailé Szelasszi, az utolsó négus megismételte ezt a taktikát. Az amerikai Morgan-bankház leányvállalatával, a White Engeneering Company-val tárgyalt, az USA sürgősen követtséget is állított fel az «Új Virágban», az eukaliptusz-erdő alatt meghúzódó Addisz Abebában és Anglia kénytelen volt megelégedni azzal, hogy évente 3·5 köbkilométer, nagy szárazság esetén még 8 köbkilométer vizet csapolhasson le évente a Tana-tóból. Ezután jött az olasz benyomulás. A négus ma már emigránsként bolyong különböző brit fürdőhelyeken, az olasz királynak a pápa helyezi fejére az etióp császári koronát, az angol-olasz feszültség is megnyihült, sőt a két nagyhatalom 1938 tavaszán egyetértést kötött, amely — az esetleges titkos záradékokat természetesen ismét majd csak évek és évtizedek múlva fogjuk megtudni — biztosítja Anglia számára a Kék Nílus forrásvidékén a vízjogot. (Az úgynevezett «husvéti protokoll» 1938 novemberében lépett életbe: gróf Ciano olasz külügyminiszter és lord Perth római angol nagykövet írták alá a Palazzo Chigiben a bőrbekötött egyetértésgokmányokat.)

Víz nélkül nincs élet Egyiptomban. És víz nélkül nem ontja Szudán a fehér aranyat, a gyapotot. Ha nincs víz, nincs gyapot — ha nincs gyapot, leállnak a szövőgyárakban sebesen pergő orsók tízezrei és munkáját veszti az angol textilipar munkáshadserege. A szudáni kondominium legértékesebb kincse «a fejedelmi» Gossypium-cserje maghéjából nőtt szőr. «Cotton is king», a gyapot a király — mondja az angol — s ma már a petróleum, szén és vas mellett a gyapot a negyedik uralkodó a világ kereskedelmében és iparában. A gyapot adja a vattát, cérnát, fonalat, szövetet, pamutkelmét, papirost, műselymet s nem utolsó sorban a

— lőgyapotot. A világ gyapottermése békében 15 millió embert foglalkoztatott, feldolgozása 4 millió munkásnak adott kenyeret, munkabérük meghaladta a 3000 millió aranykoronát, a gyapotból készült ruhákkal 1200 millió ember ruházkodott. A világháború után felszökkent a gyapottermelés. 1920-ban 46 millió, 1930-ban 56 millió, 1931-ben 60 millió métermázsa volt a világ termelése s míg néhány évvel ezelőtt a világválság érzékeny veszteségeket okozott a legnagyobb gyapottermelő országnak, az Északamerikai Egyesült Államoknak, addig az Iszlám országokban, elsősorban Egyiptomban állandóan emelkedik a fehér arany termelése. A Nílus birodalma 1921-ben 2.950,000, 1934-ben 3.945,000 mázsa gyapotot termelt és Szudán ma közel 5 millió mázsa gyapotot jelent az Empire számvetéseiben.

Az Iszlám országokban a petróleum után a gyapot a legfontosabb nyersanyag. India, Szumátra, Törökország, Irán, Afganisztán, Francia-Nyugatafrika előtt Egyiptom és Szudán áll az első helyen. Szudánban ma már 500,000 holdon termelnek gyapotot. És itt kapcsolódik bele gondolatmenetünkbe ismét az iszlám-nacionalizmusnak az a törekvése, hogy saját nyersanyagát saját országában dolgozza fel. Az ipari autarchia gondolata már a múlt század óta kísért Egyiptomban, de a vaskezü angol gyámkodás megszűntéig szó sem lehetett arról, hogy Egyiptom vetélytársa lehessen Lancashirenek. Komoly konkurrenciát ma sem jelent az ébredő Egyiptom, — ezt a szerepet Japán oszakai textilgrófsága játssza a nemzetgazdasági világszínpadon — mindenestre Egyiptom már megmozdult és megtiltotta külföldi gyapotfeldolgozó ipartelepek létesítését. Így 1937-ben a Bredford Dyers Association esete óriási meglepetést keltett Angliában. A kairói kormány ugyanis azzal felelt a B. D. A. települési szándékára, hogy nem tartja kívánatosnak a külföldi vállalkozás gyáralapítását, mert már 120,000 egyiptomi munkáskéz dolgozik egyiptomi textilművekben.

4.

Még néhány adat a szuezi-csatornáról, amelynek birtoka a brit birodalom sarokpontjává teszi az egyiptomi problémát. Pedig volt idő, amikor a hivatalos angol kormányvélemény egészen másként szólt. 1855-ben merültek fel a csatornaépítés tervei s Lord Palmerston elképesztő rövidlátással így írt: «Egy ilyen csatorna elválasztaná Egyiptomot Törökországtól, megakadályozná a szultán csapatainak előnyomulását, Anglia érdekeit pedig Egyiptomban és Indiában kényre-kedvre kiszolgáltatná Franciaországnak!» A brit államférfi kitartóan harcolt a terv ellen, nem hitt műszaki megvalósíthatásában sem s az angol közvélemény bizalmatlanul fogadta az 1869 augusztus 15-i megnyitó ünnepséget. A brit újságírók oldalas riportok számoltak be a csatorna-gondolat történetéről, II. Ramzesz kísérleteiről, a Ptolemeusok zsilipjeiről, arról, hogy Kleopátra hajói még áthaladtak az ókori csatornán a Vöröstengerbe, 700 éven át betemette a homok, arab kalifák egyidőre helyreállították a víziutat, aztán újra ezer évig győzedelmeskedett a sivatag. Lelkiismeretesen megírták, hogy volt egy Tóth nevű magyar is, aki csatornát tervezett, Napoleon is foglalkozott a gondolattal, végül Lesseps tízévi munkájával jött létre a mű.

Iszmail khedive pazar ünnepségeket rendezett, III. Napoleon világszép felesége, Eugénia császárné ott tündökölt az «Aigle»-jacht fedélzetén s a császári hajót követte a keserű Timzah-tó vizén a többi 50 lobogódíszes hajó, fedélzetükön Ferenc József császár és király, a porosz trónörökös, Hollandia hercege...

Viktória királynő az India csillaga rendjel nagykeresztjét adományozta Lessepsnek: az indiai hajóút 4881 tengeri mértfölddel lett rövidebb!

Kilencvenkilenc évre, 1968-ig szóló koncesszióval alakult meg a csatornatársaság, a Compagnie Universelle du Canal Maritime de Suez, 400,000 részvénnnyel, 200 millió frank alaptőkével. A koncesszió 1968 után a szerződés értelmében az egyiptomi állam tulajdonába megy át s akkor

Egyiptomé lesz a csatorna is teljes egészében, minden műszaki és hajózási felszerelésével és berendezésével együtt. Amikor a pazarló khedive, mint előbb említettük, anyagi válságba került, a jószímatú Disraeli sietett a megszorult Iszmael segítségére és megszerezte 96 millió aranykoronáért Anglia számára a 176,602 részvényből álló pakettet.

A szuezi-csatorna 168 kilométer hosszú, 12 méter mély, a víztükrönél 130—135 méter, a csatornafénéken 45 méter széles. Mivel a tulajdonképeni csatornában 10 kilométeres óránkénti sebességnél gyorsabban nem haladhat hajó, átlagban 13 óráig tart az út. A csatorna forgalmáról csak három jellemző adatot jegyünk fel: 1870-ben 486, 1912-ben 5373, 1937-ben 6635 hajó haladt át a csatornán. A hajók tonnataralma ezekben az esztendőkhöz 436,000, — 20.275,000 és 50.747,000 tonna volt. 1938-ban 268 hadihajó és csapatszállító hajó ment át a csatornán, köztük 161 olasz és 78 angol egység. A szuezi-csatornatársaság legutóbbi üzleti mérlege 1937 december 6-án 756 frankra emelte fel az 1936. évi 555 francia frankos osztalékot. Az emelésnél döntő szerepe volt a frank leértékeléséből származó valutáris nyereségnek, amely automatikusan emelte az osztalék papírfrank-értékét. A közgyűlés meglegedését fejezte ki a csatorna forgalma felett, habár a Földközi tengeren uralkodó feszültség a biztosítási díjtételek emelkedését vont maga után s ezt a részvényesek aggodalommal vették tudomásul. Az 1937-es üzleti év első 11 hónapjában az előző esztendőhöz viszonyítva 3%-kal, vagyis 368,000 font sterlinggel csökkent a bevétel. A szuezi-csatorna részvények tőzsdei jegyzése minimális, 190 frankos veszteséget szenvedett s a részvényeket jelenleg 17,000 frankos árfolyamon jegyzik. A csatorna évi bevétele átlagban meghaladja a 25 millió fontot, ami körülbelül 600 millió pengőnek felel meg.

Befejezésül még egy, ebben a könyvben sajnos egyedülálló záradékot csatolhatunk ehhez a fejezethez: a magyar-egyiptomi gazdasági kapcsolatok rövid, dióhéjnyi összefoglalását. Az arab-iszlám országok közül egyedül Egyiptommal állunk számottevőbb gazdasági összeköttetésben. Hála

Horthy Miklós kormányzó kezdeményezésének, a kormányok megértő támogatásának és a Magyar Egyiptomi Kereskedelmi Részvénytársaság munkájának, Budapest kikötőváros lett. Tengerjáró kis hajórajunk egységei, a Szeged, Duna, Budapest és Tisza olajmotorosok, különleges szerkezetűek: folyam- és tengerhajózásra egyformán alkalmasak s így átrakodás nélkül egyszerűbben, olcsóbban látják el a vízi szállítmányozást Budapest és az egyiptomi kikötők között.

Magyarország és Egyiptom gazdasági szervezete lényeges hasonlatosságot tüntet fel. Mindkettőnek főütőere a mezőgazdaság és jóllehet a magyar ipar rohamos fejlődésével már-már vitássá kezdi tenni a mezőgazdaság eddig uralgó szerepét, egészséges és szilárd külkereskedelmi helyzete mégis elsősorban agrártermékeinek kivitelén alapul. Ennek ellenére azonban Magyarország kénytelen mégis számos agrárterméket vásárolni, ezek közt sok olyat, amit Egyiptom kínál a nemzetközi piacokon. A kairói kereskedelmi és iparügyi minisztérium meleg szavakkal szögezte le, hogy Egyiptomban baráti rokonszenvvel kísérik figyelemmel Magyarország minden közgazdasági megmozdulását. Hivatalos egyiptomi kiadványok állapították meg, hogy amíg a számos ország gazdasági életére rakott bilincsek meglassították a közgazdasági vérkeringést, sőt sokhelyütt majdnem teljesen elállították, addig Magyarország és Egyiptom között az árucserre meredeken ível felfelé. Az abszolút számok tekintetében nem szólhatunk elsőrendű fontosságú kapcsolatokról, azonban a fejlődés százalékos arányszámai merészen feltörő grafikont mutatnak és kétségtelen, hogy óriási lehetőségek várnak kiaknázásra. Így például 1924-től 1934-ig Egyiptom behozatala Magyarországról úgy szólván a semmiről az összbehozatal 4 ezrelékére szökkent fel, 1935-ben pedig már annak egy teljes százalékát tette. Egyiptom kivitele Magyarországba pedig ugyancsak a nullaponttól indult el s 1934-ben az összkivitel 6 ezrelékét, a következő esztendőben pedig 9 ezrelékét érte el. Ezek szerint Egyiptom külkereskedelmében Ausztrália és Svédország után a tizennyolcadik, kivitel szempontjából pedig Kína és Bulgária után a tizennegyedik helyet foglaljuk el.

Árunemek szerint vizsgálva a hazánkból Egyiptomba szállított árukat, csaknem minden kategóriában jelentős fejlődést tapasztalhatunk. Emelkedett a magyar burgonyabehozatal s értéke az 1931. évi 835 egyiptomi fonttal szemben 1934-ben 9942 egyiptomi fontra emelkedett, ami tizenkétszeres emelkedésnek felel meg. Figyelemreméltó fejlődést mutat fel a magyar maláta egyiptomi exportja is, értéke megnégyszereződött, szembeötlő emelkedést mutat a műtrágyaként használt nitrát behozatala: 1933-ban csak 500, 1934-ben már 12,164, 1935-ben pedig 119,599 egyiptomi font értékű nitrátot vásárolt Egyiptom Magyarországon. Jelentősebb tételt képvisel a bőr- és gumiáruk behozatala Magyarországról s ugyancsak kedvező piacnak bizonyult Egyiptom textiláruk, izzólámpák, rádiókészülékek, mezőgazdasági gépek, továbbá egész sor ipari termék részére. Külön kiemelendő a Ganz-gyár 1935. évi Dieselszerkezetű motorkocsi eladása, amely a magyar kereskedelmi mérleget 75,000 egyiptomi fonttal javította.

Egyiptomból csaknem kizárólag gyapotot és cigaretta-t hozunk be. A magyar vámhivatal kimutatásai szerint Magyarország 1934-ben például 22,863 tonna nyersgyapotot, 14,063 tonna nyersbört, 20,085 tonna rizst, 11,958 tonna narancsot és mandarint, 5587 tonna citromot, 16,731 tonna olajpogácsát hozott be. Egyiptomnak nagyszabású kivitele van ezekből a termékekből, mégis ezekből az árunemekből csupán 3726 tonna nyersgyapotot tudott Magyarországon elhelyezni. Elsorvadt Egyiptom magyarországi cigaretta-exportja is s a tíz év előttinek körülbelül egytizedére csökkent. Mindez kétségtelenül igazolja, hogy a két ország árucseréje további jelentékeny fejlődésre vár. Ha Magyarország csak néhány behozatalra utalt cikkben lehetővé tenné Egyiptom fokozottabb térfoglalását, úgy elősegítené Egyiptomot jelentékeny mennyiségű mezőgazdasági termékfeleslegének elhelyezésében is, másrészt viszont kitűnő piacot tudna biztosítani saját ipari termékei részére Egyiptomban. A kairói szakminisztériumok és illetékes hatóságok a legnagyobb előzékenységgel foglalkoznak a magyarországi kapcsolatok kiépítésével s nemcsak a szaksajtóban, hanem az

arab- és francianyelvű napilapokban is minduntalan találkozunk közleményekkel, amelyek az előbb vázolt lehetőségek felsorolása után azt a véleményt fejezik ki, hogy a magyar-egyiptomi kereskedelmi kapcsolatok további kiépítése mindkét ország külkereskedelmi mérlegének jelentős fellendülését eredményezhetné. Az elmúlt években két jelentős tényező segített ezeknek a kapcsolatoknak a kiépítésében, elsősorban az egyiptomi-magyar tőkével alakult részvénytársaság, a Magyar Egyiptomi Kereskedelmi Rt., amelynek részvényesei között előkelő magyar pénzintézeteken kívül ott van a Banque Misr, Egyiptom legjelentékenyebb nagybankja is. A társaság ügyeinek vezetése Magyarországon ifjabb vitéz Horthy Miklós kezében nyugszik. A másik tényező az a kis flotilla, amelyről már szóltunk, s amelynek egységei átrakás nélkül szállítják az árut Budapest és Egyiptom között, tengeri kikötővé léptetve elő a magyar fővárost.

*

Sok feladat vár még Egyiptom arab-nacionalista és iszlámhű vezetőire. A 90% körül járó analfabétizmust kell elsősorban leküzdeniök abban az országban, amely a babiloniaiak és föníciaiak után harmadiknak ismerte meg a betűvetés művészetét — harcot kell vívniök a népbetegségek, a dühöngő trachoma, a pusztító vérhaj és a csaknem általános, anchylomiastasis nevű bélféreg-kór ellen — fel kell emelniök az egykor gulákat építő fellahok millióit a proletársorból, a félsillinges napszám kubikos- és gyapot-rabszolgaságából.

Egyiptom ébred. Gépesített hadserege kiépült. Nemzeti kultúráját erőteljes sajtó és irodalom hirdeti, gazdasági életét a Misr-bank iparfejlesztő kölcsönteknikája fejleszti. Felkutatják a föld mélyét: a Vöröstenger partján petróleumkutak tornyosulnak, cink, mangán- és aranybányák tárják fel kincseiket, a Nílus kataraktáit beállítják az energiagazdálkodás üzemtervébe, országutak új rendszere szeli át a Nílus-deltát, az egyiptomi repülő-társaság, a *Misr Air Lines* Cyprustól Irakig, Palesztinától Hadramautig

kiterjeszti járatait és a zarándoklat havában utasszállító óriásgépeket járat Mekkába.

Az iszlám-nacionalizmus előharcosai Kairóban működnek legerőteljesebben s ebben a vonatkozásban is nagyjelentőségű az az eljegyzés, amely 1938 május 28-án Faruk király húga, Fevkie hercegnő és Reza sah legidősebb fia, Irán trónörököse között jött létre. Küszöbön áll Egyiptom belépése a keleti paktumba is, amely 1937-ben egyesítette Törökországot, Iránt, Irakot és Afganisztánt. Rüstü Arasz török külügyminiszter 1938 májusi kairói tárgyalásai erőteljesen elősegítették Egyiptom csatlakozását az iszlám-négyesszövetséghez és Faruk király tervbevett ankarai látogatása előreláthatólag megkoronázza a keleti paktum kiépítését.

1939 első heteiben új politikai párt alakult, «*Al Iszlah*» (reformpárt) név alatt, amelynek négy sarkalatos program-pontja az iszlám-nacionalizmus jegyében követeli: 1. a kalifátus visszaállítását, 2. politikai és gazdasági szerződés-rendszert a független mohamedán államokkal, 3. a még elnyomott iszlám-népek felszabadítását közös nemzeti megmozdulások rendezése útján, 4. Egyiptom uralmának kiterjesztését mindazokra a területekre, amelyeket a Nílus érint forrásaitól a Földközi-tengerig. (Szudán!)

Nem titok az Iszlám országaiban, hogy az ifjú király hívő lélekkel hisz az arab faj géniuszában és az Iszlám nagyságában. Vallásos, erkölcsös uralkodó ül ma az egyiptomi trónon, alakját szinte szentként tisztelik s nem kétséges, hogy a kalifátus feltámasztása esetén Faruk királynak erős pártja akadna.

Arábia feltámadása.

1.

Kétszáznegyvenhárom évvel ezelőtt, 1696-ban született *Mohamed ibn Abdul Vahab*, az Iszlám nagy reformere. Bejárta az igazhitűek világát a szent városoktól a szultán fővárosáig, a messzi, nyugati Marokkótól Bagdadig és szíve megtelt keserűséggel és gyásszal. Mert megcsúfolták, meghamisították a próféta tanítását, bizarr babonák kultusza, mint élősdie gyilkos orchideatelep a hatalmas fatörzset, fojtogatta, pusztulással fenyegette az Iszlám régi tiszta tanát. Hosszú vándorútján látta Abdul Vahab, hogy Bagdadban a próféta unokájának, Husszeinnek sírja előtt őrző siiták mindent, még a keleti képzeletet is felülmúló kegyetlenséggel sebzik-kínozzák magukat. Tőrrel és karddal hasogatják karjukat, combjukat, mellüket, fejbőrüket. Szegeket vernek át arcukon, nyelvükön, véres sárrá változik lábnyomukban a homok s halálhörgéses extázisban bálványként imádják a sírkő alatt nyugvó hamvakat . . .

Látta Abdul Vahab, hogy damaszkuszi kávéházakban selyembe öltözött kereskedők isszák a kávébab levét és a vízipipa füstjét — kóbor dervisfőnökök pedig különös és ismeretlen gyakorlatokba merülnek, hogy testi-lelki bódulatokban már itt a földön megpillanthassák a próféta ábrázatát . . .

Látta Abdul Vahab, hogy Konstantinápolyban a szultánt isteni hódolattal veszik körül csúszó-mászó lakájok, vezírek és bégek, papok és tanácsadók — résztvett teológiai vitákban, melyeken pergőnyelvű szónokok hajnalba nyúló előadásokat tartottak arról, hogy a Korán csak a borivást tiltja, a pálinka élvezetét azonban engedélyezi . . .

Látta Abdul Vahab, hogy Fezben és Marokkóban ku-

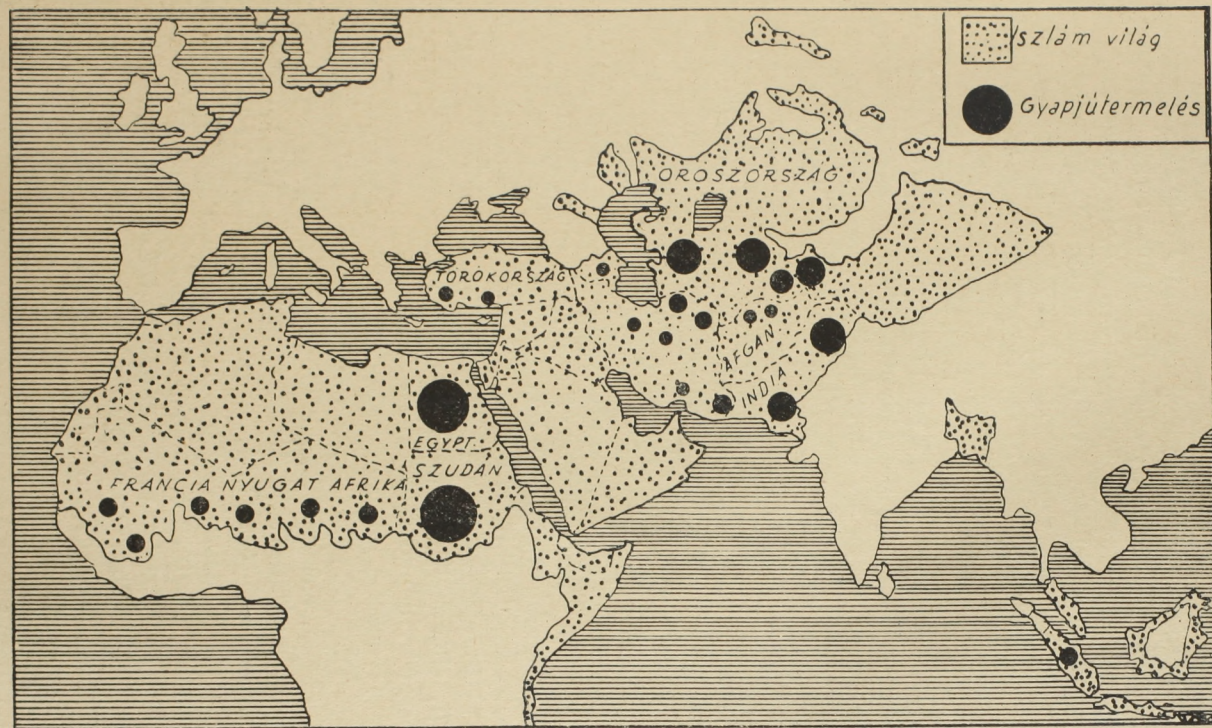
polákat építettek ájtatos moszlimek sírjai fölé, hogy szentek imádatának hódol a nép, hogy bizonyos fákat és köveket tisztelnek és imádkoznak előttük . . .

Es látta Abdul Vahab, hogy a szent városokban, Mekkában és Medinában vad dzsungel burjánzott fel a tiszta mohamedi tanok épülete körül, őserdei mohósággal elborította, groteszk cikornyákkal szőtte keresztül-kasul s hol játékosan jámbor, hol bűnösen bizarr túlzásokkal töltötte meg. A szentségek egész pantheonja vibrált a zarándokok szemei előtt, pénzéhes kalauzok, *mutauvífok* vezették végig a híveket az előírt útvonalon s lépten-nyomon sarcolták, zsarolták a zarándokot. «Ennél az oszlopnál X. Y. sejk mondotta el szent példabeszédét, mondj el egy imát és fizess egy tallért!» Néhány lépéssel odébb: «E mellett a kő mellett haladt el a próféta. Csókold meg a követ s fizess három tallért!»

Mindezeket látta és hallotta Abdul Vahab s hosszú bolyongása végén hadat üzent a pogánykodó babonának. Elmélyedt gondolataiban s szigorú, puritán lelkében megszületett a reformáció tantétele, amelyet egyetlen mondatban foglalhatunk össze: «Mindaz bűnös és tilos dolog, amit a Korán kifejezetten nem parancsol meg, vagy nem engedélyez.»

Amikor azonban hirdetni kezdte ezt az igazságot, — betörték a fejét. Ócsárolták, gúnyolták és üldözték. Végül is elmenekült az arab sivatagok mélyébe, ahol még tiszta a levegő, tiszta a homok, tiszta a kemény és kegyetlen férfiak kérlelhetetlen erkölce. A nedzsi fennsík vízdús völgyében, Riad városában talált végre menedéket a régi ígék új hirdetője, aki Mohamed sorsában osztozott: nem lehetett próféta saját hazájában, idegenben kellett megkezdnie a purifikáció nagy művét. Riadban Mohamed ibn Szaud uralkodott, pártfogásába vette az Iszlám Kálvinját s mohó figyelemmel szívta magába tanítását. Abdul Vahab volt a Korán, a szaudi emir a Kard. Ez a két fegyver pedig egyszer már meghódította a fél világot Gibraltártól Tibetig!

Porrá törték a mecsetekben őrzött bálványokat, megszüntették a sírok tiszteletét, a Korán betű- és szó szerinti

értelmezése lett az új élet kánonja. Házasságtörő nőket nyílt utcán köveztek meg s hiába gúnyolták kezdetben a vad, bigott törzset a szomszédok: *«ó, ti vahabiták!»* — a szaudi arabok büszkén vállalták a csúfnévnek szánt elnevezést, — igenis, csakazértis Abdul Vahab tiszta tanítását követjük s majd a kard szerzi meg ennek a névnek a tiszteletet!

A kard többet szerzett meg. A tisztelet nyomában járt a rémület, a borzadás, a páni iszonyat. Mert a Vahab-Szaud sereg a számum sebességével száguldott győzelemről győzelemre. Hatvan év alatt övék a szent városok, Szíria, Libanon, az egész arab félsziget a Földközi tengertől az Indiai Oceánig!

Az aggódó szultán parancsára Mehmed Ali egyiptomi helytartó indul harcba a két világrészre kiterjedő vahabita birodalom' ellen. A túlerő technikai fölénye győz, a reformáció fővárosa elesik s a konstantinápolyi Aja Szofia mecset előtt háromlábú ezüst asztalkán helyezik közszemlére Abdul Vahab levágott fejét, amelyet tevés stafétával küldött a kairói hadvezér a fényes ábrázatú nagyúrnak. A szaudi birodalom összeomlott, Nagy Szaud emir nevét már csak beduin tábortüzek mellett sóhajtották bele a sivatagi éjszakába a költők, Arábia földjére visszatért a régi, «békebeli» állapot: guerillacsatározások, törzsi vérbosszú, villongó testvérharc...

Győzött a bűn és a babona, de a vahabizmus nem halt meg. Tüze ott parázslott a nedzsdí sivatag mélyén igaz férfiszívekben, elszórt őrtüzek lobogtak az Iszlámra beköszöntött éjszakában távol Afrika nyugatán, a Niger folyam felső szakasza mentén, Gobir királyságban, a haussza-négerek földjén, — Kufra és Dzsarabub oázisokban, ahol a szennussziai élesztették az igazi Korán-hitet, keleten az indiai «Daru el Harb»-ban, a pandzsábi «háború birodalmában», a bengáliai Patnában Szeid Ahmed hirdette Abdul Vahab tanítását s buzgó hittérítők csempészték át a reformáció fáklyafényét a szumatrai szigetvilágba.

Arab földön már csak a szaudi törzs őrizte tisztán és érintetlenül az Iszlám kálvinizmusának parancsolatait. És

a törzs székhelyén, a Szaud-család fővárosában, Arábia, a Nedzsd és a vahabizmus koncentrikus körterületeinek közös középpontjában született az újkori történelem egyik legmegkapóbb alakja, aki a semmiből hatalmas birodalmat, gyilkos törzsi gyűlölségből igazi nemzeti egységet, istenkáromló szektariánus káoszából Istennek tetsző országot teremtett, *Allah harmadik birodalmát* . . .

*

Hai esz szalah! Imára fel! — kiáltotta a müezzin imára-hívó szava 1880 novemberének egyik hajnalán s a riadi lapos háztetők, bólogató pálmalombok, ébredező bazárok felett szárnyalt a szózat a mecset felől, behatolt a fejedelmi palotanegyedbe is, ahol «er Riad: a kertek» ura, Abdurrahman emir, a vahabiták imámja egy kendők között rugkapáló, sivalkodó újszülött fölé hajolt. Megremegett a néger rabnő karja, amikor a tömzsi, alacsonytermetű, szélesvállú nagyúr szakállas arca mosolyra huzódott szét és elégedett dörmögéssel szólalt meg:

— Fiú! Erős a hangja, mint szidi esz szalszalié, a földrengés uráé!

Az oroszántörkú újszülöttet, a család tizenötödik fejedelmi sarját nagy őseről Abdul Azisz ibn Szaudnak nevezték el abban az esztendőben, amikor a régi vahabita dicsőségből már csak romok maradtak meg a testvérháborúk lázában agonizáló, széttépett, vezértelen, elszegényedett, elejtett országban.

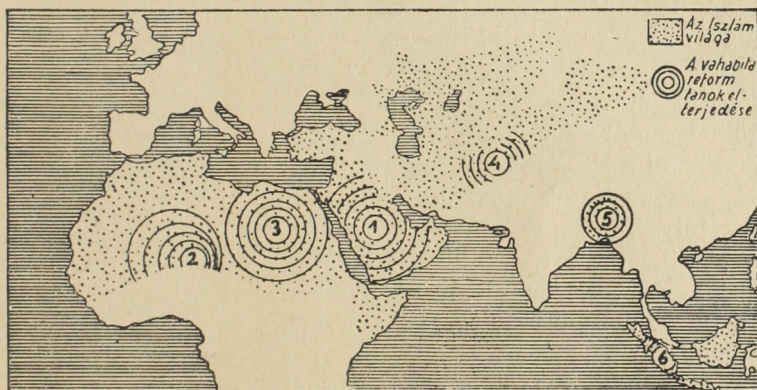
Egy esztendőt töltött az anyai háremben a csecsemő. Ahmed Szudairi davazir-törzsfő leánya, Sára, gazdag örökséget adott a testéből fakadt fiúcskának: büszke tartású, magas termetű, a déli davazir-beduinok pálmakarcsú alakját, markáns, éles szoborprofilját, a férfiszepség minden testi díszét. Egyéves korában elválasztották, néger dajka gondjaira bízták. Az asszonyok lakosztályában élt az óriási palotavárosban, amelynek épületeit tekervényes folyosók, átjárók, ívelő hidak tucatjai kötötték össze. Még nem tudott beszélni, már egész napokat töltött teveháton. Járni még

alig tudott s apja már elvitte az ulemák gyülekezetébe, ahol a vasszigorú hittudósok tárgyaltak. Ekkor már búcsút kellett mondani a gyerekszobának, ahol kedvenc hűgával, Nurával hancurozott. Áttelepítik a palota férfi-lakosztályába, néger rabszolgafiúk lesznek a pajtásai. (Később belőlük szervezi majd híres testőrcsapatát.) Ötéves korában már tökéletes lovas és ügyes céllövő, hétéves korában pompásan recitálja a Korán-verseket.

Zordon és komor az élet Riadban. Minden tilos, ami jólesik. Tilos a borivás, a dohányzás, a bőséges étkezés, nem szabad puha köntösöket viselni, nem szabad énekelni, zenélni s a szigorú ulemák azt sem látják szívesen, ha valaki hangosan nevet. Egyedül a nemi élet terén engedélyezik a Koránban körülírt határok teljes kihasználását. A gyermeknevelésre is rányomja bélyegét a bigott fanatizmus, amely csak egyetlen gondolatban, Allah és a próféta tiszteletében éli ki ortodox szenvedélyét. Ibn Szaud iskolába kerül. Nem szeret tanulni. Utálja a könyvekben tárolt tudományt, de a vallás parancsait híven és lelkesen betartja. Tízéves korától kezdve résztvehet a nyilvános imákon a mecsetben, böjtöl és Korán-verseket intonál. A nap legnagyobb részét a szabadban tölti, apja kemény iskolájában. Abdurrahman nagy és becsvágyó terveket sző: ő, vagy fiai felépítik majd újra Nagy Szaud régi birodalmát, egyesítik Arábia népeit, hívő vahabitákká kovácsolják össze a széthúzó törzseket.

A nagy légvárat praktikusán kell megvalósítani s az első lépés: igazi harcost kell nevelni az elsőszülött fiúból. A magas, szikár, égőszemű fiú megismerkedik a minden világi hiúságról lemondó étellel. Télen-nyáron már napkelte előtt két órával talpon van, szőrén üli meg a lovat, napokat tölt a kemény tevenyeregben, órákon át gyalogol mezitláb az izzó sivatagi homokon, birkózik a fiúkkal, félelmetes kardvívó lesz, megtanul lemondani ételről-italról, tűri a fáradtságot, éhséget és a szomjúságot. Riad megfelelő alkalmat is nyújt arra, hogy a fiatal legényke gyakorlatban bemutassa, mennyire haladt előre az arab haditudományokban. A város tulajdonképpen nem más, mint egy óriási erőd, amelyet

magas várfalak, bástyák, tornyok, lőréses mellvédek öveznek, őrség igazoltat a kapukban naponta többször, az imádások idejében döngve bezárulnak a vasveretű városkapuk, nehogy óvatlan pillanatban rajtaüthessen az ellenség az ájtatosságba elmerült városon. A fejedelmi palota külön belső várrendszer, hiszen Abdurrahman állandó harcban áll két fivérével és a város lakossága is különböző pártokra szakadtan él. A családi belvillongást kihasználva, Hail fejedelme, Rasid emir hatalmába is keríti a szaudiak ősi fészket, helyőrséget rendel Riadba s helytartója akasztófával, korbáccsal, forró olajfürdőkkel vérengző terror alatt tartja

a várost. Ura parancsára elhatározza Szalim helytartó, hogy egyszersmindenkorra leszámol a gyűlölt Szaud-családdal s kiirtja valamennyiüket. Abdurrahman megneszeli a tervet s megelőzi végrehajtását. Barátságos feketekávéra meghívja Szalimot palotájába. A díszteremben Ibn Szaud előtt egy néger óriás térdel a földön, a fiú rákönyököl a fekete testőr lapockájára és villogó szemmel lát életében először embervért ontani. A terembe lépő helytartó kísérőit ugyanis egytől-egyig levágják, Szalimot féllábánál fogva a tetőgerendára akasztják, megkorbácsolják, aztán szamárhátra kötözve, gúnyos hangú levéllel elküldik Rasidhoz. Várostrom a felbőszült emir válasza. Ostromzár alá fogja a fellázadt Riadot, kivágatja a környék pálmaligeteit, összerombolja a

kutakat, csatornákat. Nyílt ütközetre is sor kerül, Ibn Szaud mögött a néger óriás ül a nyeregben s az ő pallosa fogja fel az ellenség kardcsapásait. A tizenegy éves fiú megöli első ellenfelét: egy menekülő sammar-arab hátába dőfi a kardpengét. Azonban a vahabiták vereséget szenvednek, Abdurrahman a nyereghez kötteti fiát és szélsebesen hazavágtat.

Alig néhány órás egerútra tud csak szert tenni. Riadban pánik, a fejedelmi család menekül. Asszonyok és rab-szolgák csomagolnak s a Szaud-karaván elhagyja az ősi sasfészket. Hásza tartományba menekülnek, ahol az adsman-törzs kényszeredetten oltalmába fogadja őket. A családot innen a Bahrein-szigetekre, a Perzsa-öböl híres gyöngyhalász telepére küldik, apa és fiai pedig tovább bujdosnak dél felé, ahol a rettegett nagy sivatag, a Rub' al Khali hét-százkilométeres, üres, lakatlan homoktengerét perzseli az égő napsugár. Az utolsó lakott oázisban, Jabrinban látja Ibn Szaud a titokzatos retasszákat, a kútbúvár aggastyánokat, akik az életet adó kutakat tisztítják az iszaptól-homoktól. Mélységes benyomást tesznek rá a különös vén beduinok, akik viasszal betömik fülüket, hosszú imákat mormolnak, aztán teljesen kifújják mellkasukból a levegőt s úgy merülnek le a kutak mélyébe. Ibn Szaud még ma is gyakran emlegeti, hogy ezek a féligmeddig szentként tisztelt aggastyánok, akik tudományukat apáról-fiúra származtatják, milyen hatást gyakoroltak rá a nagy menekülés előestéjén. Jabrin oázisban foganhatott meg először agyában a sivatag visszahódításának nagy gondolata, a későbbi csodálatos ichvan-telepítések eszméje s a kútbúvárkodó retasszáké az egyetlen szekta, amelyet ma is megtűr birodalmában.

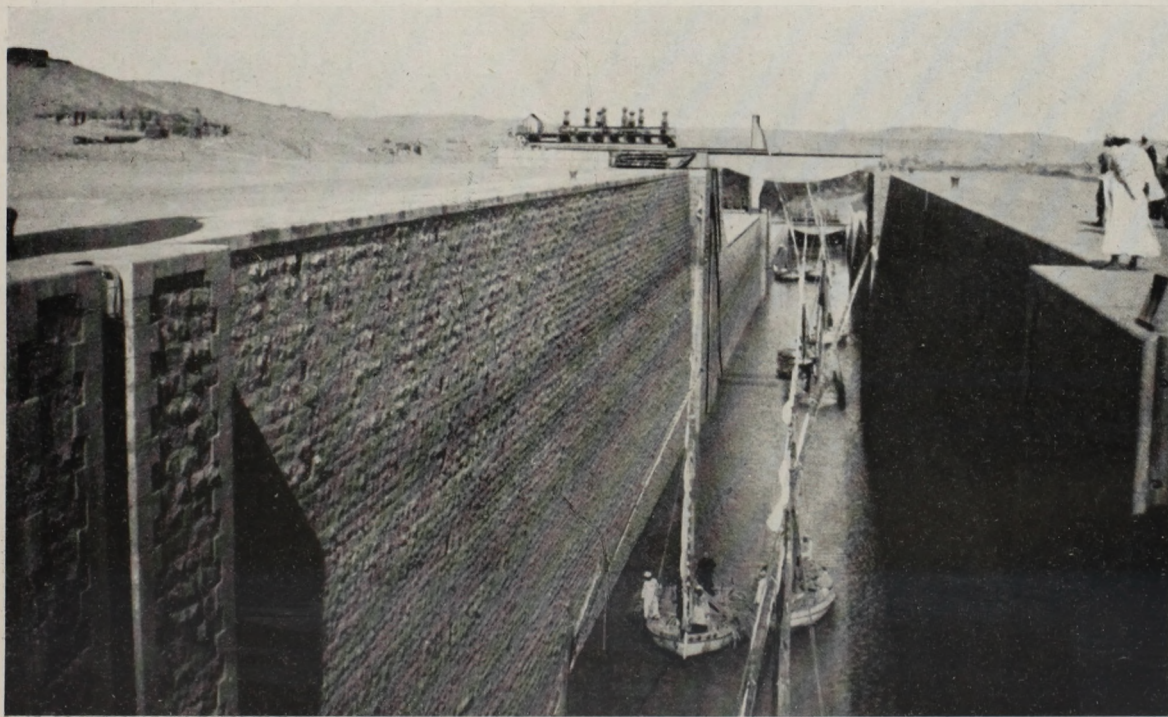
Kalandos utazás után érkeznek a bujdosók a murrák törzséhez. Az emigráns fejedelem, Ibn Szaud, öccse Mohamed és Dzsiluvi, a hűséges unokafivér szörnyű vad és primitív nomádok közé kerültek. A murrák Arábia legpiszkosabb kóbor rablói. Hajukat nem vágják, csontvázszerűen lefogyott, örökké éhes, elkínzott hiéna-emberek. Kútjaik, forrásaik vize ihatatlanul keserű ember számára, csak a teve bírja el a tömény nátronsó-oldatot. Táplálékuk pár szem datolya, tevetej s ha a vadászok sikerrel térnek haza,

A szuezi csatornában.

A Nílus nagy gátjának zsilipjei.

Az asszuáni védőgát.

Szirtes Ferenc felvétele,

«Árpád»-típusú gyorsmotorkocsi egy egyiptomi állomáson.

Fevkie egyiptomi királyi hercegnő,
az iráni pávatrónszék várományosának felesége.

akkor gazella, sivatagi nyúl, jabru nevű bűzös patkány, óriásgyík húsa, vagy strucctojás már ünnepi lakomának számít. Legkedvesebb inycenségük a nyers, véres teve-máj.

Itt tanulta meg csak igazán becsülni a tevét Ibn Szaud. A páratlan háziállat közlekedési eszköz, teherhordó és igavonó gép s kimeríthetetlen forrás: húsát eszik, tejét isszák, vizeletével kezüket melengetik hideg éjszakákon s hajmosásra használják, trágyája tüzelőanyag, bőréből víztömlő, szandál, szíj, ínaiból varrófonál készül, szőréből ruha, takaró és sátor. Ha egy arab meghal, koporsóját még ma is gyakran kísérik sirató, jajveszékelő asszonyok, akik ezerszer és ezerszer kiáltozzák panaszosan: «Oh te fenntartó! Oh te teve!» A teve elnevezés azonban gyakran csak megtisztelő díszként lengi körül az elhunyt családfő emlékeztét s nem is olyan ritkaság az olyan arab, de akár fehérbőrű családfő is, aki kevesebbet tett az övéért, mint a teve a nomád arabokért.

A murrák azonban még a sátrat sem ismerték, falvaik, állandó legelőik sem voltak, szakadatlan vándorolva kerestek újabb és újabb bozótokat tevéik számára. Az emberek éjszakánként a homokban vájtak maguknak vackot, portyázó rabló-kirándulások szegényes zsákmányaiból tengették életüket s nem ritkán öt-hatszáz kilométeres kalandozásokat hajtottak végre, hogy pár darab birkát rabolhassanak. Negyven hónapig tartott a beduinok iskolája Ibn Szaud számára. Együtt vadászott, zsákmányolt a murrákkal, mestere lett a nyomkeresésnek, művésze a szabad bedavi-életnek. Állandó veszedelmek közepette edzett, semmitől vissza nem rettenő harcos lett belőle.

Európai képzelet számára megfoghatatlan esetek játszódtak le a homoktengerben. Egy csetepaté alkalmával lándzsahegy tört bele az egyik murra hasába. A törzs úgy határozott, hogy érdemes megoperálni az illetőt, hiszen erős, fiatal harcosról volt szó. Járórt küldtek, hogy természethangyákat hozzon s a súlyos sebesültnek negyvennyolc óráig várnia kellett, amíg a kiküldöttek vissza nem tértek harminc természethangyával. Ekkor vajat olvasztottak s az egyik öreg murra nekifogott a műtétnek. Ibn Szaud teve-

szőr-pokróccal hajtotta el a legyeket, öccse, Mohamed és Dzsiluvi lefoglalták a hangtalanul vergődő sebesültet, az öreg nomád megmártotta kezét és kését a forró vajban, aztán két marék siftergő zsiradékkal leöntötte a sebesült hasát. Villanó késének egyetlen vágásával felnyitotta a hasüreget, kiemelte a gyomrot és eltávolította a beletört lándzsahegyet. Ibn Szaud ezután egymáshoz illesztette a felvágott gyomor sebszéleit, az öreg murra pedig kezébe vett egy természetangyát és a gyomorhoz érintette. A természet dühösen bele-mart erős rágóival a gyomorszélekbe s ebben a pillanatban a murra doktor körme lecsípettette a rovar fejét, amely most már kapocsként fogta össze a sebszéleket. Egymásután harminc ilyen természetragóval szorosan összeillesztette a sebet. A kékszürkére fakult beteg némán, jajszó nélkül lihegett és verejtékezett az erős markok szorításában. Az izmokat akác-tüskékkel varrták össze, aztán két teve közé fektették az operált beteget, hogy felmelegedjék a hideg éjszakában.

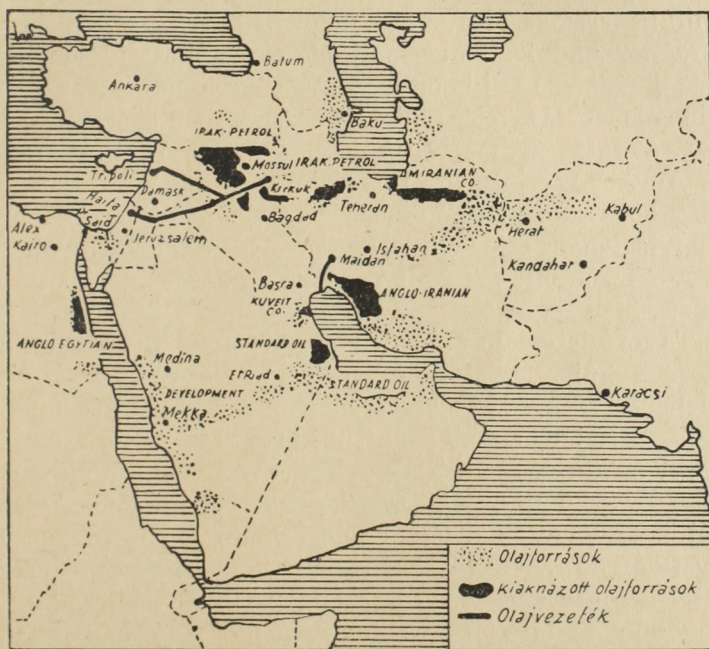
Az elképesztően brutális, barbár műtét, amely az orvosolvasót, aki Hütl-féle gyomorvarrógéppel, catgut-varratokkal dolgozik a steril műtőben, méltán megdöbbenheti, mégis sikerült. Az operált murra harcos két hét múlva már fentjárt s ma, 1939-ben Ibn Szaud testőrségében szolgál.

Abdurrahman emir negyven hónapon keresztül szenvedett: a büszke vahabitát mélyen megalázta az, hogy félpogány nomádok között kell élnie. A száműzetés negyedik esztendejében sikerült elérnie, hogy Mohamed, Koveit sejkje meghívta és rendszeres havi támogatást ígért számára. A váratlan meghívás oka az volt, hogy a török kormány aggódva látta a diadalmas Rasid győzelmi mámorát. Konstantinápolyban attól tartottak, hogy Rasid túlerőre tesz szert Arábiában s idővel majd a törökök ellen fordulhat s ezért a Habsburgoktól kölcsönzött és bölcs furfanggal gyakorolt «divide et impera»-politikához folyamodtak ezúttal is. A Szaud-családra még szükség volt, ellensúlyozni kellett Rasidot s a hátsai török kormányzó megtalálta a segítség módját. Közvetlenül a törököktől sosem fogadott volna

el segítséget egy vahabita fejedelem. A koveiti sejk lett a közvetítő s a szaudi emigránsok elhagyhatták a pokoli sivatagot.

2.

Mialatt Ibn Szaud férfivá serdült, a murra-homoktengerben, sokszáz kilométernyire északra egy kanadai kalan-

dor bolyong a perzsa sivatagok buckái között. Knot d'Arey mérnököt a zoroaszteri tűz titka izgatta. Ormuzd szentélyeinek örökéő lángja nem lehet más, mint nafta, — gondolta s kidolgozta elméletét, amely azt vitatta, hogy a Kaspi-tó partján elterülő óriási orosz petróleummedence nem nyúlik-e el Perzsia alá is? Esztendőig tartott, amíg be tudta bizonyítani tételét. A kanadai mérnök keresett és talált. Dél-perzsiában, Khuzisztán tartományban, a bakhtiári hegy-ségben bukkant rá a petróleumra. Ez a kincses lelet már

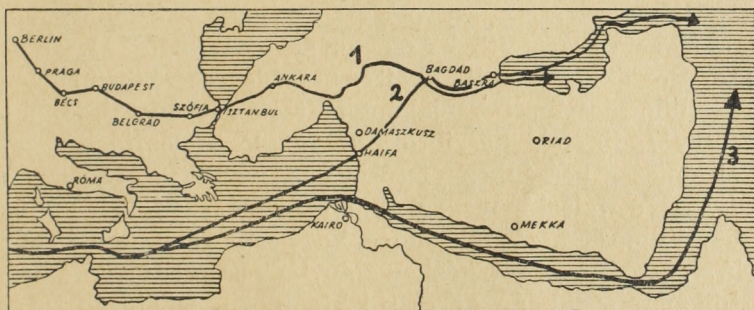
veszedelmesen közel volt Mohammerához és Koveithoz. A kanadai konkvisztádor szerencsájének hírére felfigyelt az angol admirális. Bizalmas jelentések, titkos írású táviratok rohanták meg a tengernagyi hivatal lordjait s a grand fleet, a brit hadiflotta, vagyis az Empire jövője érdekében Anglia meg is szerezte a perzsiai kőolaj-koncessziókat.

Ugyanakkor Harwood angol tisztelletes petróleummezőket talált az ősi Babyloniában, az amerikai Colby M. Chester admirális viszont Mosszul környékén harcolt a «folyékony aranyért». Abdul Hamid szultánt nem kellett biztatni, ha üzletről volt szó. Pillanatok alatt megszimatotha az óriási businesslehetőségeket és mielőtt bárki bármit is megsejtett volna, átiratta a mosszuli kincseket saját magánvagyonához. Amikor így jól elvégezte a dolgát, kegyesen tárgyalásokba bocsátkozott a hitetlen, de jópénzű hatalmakkal. Meghívta fényes színe elé az angolokat, franciákat, németeket — parancsoljanak uraim, csak egymásután, ki ad érte többet . . .

Távolkeleten Port Artur előtt dörögnek a japáni-kínai háború ágyúi, Németországban Vilmos császár megnyitja a kiel-i csatornát, Magyarország a milléniumra készülődik, Arábia belsejében pedig egy bujdosó törzsfő hosszú útra indul: Abdurrahman, az elüldözött vahabita imám mély áhítattal borul le a földre, a kvarc-szemcsék bepuderezik verejtékes arcát, buzgón verdesi homlokát a homokba, hiszen most újra kezdheti Koveitban a nagy álm szövögetését. S nem is sejti, hogy hazája ekkor már nemcsak sivár homokbuckák birodalma a fehér népek szemében, hanem vadászterület, ahol vagyontérő nyersanyag után lehet cserkészni. A túliparosított Európa nyersanyagot keres, a modern energia-gazdálkodás legfontosabb tényezője, a kőolaj pedig ott lappang valahol a homokdünák mélyén. Arábiát geopolitikai fontossága egyszeriben a világpolitikai érdekek metszópontjába állította, megindult a titkos háború a diplomáciai alvilágban, megkezdődött a harc a sötétben.

A perzsa öböl partján fekvő Koveit-fejedelemség, amelyet «gyöngyhalászatáról, fegyver- és rabszolgakereskedéséről nevezetes» — felkiáltással intéztek el addig a lexikonok,

elsőnek érezte meg a petróleum-korszak hajnalhasadását s az apró szultánság fontos tényező lett. Mindettől függetlenül is elállt azonban a tizenöt éves Ibn Szaud szemé-szája a csodálkozástól, amikor megérkeztek a jelentékeny túlzással «a perzsa öböl Marseille»-jének nevezett poros, mocskos Koveitba. Rendkívüli volt a változás a Rub' al Khali után: ott csillagos égbolt alatt, itt hámszobás, földszintes kőházban lakott a család. Azonban az ígért pénzbeli támogatás csak rendszertelenül érkezett, szegényesen, szűkösen éldegélt a szaudi család s amikor anyja feleséget választott Ibn Szaud számára, az esküvőt el kellett halasztani, mert

Három út vezet Indiába: 1. szárazföldi, 2. légi és 3. tengeri út.
Mindhárom útért Anglia élet-halálharcot vív.

nem volt pénzük a menyegzői ünnepségre sem. Végül is egy jószívű kereskedő segítette ki az ifjú vőlegényt, aki azonban rövidesen kiábrándult a fülledt, párás kikötővárosból és ismét kínzó honvágyat érzett a sivatag tiszta levegője után.

Tétlenségben teltek a hónapok. Ibn Szaud kijárt a kikötőbe, álldogált a «fekete-ébenfa»-vásárokon, ahol a harsányhangú kikiáltók árverezték az eleven árut, elvegyült a gyöngyhalászok közé, végigjárta a bazárok utcáit és sok időt töltött Mubarakkal, a koveiti szultán öccsével. Meglehetősen össze is barátkozott vele s egy szép napon arra ébredt, hogy barátjából — szultán lett. Mubarak, akit rendkívüli becsvágy fűtött, éjszaka leszúrta bátyját, «szózatot

intézett a néphez», bejelentette, hogy most aztán már vége a zsarnokságnak, tallérokat szórt a tömeg közé, mire a nép boldog üdvívalgással szultánná kiáltotta ki az új — zsarnokot. Ebben az évben, 1896-ban tesz Ibn Szaud először kísérletet szülővárosa visszafoglalására. Követek jöttek ugyanis Riadból csábító és csalóka ígéretekkel, hogy az öreg Rasid halála után a nép elégedetlen az utóddal s Ibn Szaud fel is pattant vén, béna, rühes tevéjére s elporoszkált a sivatagba birodalmat hódítani.

Még korán volt. Az álhírek álmvárkastélya összeomlott, a fiatal honfoglaló gyalogszerrel gyalázkodott vissza s az «arab Marseille» hetekig kacagott . . .

Ekkor váratlan szövetségesre támadt a Szaud-családnak Hohenzollern Vilmos személyében. Wilhelm II. Imperator Rex ekkor mondta el híres beszédét, amelyben háromszázmillió moszlim barátjaként mutatkozott be. A szónokló császár India felé kacsintott és London felé fülelt: mit szól ehhez a beszédhez Victoria nagymama fia, az elegáns Edward, a walesi herceg, a gyűlölt és mégis irigyelt unokaöccs? Vilmos császár felismerte, hogy már valamennyi India felé vezető út angol kézben van, egyesegyedül a szultán ottomán birodalmán keresztül kínálkozik lehetőség tervei számára. The Kaiser ügyes taktikával felvetette a Bagdad-vasút tervét: «Drang nach Osten», via Konstantinápoly-Aleppo-Bagdad-Koveit. Igen, a vasútvonal végállomása Koveit lenne, az indiai út új hídfője, az új német imperializmus kulcs-állása. Német ügynökök jelentkeztek Mubarak szultánnál. Anglia sem maradt adós: angol ügynökök is jelentkeztek s a keleti diplomáciai intrikáknak ez a művésze mindkét felet meghallgatta, a választ pedig — halogatta. A Wilhelm-Strasse türelmetlenkedni kezdett s berlini nyomásra a törökök Rasid révén akarták Mubarakot megfélemlíteni. De a törpe szultánság nagy cselszövőjének kezében ott volt az ellen-mumus: a rasidok ősi ellensége, a vahabiták földönfutó, hazátlan imámja, aki csak jelaadásra (és pénzre) várt. Mubarek most már elérkezettnek látta az időt, megadta a jelt (és a pénzt), Ibn Szaud tízezer zsoldos élén elvágtatott dél felé. Lázított, agitált, az első törzsek

már csatlakoztak is, amikor hiób-hir jelentette: Mubarak derékhadát döntő vereség érte. Mint pergő homokszem az összeszorított ökölből, úgy porladt szét a zsoldos sereg. Ibn Szaud visszanyargalt Koveitba, — most már másodszor. A város ostromra készülődött, rémhírek szárnyaltak: jönnek Rasid sammar arabjai, bosszújuk rettenetes, kinyúlt testeket himbál akasztófákon a monszun, egyedül Buraida városában száznyolcvan akasztófa hirdeti a kegyetlen megtorlást. Koveit végnapjai következtek? Nem. Ahogy Vilmos császár öntudatlanul elősegítette a Szaudok ügyét, úgy menti meg utolsó mentsvárukat öntudatosan Anglia. Salisbury külügyminiszter cirkálót küld Koveit elé s a *man of war* ásitó ágyútorkai megbénítják a sammar-török-német offenzíva iramát.

Ibn Szaud húszéves. Testben óriás, szelleme egyetlen nyugtalan lobogó lángolás. Kér, követel, tárgyal, míg végre Mubarak harminc kicsontozni való, felvérzett, férgektől hemzsegő tevét, harminc puskát, húsz aranyat és ezer áldást küld neki. Ibn Szaud harminc válogatott fegyvertársával 1900 nyarán nekivág a harmadik expedíciónak Riad ellen. A harcosok felszerelése a lehető legegyszerűbb. Fegyverén kívül egy nyeregtakarót s egy heti élelemként maréknyi datolyát és egy zacskó száraz tevetúrót visz magával mindegyikük. A parányi sereg murra-módra harcol. A fiatal vezér most megmutathatja, mit tanult a gyíkevő déli barbároknál. Megrohannak egy falut, rabolnak, zsákmányolnak. Mire a megtámadottak észbekapnak, a félelmetes sereg gonosz dzsinnek módjára eltűnt s másnap már nyolcvan kilométerrel távolabb csap le újabb áldozataira. A sivatag kísértet-csapata felőrli az oázisok, falvak népének idegeit, a régi szaudista törzsek boldogan csatlakoznának, a sammar ősellenség falvai megremegnek. De Ibn Szaud nem elégszik meg helyi sikerekkel, nem afféle sivatagi szegénylegény ő, hanem az ősi trón várományosa.

Derűre ború következik, balsikerek érik a fiatal vezért, elfogy az arany, fogytán a lőszer, elmaradoznak a szövetségeseek. Az aggódó Abdurrahman futárt küld, visszahívja fiát. Döntő tanácskozás a dzsabrini oázis pálmái alatt. «Csak

az jöjjön velem, aki nem retteg a haláltól!» — dörgi az orosz-lántorkú vezér. Ötven embere marad: a harminc koveiti fegyvertárs, tíz ujonnan csatlakozott riadi harcos és tíz rab-szolgá. Megesküsznek, hogy kitartanak a végsőig. És fáklya-fény mellett diktálja Ibn Szaud a válaszlevelet apjának: «Jobb meghalni, mint kudarcot vallani! A könyörületes Isten nevében!» A futár tevéje tompán dobogó patákkal üget észak felé, Ibn Szaud szokása szerint leszúrja maga elé kardját a homokba, a markolaton összekulcsolt kezeire pihenteti állát s tekintete a kihúnyó tábortűz paraszába réved. Ebben a helyzetben alszik éjszakánként három-négy órát, minden neszre felfigyelve, tette, ugrásra, harcra-készen.

Reggelre kész a terve. A fővárost kell elfoglalni. Kém-jelentések szerint erős helyőrség őrzi az Al Maszma-erődöt és a város főbb pontjait. Adslan kormányzó az erőddel szem-közi házban lakik. De a város népe elégedetlen és gyűlöli a rasidik uralmát. Ibn Szaud kísérteterege most tényleg a mesebeli dzsinnek példáját követi: eltűnik, mint a kámfor. Előbb azonban mindenütt elterjesztik a hírt, hogy visszavonulnak. Aztán következik az ötvennapos nagy, átkaroló mozdulat. Óriási félkörben délnek, majd nyugatnak fordulnak, hogy a legváratlanabb irányból, délnyugatról közelítsék meg a fővárost. Pokoli gyötrelmeket szenved a láthatatlan sereg. Ötven napon keresztül lopakodnak rejtett útjaikon. Nappal beássák magukat a homokba s elszenvedik a legforróbb napsütést, csak éjszaka menetelnek. Néha két-három napig nincs ivóvizük. Titokban közelítenek meg egy-egy forrást, gondosan eltüntetnek maguk után minden nyomot. Az ellenség már fellélekzik, amikor a kísértetek csapata egyre jobban közeledik célja felé. Félőrülten a nélkülözésektől, hőségtől és fáradságtól. És amikor elérkezik Ramadan böjti hava, Ibn Szaud ötven embere betartja a parancsolatot: napkeltétől napnyugtáig egyetlen falat ételt, egyetlen korty vizet nem vesznek magukhoz egy hónapra keresztül. Csak olyan vezér, mint Ibn Szaud volt képes arra, hogy minden megpróbáltatás közepette is erős és kemény maradjon, mint az acélpenge, biztos kézzel ve-

zesse a legényeit, letörje a kétkedők kifakadásait, elnémítsa a csüggedők panaszait. Kolumbusi kitartás és szaudi hit kellett ehhez a példátlan sivatagi raidhez. Ramadan hónap huszadik napján érkeztek el a félkör legtávolabbi pontjához s a vezér kiadhatta a parancsot: irány — Riad! Még tíz napig tartott, amíg megközelítették a várost. Ember szeme nem látta őket ötven napig azóta, hogy elhagyták Dzsabrin oázisát.

Másfél óránypora a várostól Ibn Szaud húsz embert hátrahagyott a tevékkel. «Ha huszonnégy óráig nem kaptok hírt felőlem, jelentsétek Koveitben, hogy Ibn Szaud már nem él!» Harminc árnyék surran a közeli pálmaerdőkbe. Kívágnak egy fatörzset, ez lesz az ostromlétra. Az erdő szélén öccsét, Mohamedet és huszonegy társát is hátrahagyja a vezér. «Ha reggelig semmi hír, jelentsétek Koveitben...»

Hét önkéntes, a legvitézebb, legvakmerőbb bajtársak maroknyi csoportja kíséri tovább Ibn Szaudot. Hét emberrel indul a főváros ellen. (Két évtizeddel később egy másik vezér indul el hét társával a müncheni Hofbräuhausból, hogy meghódítsa Németországot.) Kertek, csatornák, pámaligetek, kőfalak között lopakodnak, amíg a várfal közelébe érnek. Fent a bástyán az őr alakja hosszú árnyékot vet a holdfényben. Továbbkúsznak. Aztán nekitámasztják a pámalétrát a falnak. Fel a bástyára, le az utcára. 1902 január közepén hidegek voltak a nedzsi éjszakák, mindenki a házakba zárkózott a faszénserpenyők köré melegedni, senki sem aludt a lapos háztetőkön. Szaud emberei ruhákba göngyölik fegyvereiket, libasorban, nesztelenül settenkednek Dzsovaír tehénpásztor házához, amely mellett ott magaslik a kormányzó palotája. Bekopognak a szír gulyás házába, leteperik a gazdát.

— Allah irgalmazz! Hiszen ez a mi urunk Abdul Azisz! — fuldokolja a régi szolga s családjával leborul, hogy megcsókolja Ibn Szaud köntöse szegélyét.

Rövid paranesszavak, rövid tanácskozás. Nyolc árnyék kúszik fel a kormányzói palota tetejére, a lapos tetőről benyomulnak a házba. A szolgákat megkötözik, szájukat

felpeckelik, a guzsbakötött foglyokat ágyneműkbe bugyolálják. Sötétség. Csend. Fémesen kattán egy fegyverzárzat: Ibn Szaud élesre tölt. Dzsiluvi kezében, — természetes, hogy itt van ő is — a rettenthetetlen és hűséges Dzsiluvi kezében mécses gyullad. Berontanak a helytartó hálósobájába. Két rémült asszony ugrik fel az alacsony fekhelyről. A feleség és a sógornő. Izmos tenyerek tapadnak szájukra. Csak suttogva szabad vallaniok:

— Az úr nincs itt . . . az erődben alszik ma . . . Nyolcvan embere van . . .

Őrt állítanak melljük. Küldönc siet le a Mohamed-csoportért. Szerencsésen megérkezik Ibn Szaud öccse embe-reivel. Most már harmincan vannak. Még négy órájuk van hajnalig. Figyelő őrszemeket állítanak az ablakokba: a szemközti erődben minden csendes. Szaud emberei körbe guggolnak, Korán-verseket mormolnak, aztán — elalszik a kis csapat. A sivatag harcosai nem ismerik a neuraszténiát. Reggelire kávé, datolyát, kenyeret zsákmányolnak a házban. Két sorban letérdelnek, elvégzik imájukat, aztán még egy pillantást vetnek fegyvereikre.

Dereng a téli hajnal. A ház előtti téren lódobogás. A rabszolga hozza a helytartó hátsólovait az erőd elé.

— Négy ember az ablakoknál marad és onnan tüzel, a többi velem jön! — suttogja Ibn Szaud és lesiet a térre.

Még néhány perc, aztán feltárul az erődkapu, kilép rajta testőrei sorfala között Adslan helytartó. Villám, párdúc és cápa egyszemélyben Ibn Szaud, amikor ráveti magát. A kormányzó kardot ránt, Ibn Szaud puskacsővel hárítja el a csapást, a következő pillanatban már összekapaszkodva gurulnak le a lépcsőkön. Az ablakokból sortűz pattog. Egy testőr Ibn Szaudra támad, Dzsiluvi kardja villan, a néger gyapjas feje tíz lépésnyire elgurul. Adslan kiszabadul ellenfele karjaiból, menekül, Ibn Szaud utána lő, de csak a karját találja el. Az erődből golyózápor süvít elő, a magasból kövek zuhognak a támadókra, ordítás, üvöltés, fegyverropogás. Ibn Szaudot ágyékon találja a vergődő Adslan rugása, megtántorodik, a testőrök bevonszolják a helytartót az erődbe, már csukódik a kapu, hajszálon függ a huszárcsiny sikere,

amikor Dzsiluvi három harcossal feltépi a kaput, üldözőbe veszi a helytartót s a mecset lépcsőjén kettéhasítja koponyáját.

A hullát szabályosan lefekteti Mekka irányába, de a fejét levágja, kardhegyre tűzi és újra beleveti magát a kézitusába. Ibn Szaud oroszlántorka parancsokat oszt, három kardsapással három testőrt terít le. Két szaudi arab már elesett, négyen súlyos sebekkel hevernek a földön, óriási a túlerő, de a vahabiták megrészegültek már a diadalmámortól, negyven testőrt levágnak, negyvenet foglyul ejtenek.

Egy óra múlva már hírnökök járják a várost:

«Itt vagyok, én, Abdul Azisz Ibn Szaud, a város az enyém!»

A lakosság fegyvert ragad, csatlakozik, a sammar helyőrség megadja magát: 1902 január 15-én Ibn Szaud az úr Riadban. Tizenegy évi száműzetés után újra a Szaud-családé a főváros.

A nedzsi városok azonban nem mernek csatlakozni. A Rasidok évtizedes terrorja alatt sínylődő lakosság vágyó szemmel tekint a visszafoglalt szaudi fellegvár felé, de nem érez magában erőt a felkelésre. Amikor Rasidnak jelentették Riad elestét, a haili fejedelem csak gúnyosan legyintett: «Majd szétmorzsolom azt a Szaud-gyerkcőt!» Az ifjú hadvezér azonban nem pihent régi arab módra a győzelmi babérokon, hanem szokott villám-tempójában bonyolította le a legsürgősebb három tennivalót. Megerősítette a várost, hazahívta apját és lecsapott a vidéki oázisokra. Riad erődítményeit helyreállította, de nem várta meg, amíg Rasid szép kényelmesen körülzárja az egérfogót, nyomban megtette a második sakkhúzást: hazahívta Koveitből Abdurrahman emirt, a vahabiták imámját. Óvatos utazás után épségben meg is érkezett a család. Ibn Szaud elébesietett apjának s a találkozás szemtanúit mélyen megrendítette, hogy a győzedelmes fiatal vezér pattant le elsőnek a nyeregből, az öreg fejedelemhez sietett, megcsókolta kezét s térdre bocsátkozva a homokban tartotta a kengyelvasat, amíg Abdurrahman leszállt, megölelte és megáldotta fiát. A fiú tiszteletnek ez a megkapóan őszinte mozdulata felért

egy győztes csatával Ibn Szaud számára: a riadi papi tanács tagjai, akik gyanakodva fogadták a fiatal hódítót, elismeréssel látták a régi imám megbecsülését.

Riad népe boldog örömmel köszöntötte hazatért uralkodóját s zavartalan, egyhangú lelkesedés üdvözölte Abdurrahman elhatározását, amellyel egy hét múlva lemondott a világi hatalomról fia javára s átnyújtotta neki Nagy Szaud ezüsthüvelyes, damaszkuszi acélból kovácsolt kardját. Az imámi méltóságot megtartotta magának s az ulemák gyűlekezetében a nagybefolyású papságot hangolta fia mellé.

Ibn Szaud most rátérhetett harmadik programpontra: válogatott harcosokkal, negyven lovon és száz tevénekívágot a nedzsi pusztának. Faluról falura, oázisról oázisra nyargalt, Rasid csapatai képtelenek voltak elfogni, ellenkezőleg, a láthatatlan csapat fölényesen tizedelte az ellenfél elszigetelt helyőrségeit. Hit és bizalom hulláma áradt el a nedzsi városokban, tábornüzek mellett legendákat regéltek Ibn Szaudról, hogy óriási testében három harcos ereje lakozik, hogy félkézzel megfojtott egy embert Riad visszavételénél, hogy derékig kettéhasítja kardjával ellenfeleit, hogy mindenütt jelen van, mindenütt felbukkan.

Most már Rasid is belátta, nem lehet tovább halogatni a leszámolást s hatalmas sereget szervezett. Ibn Szaud ezer emberével egyetlen vágatásban kilencven kilométert száguldott és Dilam város előtt megütközött a sokszoros túlerőben lévő ellenséggel. Rasid gyalogsága közepen, lovasága a két szárnyon helyezkedett el s lengő lobogókkal egyetlen széles arcvonalban közeledett. Ibn Szaud parancsára emberei nem pazarolták a löszert, ez volt az első eset az arabiai hadviselésben, hogy némán és fegyelmezetten álló csatárlánc egészen közelre bevárta a szokás szerint kurjongatva, lövöldözve, szitkozódva érkező ellenséget s csak az utolsó pillanatban kezdte meg a gyorstüzélést. Az irtózatoss erejű sortűz megingatta a támadást, mire Ibn Szaud rohamra vezette lovasait. A rasidik frontja felbomlott, összezavarodott s a vahabiták üldözték-kaszabolták a menekülőket, míg az utolsó töltényt is kilőtték. Hosszú évek óta ez volt az első győzelem, amelyet a szaudok

arattak a Rasid-család fölött. Néhány nap múlva újabb ütközetet nyert Ibn Szaud s a győzelmek gyümölcseként most már Nedzsd területének nagyobbik fele az ő birtokába került.

Kisebb-nagyobb csetepatékkal teltek el az 1902—03-as esztendőök. Ibn Szaud mindenütt elől járt a harcban. Amilyen türelmes volt az ulemák tanácsában, nagyszívű Riad kormányzásában, erős a szerelemben, olyan kemény és rettenthetetlen volt a harcban. 1903-ban történt, hogy legyőzte és elfogta Obeida sejket, az egyik szaudi nagybácsi gyilkosát. Ibn Szaud maga elé vezettette a gyilkost. Aztán háromszor villant a damaszkuszi acélpenge. Háromszor csapott le a kard úgy, ahogyan Ibn Szaud szokta forgatni, csak alkarral, csuklóból vágva: az első csapás csontig felhasította Obeida combját, a gyilkos leroskadt. A második átvágta torkát, vérszökőkút fröccsent a magasba s a harmadik villanásra feltáruult Obeida egész mellkasa s benne az utolsókat lüktető szív. Ibn Szaud ekkor megcsókolta a kardpengét, amely megbosszulta családját és megtisztította a homokban...

Ugyanebben az évben a riadi nagymecsetben ünnepélyesen kikiáltották emirnek és a vahabiták imámjának. Kezében egyesült most már a legfőbb egyházi és világi hatalom.

Törökország meghökkenve figyelt fel az új arab fejedlem hódításainak hírére. Abdul Hamid szultán, aki minden kegyetlenség és zsarnoksága mellett is nagy uralkodó, az utolsó igazi nagy ottomán szultán volt, Nagy-Arábia urának tekintette magát és elhatározta, hogy letöri a szaudi uralom «túlkapásait». A török birodalom épülete azonban már alaposan recsegett-ropogott ebben az időben. Görög, bolgár és szerb fegyveres bandák garázdálkodtak Macedóniában, árulás és merényletek veszélyeztették a szultán életét még legszűkebb családjában is, csak a Jildizkioszkban érezhette magát biztonságban háremhölgyei, kegyencei, kémei és albán testőrei között, az arabság pedig Palesztinától Jemenig lázongott az idegen török járom ellen.

1904-ben történt, amikor Ibn Szaud már ura az egész Nedzsdek, hogy a török hadbírótság halálraítélte a titkos ifjúttörök mozgalom egyik vezérét, Nedzsib Aszuri bejt. Az arab származású forradalmár Párisba menekült, ott megszervezte az Arab Ligát s ekkor írta meg látnoki erővel megihletett proklamációját, amely ezeket mondja :

«Az arabok tudatára ébredtek nemzeti, történelmi és népi egységüknek. El fogunk szakadni a korhadttörök törzstől és új, független állam fog alakulni, amelynek természetes határai a Tigris és Eufrát völgyétől a szuezi-csatornáig, a Földközi tengertől a Perzsa öbölíig terjednek. Alkotmányos, liberális monarchia lesz ez az ország arab uralkodó alatt.»

Elemi erővel csaptak fel a lángok az oszmán birodalom határain s 1904 nyarán hat tábori ágyúval nyolc zászlóalj török sorkatonaságot vezényeltek ki a sammar-törzsek élén Ibn Szaud, az angolpárti Mubarak barátja ellen. Kétezer láda töltény és húsz teverakomány ezüstpénz egészítette ki a büntetőexpedíció felszerelését. Ibn Szaud újra harcba indult. Neki nem volt pénze, «csak» Allahba vetett hite és vitézi bátorsága. A két sereg sokáig kerülgette egymást, míg összezsapásra került a sor. Az utolsó estén Ibn Szaud fáradt, rongyos, kiéhezett serege korgó gyomorral tért nyugovóra. Az alkonypír elhúnyó fényében porfelleget pillant meg a láthatáron a sasszemű vezér. Újabb segélycsapat a törökök számára? Nem, óriási birkanyáját terelnek sammar pásztorok a török tábor felé. Szaud emberei kiéhezett keselyűk módjára lecsapnak, felkapnak a nyeregbe egy-két birkát és már el is tűntek újra. A táborban hirtelen fellobog a lelkesedés: ha Ibn Szaud holnap csatát nyer, akkor ezt a parázs felett piruló birkasültnek köszönheti. Emberei teletömik magukat a régóta nélkülözött ingyencsaggal, birkafaggyútól fényes ábrázatuk büszke és bizakodó, a telt gyomor ismét a régi vakmerő harcosokká varázsolta őket.

1904 július 15-én ütközik meg először Ibn Szaud serege európai kiképzésű sorkatonákkal. Óriási a hőség, a török-sammar állások egy völgykatlan mélyén várják a

rohamot. A szaudi ostromgyűrű összezárul, le is gázolja a sammar-arabok ellenállását, de a török zászlóaljok sziklaszilárdan verik vissza az őrzőgő rohamhullámokat. És délután megszólal a török ágyúüteg: Ibn Szaud gránátok pergőtüze ellen vezényli lovasait. Egy repeszdarab többől letépi balkezének egyik ujját, srapnellgolyó súrolja baltérdét. A lovasok visszavonulnak, a csata sorsa eldöntetlen marad.

Rasid ezer embert vesztett, a törökök rettenetesen szenvedtek a fullasztó, parázsléhelletű sivatagban. Ibn Szaud viszont a válságos pillanatokban a legerősebb. Szövetségeseket keres, tárgyal, taktikázik, vödörszámra issza a feketekávét ravasz, pénzéhes sejkekkel. Sántikálva, bicegve járja a falvakat, szónokol, agitál, új sereget szervez. És újra nekiront a törökök állásainak. A támadás lendülete újra megtorpan a fegyelmezett anatóliai török bakák össz-tüzében. A szövetséges Mutair-törzs már-már fejveszetten menekül, amikor Ibn Szaud utolsó kísérletként testőrei élére áll. Az óriási vezér fejfel kimagaslík a seregből. Hangja mély és rettenetes, mint az oroszláné, a «földrengés uráé», amint csatakiáltását hallatja:

— Nura! Nura!

Kedvenc hűgának nevével ajkán indul az utolsó rohamra. Puskaropogás, a dobogó paták nyomában kavarodott homokfelhő sűrűn keveredik a puskapor kékes-szürke ködpásztáival, acél csattog, revolverek kattognak, ez már közelharc, ez már a kézitusája fegyverzaja, igen, a szaudi gárda áttörte a török falanxot. A törökök visszavonulnak, Ibn Szaud lovasai körülöttük cikáznak, lekasabolják az elmaradozó csoportokat, verejtékezve, kifulladás vánszorognak az expedíció romjai nehéz posztóegyenruhájukban, lezúduló beduin-karvalyok szedegetik áldozataikat, felőrlik, felmorzsolják a nyolc zászlóaljat. Hírmondó jut csak élve haza közülük.

A diadal mérlege: Muklis pasa, a baszrai helytartó elismeri Ibn Szaudot Nedzsd urának, ő viszont beleegyezik abba, hogy a törökök jelképes helyőrségeket tartsanak fenn két városában. Az év végére aztán megtizedeli ezeket a helyőrségeket az arabok guerilla-harca, zsoldjukat elsik-

kasztják a felsőbb parancsnokságokon, az éhező aszkerik pálmatorzsát rágnak és egy marék datolyáért elkótyavetyélik fegyverüket, betegségekben sorvadoznak, az még a legboldogabb közöttük, akinek sikerül a szökés. Az év végére a törökök önként visszavonják a helyőrségeket, Ibn Szaud korlátlan ura Nedzsd földjének. Csak még Rasiddal kellett leszámolnia.

3.

Ibn Szaud huszonhétéves, amikor végre rákerül erre is a sor. A történelem játékos kedvében szinte jelképes páthosszal rendezte az ősi párharc melodráájának befejezését. Rasidot Muhanna faluban éri utól a végzete, akkor, amikor a legnagyobb biztonságban érzi magát s olyan időben, amikor teremtett lélek sem merészkedik a szabadba. Biztonságban érezte magát, mert kétszáz kilométernyi távolságban tudta Ibn Szaudot, a sivatagban pedig napok óta szélvihar dühöngött.

Kavargott, örvénylett a homokóceán, égbenyúló porkulisszákat ragadott a magasba a süvítő szélvész, hegyhátakat hordott el, kilométerekre hengergette a buckákat, dombokat emelt egy-egy útjába akadó, erózió-marta szikla előtt, portornyokat zúdított völgyecsékbe, betemette a száraz tamariszkusz-bozótokat s ahol forgószélként táncra-perdült, félelmetes homoktölcsérek tántorogtak korbácsa alatt. Ilyen időben tévéje oldalához símul a vándor, köntőseivel elfedi fejét s buzgón imádkozik, — a sátrakban és oázisokban pedig aggódva fohászkodnak: «Ments meg uram, a kilencszeresen megkövezett sátántól!»

Homokviharban vágatott Ibn Szaud Muhanna felé. Besúgóí jelentették, hogy Rasid ott ütött táborn. És szélviharral, homokfürgeteggel dacolva, könyörtelenül, mint a végzet, közeledett a szaudi sereg. Arcukat kendőkbe burkolták, csak a szem számára hagytak keskeny rést, a szűrő homok befurakodott ruhájuk alá, ellepte szakállukat, ott csikorgott foguk között, véresre marta szemüket, a kavargó homok porfelhőin, mint ernyőn, ott imbolygott a

(Itália-Cosulich felvétele.)

Nílusi halászok.

Mekka : Zarándokok serege a Kába körül.

A háromszegletű hasábalakú ládák rejtik a Kába új posztóhuzatát.

Gülécipítő rabszolgák dédunokái — teherszállító egyiptomi fellahok,

karaván kettőzött árnyéka. Félig megvakulva, félőrültek módjára rohanták meg Rasid táborát. Irgalmat nem ismerve, foglyokat nem ejtve, győztek. Tucatnyi puszkagolyó végzett Rasiddal s mire elállt a homokvihar, póznára tűzött fejét körülhordozták a falvakban.

Meghalt a régi ellenfél, nyomába új ellenség lépett. A koveiti szultán, a cselszövő Mubarak megsokallta Ibn Szaud terjeszkedését s fellázította ellene Buraida helytartóját. Újabb csata. Ibn Szaud lebukik lováról, kulcsontját töri. Nem ismer kíméletet önmagával szemben sem: rögtön másnap új rohamot vezényel és győz. Haragja rettenetes, példásan bünteti a lázadókat, akasztófák és felperzselt falvak jelzik útját. «Ezek csak a kardcsapást értik meg!» — mondja. Buraidába pedig a rettenetes Dzsiluvit nevezi ki helytartónak. Ez használ. Ibn Szaudot tisztelik és félik, de Dzsiluvit rettegik. A néma, szótlan harcos csak a kötelességet ismeri és vaskézzelel teremt rendet Észak-Nedzsdben.

Alig tér haza Ibn Szaud, újabb nehézségekkel kell megküzdenie. Ezt a mondatot még sokszor olvassuk az «arab Napoleon» életrajzában! A világpolitika színpadán nagy változás történt: az ifjú-törökök forradalmi bizottsága, az «egység és haladás»-komité győzött, Abdul Hamid szultánt letették a trónról, V. Mohamed lett az utódja, az ifjú-törökök pedig nagy ambícióval folytatják ugyanazt az ottomán imperialista politikát, amelyet éppen elcsapott uralkodójuk hirdetett legerőteljesebben. Az új rendszer vezérei bejelentették, hogy most már erősen megmarkolják a gyeplőt és megfékezik az örökké nyugtalankodó arab tartományokat, a Berlin—Sztambul-tengelypolitika értelmében sürgették a damaszkus—medinai vasútvonal megépítését és a mohamedánság szent városainak jelentőségét teljes mértékben átérezve, különös gonddal kerestek megfelelő személyiséget a hedzsaszi helytartó és mekkai kormányzó-pasa tisztjére.

Választásuk Husszein Ibn Alira esett. A több, mint ötven esztendőes férfiú, aki Konstantinápolyban hosszú időt töltött állami szolgálatban, alkalmas eszköznek látszott. Hasimita volt, Mohamed próféta családjából szár-

mazott, úgyhogy vallási szempontból valóságos *trouvaille*-nek tekinthették, — egyébként pedig hűségés, megbízható konzervatív törökpárti arabnak ismerték. Hogy mennyire félreismerték, az csak később derült ki. Tény az, hogy Husszein, aki sztambuli szolgálata során sem vetette meg a búsas baksissal járó kijáráásokat, apró-cseprő panamákat, most kész örömmel vállalkozott a beláthatatlan üzleti lehetőségeket nyújtó megbízatásra. Helytartói tisztjét azonban nem sokáig töltötte be, mert amint kiépítette mekkai pozícióját, felcsapott mekkai nagyserifnek s a zöldturbános próféta-ivadék ezzel Hedzsasz ura, a szent városok őre s ami a legfontosabb, a zarándoklatok jövedelmeinek haszonélvezője lett.

A derék férfiú készséggel hajlandónak mutatkozott arra, hogy visszaverje a nedzsd-i vahabiták terjeszkedését, mert aggódva féltette pénzeszsákjait az esetleges szaudi előnyomulástól. A vahabiták vad, komor, zord erkölcsi viszont mélységesen elítélték a testi jólétben dúskáló nagyserif életmódját és úgy gyűlölték az istentelen, elpuhult városiakat, ahogyan csak az Iszlám kálvinistái tudnak gyűlölni.

Most már csak a *casus belli* hiányzott. Arab földön sem kell ezt sokáig keresni, ha az ellenfelek egyébként már készen állanak a harcra. Más országokban gazdasági okokra, preventív rajtaütésre, expanzióra, túlnépesedésre, dömpingre, revánsra, irredentára szokás ilyenkor hivatkozni, a sivatagban egyszerűen adva van a vitás legelő kérdése. Hedzsasz és Nedzsd között fekszik az ateibe-törzsek legelőterülete, amely egyúttal a Vörös tengerhez vezető út kulcsa. Nedzsd-i csapatok vígan, merészen és egyre sűrűbben portyáztak az ateibe földön, mire Husszein csapatai lesbeálltak és egy szép napon sikerült elfogniok Ibn Szaud legfiatalabb öccsét, Szaadot. Nezsdsz ura két tűz közé szorult, mert ugyanekkor fővárosa közelében is lázongás tört ki. Ibn Szaud «kis békét» kötött Husszeinnel, kiváltotta öccsét, aztán szokott vihartempójában leverte Laila városában a lázadást. Miután a környéken felzendült falvakat a föld színével tette egyenlővé, bevonult a városba ítéletet mondani. A főtér három oldalán

sűrű sorokban szorongott a nép, a tér negyedik oldalán magas tribünön foglalt helyet a fejedelem. Kettesével vezették eléje a forrongás tizenkilenc vezérét.

«Nincs kegyelem, csak Allahnál» — zengi Ibn Szaud dörgő hangja a némán lapuló tömeg felett. Az elítéltek térdre hullanak, néger hóhér ezüst bárdja csillan a napfényben. Ibn Szaud hosszúujjú, nagy barna keze int s a hóhér munkába lép. Kínos precizitással hajtja végre az előírt mozdulatokat. A zendülő háta mögé áll, a bárd hegyével beledöf az elítélt tarkójába s mikor a nyakizmok reflexszerűen megmerevednek, egyetlen suhintással leüti a fejet. Tompán zuhannak egymásután a megcsonkított testek a porba, már tíz vérpatak kígyózik feketén, tizenöt, tizenhat, tizennyolc . . . Most újra int a hosszúujjú, nagy barna kéz, a néger hóhér meztelen teste élő szoborrá dermed, az ezüst bárd gyilkos ritmusa félbeszakad. «Megkegyelmezek — bűg a magasból a hang — kelj fel és járjad be az országot és mondd el mindenkinek, mit láttál!» A tizenkilencedik zendülő leborul a fejedelem előtt. Ibn Szaud pedig életének egyik legnagyobb hatású beszédét tartja. Mennydörögve korbácsolnak szavai, majd hirtelen átesap lágy mollba, atyai, baráti, oktató hangon szól alattvalóihoz, akik újra megbabonázva, lenyűgözve, szilajon fellelkessedve esküsznek hűséget. De a tizennyolc hulla napszálltáig ott hevert a város főterén, a sivatagban pedig, ahol csak az erős kéz kelt tiszteletet, tábortűzről-tábortűzre szállt a hír: «Ibn Szaud kegyetlen, de igazságos úr!»

1913 tavaszán Montenegro elfoglalta Szkutarit, a nagyhatalmak nemzetközi flottát küldtek a kikötő elé, Németország rendkívüli vagyonadót vetett ki, hogy flottáját fejleszthesse, Olaszország megkezdte Tripolisz gyarmatosítását, — Magyarországon száz percentig az obstrukció kötötte le a politikusok figyelmét, a közvélemény a Désypert figyelte, igaz-e, hogy a kormány közpénzekből négy milliót költött választási célokra, a katonatisztek mellén hiábavaló mementóként jelenik meg sárga-fekete szalagon az 1912—13. évi emlékkereszt, «zur Erinnerung an die bewaffnete Macht» — Franciaország Poincaré miniszter-

elnököt választotta meg köztársasági elnökké, utóda a kormányelnöki székből Aristide Briand, — az Egyesült Államokban másfél évtized után végre győz a demokrata-párt a republikánusok fölött és a sápadt Woodrow Wilson mézesheteit éli a hatalommal a washingtoni Fehér Házban, — 1913 tavaszán Ibn Szaud is nekilát, hogy rendet teremtsen Nedzsd belügyeiben.

Megfékezi régi tanítómestereit, a murra-beduinokat, — fosztogatni, rabolni, portyázni tilos, csak egyetlen úr van az országban, övé minden adó és ő a legfőbb bíró. Naphosszat vezet bírósági tárgyalásokat, kihallgat, ítélezik. Tolvaj kerül eléje. Szentistváni szigorral leütteti kezét, a csonka csuklót forró olajba mártják, hogy elállítsák a vérzést, aztán feltartott karral körülvetik az elítéltet a városban: «Igy ítélek a mi urunk Ibn Szaud!» Házasságtörési ügy a következő. Az asszonyt kikorbácsolják a városból, a férfi nyolcvan korbácsütést kap a hátára. Gyilkost hurcolnak ítéltőszéke elé. Ibn Szaud személyesen tárgyal az áldozat családjával, ő állapítja meg a vérdíjat, amelyet a gyilkosnak fizetnie kell. Fogas kérdéssel fordul hozzá két szomszéd. Az egyik azt panaszolja, hogy a másíknak a tehene lelegelte földjéről a lóherét. A jószág tulajdonosa tagad. Ibn Szaud levágatja a tehenet, felbontják a bendőt, tele van lóherével. A tehén gazdája kártérítést fizet és tíz korbácsütést kap, mert hamisan esküdött. Reggeltől estig dolgozik a legfőbb bíró, aki tulajdonképpen maga ül a vádlottak padján, hiszen minden szem őt figyeli, minden fül őt hallgatja, jaj, ha megtéved, ha gyengének, tétovának bizonyul.

De nem gyenge és nem tétovázik. Bemutatja erejét és határozottságát, amikor valóságos ántántszövetség fog össze ellene. A mekkai Husszein, a koveiti Mubarak és a török pénzen megvásárolt törzsek indulnak hajtóvadászatra szélesen ívelő félkörben. Katonát nem tud küldeni a török, mert minden emberre szükség van a Balkán-háborúban, de az arany font szívesen és szaporán gurul délfelé, ha a Szaudok leveréséről van szó. Ibn Szaud 7000 emberrel vonult a szövetségesek gyülekezőhelye, Hofuf városa ellen. A várost körülárkolták, de a nedzsi sereget nem állította

Meg ez az akadály, úgy, mint egykor a mekkaiakat Medina előtt. Létrák, pálmaháncskötelek segítségével megmászták a várfalat Ibn Szaud önkéntesei, lekaszabolták a meglepett őrséget, felnyitották a kapukat s a vahabiták díszmenetben bevonultak. A török Ibrahim pasának, aki a mecsetbe zárkózott be, szabad elvonulást engedélyeztek s mire a szövetséges törzsek a találka színhelyére érkeztek, egyenkint szétszórták őket. Ezzel az akcióval Ibn Szaud most már megszerezte Hasza tartományt is, birodalma területét kiterjesztette egészen Koveit határáig, utat nyert a tengerhez: Odzsair és Katif kikötője az övé. S ki legyen a helytartó? Ki más, mint Dzsiluvi, a rettenthetetlen acélkezű unokaöccs. A törökök pedig? Engedékenyen leültek tárgyalni Ibn Szauddal, aki szívesen elismerte a szultán elméleti fennhatóságát, mire nyomban pénzt és fegyvert kapott, sőt ünnepélyesen átnyújtották neki a Medzsidge-rend nagykeresztjét...

Ibn Szaudnak most már tengeri kikötője van, Angliának is számolnia kell vele, igényei is megnöttek, hiszen birodalma délen az Indiai óceánig, nyugaton a Vörös tengerhez vezető hirhedt ateibe-legelőig, keleten a Perzsa-öbölíig terjed és lelkében elevenen élő lánggal ott lobog az isteni küldetés szent tüze, reá vár a feladat, hogy az arab népeket egyesítse és visszavezesse az Iszlám régi, tiszta tanításához. Önmagával szemben is egyre szigorúbb, senki sincs, aki nála pontosabban betartsa a bőjtöt, az imádságokat. Amikor az ulemák egyszer szemére vetik, hogy gramofonozni szokott, habozás nélkül összetöri a kedvenc hangszert, összes arab lemezeivel együtt. Diplomáciai érzéke is pompásan működik. Amikor Szíriában fellángol az arab felkelés és a damaszkusi központból futárok érkeznek és felhívják, hogy csatlakozzék a mozgalomhoz, a tények és tettek emberét nem tévesztik meg a cikornyásan hazafias frázisok, a választmányokban, intéző- és végrehajtóbizottságokban paláverező, de szervezett tömegek nélküli elméleti forradalmárok üzenetei. Tudja és érzi, hogy hazája területén a tennivalók tömege vár rá. Alattvalóit nevelni kell, a zsákmányolás, a verbosszú ellen kell küzdenie és termékenyít kell tenni a földet.

Gigantikus terv körvonalai bonatkoznak ki ebben az időben Ibn Szaud agyában. Óvatosan fogott neki a megvalósításnak, mert nagyon is jól ismerte az arab jellem szalmaláng-természetét. Először az írástudók kollégiumának támogatását kellett megnyernie. Az ulemák tanácsában ott ültek Abdul Vahab reformátor leszármazottai, ők állnak az egyházi ranglétra legfelsőbb fokán s csak utánuk következnek az alsópapság, az egyházi tisztviselők, a mecsetgondnokok, müezzinek, sekrestyések, végül a mutavák, a prédikátorok. A tudós papok magas gyülekezetében terjesztette elő Ibn Szaud terveit. Hízelt a gögös, fanatikus ulemáknak, érvelt, a Koránt idézte s végül is győzedelmeskedett, a szent gyülekezet engedélyezte a nagy tervet: Isten szolgálatában álló harci közösséget szervezni a sivatag visszahódítására, termékeny földek megművelésére. *Ichván*-nak, testvéreknek nevezte telepeseit. A prédikátorok parancsot kaptak, hogy vándorkörútjaikon a fosztogató razziák és vérbosszú gondolata ellen szónokoljanak, nyissák fel a hívek szemét: halálos bűn az, ha a moszlimok egymást öldösik s hirdessék mindenütt, hogy az Isten szolgálatában való egyesülés előbbrevaló minden törzsi köteléknél, aki pedig a földjét műveli, az a próféta parancsa szerint kiérdemli a paradicsomi boldogságot.

Minden kezdet nehéz. Nomadizáló beduinokból nem lehet egy csapásra békésen szántóvető, földműves telepeseket faragni. Ibn Szaud felhívására egyesgyedül Szaad sejk harb-törzse jelentkezett. Ibn Szaud óriási lendülettel fogott neki a munkának: egy elhagyott oázisban, ahol néhány forrás körül pár tucat poros pálma tengődött, megalapította Artaviját, az első arábiai telepese falut. Heteken keresztül földet osztott, házhelyeket jelölt ki, pénzeket utalt a «nedzsi kislakásépítő akció» számára, ellenőrizte az anyagszállításokat, építkezéseket, sorra épültek az új hajlékok, végetvetettek a kecskeszörsátorromantikának, egyszerű fehérre meszelt mecset koronázta meg az új települést. A kísérlet sikerült. A harb-törzs beduinjai

fanatikus lelkesedéssel vetették bele magukat az új munkába. Egy év múlva búzatáblák sárguló kalászhajladoztak a monszun legyezőgetésére, zöldelt a takarmány, zizegett a kukoricás. A fejedelem egyre újabb telepeseket hozott, vetőmagvakat osztott, kölcsönökkel segítette ichvánjait, fejenként mindegyikük modern puskát és löszert kapott, kialakult a fegyveres kolostorok típusa, a telepes vahabiták megkülönböztetésül tarkóra lelógó szélű fehér turbánt kezdtek viselni a *kufija*, az arab fejkendő helyett s pontosan jellemzi a helyzetet Germanus Gyula megjegyzése: két évtizeddel a Marcia su Roma előtt Ibn Szaud megteremtette az első arab fasciót. «Libro e moschetto!» — hangzik a Duce szava nyomán az ifjú fasiszták mottója s a nedzsi telepések is könyvvel és karabéllyal, a Korán és a kard szellemében hódították meg s védték-őrizték első falvaikat. Artavija lett a legvallásosabb és legfanatikusabb nedzsi város, a szikkadt kis oázisból teremtetett településnek ma 12,000 lakosa van, akik már nem ismerik a törzsi törvényt, csak a legfőbb, isteni parancsolatokat s egyre több és több törzs hirdeti az ichvánok büszke jel-szavát: «Mi az egység lovagjai, az istenfélelem testvérei vagyunk!»

Európa felett ekkor már gyülekeztek a viharfelhők. A nagy háború örvénye felé tántorognak a nagy kultúr-nemzetek s a kicsiny «félvad, primitív» arab uralkodókat sorra felkeresték a nyílt és titkos küldöttségek. Medinából jött németek környékezték meg Ibn Szaudot, nyomukban Shakespeare baszrai angol konzul missziója kereste fel Nedzsd urát. Nehéz dilemma volt, súlyos gondokat okozott a választás. Ibn Szaud százával olvastatta fel magának tolmácsaival a külföldi újságokat, de ettől sem lett okosabb. Gondoljunk csak vissza 1914 nyarának lázban vibráló, mindig egyoldalú, mindenkor elferdítve kiszínezett lap-jelentéseire, — mi bölcs, művelt, tájékozott európaiak, tudtuk mi azt, hogy mi következik, mi szakad reánk? Ibn Szaud a két megoldás közül a harmadikat választotta. Nem csatlakozott egyik félhez sem, de kihasználta mindkettőt. Elfogadta az angol Shakespeare és Cox konzulok

aranyát és fegyvereit, a törököknek viszont lovakat és tevéket szállított jó pénzért.

Aztán megjelentek a budapesti utcákon Ferenc József emlékeztető «Mindent meggondoltam, mindent megfontoltam» — proklamációjának hirdetői: «Egy gyűléssel telt ellenség üzenetei kényszerítettek, hogy a béke hosszú esztendei után kardot ragadjak Monarchiám becsületének védelmére!» Vilmos császár bejelentette, hogy a háború végetér, «mire a levelek lehullanak a fákról», hadüzenetek cikáztak, nagykövetek kikérték útleveleiket, — 159.500,000 ember háborúba keveredett 1,391.600,000 emberrel, a földgolyón már csak minden negyedik ember tartozott a semlegesek közé, az arab félsziget meghökkent fejedelemei, emirjei, sejkjei jobbra-balra helyezkedtek, nem is annyira a szultán-kalifa szent háborút hirdető szózata, mint inkább a kereseti lehetőségek mérlegelése alapján s mire a szerb Timok-hadosztályt visszavetették a Dunán, 1914 őszén az arab front is kirajzolódott a térképen. Csak Ibn Szaud, a magányos óriás nem csatlakozott, nem kötötte le magát egyik oldalhoz sem. Nagy ellenfele, a mekkai Husszein pompásan játszott a *à cheval* a lehetőségeket: ő maga egyelőre még hűséget fogadott a törököknek, Abdullah nevű fiát, Transzjordánia jelenlegi uralkodóját azonban már Egyiptomba küldte kacérkodni a kairói Arab Office tisztjeivel. Mubarak, a koveiti szultán nyíltan és nyomban az angolokhoz csatlakozott.

1914 telén a brit csapatok kezükben tartották Baszrát s Ibn Szaud egyre fontosabb személyiséggé vált, hiszen az ő magatartásától függött, merre billen a mérleg nyelve. Az angol diplomácia titkos szolgálata bevált és ügyes eszközökhöz folyamodott, hogy legalább semleges jóindulatát biztosítsa a maga számára, a német befolyás alatt álló törökök brutálisabb módon akartak vele elbánni. Felbérelték a Rasid-családot, törjön be a sammar-beduinokkal Ibn Szaud országába. Ez meg is történt. Artavijától, az új telepésfalutól északra ütköztek meg. Órákon keresztül tombolt a kézítása, az ichván-harcosok itt nyerték el tűzkeresztségüket, hullámmzó lovasrohamok vágtaztak s a

szaudi oldalon küzdő angol Shakespeare konzul hősi halált halt, mert nem ismerte a sivatag harcmodorát. Brit szívóssággal tüzelt géppuskájával a támadó sammar-lovasokra és kitartott még akkor is, amikor körülötte minden felbomlott és a szaudi csapatok hanyatthomlok visszavonultak. Nem tudta, hogy a régi lovasnépek színlelt megfutamodások és új előretörések ritmusában csatáznak, a brit konzul utolsó lehelletéig harcolt. Londonban pedig keresztet tettek a titkos szolgálat egyik kartotéklapján Shakespeare neve mellé s máris indult az új ügynök, John St. Philby, az elárvult őrhelyre.

A csatában Ibn Szaud vereséget szenvedett az adzsman-törzs árulása miatt. S ahogyan szállt a csatavesztés híre, nyomban felcsapott a zendülés lángja. Török arany szította a lázadást. Ibn Szaud maroknyi csapattal menekült s most már határozott: az angolokhoz kell csatlakoznia. Az angol front már Bagdad kapuit ostromolta, az angol az erősebb. Most már elfogadta a feléje nyújtott kezét, szövetséget kötött, jóindulatú semlegességet fogadott s ennek fejében Anglia elismerte őt független uralkodónak s pénzzel és fegyverrel ellátta. Ibn Szaud azonban meg sem várta a segítséget, Szaad öccsével, Dzsiluvival és párszáz emberével rárontott az áruló adzsmanokra. Arábiának ez a legnagyobb lovastörzse, 5000 fegyveres lovas beduint tud csatasorba állítani. A rajtütés nem sikerült. Szaad elesett és golyó érte Ibn Szaud töltényövét. Az óriás bosszút esküdött öccse holtteste mellett és visszanyargalt a sivatagba. Most már az életéért kellett harcolnia. Váratlan segítség érkezett: a nedzsi vahabiták új sereget küldtek végveszélybe jutott imámjuknak s mint a bosszúállás angyala felmorzsolta a kisebb törzseket. Egyetlen adzsman-fogolynak sem irgalmazott. Erőltetett meneteléssel, gyalogosan hajtotta végre támadásait. Az egyik ütközetben Ibn Szaud golyót kapott a combjába. Gyötrő seblázzal feküdt sátrában, amikor meghallotta, hogy seregében elterjedt a hír: Ibn Szaud nem férfi többé, a puskagolyó nyomorékká tette. Nyomban megadja a választ. A «hivatalos kormánycáfolat» a következőkből áll: magához hozatta a legközelebbi falu sejkjének

leányát, esküvői szertartást rendezett és feleségül vette a beduin szűzet. Amikor régi arab szokás szerint a leány anyja másnap reggel kihozta Ibn Szaud fekhelyéről a véres mahrima-kendőt, a comsumatio bizonyítékát, tomboló lelkesedés váltotta fel a csüggedést, a sereg újra hitt vezérében, a helyzet meg volt mentve . . .

Az egész 1916 esztendő elkeseredett harcok jegyében telt el és Ibn Szaud csak 1917 végén ért rá megpihenni és körülnézni a világban. Allenby kiverte a törököket Palesztinából, Kress von Kressenstein vakmerő vállalkozásai sem fenyegették már a szuezi csatornát, a török front összezsugorodott Aleppo felé, az osztrák-magyar tarackok és mozsarak magyar tüzeinek szörnyűsége sivatagi odisszeiája a vége fele közeledett, a mekkai Husszein is átcsapott már az angolokhoz, akik havi 20,000 aranyfontot fizettek a nagyszerifnek. Husszein három fia: Fejszál, Abdullah és Ali vezetik a hedzsaszi hadat s ott harcol, küzd, bátorít, lelkesít közöttük egy szöke, kékszemű angol százados T. E. Lawrence, «Arábia koronázatlan királya».

A világháború elhúzódik és az antantnak minden szövetségesre szüksége van. 1917 nyarán hadat üzennek a központi hatalmaknak Kína, Sziám, Libéria, Brazília, Guatemala, Nicaragua, Costa Rica, Honduras, Haïti, valamint három még csak papíron létező állam: Lengyelország, a csehszlovák köztársaság és — Hedzsasz. A Northcliff-sajtó óriási világszervezete teljes erővel dolgozik öt világ-részben. A német diplomácia ügyetlen és otromba sakkhúzásai, amelyekkel az Északamerikai Egyesült Államok két gyűlölt ellenfelét, Mexikót és Japánt próbálták megnyerni, csak siettették Wilson hadüzenetét s az elnök számára már csak ürügy volt a korlátlan bűvárhajóharc, hogy megszakítsa a kapcsolatot Németországgal. Az U. S. A. és a délamerikai államok mellett nem feledkeztek meg az ántánt dipiomatái a középarábiai fejedelemségről sem. Lord Belhaven és John St. Philby követségbe érkeztek Ibn Szaud riadi palotájába. Kint az utcán zúgva méltatlankodott a nép, hogy hitetlenekkel ül le tárgyalni a vahabiták imámja, azonban Ibn Szaud rendíthetetlen udvariassággal vendé-

gelte meg az angolokat. Épp olyan rendíthetetlen maradt azonban akkor is, amikor háborúra bízatták. Kitartott a semlegesség mellett havi 5000 font fejében. Rasiddal is fegyverszünetet kötött s mindketten kihasználták az európai tébolyt, lovakat, tevéket, öszvéreket szállítottak a britt hadsereg számára. Husszein pánarab proklamációi sem tudták meggyőzni. «Figyeljék csak meg, uraim — mondta angol vendégeinek — hogyan fogok én Husszeinnel elbánni, ha majd egyszer kiapadnak pénzforrásai. Valamennyi arab törzs hozzám fog csatlakozni!»

5.

Húszévi harcos élet után szervezni kezdte országa közigazgatását. Minden városba helytartókat nevezett ki a sejkek fölé és bevezette a «szomszédok felelősségének» rendszerét: minden helytartó felelős szomszédja körzetének rendjéért is és a legcsekélyebb zavargás, nyugtalanság esetén köteles jelentést tenni. John St. Philby, aki a titkos szolgálatból történt kilépése után is Arábiában maradt, áttért az iszlám-hitre és jelenleg is Dzsiddában él, mint Ibn Szaud életének egyik legavatottabb ismerője, érdekes képet rajzol Nedzsd uráról. 1917-ben ismerte meg Ibn Szaudot, aki ekkor harminchét éves volt. Markáns, arab férfiszépség. Magas homloka, éles sas-profilja, csupa-ideg arcjátéka, amelyen mégis fölényes nyugalommal uralkodik, végtelenül rokonszen vessé teszik. Rövidrevágott bajuszt és négysegletes szakállt visel. Remek lovas, bár teste kissé súlyos a finom arab telivérek számára. Mesteri kardvívó. Egyszerű vaságy áll hálószobájában, ruhái között nincs egyetlen selyemköntös sem. Köpenyének egyetlen díszje az egyszerű hímzés és az arab fejkendő aranydrótból sodort paszomántja. Mint minden nemdohányos ember, roppantúl érzékeny a szagok iránt. Akár csak Mohamed próféta, Ibn Szaud is gyűlöli a piszkot és a rossz szagokat s gyakran használ rózsaolajat. Egyszer egy fokhagymaszagú pasát kellett fogadnia. Alig várta, mikor ér véget az audiencia és amint a pasa távozott, tömjént hozatott és kifüstölte a

szobából a fokhagymabűzt. «Az ilyen ember akar pasa lenni?» — dühöngött. «Utcaseprőnek való az ilyen!» Táplálkozása a legegyszerűbb: hús, datolya, kenyér, rizs, édes sütemény, — itala víz, ritkán tea, vagy kávé. Szobáját télen sem fűtik, legfeljebb izzó faszénnel megrakott serpenyőt állítanak az ágy elé. Keveset alszik, átlagban négy órát, de kardja mindig kezeügyében van. Élete egyik viharos korszakában egy rabszolga bejelentés nélkül toppant be az alvó fejedelemhez. Ibn Szaud talpra szökkent, kardja villant s a következő pillanatban levágta a néger karját.

Emlékezőtehetsége rendkívüli. Két írónak diktál egyszerre két különböző levelet, közben tanácsadóit fogadja és ítéleteket hoz pereskedő alattvalói ügyeiben. Minden szabad idejében az ichván telepések szervezésével, a sivatag megtermékenyítésének művével foglalkozik, de sok építkezést rendelt el Riadban is. Palotájának legnagyobb terme 4000 embert tud befogadni. A mennyezet fehér oszlopokon nyugszik, a padlót szőnyegek borítják, a falak mentén ülőpárnák sorakoznak. Testőrei válogatott nedzsd-i harcosok, óriástermetű néger rabszolgák. Egyenruhájuk arannyal kivarrott fehér köpeny. Modern revolver és értékes, ősi, ezüstmarkolatú kard a fegyverük. A riadi palota óriási konyháiban naponta sokszáz, néha ezer vendég számára is sütnék-főznek, katlanütegekben párolog a rizs, serpenyőkben pirul a birkahús, tornyokban meredezik a sötét kenyerlepény, vödörökben illatozik a friss aludttej. Raktárpincéiből bőkezűen osztogatja ajándékait a fejedelem. «Sohsem vezetett jóra a kapzsiság, mit ért el Abdul Hamid szultán összeharácsolt millióival?» — mondta Ibn Szaud, majd hozzátette: «Békében mindent odaadok, háborúban mindent követelek!»

Büszke a családjára. Jókedvűen elhancúrozik a gyerekekkel, kilovagol velük, általában szabad ég alatt tombolja ki legszívesebben túláradó életkedvét, versenyt dalol, lovagol barátaival, céllövő, lándzsavető, kardvívó mérkőzéseket rendez. Hirtelen, lobbanékony természete sokszor dührohamokra ragadja. Salub nevű intézője egy napon valamilyen kis hibát vétett. Ibn Szaud büntetésül arra ítélte,

hogy gyalogoljon mezítláb a dahnai sivatagon keresztül Hofufba. A pocakos öregember sóhajtozva vetette le szandáljait és elindult a reménytelen sivatagi útra. Ibn Szaud haragja azonban gyorsan el is múlik s megbánja elhamarkodott parancsait. Gyors tevéseket küldött Salub után, visszahozatta, kedvesen elbeszélgetett vele és hazaküldte. Az intéző lakására ezalatt egy hófehérbőrű bájos georgiai rablányt küldött meglepetésül...

A dührohamokat néha előre megfontolt szándékkal is meg tudja játszani. A nagyszerű, hűséges Dzsiluvinak a fia, Fahad léha, haszontalan, zabolátlan fickó, egyszer megütötte a fejedelem egyik testőrét. Ibn Szaud magához rendelte a fiatalembert, torkaszakadtából ordítva rárontott, bottal össze-vissza verte, szakadatlanul üvöltözve körbe kergette a teremben, aztán kidobta az ajtón. Mintha misem történt volna, nyugodtan visszaült vánkosára Philby mellé s hamiskás mosollyal arcán folytatta megszakadt beszélgetésüket.

Zene, tánc, ivás és kártya tilos a vahabiták országában, úgyhogy az estéket az asia-imádság után beszélgetés tölti ki. Ibn Szaud szeret és tud beszélni, minden szavát kifejezően kísérik hosszú ujjainak eleven mozdulatai, hallgatósága élvezettel lesi szavait, ha azonban valakinek úgy hajnal felé mégis elnehezülnének szemhéjai, rögtön lecsap az illetőre: «Hogy is volt csak, te álomszuszék, miről is beszélünk?!»

John St. Philby, a moszlimmá lett ex-Secret Service-ügynök, megkapóan számol be Ibn Szaud életének arról az oldaláról is, amelyről igazhitű nem szokott beszélni s amelyről kérdezősködni halálos sértést jelent arab férfiú számára. A Korán négy feleséget engedélyez a moszlim férjeknek, de törvényes hitveseiken kívül ágyasokat is tarthatnak. Ibn Szaud első ízben Koveitben tizenöt éves korában nősült és harminchét éves koráig 160 felesége volt, de sorjában mindig elvált, úgyhogy soha sem lépte át az engedélyezett hitvesek számát. Ágyasokat egyáltalán nem tartott, törvénytelen gyermekei nincsenek. Sűrűn váltakozó feleségeinek kiválasztásánál olykor a politika is irányította, mert egy helyet mindig üresen tartott egy esetleg hirtelen,

politikai okból szükségessé váló házasság céljaira. Elvált feleségeiről bőkezűen gondoskodott, ha az asszony gyermekét is szült neki, házat és rabszolgát kapott és évjáradékot is biztosított számára.

Egyetlen nagy és igaz szerelem töltötte be Ibn Szaud életét. Dzsauhara, szaudi hercegnő, akinek ereiben a nagy reformátor Abdul Vahab vére folyt, új fényeket, új világosságot hozott a nedzsi fejedelem életébe. Nemcsak szép volt, — szép asszonya éppen elég akadt Ibn Szaudnak, — hanem nemeslelkű, művelt teremtes. Tökéletesen írt és olvasott, ismerte és élvezte az arab irodalmat, gyakran olvasott elő urának arab költők verseiből. Ibn Szaud mestere az élő szónak, de Dzsauhara messze túlszárnyalta tiszta, tökéletes arabságával. Ibn Khaldun híres nagy történelmi műveiből, Ibn Ishaknak Mohamed próféta életéről szóló könyvéből sokat tanult a szellemes, magasrátörő, finom ízlésű és igényű asszony. Ráeszmélt a történelem nagy összefüggéseire, az ok és okozat törvényeire, a világpolitika titkos mozgató rugóira, az arab népek szellemének tápláló erőforrásaira s Dzsauhara volt az, akiben Ibn Szaud méltó és megértő barátra is talált, amikor lelkében melengetett nagy terveit érlelte. Támaszt, erőt, segítséget, biztos talajt jelentett lábai alatt ennek az asszonynak szerelme és szeretete. Nem hennával pirosított, khollal festett szemöldökű bábú volt a háremben, hanem erős akarattal rendelkező, egyenértékű élettárs. Ki is mutatta ezt egyszer, amikor Ibn Szaud megbántotta és — példátlan jelenség a háremek világában! — az asszony nyomban elhagyta férjét. És Ibn Szaud volt az, aki elsőnek nyújtott békejobbot. Ő hajtott fejet először és utoljára egy asszony előtt, visszahozatta s hogy kibékítse, «maga mellé emelte a trónra». Királyné lett Dzsauhara, amikor Ibn Szaudot már az angolok is elismerték független, szuverén uralkodónak. Erre sem volt még precedens az arab népek életében, viszont arra sem, hogy egy arab asszony szerelme, megértő szeretete, nemes lovagias hadvezért, bölcs államférfiút neveljen urából, a rettegett, kegyetlen beduin harcosból.

Dzsauhara fejedelmi alakja ma már a történelemé.

A nedzsdí nagyasszony az első arab nő a világtörténelemben aki fontos és döntő szerepet játszott népe életében. Mert Ibn Szaud győzelme ellenségei fölött, győzelme a sivatag fölött, Dzsauhara győzelme is, az arab nemzeti egység az ő műve is s amióta 1918-ban a spanyol-járvány elragadta az imádott feleséget Ibn Szaud oldala mellől, az arab félsziget királya nem ismeri többé a szerelmet. Az öregedő Ibn Szaud még ma is hűségesen elzarándokol a riadi régi temetőbe, régi lobogással gyúl ki a fény szemében, amikor az egyetlen asszonyról beszél, akit szeretett, napsugár ömlik el keménymetszésű arcán, amikor visszaemlékezik az asszonyra, akit Dzsanneh-nak, napsugárnak nevezett.

6.

Térjünk most vissza 1918 tavaszára, amikor Ibn Szaud erőteljes kezében tartja az uralmat Nedzsd felett. A legújabb Rasid emir nyugodtan szállít a szövetséges hadseregeknek, a törökök még mindig jól megfizetik Ibn Szaud telivér tenyésztésű tevéit és lovait, Koveitben Szalim lett a szultán és ez az egyetlen tövis, amely izgatja a nedzsdí uralkodó nyugalmát. Rossz néven veszi, hogy Szalim, akit szövetség köt az angolokhoz, csempészutakon a törököknek is szállít. Az adott szó ilyen nyílt megszegése felháborítja Ibn Szaudot és utasítja határszéli törzseit, akadályozzák meg a csempészetet. Szalim válaszképpen fellázítja az erre mindig könnyen kapható adzsmanokat s mivel a baj sosem jár egyedül, ugyanakkor Mekkában Husszein kikiáltja önmagát az arabok királyává. Ibn Szaudot szíve mélyén találja a gögös nagyserif nyílveszője, de egyelőre csak azzal felel, hogy elküldi prédikátorait az ateibe-legelőkre. A tüzesszavú vahabita agitátorok magvetése termékeny talajra hull, Khurma város át is pártol Ibn Szaudhoz. Husszeint rendkívül felbosszantja a fontos oázis elvesztése, hiszen a gabonát, takarmányt bőven termő, pálmaligeteiről híres város a legfontosabb hídfőállás a Mekka felé vezető úton és a zendülők sikeresen visszaverték már nyolcszázfőnyi büntetőexpedícióját is.

Ismét két malomkő morzsolta Ibn Szaud idegeit, türelmét: vahabitái dühösen követelték, vezesse őket a cifra, céda mekkaiak ellen, a másik oldalon ott állt az adott szó, az angoloknak tett semlegességi ígéret. «Pedig gyűlölöm Husszeint fiával, Alival, azzal a pestisfekélyell együtt!» — mondta, de parancsolt indulatának még akkor is, amikor a derék khurmai helyőrség még kétszer verte vissza véres fejjel az ostromló mekkaiakat. Ibn Szaud lelke szörnyű válságban vergődött. Megkísérelte a diplomáciai megoldást, elment az engedékenységre legvégső határáig, udvarias levelet intézett Husszeinhez. A gőgös nagyserif felbontatlanul visszaküldte a levelet és megüzente, hogy rövidesen kiűrtja a vahabitákat a föld színéről. Riad felhördült, Nedzsd zúgott-kavargott, az ulemák ostromolták Ibn Szaudot, hűséges sejkjei sorra könyörögtek, szálljon harcba, — az ichvánok égtek a türelmetlenségtől, hogy megbosszulják az uralkodójukon és vezérükön ejtett sértést, az agg Abdurhaman is a háborús párthoz csatlakozott, szemrehányóan várta fia jeladását, — Ibn Szaud álmatlanul vergődött vaságyán, halántékán tüzes kígyókká dagadoztak az erek, ki-kiszáguult a sivatagba, órákon át vágatott szilajon, elkeseredetten, mardosó önkínzással kereste az igaz, becsületes utat, ezerszer és ezerszer felvetette magában a kérdést, miért kell mindezt eltűrnie, miért kívánják tőle ezt a megalázkodást az angolok, akik naponta szép szavakkal csillapították a pattanásig feszülő idegek tébolyában vergődő szövetségesüket.

Ibn Szaud nem talált választ a kérdésekre.

Most utólag már tudjuk, miért tétováztak, haboztak az angolok. A brit birodalom legfontosabb irányítószervei egymástól függetlenül működtek a világháború alatt. Külön utakon járt a kairói Arab Office, saját egyéni politikáját követte az India Office, — éppen Nedzsd és Hedzsasz között vonult el a határvonal, amellyel hatáskörüket kettéválasztották, — mindkét hivatal fölött pedig a külügyminisztérium függetlenül intézkedett, szerződött, szövetkezett. Az indiai iroda ügynökei Ibn Szaudot támogatták, a kairói szolgálat törzskara Husszeint játszotta ki a törökök ellen, a

Foreign Office pedig még 1916 májusában titkos szerződésben angol-francia-orosz zónákra osztotta fel a Közel Keletet és a zsákmányként kiszemelt zónákban befolyást biztosított a «magas szerződő feleknek». Angol részről Sir Marks Sykes tárgyalta le az egyezményt Monsieur Picot-val, a francia külügyminisztérium megbízottjával, az egyiptomi és indiai diplomáciai szolgálat vezetőinek fogalmuk sem volt a titkos egyezményről, — mennyivel kevésbbé sejthették az angolok arab szövetségesei, hogy minden ígéret és szerződés megdőlt már abban a pillanatban, amikor az ígéret elhangzott, amikor a szerződést aláírták, hiszen a háttérben minden fáradtságos munkájuk gyümölcsét, Lawrence ezredes hősi szabadságharcát, Shakespeare konzul hősi halálát, John St. Philby diplomáciai remekművét meghazudtolta, semmivé tette, értéktelen önfeláldozássá süllyesztette a Sykes-Picot-terv...

Ezért tépelődött hasztalanul Ibn Szaud az adott szó bilincseiben, ezért nem talált magyarázatot az angolok érthetetlen magatartására, amely megtiltotta neki, hogy megbüntesse a mekkaiakat. 1918-ban júniusra esett a ramazan böjti hónapja, vakítóan szikrázott a nap, tompa hőség szürke ólomkupolája nehezedett a sivatagra és a tüzes agyvelőkre, a vahabiták buzgón böjtöltek, a legszigorúbb erkölcsűek még a saját nyálukat sem nyelték le reggeltől estig, Ibn Szaud pedig kemény munkában és véget nem érő vallási gyakorlatokban keresett megnyugvást. Keresett, de nem talált. Önuralma olyan mértékben csökkent, ahogyan] népszerűsége is megcsappant a vahabiták szemében. «Ha az angolok nem védenek meg engem szövetségeseik túlkapásaival szemben, én mégis csak védekezni fogok!» — fakadt ki St. Philby előtt.

Husszein most már tűzérséget vonultatott fel a hősi Khurma város ellen, amely rendületlenül kitartott Ibn Szaud mellett. És a fejedelem szívét keserűen marcangolta a nagyszerű védősereg megható ajándéka : egy zsákmányolt tábori ágyút és mekkai fegyvereket küldtek neki, hogy lássa, minden modern tűzszerszám és technikai fölény ellenére is hűséggel, vitézül harcolnak. Amikor azonban erre sem kaptak választ, amikor Ibn Szaud még mindig nem

mozgósított, a magára hagyott város elküldte utolsó üzenetét: «Mondd meg nyíltan és őszintén, hogy nem is akarsz segíteni, mert figyelmedet csak a világi javak gyűjtésére fordítod. Segélykérő futárainkat eddig sorra visszaküldted. Legközelebb asszonyainkat küldjük el, azoknak a szava majd erősebb lesz a Tiednél és hívásukra egész Nedzsd felkerekedik majd, hogy fegyverrel siessen segítségünkre».

A finoman stilizált gúny örökké égő amfortaszi kínok mérgét csepegtette Ibn Szaud nyitott sebeire. Országában pedig válsággal fenyegető vihart keltett az üzenet. A mecsetekben nyers és nyílt támadásokat tájékoztak a papok, a vahabiták felhőrdültek, hogy az angolok ennyire az orránál fogva vezethetik imámjukat, a harcos ichván-testvérek pedig némán és parancs nélkül mozgósítottak.

Végre, a tizenkettedik órában jelentés érkezett, hogy Husszein szövetkezett Rasiddal és a koveiti szultánnal Ibn Szaud ellen. Most már megkönnyebbülten lélekzett fel a fejedelem. Itt az alkalom, hogy levezesse népe jogos haragját. Most már végetért a tétovázás, a határozatlanság, minden államférfiúi tekintély legbiztosabb megölője. Ibn Szaud kihirdette: Rasid az első számú közellenség, óriási beszédben elnyerte az ulemák áldását a hadjáratához. Riadtól északra, Sakra-oázisban hívta össze alvezéreit. Valamennyien megjelentek, a tábortűz máglyafénye megvilágította Ibn Szaud sötét arcát, amikor feltárta népe előtt az elmúlt hónapok minden lelki szenvedését, belső vívódását, elszenvedett kálváriáját. Búgva szárnyaló szavai olajat öntöttek a lelkesedés tüzére, a helytartók és sejkék, ichván-vezetők és régi harcosok arcán könnyek gördültek alá, dühtől rekedten hörögve verdesték homlokukat a földhöz és a déli égbolt szikrázó csillagjai alatt felharsant a kiáltás: «Oh, Abdul Azisz, hiszünk benned...»

Szokás szerint két hosszú sorban letérdeltek. Az első sor közepén Ibn Szaud, az imám. Mögötte óriási néger testőre ezüst pallossal kezében. Az imám intonálta a Korán-fejezeteket, az ő imájának ritmusára hullámozott, hajladozott, a fehérburnuszos sereg. «Oh Isten, hozzád fohászkodunk, vezessél bennünket az igaz ösvényen...» Aztán felhangzott

a váravárt parancs : «Készüljetek, fegyverkezzetek, újhhold éjszakáján Buraidánál gyülekezik a sereg s a könyörületes Isten velünk lesz a harcban!»

Egy hónappal később a szaudi sereg a fejedelem másodszülött fiának, Fejszálnak vezetésével megrohanta Rasid fővárosát, az ellenfél bezárkózott Hail falai mögé, a nedzsi sereg legázolta a jatraf-törzset, gazdag zsákmánnyal és kedvező békeszerződéssel tért haza.

Ezalatt Allenby tábornagy felgöngyölte a török frontot. Lawrence arabjai a támadó hullám jobbszélén nyargaltak, robbantottak, gyilkoltak, a győztesek bevonultak Damaszkusba, elesett Aleppó és elesett Mosszul, nem volt többé török katona Arábia földjén, a Taurus-hegységnél vetette meg a lábát a szultáni hadsereg, de ugyanakkor összeroppant Bulgária s a világégésnek már csak üszkös romjai füstölögtek Európa fölött. A háború, éhínség és halál nyomában elővágtatott az Apokalipszis negyedik lovasa, hófehér lován osztogatta a néma halált : influenzajárvány tizedelte meg Arábiát is. A riadi fejedelmi palotában áldozatául esett a járválynak Türki trónörökös, az elsőszülött fiú, apja szemefénye és meghalt Dzsuhara királyné is. Ibn Szaud lezáratta felesége lakószobáit, megparancsolta, hogy semmit sem szabad elmozdítani, minden tárgy maradjon helyén úgy, mint amikor még a Napsugár töltötte be a szobákat. Kedvenc hűgát, Nurát kivéve senki sem lépheti át még ma sem a király egyetlen nagy szerelmének emlékét őrző lakosztály küszöbét.

Keserű gyászából Abdullah, a mekkai nagyserif fia riasztotta fel Ibn Szaudot. A mekkai herceg éveken át ostromolgatta Medinát, ahol a vitéz török Fakri pasa jóval a fegyverszünet utáni időikig, 1919. tavaszáig hősiesen tartotta magát. Abdullah most Ibn Szaud ellen fordult. Az angolok pedig régi mekkai szövetségesük mellé álltak, akinek seregét modern szellemben kiképzett, török és angol hadiiskolákat kijárt arab tisztek vezették. Géppuskák, golyószórók, gyorstüzelő gépágyúk, kézigránátok bőven állottak Husszein rendelkezésére és az angolok konokul és meglepő rövidlátással bíztak Husszeinben. Megfenyegették

Ibn Szaudot, a «kis arab sejket», hogy megvonják tőle anyagi támogatásukat, ha védekezni mer. Azonban Ibn Szaud elhatározása most már szilárd, mint a kőszikla. Klasszikusan tömör választ küldött az angoloknak : «A siker egyedül Isten kezében van. Ha megvonjátok a segítséget, az nem ejt csorbát becsületemen. Sőt, visszanyerem teljes szabadságomat, hogy kizárólag a becsület szavára hallgassak.»

Legendás hősköltemény következett ezután. A mekkai Abdullah 4000 sorkatonával és 10,000 beduinnal vonult Khurma elé. A védősereg vezére, Luvaj sejk meg sem várta a támadást. 1919 május végén, amikor a hold az utolsó negyedbe lépett, — (Magyarországon vörös rémuralom tombolt, véreskező vésztörvényszékek sortűzzel és akasztófával gyilkolták a szolnoki, devecseri, jászsági, hatvani, nagykanizsai, tolnatamási ellenforradalmak mártírjait) — borús viharok zúgtak, esőt és sűrű ködöt hozott a tavaszi monszun, sötétség és csend uralkodott Abdullah elpihent táborában. Hirtelen sötét alakok lepték el a sátrakat, törpengék villantak, haldokló férfiak hörgése riasztotta fel álmából a gyanútlan vezért. Luvaj emberei vakmerő éjszakai támadást hajtottak végre. Karddal és törrel rontottak rá az alvó sátorvárosra. Az ichvánok nem ejtettek egyetlen foglyot sem ezen az éjszakán, Abdullah egy szál hálóingben menekült haza Mekkába, beduin segédcsapatai elszéledtek, 4000 sorkatonája közül százan menekültek meg a vérfürdőből. Valamennyi sátor, a teljes felszerelés, 4000 fegyver, géppuskák tucatjai, a teherhordó és hátszlovak, a nemes hudsunok, a telivér tevék, minden a szaudi sereg kezébe került, Hedzsasz hadserege pedig nem volt többé. Ibn Szaud lóháton léptetett el a szörnyű harcmezőn, ahol holttest sorakozott holttest mellett . . .

Mekkában eddig is rettegtek a vahabitákat, de ezután az éjszaka után babonás rémülettel szívükben emlegették az irgalmatlan ichvánokat. Mert ezt a csatát nem Ibn Szaud vahabitái, hanem önkéntes telepesei, az ichvánok, a Korán és a kard katonái nyerték meg.

7.

Ibn Szaud egész élete során talán sohasem jutott olyan döntően kifejezésre érett diplomáciai érzéke és igazi államférfiúi ösztöne, mint amikor feltárult előtte a Mekka felé vezető út és mégsem zúdult le a diadalmámortól megrésze-
gült seregével a szent városra, hanem visszaparancsolta embereit. Érezte és tudta, hogy még nem jött el az ő ideje. Anglia a világhatalom zenitjére érkezett. Páris környékén egykori királyi kéjlakokban új államokat segítettek világra, régi birodalmakat zúztak össze, kivérzett ellenfeleket csonkítottak meg tudatlan, tájékozatlan és lelkiismeretlen bölcssek, középiskolai térképek fölé hajolva tologatták ide-oda a határokat s akárcsak négy évvel előbb, a Sykes—Picot-egyezmény megkötésénél, könnyedén osztogattak-fosztogattak kincses tartományokat a wilsoni fikció alibi-álarca mögé húzódva. A világ sorsának intézői kezükben tartották az arab félsziget sorsát is. Arab államszövetséget akartak létrehozni Husszein vezetése alatt. Ám antant tervez, Arábia végez. Husszein senkinek sem kellett, ő maga pedig halálosan meg volt sértve. Viszálykodás, intrika és gyűlölség hálózta keresztül-kasul az arab félszigetet. Mindenki úgy érezte, hogy becsapták. A nagyhatalmak Szíriát a franciáknak, Palesztinát a zsidóknak adták, holott még nem is olyan régen mindkét országot az őslakó araboknak ígérték. Lawrence ezredes elkeseredetten harcolt Kairóban, Londonban, Párisban arab barátja és fegyvertársa, Fejszál emir érdekében, akit pucsszerűen királlyá kiáltottak ki Damaszkusban. Négylovas aranyhintón vonult be a király a damaszki diadalív alatt, amelyen a város arab hölgyeitől kikölcsonzött gyémánt-ékszerek ragyogtak s 23,000 szebbnél-szebb szőnyeg borította a bevonulás útvonalát. A friss sütetű királyság azonban összeomlott a félkarú Gouraud tábornok francia gránátjainak pergőtűzében, Fejszálnek egy házzal tovább kellett vándorolnia. Az angol titkos szolgálat érdekes életű ügynöknője, Gertrude Bell vette kezébe Fejszál Ibn Husszein sorsát. A kalandos hölgy arról volt nevezetes, hogy öt-hat tevén vitte magával a sivatagba a

szódavizet, amelyért kimondhatatlanul rajongott. Még a szódavíznél is jobban lelkesedett azonban a nemes, büszke-arcu Fejszálért s nem kisrészből Miss Gertrude Bell érdeme, hogy Winston Churchill akkori gyarmatügyi miniszter is Fejszál pártjára állott. Angol mandátumterületen, Irakban üthette fel királyi rezidenciáját a mekkai herceg Harun al Rasid bagdadi palotájában. Fivére, Abdullah ugyancsak a brit lobogó védelme alatt lett az új Transzjordánia emirje.

Ibn Szaudról szó sem esett Párisban. Ki törődött volna ezzel a «kis sejjkel», amikor a Rajna balpartjáról, a jóvátételről, a háborús bűnösök kiszolgáltatásáról, a farkasétvágyú utódállamok igényeinek kielégítéséről folyt a vita. Közvetlen szomszédai azonban annál inkább törődtek vele. Olyannyira, hogy mesteri kézzel kovácsolt acéllánccal zárták be a sivatagba. Szövetkezett ellenfelei gyűrűt vontak köréje: Koveitben Szalim, Bagdadban Fejszál, a sammar-sivatagban Rasid, Transzjordániában Abdullah, Hedzsaszbán és Aszirban pedig Husszein rekesztették el a külvilágtól. Azonban Ibn Szaud tud várni is. 1921 tavaszán kedvezőnek látszik a helyzet: szokott módszerével előreküldi prédikátorait a leggyengébb láncszem, Rasid ellen. Ibn Szaud híre nagy és Abdul Vahab tiszta tanítása nem téveszti el hatását a sivatagi beduinok között. Ez a tökéletes propaganda, — *sziáziának*, diplomáciának nevezi Ibn Szaud, — aláaknázza a sammarok hűségét Rasid iránt, az Iszlám reformációjának varázshatása áttöri a törzsi törvényeket s amikor Koveitben meghal Szalim és utóda békét ajánl fel a Nedzsd urának, a szorító hurok már lényegesen meglazult. Angliának pedig éppen elég tennivalót adnak a Közel-Kelet minden pontján felcsapó lángok: Törökország új életre támad, az anatóliai hegyek között Musztafa Kemál nemzetté szervezi népét, Perzsia és Egyiptom kihívóan ellenséges magatartást tanúsít, Indiában, Irakban és Mezopotámiában egyik zendülés a másikat követi, a Szovjet teljes erejéből támogatja a brit gyarmatimperializmus elleni akciókat s keservesen igaznak bizonyult az a kijelentés, amelyet Lawrence ezredes tett már 1920 augusztusában egyik sajtónyilatkozatában:

«Szakadék szélén állunk. A helyzet rosszabb, mint a török uralom alatt volt, amely évente átlagban 200 arabot ölt meg, hogy a békét fenntartsa. Mi 90,000 embert tartunk fegyverben repülőgépekkel, tankokkal, páncélkocsikkal, ágyúkkal s csak az idei nyáron legalább 10,000 arabot gyilkoltunk le.»

Ibn Szaud, aki a pisztolylövés gyorsaságával szokott cselekedni, most is megragadja az alkalmat. Mozgósít és ráront Rasidra. Zöld-fehér lobogója a hű Mutavif kezében leng a sereg élén, mögötte óriási tevekancáján Ibn Szaud, körülötte ezer testőr arany-fehér-bibor egyenruhában, a jobbszárnyon az ichvánok, a balszárnyon davaszir beduinok, akiknek törzseiből született Ibn Szaud anyja. A rajtaütés sikerült, Hail elesett, az ősellenség fővárosa végre a Szaud-család kezébe került, a sereg végigszárguldott a sammar-legelőkön, ahol a sziázia-diplomácia már megdolgozta a törzseket, elfoglalták a Rasidok egész országát, az ellenséges fejedelmi család férfitagjait tuszként Riadba szállították, a halott ellenfél özvegyét Ibn Szaud feleségül vette, hogy ezzel is bebiztosítsa a maga számára a sammarok hűségét. Visszatérve Riadba az ulemák tanácsa az aggastyán Abdurrahman javaslatára Nedzsd szultánjának kiáltotta ki Ibn Szaudot. Most már egész Középarábia az övé.

A prédikátor-propagandisták azonban tovább szívárogtak észak felé s nyomukban jártak a portyázó ichvánok lovaskülönítményei. Anglia csak akkor kapott észbe, mit jelent a «kis középarábiai sejk» terjeszkedése, amikor a szaudi szabadcsapatok már a palesztinai határon is felbukkantak. Ibn Szaud hiába rendelte őket vissza, a hetyke beduin gerillák nem hederítettek a parancsra, lemészároltak egy angol tevéosztagot és 15 kilométerre megközelítették Ammant, Transzjordánia fővárosát. Angol bombavető és tankok vetettek véget a kalandnak: 1500 ichván közül csak nyolcan gyalázkodtak haza, megtérve Ibn Szaud előrelátó bölcsességéhez. Hazatérésük után 24 órával megtértek a próféta kebelébe is, miután a fejedelem büntetésből nyilvánosan lefejeztette az engedetlen ichvánok hírmondóit.

Ibn Szaud nem mutatta népe előtt, mennyire bántja

ez a vereség, de Sir Percy Cox előtt haragosan kifakadt 1922-ben: «Husszein király lett, Fejszál is király, Abdullah pedig emir — és mi vagyok én? Rablóknak, banditáknak, martalócoknak nevezik embereimet s vissza akarnak bennünket szorítani a sivatagba. Amit az erőszak nyomása alatt elvettek tőlem, azt Isten kegyelmes segítségével vissza fogom szerezni, amint elég erős leszek!»

Birodalma határszélein nem szűntek meg a csatározások s amikor Husszein ismét sereget küldött Khurma ellen, már nemcsak az ichván testvériség, hanem a városok népe is fegyvert ragadott, hogy végre leszámoljon Mekkával. A helyzet kritikussá lett, mert Ibn Szaud ebben az időben súlyosan megbetegedett. Orbáncos láz hosszú hetekre betegágyhoz szögezte, ijesztően lefogyott, balszemének gyulladását kuruzslók elkezelték, megvakult és csak később nyerte vissza részleges látását erre a szemére, amikor egyiptomi specialista sikeres hályogműtétet hajtott végre. A betegség mindenesetre visszatartotta egy esetleges elhamarkodott lépéstől. Időközben ugyanis kedvezően alakultak az események. Khurma és Turaba városok saját erejükből visszaverték a mekkai támadást és egész Hedzsasz lázongott Husszein zsarnoksága ellen. A nagyserif diktátor és árdrágító, uzsorás és lánckereskedő volt egyszemélyben. Pénzéhsége nem ismert határt, kincses pincéiben halomba gyűlt az arany s ugyanakkor szegény jávai zarándokok százával pusztultak éhen a dzsiddai és mekkai utcákon, mert képtelenek voltak megfizetni a mindent monopolizáló Husszein árait.

A nagyserif külpolitikai téren is egymásután elrontotta a dolgát az európai hatalmakkal. Hollandiát felbőszítette Mekkába zarándokló maláji alattvalóinak kizsákmányolása, Franciaországot a hedzsaszi arab király szíriai politikája idegesítette, Anglia rossznéven vette, hogy Palesztinát is magának követeli, India, Törökország és Egyiptom hívó moszlimjait Husszein önkényes Korán-magyarázatai bősztették fel. A versailles-i békeokmányt sem volt hajlandó aláírni, hiábavalónak bizonyult Lawrence ezredes minden igyekezete, az öreg király dührohamokat kapott, amint ez a

kérdés szóba került s a «mandátum» szó hallatára majd szétrobbant. Ezzel szemben kalandos terveket szőtt s a szent városok őre 1924-ben egy keresztény arabot, Lutfallah nevű ügynökét Moszkvába küldte és szövetséget kínált a Szovjetnek. A «legbuzgóbb mohamedán» az istentagadókkal akart összepaktálni az angolok és a franciák ellen. Orosz segítséggel Batumban arab hadsereget szerveztek volna s az elgondolás az volt, hogy a batumi dandár északról betör Szíriába és Palesztinába, hogy ott egyesüljön Husszeinnel dél felől előnyomuló seregével. A győzelem után Husszeinek és Lenin feloszthatnák egymás között az egész Közelkeletet. Ha Lenin helyesli a tervet, ő, Husszeinek hajlandó akár dzsihadot, szent háborút is hirdetni. A különös tárgyalások azzal értek véget, hogy a Szovjet elutasította ugyan a tervet, a hedzsaszi megbízottat pedig kiutasította, nem sokkal később azonban egy előkelő és nemes arab származású szovjetügynök, Naszir Tyurjakolov, aki a moszlim vallásosságot és a kommunista meggyőződést csodálatos összhangba tudta hozni, titkos megbizatással Mekkába érkezett, elvégezte a zarándoklatot s a Kába tövében bolsevik propagandaelőadásokat tartott. Az angol Secret Service nem tűrhette, hogy a szuezi csatorna közelében egy koránhívó bolsevista agitáljon és véget vetett a furcsa Moszkva-Mekka-tengely-játéknak. Az angol politikát ebben az időben éppen eléggé idegesítette a katonai leszerelés, a gazdasági dekonjunktúra, az ír nacionalisták fegyveres felkelése, úgyhogy most már erősebb eszközöket alkalmaztak az izgága Husszeinnel szemben is. A vén róka azonban egyre újabb meglepetésekkel szolgált. Amikor 1924 március 3-án a török nemzetgyűlés kimondta Ankarában a kalifátus eltörlését, Husszeinek nem tétozózott sokáig. Három nappal később, március 6-án értesítette a moszlim világot, hogy kikiáltotta önmagát kalifának, «Isten árnyékának». A dicsőség csak kétszáz napig tartott, de ez a kétszáz nap sorsdöntő volt nemcsak Hedzsasz és Nedzsd, hanem Husszeinek és Ibn Szaud, sőt — ma már látjuk — az egész Iszlám életére is.

Husszeinek operett-kalifátusának kihirdetése tomboló felháborodást váltott ki 300 millió mohamedán körében az

afrikai Niger partjától Szumatráig, Albániától Adenig. Ibn Szaud pedig megértette a történelmi pillanat jeladását. Most kell lecsapnia az istenkáromló, szentséggyalázó vén bűnösre, most érkezett el az ideje annak, hogy helyreállítsa a szent városokban a próféta tiszta tanítását. Hedzsasz nem egyéb kő és homoksivatagnál, stratégiai jelentősége úgyszólván a semmivel egyenlő, gazdasági értéke minimális, de mint a moszlim világ Rómája, az igazhívők számára rendelt zarándoklat áhított célja, felbecsülhetetlen erkölcsi, etikai, szellemi kincsesbányát jelent. Aki Hedzsaszban ural kodik, az nemzetközi fontosságú személy, szava döntő súllyal bír a világpolitikában. De tudta Ibn Szaud azt is, hogy Hedzsaszt el lehet ugyan foglalni fegyveres erővel, megtartani azonban nem lehet az iszlám világ hozzájárulása inélkül. Ezért először megizente Husszeinnek, hogy nem ismeri el kalifának, azután a bölcs Abdurrahman elnökle te alatt összeült a vahabiták vezérkara, az ulemák főpapi gyülekezete és az ichván-vezetők tanácsa s a szónokok kivétel nélkül Husszein ellen szólaltak fel. Keserű kifakadásokban sorolták fel a vádak az ön-kalifa ellen. Hogy minden egyes zarándokot nyolc különböző adóval igyekszik kiszipolyozni, hogy kairói, londoni és párisi bankokban tárolja aranykincseit, amikor alattvalói között éhínség pusztít, hogy pénzért árusíttatja az ivóvizet is a zarándokok számára : 20 liter vízért egy dollárt követel, pedig a Korán a leggyalázatosabb bűncselekménynek minősíti azt, ha valaki elzárja a vizet moszlim testvérei elől. Felhozták a szónokok, hogy Husszein a végsőig kizsákmányolta a védtelenül kiszolgáltatott ájtatos hadzsikat és évente félmillió fontsterlinget utaltat át a Banco di Roma-ban vezetett folyószámlájára.

Ibn Szaudnak, a nagy szónoknak nem volt szüksége arra, hogy tüzelje népe vezéri tanácsát. Egyetlen mondatot intézett csak az egybegyültekhez : «Én elsősorban moszlim vagyok, azután arab, de mindenkor Isten szolgája...!» Felhívást intézett azonban a világ mohamedánjaihoz, bízzák meg őt Mekka elfoglalásával. A visszhang gyengécske volt, mert az Iszlám világközössége gyanakodva és bizalmatlanul tekintett a fanatikus és félelmetes hírű vahabiták

szultánja felé. Egyedül India hetvenmillió moszlimje szavazta meg a mandátumot, de ez a bizalmi szavazat is elegendő volt a cselekvéshez. Ibn Szaud ügyes taktikával elleplezte ügyes tervét. Egy-egy osztagot küldött Irak, Medina és Transzjordánia felé s mialatt a felkavart törzsek ide-oda cikáztak, Luvaj, a vitéz khurmai helytartó kardesapás nélkül nyomult elő Taif felé, ahol már a tengeri szellő simogatja a virágzó kerteket s ahol Husszein legidősebb fia és hadseregfőparancsnoka, Ali emir rendezte be főhadiszállását. A Taifba bevonuló vahabiták elől Ali Mekkába menekült, egy hedzsaszi rendőr rálőtt Luvaj csapataira, mire szörnyű megtorlás következett: háromszáz kivégzés volt a vahabiták válasza.

A nemes, a büszke Mekka, a «városok anyja» megremegett. Husszein nem volt gyáva, nem akart meghátrálni, de katonasága megbízhatatlan volt és népe gyűlölettel fordult ellene. Egyedül maradt palotájában rabszolgáival és egyetlen hű embere, Tavil, a dzsiddai vámigazgató, telefonon hívta fel urát és sürgette: meneküljön, mondjon le, mentse meg életét, jönnék a vahabiták! Husszein átkozódott, órákon keresztül tombolt az üres palotában, aztán előparancsolta autóit. Hedzsaszban csak ő tarthatott gépkocsikat s most az 1924. esztendőnek ezen a tragikus októberi napján előállt az ország egész autóparkja, tizenkét modern luxusgép. A nagyserif háremét, szőnyegeit, arany- és ezüstkincseit elhelyezték a kocsikban s a menekülő kalifa autókarakaránja az utcákon tomboló mekkai nép szitkozódó sorfala között elporzott a tengerpart felé. A dzsiddai kikötőben «Raszmatein» nevű luxusyachtja fedélzetére szállt, a hajó elindult Akaba felé, útközben a kabinban aranyait számolgatta Husszein. Ugyanezen az útvonalon hajózott egy évtizeddel később az utolsó afrikai monarcha, Hailé Szelasszi, a menekülő négus. És «Juda oroszlánja, Isten hadnagya» is egész úton a magával mentett pénzesládák vigasztaló csengésű tartalmában gyönyörködött...

Husszein dicsőségének napja is leáldozott. Akabában újabb összeesküvéseken törte a fejét s nem sejtette, hogy megingott a lába alatt még a talaj is: Anglia már régóta

az akabai öbölt szemelte ki az indiai légiforgalmi és sztratégiai útvonal repülőkikötőjének s csak az alkalomra várt. 1925 május 27-én a «Cornflower» cirkáló horgonyt vetett Akaba előtt, hogy ivóvizet vegyen fel. A partra evező különítmény megtöltötte a szemleút igazi célját leplező víztartályokat s jelentette a parancsnoknak, hogy Husszein teljesen védtelen, nincsen tüzérsege, de még csak katonái sincsenek. Mire ő felsége cirkálójának búzavirágkékszemű tengerészei mégegyszer partraszállottak és ünnepélyesen okkupálták Akabát és környékét.

Husszein viszont levelet kapott Chamberlain külügyminisztertől: «... hagyja el Akabát három héten belül, ellenkező esetben a brit kormány legnagyobb sajnálatára arra kényszerülne, hogy erőszakos eszközökkel...» Az udvarias keleti frázisok után ez már nyílt beszéd, kemény parancs volt. A fogcsikorgatva engedelmeskedő Husszein yachtját a «Delhi» és «Cornflower» cirkálók Cyprusba kísérték, ahol az exkirály exportüzletet nyitott. 1927-ben még egyszer feléje irányult a londoni kegy halvány késő sugara: megküldték neki a Bath-rendet, amely feljogosította az öreg cyprusi déligyümölcskereskedőt, hogy fehérbélésű, karmazsinveres atlasz-öltönyben, fehér övvel, vörös köpenyben és fehér sapkában vegyen részt évente a rend október 20-iki ünnepnapjain. Husszein a nyakába akasztotta a szép kitüntetést, amelyen a jogar, a lóhere és a tövisbokor képe pompázott, azonban két év múlva, 1929 május 14-én egyik hitelezője feljelentésére megindult ellene a csődeljárás 600 frank tartozás miatt. A kegydíjon tengődő, keserű, elfelejtett öregember 1931 júniusában halt meg a száműzetésben.

Térjünk most vissza Mekkába, mi történt Husszein távozása után a szent városban?

Ali trónörökös, a pufók, puha fiatalember vette át a vezényletet. Repülőgépeket kért, de nem kapott az angoloktól. Ibn Szaudtól fegyverszünetet kért, ezt sem kapta meg. Erre összegyűjtötte legmegbízhatóbb embereit, elsősorban a mekkai rendőrség tisztjeit és altisztjeit, visszahúzódott Dzsiddába, bezárkózott a kikötőváros vastag falai közé, az angol konzul és a tenger jóleső közelségébe. Mekka pedig a

senki földje lett. A lakosság behúzódott a házakba, az utcák elnéptelenedtek. A bazárokat bezárták, az ablakok fatábláit beszegezték, minden kapubejárat mögött barrikádok tornyosultak. Mekka népe felkészült a vahabita népitélet rémségeire. Idegtépő várakozás kínosan hosszú órái után végre tevedobogás hallatszott. Négy ichván ügetett végig az utcákon. Zarándok-álruhában, vahabita büszkeségük bátor biztonságával hatoltak be Mekkába, ahonnan két év óta kitiltotta Nedzsd népet, a vahabizmus híveit a féltékeny Husszein.

Hangos szóval kiáltozta az utcákon a négy ichván : «Senkit sem ér bántódás! A város Isten és Ibn Szaud védelme alatt áll!» Mekka pedig megremegett, sóhajtozott, de még nem mert reménykedni.

Másnap fegyelmezett sorokban, zárt osztagokban bevonult Luvaj emir 2000 ichvánja. Megszállták a várost. Zarándok-köntösük felett tölténytáska, kezükben fegyver, szívükben Abdul Vahab tiszta tanítása, Ibn Szaud parancsai és Allah tisztelete. Nem erőszakoskodtak, nem raboltak, fojstogattak, csak a bálványimádásra emlékeztető szobrokat és díszeket pusztították el a mecsetekben. Mekka felocsúdott, a lidércnyomás megszűnt. Álmélkodva látta a szent város, hogy a győztes vahabíták nem bosszúálló ellenség, hanem buzgó zarándokok módjára viselkednek. Ibn Szaud előhada szigorúan betartotta a hadzsik számára előírt parancsokat : nem borotválkoztak, hajukat, körmüket nem vágták a megszálló katonák, még a legparányibb élőlényt sem bántották, vigyáztak, hogy egy bogarat se tapossanak el, egyetlen levelet sem szakítottak le a fákról, tartózkodtak minden szexuális érintkezéstől, — a zarándoknál még a gondolat is tilos, — egyetlen vahabita sem akadt, aki még csak a kezét is megérintette volna egy mekkai nőnek. De rendet tartottak, soha nem látott, puritán vasfegyelem uralkodott az arabiai Cromwell seregében.

Ibn Szaud is útrakelt Mekka felé, Vezérek, főpapok, miniszterek és törzsfők kísérték győzelmi menetét. A diadalút tizenötödik napján érkezett meg a mekkai dombokra. Pillantása elsuhant a vágyva-vágyott város fölött. Leszállt a nye-

regből, leoldotta oldaláról a kardot, levetette az aranyzsinóros fejkendőt, hófehér, mindig patyolat tiszta burnuszát s magára öltötte a zarándokok előírásos köntösét. Két fehér gyolcskendő fedte ágyékát és balvállát, hajadonfőtt és fedetlen jobbállal indult meg gyalog az Arafat hegyéről a mekkai völgybe s ajkán felcsendült a «labbéik», a mekkai zarándokok rajongó, sóvárgó himnusza :

Itt vagyok oh Isten, a Te hívásodra
Te vagy az egyetlen Isten, — itt vagyok...

Mekka népe kitódult az utcákra s halálos csendben, a történelmi pillanat magasztos hangulatában fogadta új uralkodóját. A dzsiddai országúton szökött nyugat felé a menekülő Husszein, a régi fejedelem, a prófétai parancsolatokat megcsúfoló, kapzsi, kegyetlen kényúr, arannyal és kincsekkel színültig megrakott luxusautóin, — most kelet felől közeledett egy óriástermetű férfiú, teste karcsú, mint a kardpenge, ruhája alázatos, ájtatosan és buzgón veti alá magát az *umra*, a kis zarándoklat előírásos, ősi rituáléjának, jelképes mozdulatainak, — 375 versszakot és 366 éneket recitál Mekka új ura, Hadzsi Abdul Azisz Ibn Szaud.

Nem szánta propagandának, mégis óriási hatást keltett a bevonulása. Zarándokútjával hívó vahabita lelkének régi vágyát teljesítette, nem színpadi diktátori póz volt a Kába alázatos körüljárása, a jelképes futás az oszlopok között, a főhajtás a fekete kő előtt, — mélységes visszhangot keltett az Iszlám világában a hír : a riadi imám bevonult Mekkába, serege senkinek még hajaszálát sem görbítette meg, hanem fejedelme lábnyomát követve hódolattal borult le a moszlimok szentélyében. Az ellenséges rémhírszolgálat pedig mindent megtett előzőleg, hogy vérengző tatárjárás borzalmait kürtölje világgá. A taifi 300 kivégzés megszázsorozva jelent meg az arab újságokban. Sziriától Marokkóig s egy Reuter-távírat szörnyű hírt közölt : a vahabiták lerombolták a Kábát, összetörték a legendás fekete követ. Irakban, Egyiptomban, Afganisztánban bezárták a bazárokat, még az iráni Reza császár is országos gyászt rendelt el birodalmában. Csak lassacskán és gyanakodva fogadták a cáfolatokat. Az

igazság sohasem jelent olyan szenzációt az újságolvasó számára, mint a hazugság. Mégis tudomásul kellett venni, hogy a Kába sértetlen, hogy Ibn Szaud leszállította az adókat, betemettette a borzalmas *gabbut*, a hirhedt földalatti börtönt, a mekkai Bastille pincéit, ahol Husszein áldozatai és adósai sínylődtek.

Az országban még hadiállapot uralkodott. Ibn Szaud ideiglenes kormányt alakított Fejszál fia vezetésével. Luvaj katonai, Hafisz Vába polgári helytartó lett. Három fontos város még ellenállt: Ibn Szaud enyhe ostrom alá fogta Dzsiddát, Janbot és Medinát. Az ostrom inkább csak blokádjellegű volt, mert a böcs, taktikus fejedelem időt akart nyerni, hogy bebizonyítsa a nagyvilág moszlimjai előtt Mekka sértetlenségét. És még valamit: az ichvánok nem is értenek az ostromhoz. Lövészárkot ásni? Nem vagyunk mi rabszolgák! — felelték. Inkább lelövelték magukat, de ásót nem vettek a kézbe. Régi beduin büszkeségük Medina előtt egyízben meg is bosszulta magát. A kitörő védősereg elfoglalta a szaudiak négy ágyuját, mert az ütegállást nem biztosították futóárkokkal, sáncokkal, földfedezékekkel.

Ezalatt egymásután érkeztek Mekkába az aggódó moszlimok. A perzsa delegáció személyesen győződött meg a helyzetről és Ibn Szaud dicséretét zengve tért haza. A régi rivális egyiptomiak, akik Kairót szeretnék megtenni az Iszlám fővárosának és Fuad királyt jelölgették régóta kalifának, először álhíreket terjesztettek arról, hogy a vahabiták gránátokkal szétrombolták Mohamed próféta medinai sírját, később maguk is kénytelenek voltak beismerni, hogy «a légből kapott koholmány minden alapot nélkülöző valótlan-ság». Indiai kiküldöttek jöttek, megérkezett a szenusszi-rend egyik sejkje, mindenki vizsgálódott s mindenki meggyőződött arról, hogy a szent helyeket nem érte bántódás. Az Iszlám «népszövetségi megbizottainak» előítéleteinek maradványait pedig Ibn Szaud személyes varázsával törte le.

Nem ment ilyen egyszerűen a dolog az angolokkal. Sir Gilbert Clarton mekkai táborában kereste fel Ibn Szaudot. Nem a városban, hanem katonai sátrában fogadta Nagy-

britannia követét, aki udvarias, de határozott hangú ultimátumot nyújtott át. Az északon portyázó szabadcsapatok ugyanis már a Földközi tenger felé nyomultak elő, valóságos korridort ékeltek a két angol mandátum, Irak és Transzjordánia közé, már Palesztinát is fenyegették, elvágták az angolok új stratégiai felvonulási útjait, veszélyeztették a bagdad-indiai légiút repülőbázisait, sőt veszedelmesen közeledtek a pipe line, a sivatagi olajvezeték felé, amely a moszuli petróleumot szállítja az angol hadiflotta haifai támaszpontjához. «Mindezeket egybevetve a brit királyi kormány kíváncsún tartaná, ha a szaudi csapatok visszavonulnának, mert ellenkező esetben a brit kormány legnagyobb sajnálatára arra kényszerülne, hogy hatékony módozatokat keressen . . .»

Fegyverek zaja töltötte be Ibn Szaud táborát. Csapatok vonultak fel, dübörgő lovasok vágattak az utakon, tevés századok dobogtak a homokban, az erődök tüzérsége szemlére készült, sok csatában kipróbált ichvánok a tábortüzek kéklő füstje köré sereglettek. Bent a fejedelmi sátor tömjén- és rózsavízillatos, hűvös félhomályában Ibn Szaud magába mélyedt. Egyetlen szavába kerül és a sereg nekiront az angol tankoknak. Nem, ezt nem szabad, még nem elég erős a brit bombavetőkkal szemben. Legyúrte haragját és mosolyogva teljesítette az angolok «baráti kérelmét». Sir Gilbert Clarton viszont London nevében elismerte Ibn Szaudot a Vádi Szirhan és a ruvalla-törzsek urának. Az angol ultimátum elfogadása után elhatározta Ibn Szaud, hogy leszámol Alival. Újra kikérte az iszlám népek véleményét, de csupán az indiai moszlimoktól kapott érdemleges választ. Ők is csak azt tanácsolták fölényesen, hogy Hedzsaszból nemzetközi kormányzás alatt álló köztársaságot kell szervezni. Katonaságot, rendőri és csendőri karhatalmat ők szívesen bocsátanak rendelkezésre. Ezen az alapon nem sikerült meg egyezni.

«Karom erejével, népem hűségével győztem a harcban. Egyedül én tudom a szent földet, mint szabad iszlám-államot kormányozni. Jogom és kötelességem, hogy király legyek» — határozta el Ibn Szaud. A történelem folyamán

Az «arab Napoleon», Abdul Azisz ibn Szaud, a vahabiták imámja, Arábia uralkodója.

Háromféle rendőr Palesztinában. Balról jobbra — arab, angol és zsidó rendőr.

Ibn Szaud király vendégei körében.

Szeif jemeni trónörökös (balról a második) Párisban.

Egyiptomi katonaság kíséri a szent városba a machmal-karavánt.

sok trónkövetelő tört a hatalom legmagasabb csúcsai felé. De soha még nem indult el király a trón felé olyan erős meggyőződéssel és tiszta lelkiismerettel, mint ez a «középarábiai kis sejk». Jog és kötelesség, meggyőződés és lelkiismeret nem üres fogalom Ibn Szaud ajkán. A férfibecsület és nemzetvezéri felelősség adják meg a fogalom etikai értékét Ibn Szaud szavaihoz.

A vahabiták uruk parancsára benyomultak Janbo városába, Medina 1925 december 5-én tűzte ki várfalaira a szaudi zöld-fehér lobogót, már csak a kikötőváros, Dzsidda volt hátra, ahol a szerencsétlen Ali húzta meg magát a sűrű drótsövénytorlaszok egérfogójában. Rendőrkatonáin kívül a volt fehér-orosz ellenforradalmi hadseregek Manzukuótól Madridig szétszórt tisztikarának négy tagja is Dzsiddában harcolt: négy volt cári pilótatiszt két repülőgéppel állt Ali zsoldjában. Vízhiány, éhinség és járványok pusztítottak a városban. A halottakat el sem tudták már temetni. Dögletes bűz, forrongó lakosság, megtizedelt védősereg. Alinál vitézebb katona sem bírta volna tovább: 1925. december 18-án lemondott a hedzsaszi trónról s következett nemzetek nagy válságainak, fejedelmíttragédiák ismerős záróakkordja, amely oly sokszor csendül fel a történelem során befejező refrénként: «a leköszönt uralkodót angol hadihajó szállította el a száműzetésbe...»

Angliában ebben az időben tört előre a Labour Party, Mac Donald alakított kormányt, a munkáspárti vezér aranyhímzésű, tollasföveges, dísz-spádés egyenruhában járult hódoló kézcsókra a Buckingham Palaceba, a brit közvéleményt a Dawes-terv, a Ruhr-vidék megszállása időtartamának megrövidítése foglalkoztatta, bombaként robbant a Zinovjev-levél, amely lerántotta a leplet az angol hadsereg szocializálásáról — Németországban a müncheni puccs után Hitler várfogságában megírta a Mein Kampf-ot, Luther és Stresemann a-locarnói szellem élhacosai s Ebertnek, az elhunyt nyergesmester-államfőnek helyébe a tannenbergi marsall masszív alakja lép, Hindenburg cylinderben és redingóban jelent meg a képeslapok első oldalán, — Itáliában győzött a fasizmus, Nitti miniszterelnököt száműzték

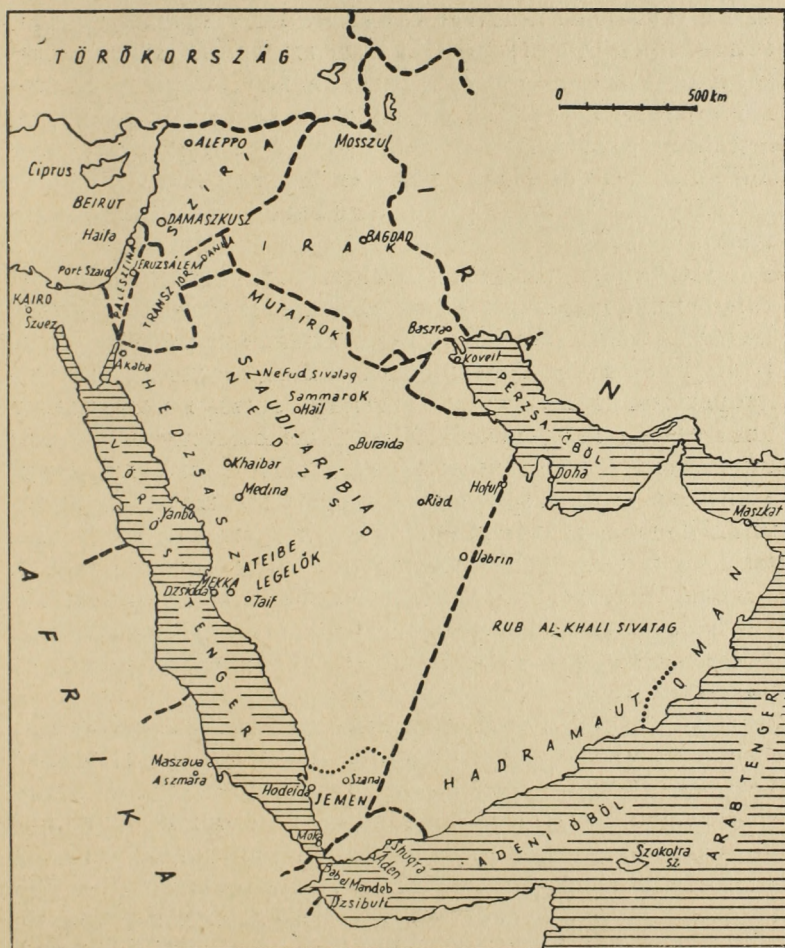
s a feketeinges uralom külpolitikájában már felcsillantak a magyar-olasz barátsági és döntőbíróági szerződés első derengő fénysugarai, — Magyarországon gróf Bethlen István kormánya eltakarította a romokat és a gazdasági, szociális és kulturális felépítés új honfoglalási küzdelmében ebben az évben született meg a devalvált korona helyébe lépő pengő, — Franciaország ekkor ismeri el a Szovjetet és szakít a Vatikánnal, Zola hamvait átszállítják a Pantheonba, a pénzügyi krízist jellemzi, hogy ebben az esztendőben hét pénzügyminisztert falt fel a frank-válság s ugyanennek az évnek legutolsó napjaiban feltáruultak a Vörös-tenger partján Dzsidá kapui: az európai diplomaták testülete köszöntötte elsőnek Ibn Szaudot, aki lengő lobogók alatt lovagolt be a városba s kihirdette Hedzsasz teljes elfoglalását.

1926 január 8-án a mekkai nagymecset bab esz szefakapujánál emelt tribünön minden előzetes bejelentés nélkül, hétköznapi viseletében megjelent Ibn Szaud. A nép összesereglett, meghallgatta a vahabiták imámjának prédikációját, amelynek végén maga elé hívta Mekka előkelő polgárait. Egymásután fogadtak hűséget Allah szabad ege alatt Allah hűséges szolgájának, új uruknak, majd a mecsetbe vonultak imádkozni. A közös ima után a helytartói palotában fogadta Mekka népét Ibn Szaud. Bárki beléphetett, senkit sem igazoltattak, egyszerűen, minden fényes külsőség, kiagyalt udvarmesteri protokoll, kápráztató keleti szertartás nélkül mult el a nap. Szentbeszéd, hűségfogadalom, imádság: így lett Ibn Szaud Hedzsasz királya.

Egyedül a Dzsijad-erődből eldőrdült 101 ágyúlövés hirdette katonai pompával, hogy újra győzött a Korán és a kard, — király lett a harcosból. Igaz, hogy a szigorú ulemák ezt is sokalták és szemére vetették a királynak a felesleges, oktan és kerülendő világi hivalkodást...

8.

Ibn Szaudnál nem öncél a hatalom, hanem eszköz a nagy, iszlámnacionalista törekvések megvalósítására. A szent városok birtokbavétele után ismét meghívással for-

Az arab félsziget.

dult a világ moszlimjeihez. Úgy érezte, hogy meg kell nyugtatnia a földkerekségen elszórt mohamedánokat, hogy nincs okuk rettegni a vahabiták türelmetlenségétől, a szent helyek integritását nem érte bántódás, a zarándoklat és a zarándokok szabadságát, biztonságát semmilyen veszély nem fenyegeti. Mint Nedzsd uralkodója, független, de mint he-

dzsaszs ikerálnak szűksége van az Iszlám világának támogására. Kétmillió négyzetkilométer ura küldte szét meghívását Konstantinápolyba és Teheránba, Egyiptomba és Irakba, a marokkói szultánhoz és a tuniszi bejhez, a palesztinai legfelsőbb mohamedán tanácshoz és a szovjetorosz mohamedánok képviselőihez, Brit- és Holland-India hívőihez, a damaszkuszi és algíri ulemákhoz, Líbia és Etiópia moszlimjeihez.

Hatvanhat delegátus érkezett Mekkába. Most már valamennyi meghívott állam elküldte képviselőjét, kivéve Irakot és a siita Iránt, ezek nem vettek részt az 1926 június 7-től július 26-ig ülésező mekkai kongresszuson. A város nyugati részén, a volt török tüzérségi laktanya dísztermében ültek össze a delegátusok. A Dzsihadié-kaszárnyához vezető utak mentén árpát vetettek el s zöldelő kalászkok szemvidító látványa szegélyezte a kiégett sivatagban a dombtetőn magasló szürke kőépület felé kígyózó utakat. Nedzsd színe, a remény zöldje ékesítette a nagy tanácstermet is, s lakkcipős, fehérharisnyás, piroszubbonyos néger testőrök álltak szobormerev sorfalat kivont ezüst pallosaikkal. A delegátusokat két patkóalakú asztal mellett helyezték el, hogy rangsorvita ne zavarja meg a harmóniát. A kongresszust Ibn Szaud személyesen nyitotta meg. Titkára olvasta fel a megnyitóbeszédet. «Meghívtalak, hogy együtt tanácskozzunk Hedzsasz erkölcsi és vallási felemeléséről, hogy eleget tegyünk Isten parancsainak és kielégítsük az emberi igényeket is», — fejezte be üdvözlő szavait, majd nyomban elhagyta a tanácstermet. Ezzel is azt akarta kimutatni, hogy a kongresszusnak csak a támogatását veszi igénybe, a kormányzóhatalomban azonban nem osztozik senkivel.

A delegátusok vallási kérdésekkel, a zarándoklatokkal összefüggő problémákkal foglalkoztak. A legjelentősebb javaslat azt indítványozta, hogy a dzsidda—mekkai vasútvonalat építsék ki, a kongresszuson képviselt államok vállalnák a pénzügyi lebonyolítást s ellenszolgáltatásképpen csak a zarándoklatokból befolyó jövedelemre tartanak igényt, ami évente 700,000 angol fontot jelentene. A hatalmas összeg a következő tételekből keletkezik :

zarándokok szállítása	370,000	font
egészségügyi-vesztégzár-illetékek ..	95,000	«
útdók	66,400	«
a jávai zarándokok fejadója	129,000	«
az arafáthegyi zarándoklat teve-adója	44,300	«

A vasútkérdésben nem sikerült dönteni. A tárgyalások menetét személyi összetűzések parázs vitái zavarták meg, a szkeptikus indiai delegátusok pedig állandó ügyrendi bonyodalmakat okoztak: ki legyen a kongresszus és a bizottságok elnöke, mi legyen a tárgyalási nyelv, melyik országot hány szavazat illet meg. stb.

A kongresszuson a kalifátus kérdését úgy kerülgették, mint a forró kását s végeredményben eredménytelenül osztott szét. Csak azt állapították meg elismeréssel, hogy Ibn Szaud erős kézzel öröködik a zarándoklatok rendje fölött s megnyugvással bízták rá továbbra is a szent városok sorsát.

Ibn Szaud hedzsaszi uralmának első esztendejében, 1926-ban került sor a világháború utáni első nagyszabású zarándoklatra. Az Iszlám világközösségének bizalmi szavazata volt a zarándokok óriási tömege: 250,000 hadzsi vándorolt ebben az évben Mekkába. John St. Philby szerint egy-egy gazdag jávai zarándok ezer forintot is kiadott az élete legnagyobb élményét jelentő mekkai úton, akadtak azonban olyan dúsgazdag gumiültetvényesek is, akik 80,000 forintot költöttek.

A zarándoklat június közepére esett, megérkezett Egyiptomból a *machmal*-karaván is, amely a kairói uralkodók ősi előjoga alapján a *machmal*-oltárt és a *kisva* nevű szent szőnyeget hozza évente nagy díszkísérettel és katonai fedezettel Mekkába. Az oltárt a mekkai Kábánál megáldják, megszentelik és úgy viszik vissza Kairóba. A nehéz fekete szövetből készült, hímzett arany betűkkel Korán-versekkel díszített *kisva*-szőnyeg azonban egy évig ott marad a Kába bejáratánál, ahol minden zarándok megérinti és megtörli vele arcát. Egy év alatt elpusztul a szövet s mire az új szőnyeg megérkezik, a régít számtalan apró darabkára vágják

és szétosztogatják a zarándokok között. 1926-ban is Fuad király katonái kísérték a háromszögletű hasábalakú és csúcsos, sátorformájú vázakat, amelyeket hatszáz évvel ezelőtt küldött először Mekkába Sadsarat ad Dor egyiptomi királyné.

Trombitaharsogással közeledett a szent város felé az egyiptomi karaván, amikor a vahabita zarándokok tömegében dühös kifakadások hangzottak el a szerintük tiltott, mert zenére emlékeztető kürtszó ellen. A machmalban is bálványt láttak s amikor észrevették, hogy az egyiptomi kíséret egyik tagja dohányzik, közápor zúdult a karaván felé. Az egyiptomi parancsnok riasztó sortüzet vezényelt s ez csak még jobban felbőszítette a tömeget. Fuad király katonái most már élesen tüzeltek s a sortűz nyomán 25 halott és sebesült hevert a földön. A nedzsdi zarándokok összeröffenek, az ichvánok riadót rendeltek el. Ibn Szaud a sátrában értesült a történetekről. Lóra pattant, a helyszínre vágatott, bottal verte szét a tömeget s nekirontott az egyiptomi parancsnoknak:

— Hogy mertél lövetni? Itt én vagyok az egyetlen úr!

— Csak felséged iránti tisztelem tartott vissza attól — válaszolta sápadtan a tiszt, — hogy az egész csöcseléket megsemmisítsem.

Ibn Szaud halántékán kidagadtak az erek. Óriási önfegyelemmel, lassan, szótagolva felelte:

— Itt nem vitázom, Ez a föld szent, ti pedig vendégek vagytok...

Testőreivel őriztette a karavánt s megóvta minden további bántalmazástól. Azonban az egyiptomi kormánytól elégtételt kért. Kairó nem mutatkozott erre hajlandónak. A machmal-incidens fájó éket vert két nagy mohamedán nemzet közé. Egyiptom hosszú évekig, egészen 1937-ig nem is küldött újabb szőnyegkaravánokat.

9.

Kétévi távollét után tért vissza Ibn Szaud szülővárosába. Nedzsdben és Hedzsaszban megszervezte a közbiztonsági szolgálatot. Hihetetlen szigorral és beduin brutalitással

látott neki a munkának. Kipróbált testőreiből szervezte meg rendőrségét, feltétlen hívei, az ichvánok látták el a vidéki csendőrszolgálatot. A tevés őrzáratok azóta villámsebesen cikáznak oázisról oázisra, meglepetésszerűen bukkannak fel a legváratlanabb időpontokban s a magántulajdon elleni bűncselekményeket véresen torolják meg. Lefejezés, vagy végtagok levágása a lopás és rablás büntetése, az erkölcstelen életmódot botozás és korbácsolás üldözi. Ibn Szaud rendőrsége nem ismer kíméletet, de nincsenek kinyomozatlan esetei, elintézetlen aktái sem. És a vahabita rendőröket nem lehet megvesztegetni. Baksis és panama ismeretlen fogalmak. Két szál ichván csendőr ráncbaszed egy egész várost, féken tart egy egész járást. Magányos utasemberek is nyugodtan közlekedhetnek már olyan utakon, ahol azelőtt nagy karavánok sem érezték magukat biztonságban. A sivatagi szegénylegények kénytelenek voltak más, békésebb foglalkozás után nézni s az út szélén letett, vagy ottfelejtett batyut, poggyászt napok mulva is érintetlenül találja meg tulajdonosa. Az Egyesült Államokban bűnözési hullámot kavart fel a szesztilalom, a gangsterek és racketeerek a prohibíció nyomában járó bűnhullám gyermekei. Ibn Szaud országában nem volt szükség szesztilalmi rendőrségre, golyószórós G-emberekre. Akinél szeszesisített találtak, a fején verték szét az üveget és beletérdeltették az üvegcserepekbe. Drasztikusan büntették a házasságtörést is. A bűnös asszonyt zsákba kötötték, ráakasztották a házasságtörő férfi hátára, aztán következett a vesszőfutás: 50 fokos hőségben körbe-körbe korbácsolták a zsák súlya alatt roskadozó bűnöst, az igen sokszor nem is élte túl az ítélet végrehajtását. Az asszonyt pedig rendszerint nem látták viszont többé...

A korbács és a bárd mellett meglepően modern eszközökkel is küzd a rendőrség a bűnözés ellen. Fényképezőgépekkel, filmfelvevőkamerákkal örökítették meg az elfogott gonosztevő bűnhődésének jeleneteit. A drákói ítéletvégrehajtásokról felvett képeket országszerte közszemlére állítják ki. A dzsiddai rendőrfőnökség épülete előtt hatalmas táblán hirdetik a kiszégezett fényképek a vahabita kar-

hatalom eredményes munkáját s ezek a grand-guignolba illő képsorozatok, megcsonkított, lefejezett, halálrakorbácsolt, felakasztott, megbotozott bűnözők fényképkiállításai ott díszelnek a szaudi birodalom minden városában elriasztó példaként. A városokban egyébként mindenütt bizottságok alakultak, amelyeknek feladata az utcák tisztaságának gondozása, utak és csatornák építése, a Korán parancsainak megfelelő életmód ellenőrzése, küzdelem a tiltott luxus, a selyemruhák, aranydíszek és a mértéktelen ingyenkedés ellen. Akiről pedig kitudódik, hogy elmulasztja az előírt imádságokat, annak nevét a mecsetben nyilvánosan kipellengérezik és az illetőt súlyosan megbüntetik.

Teljesen átszervezték a zarándokok ellátását is. Ibn Szaud egyetlen rendelettel eltörölte a különböző jövedelmező kiváltságokat. Ma már senki sem szedhet adókat, illetékeket, senki sem sarcolhatja többé kényére-kedvére a kiszolgáltatott hadzsikat, akik összekuporgatott pénzüket arra fordítják, hogy a moszlim földi élet végső és legmagasabb beteljesülésében részesüljenek Mekkában. Szabályozták a szállítóeszközök díjszabását. Tevék és autobuszok megbott áron állnak a zarándokok rendelkezésére. Mekka ura gondoskodik bőséges és tiszta ivóvízről, orvosi ellátásról, kórházi ápolásról. Singapore, Sangháj, Bombay és Zanzibár gyűjtik össze a zarándokokat, francia gőzösök hozzák a marokkói, tuniszi és szaharai nomád moszlimeket, spanyol riffkabilokat, vad beni uriageleket, Tripolisz mohamedánjait, vitorlásokon jönnek az etiópiai gallák, Jemen és Aszír lakói. Dzsiddában most már szigorúan betartják az egészségügyi szabályokat, minden hajó vesztegár alá kerül, szuronyok fedezete alatt karbóllal fertőtlenítik a hajókat. A zarándoklat jövedelmét ma már nem küldi külföldi bankokba az uralkodó, hanem hasznos befektetésekre fordítja: utak, vendégfogadók, szállodák épülnek, jótékonysági intézmények létesülnek. A zarándokúton meghalt hadzsik holttesteit már nem vetik oda a Vörös-tenger cápáinak, hanem szabályos, rituális mosdatás és felöltöztetés után Hedzsasz szent földjében temetik el őket. A rend és konszolidáció a legjobb befektetés és legsúlyosabban érvelő propaganda

minden ország számára: Hedzsaszt 1927-ben százezerrel több zarándok látogatta, mint a legutolsó békeesztendőben.

Ibn Szaud fia, Fejszál trónörökös került a hedzsaszi kormányzóbizottság élére s apja 1926-ban európai tanulmányútra küldte a herceget. Az angol király Londonban a Szent Mihály-rendet nyújtotta át neki, Hollandiában a királynő látta vendégül, Párisban a köztársasági elnök csapatszemléket rendezett tiszteletére. Fejszál autókat, traktorokat, artézi kútúrógépeket rendelt, megismerkedett a modern aviatikával és rajongója lett a repülésnek.

10.

A király ma 58 éves. Ibn Szaud szívós szervezetén, hatalmas testén még nem fog az öregedés, csak a mekkai éghajlatot sínyle meg. Az esőzéseket követő füledt, bágyasztó, párás hőség elbágyasztja a sivatagban felnőtt királyt, hisz ma már nélkülözni kénytelen megszokott testmozgását is. Kevés ideje jut lovaglásra, sokat jár autón, emésztési nehézségekkel küzd, különböző gyógyszerpirulákhoz, hánytató labdacsokhöz folyamodik s a rossz emésztés következtében ismét sűrűbben jelentkeznek a hirtelen dühkitörések. Pedig az országlás gondjai egyre több idejét veszik igénybe. Minden szál az ő kezében fut össze és az arab félsziget ura napi 18 órát dolgozik.

Amikor megszervezte első minisztériumát, két feltételt szabott ahhoz, hogy valaki tárcát kapjon a kabinetben: az illetőnek jó arabnak és hívő moszlimnek kell lennie. Kitűnő emberismerettel és ösztönös megérzéssel válogatta össze minisztereit: a Konstantinápolyban nevelkedett mezopotámiai dr. Abdullah al Damluji került a kormány élére, mellette Abdullah el Fadl dzsiddai kereskedő, Hafisz Vába egyiptomi arab, Abdullah asz Szulejmán nedzsi beduin, Juszuf Jasszu észak-szíriai arab, Fuad Hamza, a libanoni drúz származású külügyminiszter, a hú és vaskezű Abdullah Ibn Dzsiluvi, mint igazságügyminiszter szerepelnek a kormányban. Egyik miniszterét különös okból kellett elbocsátania. A szíriai Mohamed en Nahasz bej fehérbőrű, piros-

poszsgás férfi volt s a vahabiták gyanakodva méregették, nézegették, nem hitték el róla, hogy tőzsgyökeres arab, állandóan inzultálták, ha az utcán megjelent, rárontottak, öklüket rázták és vadul kiáltoztak: «Te nem vagy arab, hiszen az arcod olyan, mint a majom ülepe!» A helyzet tarthatatlannak bizonyult, a fehérbőrű arab bejnek be kellett nyujtania lemondását.

A Korán és a próféta hagyománya a kormányzat iránytűje Hedzsaszban s Ibn Szaud megállapította, hogy sem az Iszlám szent könyve, sem Mohamed nem tiltják meg sehol a haladás eszközeit, a gépeket, a rádiót, a modern technika alkotásait. «A moszlimek mostanában mély álomból ébrednek — mondta a király. — Minden fegyvert meg kell ragadnunk, ami csak kínálkozik. Az ájtatosság és az alázatos engedelmesség isteni parancsai mellett szükségünk van az olyan fegyverekre is, mint a repülőgép és az autó». Valahányszor valamilyen újítást akar bevezetni, mindig kikéri előbb az ulemák tanácsát: mi a véleményük a távíró, a telefon, a rádió, az autó, vagy a repülőgép felhasználásáról? Úgyes taktikával és szívós kitartással rávezette a papságot, hogy az ügy érdekében hozzá kell járulniok a modern reformokhoz.

Megható volt az ichvánok első találkozása az autóval. Amikor Ibn Szaud elsőízben érkezett gépkocsin telepesei közé, az ichvánok első zavarukat leküzdve vizet és árpát hoztak s megkínálták a furcsa járművet. Azt teljesen rendbenvalónak tartották, hogy a sofförök vizet öntöttek a hűtőbe, csak azt nem értették sehogysem, hogy miért utasították vissza a szívesen felkínált árpát.

Lassan, megfontoltan, hónapokig tartó lépésekkel lehet csak leküzdeni a konzervatív vahabiták ellenállását. Ibn Szaud sosem feledkezik meg arról, hogy Riad, vagyis Nedzsd az igazi hazája. A Hedzsasz mindig a hódítót látja benne, valódi erőforrásait a nedzsd-i sivatagban kell keresnie. A király ezért ma is engedelmesen követi a vahabita papság utasításait. Az egyik ulema nyilvános prédikációban kifogásolta egyszer, hogy Ibn Szaud hosszú bajuszt visel, holott a próféta rövidrenyírt bajuszt hordott. Amint fülébe jutott

a dorgatórium, engedelmesen levágatta bajuszát kétmillió négyzetkilométer ura, akit ebben az időben már Anglia, Franciaország, Hollandia, Németország és a Szovjet elismert Arabia független uralkodójának.

Tíz évvel ezelőtt halt meg a király apja s ugyanebben az időben kellett megküzdnie három alvezére zendülésével. Hitlaint, Bidsad és Davis sejkek betörték az iraki területre s Ibn Szaud most már autón indul a nyomukba. Kétszáz gépkocsival keresztülszáguld a sivatagon s egymásután tönkrevieri az arab Koppányok seregeit. Ez a hadjárat is bebizonyította, hogy országát modern fegyverekkel kell felszerelnie. Mekkában magasfeszültségű villanytelepet, nagyerejű rádióleadót építtetett, a fiatal ichvánokat külföldi tanulmányútra küldi, a chelmsfordi Marconi-iskolában képezik ki a moszlim rádió-szakembereket, — Riad, Hail, Buraida, Uquair, Jubail, Tabu és Dzsidda városok rádióállomásai behálózják az országot, kiépül a távírószolgálat és a hadsereg egységeit drótnélküli Marconi-telefonautókon vezénylik. Most már sorkatonaságot, állandó hadsereget is szervezett Szaudi-Arábia. A hadseregen kívül ötezer válogatott ichvánt is modern katonai kiképzésben részesítenek, páncélautókat vásárolnak s tíz gépből álló repülőraj a szaudi légiflotta őcsésírája. Ezzel a fegyveres erővel szemben tehetetlen minden zendülő-kísérlet. A maga bőrén tapasztalhatta ezt a rifadák sejkje, akinek lázadásáról autós őrsjárat küldött rádióértesítést a királynak. Negyvennyolc óra alatt 16,000 főnyi sereg indult a rifadák ellen, a rádióon irányított osztagok bekerítették a zendülőket, a sejk öt fiával együtt elesett s egész csapatából öt ember menekült meg élve.

Más eset: Aszírbból, ahol a tétova, pipogya Hasszán Idriszi emir «uralkodik», nyugtalanító hírek érkeznek. Az emir szabadulni akar Ibn Szaud fennhatósága alól. Mielőtt azonban még észbe is kaphatna, a szaudi autós csapatok benyomulnak országába s menekülnie kell Jemenbe, Jahja imám birodalmába. Ez már nem a régi beduin harcmódor, porfellegeket kavaráó tevés vágtatásokkal, összecsapás előtti homéri szóharcokkal, válogatott vitézek párviadalával,

üvöltő kézitusákkal, színlelt megfutamodások nomád haditechnikájával és kevés vérontással. Ibn Szaud hadmozdulatai gyorsak, hatásosak, eredményesek és személytelenek, akár egy géppuska, vagy páncélautó.

Békés fejlődés évei következnek. Ibn Szaud a nyugodt országszervezés érdekében kibékül Husszein fiaival, Fejszál iraki királlyal és Abdullah transzjordániai emirrel. Az elegáns, nemes Fejszál és Ibn Szaud felismerik egymásban a szövetségest, hiszen egymásra utalt arab országoknak csak egy lehet a közös céljuk. Ibn Szaud ichván-telepítéseinek hatása alatt Bagdadban öt éves tervet dolgoznak ki 1933-ban, amely szerint 200,000 angol fontot fordítanak telepítésre és 700,000 nomádot akarnak a sivatagi homok meghódításának békés háborújába küldeni.

Ibn Szaud tudja, hogy népe tudatlan, gyanakvó és konzervatív. A király nem is hirdet káprázatos, ezredévekre szóló reformprogrammokat, hanem építő és alkotómunkával kormányozza országát. Szíriából és Egyiptomból özönlének az arab tanítók Szaudi Arábia új iskoláiba, tehetséges ifjak külföldi ösztöndíjakban részesülnek, kórházak épülnek, vándorgyógyszertárak, mozgó-klinikák járnak az országot, egy olasz vállalat elnyeri a mekka-dzsiddai vasútvonal koncesszióját, — az amerikai Standard Oil petróleumot, más vállalatok aranyat, érctelepeket kutatnak, szakemberek százával fúrják az artézi kutakat, a földmunkástelepítés teljes erővel folyik, Abbasz Hilmi egyiptomi ex-khedive lesz a főrésztvényese az új állambanknak, 1932 óta külön bélyegeket ad ki Szaudi Arábia, az ország fejlődik, Ibn Szaud tekintélye tiszteletnek örvendő világszerte, szomszédaival, — egyetlen kivétellel, — kimélyíti baráti kapcsolatait.

Egyetlen kivétellel: délen, Aszír és Jemen felől még elkeseredett ellenfelek figyelik Ibn Szaud sikereit, birodalma gyarapodását.

11.

Aszír tulajdonképpen nem egyéb keskeny vöröstengerparti földsávnál, 14,000 négyzetkilométerén 150,000 lakos

él, egyetlen szóra érdemes kikötője Geidzan, a főváros. A jelentéktelen kis ország két okból mégis előkelő szerephez jutott az elmúlt évtizedben. Az egyik ok: az uralkodóház nevét minden moszlim ismeri és tiszteli. A dinasztia alapítója Szejid Ahmed ben Idriszi 1825-ben erkölcsreformáló rendet alapított Mekkában. A szekták megszüntetésére, az Iszlám népeinek egyesítésére törekedett s félévszázaddal Abdul Vahab halála után átvette a nagy reformer politikai programját, nagyrészen valláserkölcsei tanítását is. Idriszi tanítványa volt Mohamed el Szenusszi, a mozgalom igazi megszervezője s hívei, a szenussziak a legfanatikusabb harcot vívták a múlt században Északafrikában. Rendházakat alapítottak Jementől Eritreáig, megtérítették Aszírt is, ahová Ahmed ben Idriszi hazatért meghalni. Fia, Mohamed, unokája, Ali nem annyira teológiával, mint inkább az ország kiterjesztésével törődtek, a dédunoka, Mohamed Ali ben Idriszi, a tripoliszi olasz-török háború alatt elpártolt a szultántól, elfoglalta a Geidzan kikötő- és fővárossal szemben fekvő Farszan-szigeteket. 1915-ben Anglia elismerte Aszír önállóságát, 1919-ben Lawrence ezredes hivatalosan is átadta a világháborús fegyvertárnak Hodeida és Loheia kikötőket, az ántánt hálájának kézzelfogható jeleként. A déli szomszéd, a jemeni Jahja imám, nem nézte jó szemmel a kis emírség térhódításait s amikor Ibn Szaud kiterjesztette fennhatóságát Aszírra, örökségképpen átvállalta a feszült viszonyt a jemeni imámmal is.

A másik ok, amely fontossá teszi Aszírt, megint egyszer a petróleum. A Farszan-szigeteken buggyant fel a kincses kőolaj. A kiaknázás jogát még a szaudi uralom előtt Crawford őrnagy szerezte meg az Asiatic Oil számára, Mr. Cooper, a konkurrencia ügynöke azonban négy Fiat-kocsit ajándékozott Jahja imámnak s erre ez szívesen adott engedélyt az Anglo Saxon Oil Companynak, hogy fúrótoronyait felállítsa az értékes szigeteken. Petróleumon kívül kősótelepei vannak Aszírnak s néger rabszolgák sólúgtól fekélyes bőrrel bányásszák a fontos ásványt. Japán gőzösök, arab vitorlások szállítják át az értékes rakományt a sószegevény Afrikába. A petróleum-társaságok és sóexportja révén tehát

nem megvetendő rendszeres állami bevételekkel rendelkezett Aszír s amikor Ibn Szaud protektorátusa alá került, a király nemcsak gazdasági szempontból értékes tartományt szerzett meg, hanem elnyerte az Afrikában, Francia-Marokkóban és Olasz-Tripoliszban még mindig nagy befolyású szenussziak jóindulatú támogatását is, amellyel a nagy Szenusszi utódai a nagy vahabita uralkodót elismerték.

A szomszédos és eddig oly sokszor emlegetett Jemen egyike a legtitokzatosabb, legkevésbé ismert országoknak. Az ókor Jement nevezte Arábia Felix-nek, boldog Arábiának, az arabok *al chadra*-nak, a zöldelőnek nevezik. A görög Agatharchidosz klasszikus leíró földrajzában költői lendülettel írja le Jement, «ahol minden megterem, ami az élet kényelméhez tartozik, megszámlálhatatlan sokaságú nyájak és gulyák legelnek dús mezőkön, az egész ország fölött illatfelhő lebeg, balzsam, tömjén és mirrha bódító kábulata árasztja el az utas szívét». Jemen ősi kultúrája még ma is feltárássra vár. Délarábiában már az Iszlám előtti időkben hatalmas, virágzó birodalmak létesültek, amelyek élénk kereskedelmi és kulturális összeköttetésben állottak Indiával. Hogy Jemen fővárosában, Szánaban 15—16 emeletes felhőkarcolók állnak, azt csak alig három-négy év óta tudjuk s az emberiség kultúrtörténetének még sok meglepő, új adatát rejti magában ez az ország, amelyet főpap-uralkodók, az egyházi és világi hatalmat kezükben egyesítő imámok kormányoznak.

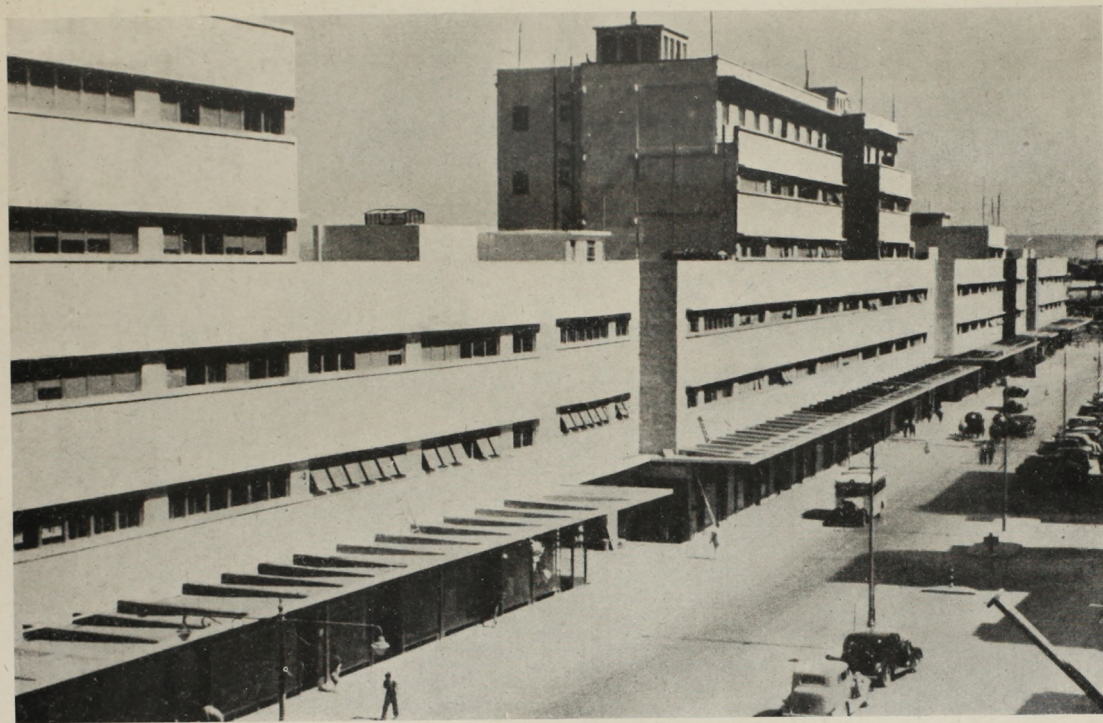
Jemen földrajzi fekvése csiklandósan kényes valamennyi gyarmatosító nagyhatalom számára. Törökország uralkodói 1870-től 1911-ig állandó harcban álltak a mindenkor imámokkal, de ezek mindenkor meg tudták védelmezni országuk függetlenségét. Anglia szemében Jemen nem más, mint Aden koronagyarmat gazdasági és stratégiai hadtápterülete, nem közömbös tehát, hogy az indiai hajóút fontos őrhelyének, a Bab el Mandebnek, a könnyek kapujának «Hinterlandjában» ki az úr. A franciák Jemennel szemközt, a Vörös-tenger túlsó partján Dzsibutiból, az Északafrikában megtelepedett olaszok Eritreából figyelték az imámok földjét, így az a legkülönbözőbb érdekszférák metszéspontjába került.

A jelenlegi uralkodó, teljes nevén Mohamed Jahja Hamid ad Din Motavvakil Ibn Ahmed ad Din Mohamed Manszur 1876-ban született s mint a szejidita siiták szek-tájának főnöke, 1904-ben lépett az «arab Svájc» trónjára. A világháború után került bele országa a világpolitika roba-jos iramú sodrába, amikor a fasiszta Olaszország ügynökei erőteljes befolyást biztosítottak Jemenben Itáliának. Az 1926 szeptember 2-án kötött római szerződés elismerte Jahja imám szuverénitását. Olasz mérnökök, orvosok, tudó-sok, műszaki tanácsadók, katonai kiképzők szivárogtak Jemenbe. Az angol titkos szolgálat árgus szemekkel figyelte a fejleményeket, de az olasz úttörők munkáját mégsem az angolok nehezítették meg, hanem maga Jahja imám. A feje-delem kétségbeejtő és elcsüggesztő nyugalommal hallgatta meg olasz tanácsadóit, akiknek szava falrahányt borsó maradt. Az imám a *taszvirral* foglalkozott, titkos tudomá-nyokban mesterkedett mágusai és csillagjósai körében, vagy pedig kékturbános főuraival versenyezve költeményeket írt és szavalt. A hadseregfejlesztésre szánt összegeket vissza-tartotta, török vezérkari főnökének havi négy angol font «tiszteletdíjat» fizetett, zsugori kapzsiságában az olasz pilótakiképzők fizetését is egyre jobban megnyirbálta, a pilótanövendékeknek havi húsz pengő értékű zsoldot fize-tett, úgyhogy mikor az angolok Aden biztonsága érdeké-ben nyomást kezdtek gyakorolni Jahjára, az olaszok könnyű szívvel mondtak búcsút Jemennek. Az olasz-jemeni titkos szerződés azonban változatlanul fennáll azóta is, hogy az olasz szakemberek és kiképzőtisztek elhagyták az imám országát.

1934-ben, amikor Európa megint egyszer a «könyöké-vel súrolta a háborút», Jahja imám megszállta a vitás Aszír tartományt. De számításaiiba súlyos taktikai hiba csúszott bele, Olaszország már Abesszínia felé fordította figyelmét és nem állhatott délarábiai szövetségese rendelkezésére. Ibn Szaud pedig, mint közvetlenül érintett és érdekelt fél, diplo-máciai úton készítette elő következő lépéseit és meghök-kentően nyugodt fellépésével szabad kezét biztosított magá-nak. Először meghallgatta az erőszakoltan megszerkesztett

«vádat». Jahja imám szerint a vahabiták szándékosan felgyújtották az «Asia» nevű gőzöst, amikor a hajó 1500 jemeni zarándokkal, az imámi uralkodócsalád több tagjával és 300,000 Mária Terézia-tallérral a fedélzetén Dzsidda előtt horgonyzott. Ez a barátságtalan gesztus kényszerítette Jemen kormányát a represszáliákra. Helyes, gondolta Ibn Szaud és «zöld könyvet» adatott ki külügyminisztériumával. A Nedzsd színeiben tartott okmánygyűjtemény röviden végzett a váddal: a hajótűz valóban megtörtént, de — 1930 május 21-én, vagyis négy évvel előbb. Miért csak ilyen későn buzdult fel Jemen megtorlásokért lihegő nemzeti önérzete? Azonkívül — s ezt igen finoman, a sorok között sejteti a zöld könyv — a szaudi titkos szolgálatnak éppen a hajókatasztrófát megelőző napon bizonyos levélváltás jutott a kezébe, amely fasiszta ügynökök és jemeni hatóságok között bonyolódott le, az eredeti okmányok rendelkezésre állanak, vajjon kíváncsún tartják-e Jemenben a levél-szövegek közzétételét. Ibn Szaud a maga részéről békét akar, de hát, ha az imám, ez a «második Abdul Hamid» fegyveres csapatokkal beront Aszírba, a szaudi protektorátus alatt álló területre, akkor Hedzsasz és Nedzsd királyának nemcsak joga, hanem kötelessége is, hogy megleckéztesse a határsértő támadót. A zöld könyv kettőt ütött egy csapással: a moszlim világot értesítette arról, hogy Jahja imámot titokzatos szálak fűzik egy nem-moszlim országhoz, az európai hatalmakhoz pedig a fölényesen gúnyos hang szólt, szinte parodizálta azoknak a jegyzékeknek a szövegét, amelyeket azelőtt európai követek intéztek arab uralkodókhoz. (Ti repülőbombával válaszoltok, ha törzseim átlépik a határokat. Rendben van, megtanultam, megjegyeztem, hogy ezt nem szabad. De ugy-e, most, amikor az én területre tört be az ellenség, akkor én is válaszolhatok...?)

«Európai» választ küldött, amikor a diplomáciai előjátékkal előkészítette a talajt: Fejszál herceg 800 autón vezette a szaudi expedíciós sereget Aszírba. Hiába volt Jemennek 30,000 katonája, hiába vezették török vezérkari tisztek a hadműveleteket, hiába építettek ágyúgyárat az olaszok Szána közelében, Ibn Szaud serege úgy nyomult

Modern utcásor Tel-Avivban.

I. Gházi iraki király.

Abdullah transzjordániai emir.

A felrobbant «pipe-line»,

Zavargások Palesztinában,

előre, mint vajban a kés. Ellenállhatatlan erővel kergette maga előtt az imám ezredeit, rövidesen már az egész *tehama*, az ország parti sávja kezébe került s a szaudi csapatok a jemeni fensík szélén táboroztak. A háborúnak ebben a szakaszában angol, francia és olasz cirkálók bukkantak fel Hodeida kikötője előtt. Ibn Szaud előzékeny levelet intézett a hadihajók parancsnokaihoz s közölte velük, hogy semmilyen okuk nincsen aggodalomra, európai államok polgárainak nyoma sincs errefelé, nem is érhet tehát semmiféle bántódás európaiakat a hadműveletek során. Mindössze két *független* mohamedán állam között kitört konfliktus elintézéséről van szó, a parancsnok urak tehát ne tartsanak attól, hogy esetleg be kellene avatkozniuk az események irányításába. Elintézi ezt majd egymás között a két szuverén moszlim ország. Ha az urakat érdeklik a fejlemények, parancsoljanak csak szemlélődni, — persze, jogaik is csak a kibic jogai — legalkalmasabban a hárommérföldes felségzónán kívül figyelhetik a színjátékot...

A parancsnokok orra megnyúlt, a cirkálók visszahúzódtak a nyílt tengerre, rádiógrammok cikáztak London, Páris és Róma felé, kattogott a válasz a Morse-készülék billentyűje alatt: nincs mód a beavatkozásra! Ibn Szaud előzékeny levelébe nem lehet belekötni.

Ezalatt halálraszánt vahabiták kézigránátos rohamosztagai tankokkal nyomultak előre az ellenség országába. Rakétajelzések és a hegycsúcsokról felszálló füstoszlopok vitték a híreket az imámnak, a lakosság menekült, elhagyta falvait, sziklaszakadékokba vonult. A hódító vahabiták ügyes szimattal kinyomozták a legfurfangosabban elrejtett élelmiszereket is. Külön trükkje volt a jemeni népnek, hogy kettesével ásta el a tevetetjet, turót, vaját tartalmazó bőrtömlőket a homokban. A felső tömlő romlott élelmiszert tartalmazott, az alsó ép, ehető holmit. Amint az első ichván-önkéntes felfedezte az első ilyen rejtekhelyet, rádión értesítették az expedíciós sereg valamennyi autós osztagát s a megszálló csapatok jóízűen falták fel az elásott élelmiszereket. A felső tevehőrtömlőket szépen gondosan visszarakták a rejtekhelyre és újra elföldelték a homokba.

Ibn Szaud nem akarta elfoglalni Jement. Csak Aszírt szerezte vissza. Egy ideig nyugtalanította még az imámot a határszéli páncélautós portyázásokkal, de amikor Jahja ellenállása megtört, Arábia nagy királya bölcs önmérséklettel könnyű békefeltételeket szabott. Még 1934-ben megkötötték a taifi békét s ebben az imám örök időkre lemondott Aszírról, Ibn Szaud viszont elismerte Jemen függetlenségét. Azonban a békeszerződésnek nem ez a legfontosabb pontja, Ibn Szaud messzebbmenő, magasabb célokat szorgált, amikor motorizált beduinjait az imám ellen küldte. A békeszerződésben a két arab uralkodó egyúttal «mohamedán barátsági és arab testvériségi» egyezményt kötött s az egyezmény kimondta, hogy «a jövőben mindkét állam népe egységes nemzetnek tekinti magát s igéri, hogy ennek az egységes nemzetnek jólétéről, békéjéről és nyugalmáról gondoskodik».

«Az arab nemzet békéje» lebegett Ibn Szaud előtt, amikor bekövetkezett az abesszín konfliktus. Még jóval a Duce hatalmas riadója, a grandiózus fasiszta adunata előtt, abesszín küldöttség jelent meg Arábia királyánál Hailé Szelasszi négus szövetségi ajánlatával. A «királyok királya» színes frontot tervezett Európa ellen, Tokiótól Tangerig dolgoztak ügynökei. Ibn Szaudtól kosarat kaptak s Addisz-Abeba színes egységfront-álma ezzel szertefoszlott. Mekka és Riad urát nem szédítették meg a külföldi propaganda fata morgánái, egyetlen szempontot ismert: arab népe érdekét.

1935-ben, amikor Badoglio elfoglalta Abesszíniát és megszületett az olasz-afrikai császárság, Ibn Szaud Londonba küldte fiát V. Györgyhöz s a Silver Jubilee ünnepségei közepette csendben és feltűnés nélkül megújította régi szerződését az angolokkal. Minden kívánsága teljesült, csak Akaba és Maan visszaadásáról kellett lemondania: ott Anglia az indiai légiút bázisait építette ki magának.

Ugyanebben az évben mégegyszer fellobbant a gyűlölet Jemen ellen. A zarándoklat havában az áldozatok bemutatását követő napon merényletet követtek el Ibn Szaud ellen. A király éppen a hadzs befejező hét körjáratát róttá,

amikor a negyedik körnél négy férfi törrel rárontott. Ibn Szaud balszemére nem jól lát, szerencsére jobbról jött a támadás. Allah akbar! — kiáltották a merénylők, török villantak, Szaud trónörökös atyja elé ugrott, testével fogta fel a csapásokat, homlokán és vállán megsebesült. A következő pillanatban megdőrdült a testőrök revolversortúze s a négy merénylő holtan rogyott össze. A király nem vesztette el hidegvérét, nyugodtan a Zem-zem forráshoz ment, megmosdott vizében és folytatta zarándokútját.

Kiderült, hogy a merénylők jemeni zarándokok voltak s Aszír elvesztését akarták megbosszulni. Alig ültek el a merénylet izgalmának hullámai, újra szenzációs esemény színhelye lett Szaudija királyság. 1935 júliusában Austen Chamberlain fiát, aki világjáró turistaként jött az országba, elfogták és tíz napon keresztül egész Anglia figyelme az arab félsziget felé fordult. Túlbugzó törzsek egyéni akciója volt a fiatal Chamberlain foglyulejtése: Hadramaut, Mascát, Oman és a Kalózpárt fejében akarták csak szabadon engedni, hogy az új területeket királyuk lába elé rakják. Ibn Szaud kiszabadította a globetrottert, aki ép bőrrel és bántalom nélkül úszta meg a kalandot. A király tudta, hogy nincs szükség ilyen romantikus csínyekre, hiszen Abdul Vahab tiszta tanai diadalmasan terjednek, Ibn Szaud hatalma ma már kisugárzik az egész félszigetre s már csak idő kérdése, mikor érik meg a helyzet annyira, hogy a ma még angol protektorátus alatt álló kis szultánságokat, parti földsávokat is bekebelezheti Allah «harmadik birodalmába.»

Szaudija szövetségi politikájának jelentős állomása az Irakkal kötött barátsági szerződés, amelynek kézzel fogható eredményeként elkészült Bagdad és Mekka között az új autópút. Azelőtt egy teljes hónapig tartott az utazás Harun al Rasid városából a próféta szent szülővárosába, most három nap alatt teszik meg az utat a zarándokok, kényelmes, biztonságos autobuszokon. Dzsidda és Mekka között ma már 2000 autó bonyolítja le a forgalmat, az ország többi részén még 1500 autó fut s az üres benzintartály ma már mindennapos látvány a legsivárabb sivatagok mélyén is, úgy hozzátartozik az arab puszta képé-

hez, mint a pálma és a homok. Vizeshordónak, bőröndnek, pecsenyesütőnek használják az alkalmas holmit Arábiaszerte, laposra kalapálva, a háztetőket fedik be, zsindely helyett a hasznos bádageszközzel.

A modern élet lassan, de biztosan bevonult Ibn Szaud birodalmába. A rádiót eleinte a sátán művének tartották, utóbb mégis meghódította az országot, különösen, amióta a király ügyes lélektani fogással Korán-szövegeket olvasztatott fel a mikrofonok előtt. Ha egy efféle titokzatos szerzőszám ilyen híven tudja visszaadni a szent szavakat, akkor az csak Allahnak tetsző dolog lehet s így a bizalmatlanság végképp eloszlott. A közös imádságoknál Standard- és Phillips-megafónok vették át a kikiáltók szerepét s a hívők seregét ezek értesítik a rituálé mozzanatairól.

Megvetették az alapját a közoktatásügynek. Szaudi Arabiában ma a hároméves elemi iskolai tantervben olvasáson, számtanon, nyelvtanon és vallásjogon kívül a próféta élettörténetét tanítják és Korán-gyakorlatokat tartanak. A középiskola négy évig tart, a diákok teológiát, vallásjogot, rajzot, számtant, földrajzt, egészségtant, természetrajzt, szónoklattant tanulnak, Korán-magyarázatokat, valamint prófétai hagyományokat hallgatnak.

Az élet azonban ma is szigorú és zordon. 1939-ben, amikor autók ezreit hajszojják arab soffőrök, éppoly kegyetlenül kihasználva a motort, mint egykor a tevét, amikor a dzsiddai várfal tövében akkora halomban tornyosulnak a kiselejtezett ócska kocsik százai, hogy az még egy amerikai middle-westi városka autótemetőjének is becsületére válna, még ma is tilos a kávé, a szeszesital és dohányzás, tilos a tánc, a dal, a zeneszó. Mekkában ma már megalakult a hedzsaszi Aero Club, de a pilótaigazolványos vahabiták nem nyelik le még a nyálukat sem ramadan böjthónapban, a rádióleadók mérnökei nem kártyáznak, nem játszanak ostáblán sem, csak a sakkozást tartják megengedhetőnek, — az arabiai királyság minisztertanácsa kábelén érintkezik Kairóval és Londonnal, de a miniszterek nem viselnek selyemburnuszt, bársonyköpenyt, finom gyolcsból készült alsóruhát, öltönyük csak a legegyszerűbb anyagból készülhet,

mert így rendelik ezt a vahabita parancsolatok. A zárándokok százezreit modern szállodákban, vendégfogadókban, kórházakban látják el, de tilos minden babonás bálványimádás, — a «szent sirok» felett lebontották a kupolákat és kiirtottak minden barokk miszticizmust. Mekkában két újság jelenik meg, az «Umm el Kura» (A Városok Anyja: Mekka) és a «Szaút ul Hedzsasz» (Hedzsasz Kapuja), amelyeknek nyomdászai egyszer már sztrájkba is léptek, hogy kiharcolják húszpengős hetibérük felemelését s a két hivatalos kormánylap nem is jelent meg a sztrájk miatt a szokott pénteki napon. A kormány modern palacktöltő, sterilizáló és csomagoló készülékeket állíttatott fel Mekkában a Zemzem forrás szent vizének palackozására és szétküldésére. A vizet, amelynek az igazhívők csodatévő hatást tulajdonítanak, évszázadokon át tömlőkben, bőrpalackokban és cserépedényekben szállították a jámbor zárándokok az egész mohamedán világnak, ezentúl már úgy kerül forgalomba, mint az európai ásványvizek.

Szauidija patriarkális királyság, a totalitás elve az uralkodó személyében érvényesül, de a király ugyanakkor a nép atyja és a vallási törvények végrehajtója. Népszabadság, népszuverénitás és parlamentarizmus azonban éppoly regényes anakronizmus és idegen fogalom Szaudi Arábiában, mint ma már oly sok helyen, közelebbi világrészekben, fiatal nemzedékek szemében . . .

Ibn Szaud ma már nemcsak elismert, hanem történelmi jelentőségű személyisége a Közel-Keletnek, nagy diplomáciai távlatokban gondolkozik, vahabita uralkodói asztalánál előkelő hitetleneket láthat vendégül anélkül, hogy tekintélye csorbát szenvedne népe szemében. Ibn Szaud szertartásos, ünnepi fogadtatásban részesítette Alice angol királyi hercegnőt és férjét, Athlone earl-jét. Az angol főrend Mary özvegy királyné fivére, Alice hercegnő pedig néhai V. György király unokahúga. 1938 február 27-én került sor az eddig példa nélkül álló esetre: a vahabiták királya életében először étkezett egy asztalnál egy nővel. A harmincöt meghívott vendég között ott foglalt helyet a király oldalán Alice hercegnő s mialatt a tíz hizlalt birkát és zsenge bárányt

elfogyasztották, Ibn Szaud az ő szokott színes, eleven modorában elmondta a modern ezeregyéjszaka arábiai tündérmeséjét: hogyan indult el a trón felé vezető úton egy kis arab sejk hét bajtársával...

12.

Ibn Szaud vitathatatlanul vezetője ma a vallási és nemzeti újjászületését átélő arab népnek, Mohamed próféta óta legnagyobb alakja az arab történelemnek, vezér, akit történelmi feladattal bízott meg a végzet s aki feladatát férfimunkával el is végezte.

Befejezésül álljanak itt Ibn Szaud szavai, amelyeket dr. Germanus Gyulához intézett, amikor kihallgatáson fogadta az első magyar zarándokot:

«Nem zárkózom el az európai civilizáció elől, de úgy alkalmazom, ahogy az Arábiának, az arab léleknek és Isten akarátának megfelel. Az én népem a pusztában született. A puszta tele van babonás félelemmel és rémekkel. Szere-tettel, de erős, öntudatos kézzel kell népemet vezérelni, mint ahogyan a karavánt vezetik a sivatagon át. Isten akarata szerint kell nevelni. A vallás adja meg nekünk azt az erkölcsi erőt, amely az embert az állati lét mélyéből a magasba emeli.

Vallástalan emberek fölött nem lehet uralkodni, mert ez maga a megtestesült lázadás a természet törvényei ellen. Gépeket hozatok Európából, de a vallástalanságból nem kérek. A moszlim népeknek fel kell ébredniök hosszú álmukból. Fegyverekre van szükségük, de a legerősebb fegyver az Istenben való hit, az isteni törvénynek való alázatos engedelmesség. Ez a törvény nem ismer különbséget ember és ember között, nyelv és nyelv, faj és faj között. A gyűlölet nem származott Istentől. A gyűlölettel telített Európa saját fegyvereivel fogja magát elpusztítani.»

Félhold, vagy Dávid csillaga?

1.

Ezerkilencszázharmincyolc évvel ezelőtt három napkeleti bölc s király poroszkált a betlehemi istálló felé, amely fölött ott ragyogott a csillag. Ezerkilencszázharmincyolc évvel Jézus születése után rádiós páncélkocsik dörömbölnek az egyetlen palesztinai aszfalt-autóúton, skót fiúk vére festi vörösre a Golgota hegyének szikláit, dinamit dörren a nyílt sivatag felől, burnuszos arabok szökkennek a magas tevenyeregbe az olajvezeték felrobbantása után, pokolgépes zsidó terroristák lopakodnak házak felé, amelyeket a félhold díszít, földalatti rejtekhelyeken gyülekeznek, boltozatos pincékben tanácskoznak a két szembenálló fél végrehajtóbizottságai, a cionisták éppúgy, mint az arab szabadságharcosok. Az angol főbiztos palotájában pedig vezérkari térképen állítják össze a rádiós autók, motorbiciklis katonafutárok és zizegő fontbankjegyekkel megvásárolt kémek jelentései alapján a lángban álló ország belső hadállásait. Mert vér és tűz, gyűlölet és gyilkosság földje lett az ország, ahol egykor égi angyalsereg dalolta: «Békesség a földön...»

Jeruzsálemtől délre fordulunk az autóval, amelynek hűtőjén nem a szokásos kicsiny zászlócska, hanem méteres angol lobogó leng. Enélkül ugyanis az arabok zsidónak, a zsidók arabnak nézhetnének s mindkét esetben könnyen kaphat a kocsi egy arasznyi ekrazitrudacskát a kerekek alá. Az angol lobogó védelme alatt ekrazit helyett csak az arabok gyűlölködő átkai felől lehet biztos az utas, amíg a macskaugrásnyi, mérföldes utat megteszi Beithlamig, a «Kenyer Házáig», a Biblia Betlehemjéig.

Sűrű mimóزابokrok a hebroni országút két oldalán. Pálmacsoportok a violaszín sziklák között. Kiváló komi-

tácsi-terep. Nem is ritkaság, hogy rápuskázzanak a természetadta fedezékekből az autobuszokra. A buszokat viszont páncélozták, mint a csatahajókat s az ablakok helyén lecsappantható acélredőny van. Inkább ne jöjjön be friss levegő sem, mint hogy berepüljön az arab mesterlövészek néhány dum-dum-darazsa. Nem öröm ma Palesztinában autobusz-soffőrnek lenni. Az egész ország, minden város, nemzetiségi zónákra oszlik. Arab népszigeteken csak teljes gázzal száguldhathat keresztül zsidó autobuszvállalat kocsija és viszont. A busz sebességéről látja-hallja már az ember, hogy «ellenséges» járat kocsija közeledik-e?

Különös torony az út mentén. Petróleumkútra emlékeztet. Hevenyészett gerendákból rótták össze zsidó telepesek, akik fegyveres őrszolgálatra vállalkoztak és a mellvédes, lőréses, barrikádfalas őrtorony tetejéről figyelik, mikor és hol csap fel a gerillaharc újabb tűzcsóvjára.

Szólók és olajfák közé érünk. Puskás civilek itt is. Zsidó önkéntesek őrzik a kerteket. Az arabok ugyanis fejszével és petróleummal pusztítják az ültetvényeket. Vakító fehér házkockák. Ez már Betlehem. A főúton, a Szent József apácanevelőintézet előtt angol járőr-autó. A tetején Lewis-gépágyú ásítzik. A szálás Tommyk acélsisakban, kézigránátosan alkudoznak utcai limonádé- és rózsafüzérárusokkal.

Sietünk a híres hármass kolostor hűs árkádjai alá. Szerzetes vezet a földalatti bazilikába, az Űr születési barlangjához. Vöröscsíkos fehérmárványon kong a lépés, súlyos selyemfüggöny lebben, aztán felragyog az oltár tizennégyágú ezüst csillaga és az írás: «Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est». Itt született...

A sziklába vágott lépcsőn piszkos papírrongyok. Röplapok hevernek még itt is. A tolmács kibetűzi a cédulákat: ezúttal a PLDC ócsárolja a MOPSZI-t. Az előbbi, a Palestine Land Development Company, a telepítési és földosztási szerv, az utóbbi a Miphleget Poalim Socialistim Ivriim, a moszkvai irányt követő zsidó kommunisták alakulata.

Újra Moab tartomány holdkrátterszerű hegyei közt siet a kocsi, amikor lándzsás, kurd vállrojtos, vörösöves csendőr igazoltat. Még háromszor állítják meg a kocsit hazáig.

Paritásosan : sisakos angol, fezes zsidó és fejkendő arab rendőrök.

A Hotel St. John terraszkertjén emlegetik a legújabb véres statisztikákat. 1936-ban január 1-től december 31-ig 410 politikai gyilkosságot követtek el, 113 ítéletet hoztak a bíróságok, az első kivégzés november végén történt, amikor az agg Esz Szaadi sejket akasztották fel. Hol vagyunk már ettől, eltörpülnek a számok, hiszen 1938 júliusban, csak ebben az egyetlenegy hónapban, 220 halottja volt a palesztinai polgárháborúnak.

1937 telén hirdették ki az ostromállapotot s az angolok azóta a régi «török módszerrel», egész falvak kollektív megbüntetésével, házak felrobbantásával rendszabályozzák a lázongó arabokat. Aki hajlékot ad gerilláknak, börtönbe kerül, aki segédkezet nyújt nekik, annak levegőbe röpítik a házat. Egy arabnál fegyvert és tőltényövet találnak : életfogytiglani fegyházra ítélik. Egy másiknál öt Mauser-tőltényt lel a motozó rendőr : ötévi börtön a büntetés. Aki vért ont, halállal lakol, de a halálraítelt arabok Koránnal a kezükben, Mohamed szent verseit deklamálva mennek a bitófa alá.

Ezek a pillanatképek jellemzik a mai Palesztinát.

Még néhány legújabb adat! A brit hadbíróság működésének eddigi 14 hónapja alatt, 1937 decembertől 1939 januárig összesen 263 bűnügyet tárgyalt és 344 vádlott felett ítélezett. A vádlottak közül ötvenötöt halálra, huszonhármat életfogytiglani fegyházra, százegyét összesen 450 évi börtönre ítélt, 119 vádlottat felmentettek. 46 esetben próbaidőre feltételelesen szabadlábra helyezték a vádlottat.

Az 1938-as esztendő hivatalos veszteséglistája pedig a következő: a zavargások során meghalt 1635 arab, 292 zsidó, 70 angol, megsebesült 837 arab, 649 zsidó és 234 angol.

2.

Hogyan született és keletkezett ez a különös államalakulat?

A választ a cionista törekvések dióhéjba foglalt tör-

ténete adja meg. A világ zsidósága a «szétszórátás» kétezer éve alatt állandóan nemzeti állam alapítására törekedett s a kiszemelt otthon az őshaza, Palesztina volt. Három évszám három mérföldkövet jelent a cionizmus krónikájában: 1897 augusztus 29—31. között Baselben tanácskozott a budapesti születésű Herzl Tivadar elnöklete alatt az első cionista világkongresszus, kitűzte célját: közjogilag biztosított nemzeti otthont teremteni a világszerte szétszórt 15 millió zsidó számára s a cionisták rövidesen 45 államban alakították meg szervezeteiket. Húsz évvel később, 1917 november 2-án Arthur James Balfour brit külügyminiszter megírta híres levelét lord Rotschildhoz újabb húsz esztendő múlva, 1937 augusztus 2-án a XX. cionista világkongresszus a Peel-jelentést, Palesztina felosztásának tervét tárgyalta.

A híres Balfour-deklaráció kijelentette, hogy

«Öfelsége kormánya a zsidó nép részére Palesztinában létesítendő nemzeti otthon iránt jóakarattal viseltetik s a legnagyobb erőfeszítéssel azon lesz, hogy megkönnyítse ennek a célnak az elérését, amelynél azonban tisztában kell lenni azzal, hogy semmi olyan nem tehető, ami a nem-zsidó közösségeket Palesztinában és a zsidók jogállását bármely más országban csorbíthatná.»

A deklaráció szövegét a közzététel előtt Wilson elnök helyeslően tudomásul vette, 1918 február 14-én a francia, 1918 május 9-én pedig az olasz kormány nyilvánosan jóváhagyta. Hiába deputációztak az arab küldöttségek Londonban és Párisban, Genfben és Kairóban, a háború alatti ígéretekből nem lett semmi. Lawrence ezredes lelkében végzetes meghasonlásra vezettek a szolgálati kötelesség és a Fejszál emir iránt érzett barátság homlokegyenest ellentétes parancsolatai, a világháborús arab szövetségest kitessékelték az egykor könnyen odaigért Palesztinából és Szíriából. A párisi békekonferencia legfelsőbb tanácsa 1919 május 30-án elhatározta, hogy «az egykori arab tartományokat elszakítja a török birodalomtól». Egy hónappal

később június 28-án, megszületett a népszövetségi alapotörvény, amelynek 22. §-a előírta, hogy az elszakítandó területek lakosságát meg kell hallgatni: melyik állam mandátumkormányzása alá akar kerülni? Az arabok az Északamerikai Egyesült Államokat, a zsidók Angliát választották s a kisebbség győzött. Az 1920 április 25-iki sanremoi konferencián Anglia elnyerte a mandátumot Mezopotámia és Palesztina kormányzására. A békeszerződések kártyavára azonban még mindig nem volt teljes. A zárókö még csak most következett, az 1920 augusztus 20-iki sévresi békeokmány 94. szakasza önálló államnak nyilvánította Palesztinát, amely «csak addig marad függő helyzetben, amíg belpolitikai fejlődése önálló kormányzásra alkalmassá nem teszi». Az ántánt hatalmasságai, az utódállamok államfői, Masaryk elnök, Péter és Sándor szerb királyok éppúgy pártfogolták a cionista térhódítást a multban, mint a jelenben a franciák közül Leon Blum, vagy az angol Balfour, Melchett és Peel lordok.

A nagy békemű elkészült és megvetette az alapját az évtizedes békétlenségnek. Palesztina volt az egyetlen közkeleti ország, amely minden reményében csalatkozott: a zsidók néhány év alatt észbekaptak, hogy Anglia csak az önálló Palesztina ügyét viseli szíven, a zsidó nemzeti állam már nem fontos többé, az arabok viszont nem elégedtek meg azzal, hogy az eredetileg palesztinai területből lehasították Transzjordániát és új arab ütközőállamcskát létesítettek, a fejlődő arab nemzeti érzés nem tudott belenyugodni az 1922. évi angol Fehér Könyv megállapításaiba sem, amelyek pedig már csak azt kívánták az araboktól: ismerjék el, hogy a zsidók nem megtúrt elemként, hanem saját jogon vándorolnak be Palesztinába. Az ébredő Iszlám megkezdte évtizedes mérkőzését Izrael új honfoglalóival s a két párbajozó fél fölött ott örködött a vezető-segéd, Anglia, amelynek buzgóságát ezúttal nem a szokott «világrendőrségi» szerep, hanem inkább az indiai út védelme és a petróleumvezeték biztonsága magyarázta meg.

3.

Az első települést 1878-ban létesítette Jaffa mellett egy franciaországi zsidó farmer, példáját elsősorban oroszországi emigránsok követték. A lassan beszívárgott zsidó lakosság azonban a cionista akció támogatása mellett is csak százezres létszámot ért el a világháború kitöréséig. A háború alatt betegségek és járványok tizedelték a zsidóságot, száma 60,000-re csappant meg és csak 1931-ben érte el ismét a 175,000-es lélekszámot. A fokozott higiéné, a védőoltások, a járványellenes küzdelem, a magasabb munkabérek kedvezően befolyásolták az arabok szaporodási arányszámát is s a palesztinai arabság születési rekordot ért el a világháborús utódállamok között 1000 lélekre eső 28 születésével. A zsidók csak bevándorlás útján tudtak versenyre kelni a szapora, sokgyermekes arab többséggel. 1930-ig átlagban 7000 zsidó vándorolt be évente, a következő években így alakult a helyzet:

1932-ben	9,500
1933-ban	32,000
1934-ben	42,000
1935-ben	65,000

bevándorló érkezett a palesztinai kikötőbe. Nagyrészt németországi zsidó családok, amelyek a nemzeti szocializmus hatalomrajutása után évről-évre fokozódó mértékben telepedtek meg az új őshazában. Ezekben az esztendőekben a zsidóság százalékos arányszáma 16-ról 30 %-ra emelkedett, a szín-zsidó Tel Aviv 140,000 főnyi lakosságot ért el, Jeruzsálem és Haifa 100,000-es lakosságában a zsidók többségre tettek szert, 150 «százpercentes» zsidó község alakult, a kollektív települések éppen a legértékesebb termőföldeket foglalták el s az arabok kezdeti szkeptikus nyugalma egyre fokozódó izgalom váltotta fel. Nem külföldi ügynökök, vagy legalábbis nem csak «bizonyos külhatalmak titkos szolgálatának» hatására lobbant fel egyre sűrűbben és egyre vérsztjósóbban az elégtelenség. 1920-tól 1929-ig nyolc nagyobb zendülést vertek le az angolok, 1929-ben a jeru-

zsálemi, hebroni és szafedi zavargások során már 135 zsidót öltek meg, a hitlerizmus győzelmét követő 150,000 főnyi német emigráns-roham már egyenesen megdöbbenetette az arabok vezetőit. Még komolyabbra fordult a helyzet 1935-ben, amikor 62,000 bevándorló érkezett Németországból. Ebben az évben adta ki a jelszót Ben Gorion zsidó munkászervező: «Ötmillió zsidót Palesztinának!» Jabotinski Vladimir, a neocionisták vezére pedig tízéves tervet dolgozott ki, hogy másfél millió európai zsidóval népesítse be a Jordán folyam partjait.

Ezekben az esztendőekben soha nem remélt eredményeket ért el a cionista gondolat s a jelenlegi palesztinai helyzet megvilágítására álljanak itt a zsidó államszervezési keretek és települési adatok, amelyeket az 1937. évi XX. cionista világkongresszuson ismertettek.

A legfőbb vezérlő szerv a Jewish Agency, amely a világ egész zsidóságának, cionistáknak és nemcionistáknak egyaránt képviselője és amelyet 1930-ban hivatalos formák közt elismert az angol kormány. A zsidó ügynökség legfontosabb része a council, a tanács, amely 112 cionista és ugyanannyi nem-cionista tagból áll. Palesztinában két nagy zsidó nemzeti alap működik. Az első a zsidó nép földszerző nemzeti alapja (Keren Kajemeth Lejiszrael), amely földet vásárol a világszerte folytatott gyűjtésekből. A különböző gyűjtési akciók közül a kék perselyek, a faültetés céljaira tett adományok, a Tóra előtti «snoderolás» és az anyakönyvi bejegyzések illetményei a jelentősebbek. Már az első cionista világkongresszus elhatározta a régi zsidó fejadónak megfelelő két sékelnyi (körülbelül 2 pengő) összeg önkéntes fizetését is. (Magyarországon sem a sékel-akció, sem az előbb említett adománygyűjtések nem kapták meg a hatósági engedélyt.) A másik nagy palesztinai nemzeti alap a gyarmatosító alap (Keren Hajessod), amely mint a Jewish Agency szerve pénzügyi támogatást nyújt a nemzeti otthon felépítéséhez.

1937-ig a földosztó alap még csak 344,921 dunam földet szerzett. (Egy dunam=1000 négyzetméter.) Ezen a területen 101 telep, 44 munkáscsoport, hat előkészítő és két

kísérleti telep működik, 21,659 dunamon pedig városi telepítés létesült. (Iskolák, egyetem, műegyetem, kórházak, templomok.) Ötvenhárom telepen mocsarak kiszáritásával, ötvenhét telepen vízművek berendezésével is foglalkoztak. A fásítási akció eredményeként 1.862,000 fát ültettek és 8171 dunamnyi területet erdősítettek.

A gyűjtésekből 34 év alatt, 1936 májusáig 4.338,000 palesztinai font folyt be a földszerző alap pénztárába. A gyarmatosító alap, amely 1920-ban alakult, 1937-ig 5.684,000 font bevételt könyvelhetett el s ezt az összeget a következő célokra fordították:

bevándorlásra	586,000	font
mezőgazdasági telepítésekre	1.984,000	«
városi telepítésekre	187,000	«
közmunkákra	900,000	«
nevelésügyre	1.036,000	«
közegészségügyre	296,000	«
nemzeti és vallási intézményekre ..	347,000	«
adminisztrációra	289,000	«

A cionisták maguk elismerik és panaszzolják, hogy a világ zsidóságának a támogatása legalább is szegényesnek mondható. Lényegesen nagyobb összegekre bukkanunk azonban, ha megvizsgáljuk azokat a külföldi tőkéket, amelyeket tulajdonosaik minden kamatfizetési és amortizációs kötelezettség nélkül fektettek be Palesztinába. Nyomban megváltozik a kép, mert amíg 1918-tól 1936-ig valamennyi nemzeti alap összesen 14 millió fontot tudott csak gyűjteni, addig ugyanezalatt az idő alatt a magántőke 63 millió fontot investált Palesztinában s ennek az óriási összegnek a felét 1932 óta, vagyis a hitlerizmus diadalrajutása óta ajánlotta fel a világ zsidósága, úgyhogy a tőkebefektetések végösszege ma már megközelíti a 80 millió palesztinai fontot. (Egy palesztinai font értéke körülbelül 27 pengő.)

Ugyancsak a legutolsó cionista kongresszusi jelentés számol be a palesztinai lakosság népességi adatairól. Eszerint az őslakosság, vagyis az arabok száma 1.336,518 lélek, míg a zsidók száma 370,483, vagyis a népesség 30 %-a. Ezt

az arányszámot a közelmúlt esztendőök óriási bevándorlási kvótájával érték el, figyelemreméltó azonban, hogy amióta Palesztinában az arab nacionalisták zavargásai véresen komoly jelleget öltöttek, a zsidó bevándorlás grafikonja zuhanásszerűen süllyedt. A Peel-jelentés szerint 1935-ben még 65,854 bevándorló érkezett, a veszedelmes 1936. esztendőben az immigráció kevesebb mint a felére, 29,727-re esett, az elmúlt években pedig rég látott mélypontot ért el, mert nem egészen 10,000 bevándorló érkezett csak s idén valószínűleg még alacsonyabb adatokkal szolgál a statisztika.

Mielőtt rátérnénk azoknak a világpolitikai bonyodalmaknak ismertetésére, amelyek Palesztinát az elmúlt két esztendőben a nagyhatalmi gazdaságpolitikai érdeklődés homlokterébe állították és a három világvallás ősi szentföldjét a földközi tengeri sztratégiai egyensúly fontos tényezőjévé tették, ismertetjük a palesztinai zsidóság politikai pártalakulatait. A cionista ideológia, amely Herzl Tivadar politikai, Achad Haam kulturális és Khajim Weizmann szociálgazdasági programjaira tagozódik, a valóságban hét különböző felfogású politikai elgondolást követ. Ezek a pártok a következők:

1. az általános (klál) cionisták, zsidó nemzeti alapon álló szervezetek,

2. a Dolgozó Palesztina Munkáspártjainak Szövetsége (Erec Jisrael Haovedeth), amely számszerint a legerősebb és a kongresszusi mandátumok többségével rendelkezik,

3. a Hasomér Hacair nevű politikai szervezet, amely a mezőgazdasági bevándorlást erőlteti,

4. a középosztály pártja (miszrach),

5. a zsidó szociáldemokrata munkáspárt (Poalé Cijon),

6. a revizionisták, akik a magángazdaság fontosságát hangsúlyozzák a nemzeti gyarmatosítással szemben. (Ez a párt szervezi a zsidó légiókat az arabok ellen és főként a lengyelországi zsidóság támogatásával toborzó irodákat nyit Európaszerte az arabellenes harc önkéntesei számára),

7. végül a zsidó állampárt.

Külön említjük meg a cionista asszonyok világszervezetét, amely 1920-ban alakult meg Londonban és 44 ország-

ban 70,000 tagot számlál. Palesztinába azonban csak 8000 tag vándorolt ki s itt tanfolyamokat rendeznek, iskolákat, szociális és kulturális intézményeket tartanak fenn. A számos ifjúsági szervezet közül megemlíjtük az «Akiba gyermekei» nevű, vallásos munkásifjakat képző egyesülést, a sovinsizta zsidók ifjú-nacionalisták «Betar-szervezetét», a Hanoár Haovédet, amely a gazdasági oktatásra, a Hanoár Hacionit, amely a cserkészetre, a Makkabi Hacairt, amely fegyelemre, nemzethűsége és sportolásra fekteti a fősúlyt. A legnagyobb ifjúsági szervezet a Hasomér Hacair, az ugyanilyen nevű politikai párt ifjúsági tagozata, amely alosztályokban, úgynevezett kibuccokban működik és a zsidó népi gondolathoz, a héber nyelvhez és a palesztinai földhöz való hűsége nevel.

A palesztinai zsidóság «parlamentje» a «Kneszet Jisraél», amely a legfelsőbb közjogi testület és amely a régi szanhedrin egykori létszámának analógiájára 71 tagból áll. Ezek a nemzetgyűlési képviselők választják a zsidó nemzeti tanácsot, amely a tulajdonképpeni kormányfeladatokat látja el. Határozatait a minden 30 tagot számláló községben megalakult községi tanács hajtja végre. Vallási ügyekben alsó fokon a községi rabbi hivatal, felsőfokon a rabbik tanácsa dönt. Rendkívüli politikai befolyásra tett szert az idők folyamán az úgynevezett Általános Munkásszervezet, amely minden közjogi jelleg nélkül, de annál nyomatékossabban irányítja szervezett erejével az egész palesztinai zsidó közéletet.

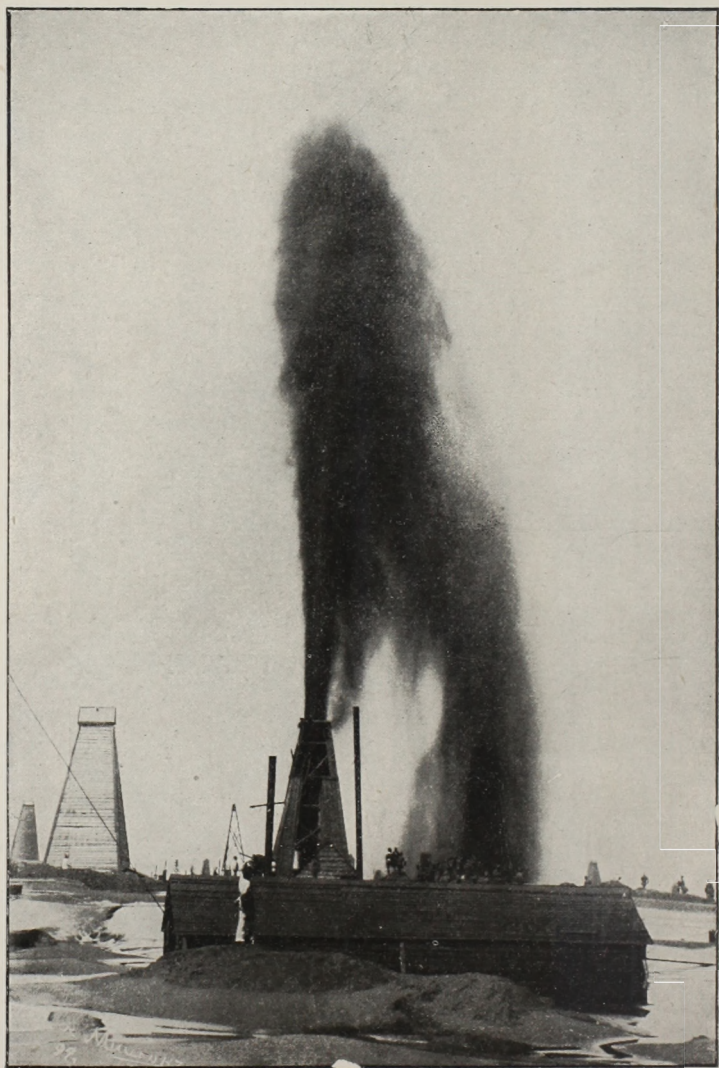
Az első iskolát Jaffában nyitották meg a cionisták 1902-ben. A világháború után 90 iskolában 10,000 tanuló oktatott, 1938-ban 375 iskolának 46,767 beiratkozott növendéke volt. (186 óvoda, 167 elemi iskola, 14 középiskola, 4 tanítóképző és 4 kézműipari iskola.) A diákság a következőképpen oszlott meg az iskolákban :

zsidó	44·7 %
mohamedán	39·5
keresztény	15·2 «
egyéb	0·6 «

Fauzi Kaukadzi, a palesztinai arab szabadságharc
legendás felkelője.

Ontják a folyékony aranyat a mosszuli petroleummezők.

A bagdadi hajóhid.

A riff-hegyek harcosai.

Fejedelmi találkozó Párisban. Jobbról : Herriot, Szidi Mohamed marokkói szultán, Lebrun elnök, Károly román király.

A jeruzsálemi héber egyetemet 1925-ben lord Balfour nyitotta meg és jelenleg tíz épületben filozófiai, matematikai és természettudományi fakultása működik, míg az orvostudományi szak még csak alakulóban van. 1938-ig összesen 95 doktort avattak «magister artium» címmel. A haifai műegyetemet lord Melchett nyitotta meg ugyancsak 1925-ben.

4.

A történelem furcsa játékot űz Palesztinával. Keresztény, mohamedán és izraelita népek fej-fej mellett küzdenek ezen a földön és három párhuzamos cselekménysorozatot érlelt meg a trópusi napsugár abban az országban, ahol a zsidó *kisebbség* kezében van a tőke, az arab *többség* a szabadságért harcol és az *idegen* angolok fegyverrel tartják fenn uralmukat. A cionisták buzgón és szorgalommal szervezték az országépítés munkáját s az arabok, mint már láttuk, kezdetben csak félvállról vették a telepesek beszívargását. Az arab őslakosság számára szociális, közegészségügyi és kulturális téren nem kis előnyöket hozott a cionista gyarmatosítás és csak akkor kezdtek rádöbbenni a helyzet igazi jelentőségére, amikor a zsidóság arányszáma elérte a 20—25—30 százalékot. Az elszigetelt és kisebb körzetekre szorítkozó elégtelenség csakhamar országos mozgalmá dagadt, felviharzott az arabok zendülése, megkezdődött a terrorcselekmények véget nem érő sorozata. A southamptoni kikötőből egyre-másra indultak a csapatszállító gőzösök, trópusi sisakos Tommyk búcsúztak kerekrenyílt szemű, karonúlós bébyktől, sirdogáló feleségektől, a Jordán völgyében titkos rejtekutakon csempészték fegyvert és hadiszert az arab gerillák, a zsidó telepesek önkéntes védőőrségekbe tömörültek, az európai ujságokban állandó rovat lett a palesztinai zavargások híryanaga.

Az arab nemzeti ellenállás és mohamedán propaganda központja a jeruzsálemi nagymufti köré sereglett végrehajtóbizottság volt. Mufti sokezer akad az Iszlám világában. Szó szerinti fordításban döntőbíró jelent az arab szó s a mufti hivatása, hogy határozatokat hozzon kánonjogi

viták ügyében. Rangsorban a kádi, az egyházi bíró megelőzi a muftit, a nagymufti azonban főpapi rangot tölt be az egyes mohamedán országokban. Hónapokon keresztül foglalkozott az európai sajtó a jeruzsálemi nagymufti személyével s Mohamed Amin el Husszeini hosszú időn keresztül vezette a palesztinai küzdelmet. Családja a délarábiai Jemenből származik, a család tagjai az «el aszvad», a fekete melléknevet viselik. Nagyapja, apja és nagybátyja után került a díszes egyházi méltóságba a ma is még csak negyvenöt éves. Kairóban és Konstantinápolyban végezte tanulmányait, 1913-ban elvégezte a mekkai zarándoklatot, a világháborúban katonatiszt lett és Szmírnában szolgált. Később Sir Ronald Storrs jeruzsálemi angol kormányzó hivatalában működött és mély betekintést nyert az angolok palesztinai politikájának kulisszatitkaiba. Ekkor határozta el, hogy hadat üzen az angol mandátumkormánynak és a cionisták honfoglaló törekvéseinek. Aref el Aref nevű barátjával, az «Il Suria Il Dehanubia», «A Vörös Szíria» című angolelleses sovinszta arab ujság szerkesztőjével együtt vörös demonstrációkat rendezett Jeruzsálemben. Az angolok közbeléptek, a két arab vezérnek Transzjordániába kellett menekülnie. Távollétükben, in contumaciam tíz-tíz évi fegyházra ítélték őket. Sir Herbert Samuel, az új kormányzó kinevezése után meghalt Kamel Husszeini mufti, a szökevény felkelővezér nagybátyja. Éles választási harc indult meg a fontos állásért, Jaralla sejk kapott abszolút többséget, de az angol kormányzó mégsem őt, hanem a csak negyedik helyen jelölt Amin el Husszeinit nevezte ki. Egyúttal természetesen amnesztiát is kapott, sőt szerkesztőbarátjának is megkegyelmeztek és azt kinevezték bersebai helytartónak. A Közel-Kelet csodálkozva figyelte a zsidószármazású angol governor politikáját, amellyel a radikális arabokat akarta leszerelni. Az engedékenységgel nem vezetett eredményre. A muftinak most már hatalmas pénzüsszegek álltak rendelkezésére: a vakf, a mohamedán egyházi javak évi 60,000 fontot jövedelmeztek és ezenkívül évi 10,000 font fizetést húzott az angoloktól. Minden fontosabb állásba politikai elvbarátait nevezte ki és erős kézzel vezette az

antimandátumos hadjáratot. Indiában gyűjtést rendezett a jeruzsálemi al Aksza-mecset javára, 90,000 fontot szerzett az ügyesen elterjesztett rémhírek segítségével. A nagymufti ügynökei ugyanis azzal agitáltak, hogy a zsidók le akarják bontani a mecsetet, amely Mekka és Medina után egyik legfontosabb szent helye az Iszlámnak, a nagymufti viszont panteont tervezett a mohamedánok nagy nemzeti hősei számára: exhumáltatta Husszein mekkai exkirályt, hamvait Cyprusból a jeruzsálemi mecsetbe szállíttatta és ugyanott temették el Mohamed Alit, az indiai moszlimok vezérét. A mufti beutazta Perzsiát és Afganisztánt, tárgyalt Bagdadban, agitált Damaszkusban, szónokolt Kairóban, pánarab kongresszust hívott egybe Jeruzsálembe, delegátusokat küldött Londonba és Genfbe, politizált, szervezkedett, harcolt, mindenkor és mindenütt az angolok és zsidók ellen, az arab nemzeti újjászületésért.

Az angol Secret Service ügynökei egyre fokozódó nyugtalansággal figyelték a jeruzsálemi sziklamecsetben berendezett főhadiszálláson tapasztalható sürgés-forgást. A mecset ősidők óta menedékjogot biztosít a falai között tartózkodó igazhitűeknek, gyaur lába át nem lépheti küszöbét s így a titkos ügynökök csak arról küldhettek jelentéseket, hogy a láthatatlan blokád alá fogott mecsetben 1936 őszén nagyszabású tatározási munka indult meg. A brit titkos szolgálat ritkán téved, azonban ezúttal nagyot tévedett. A tatározás csak ürügy volt, a mufti a mecsetből kivezető földalatti rejtekhutakat restauráltatta, hogy szökés esetére kényelmesen kísétálhasson veszélyeztetett őrhelyéről. A sziklába vájt folyosók, — mint azóta kiderült — valószínű labirintus-rendszerrel vezetnek ki a városból, a földalatti útvesztőben arab mesterlövésztestőrök cirkáltak s amikor az angolok kenyértörésre akarták vinni a dolgot, Amin mufti álruhában sikeresen megszökött a városból és elhagyta Palesztinát. Társai közül dr. Husszein Khalidi jeruzsálemi polgármestert, Fuad Szaba arab végrehajtóbizottsági titkárt, Ahmed Hilmi pasát, a nacionalisták kincstárosát, Rasid Hadzsi Ibrahimot, a haifai arab bank igazgatóját és Jakub Husszeint, az ifjúsági szervezetek vezető-

jét az angol «Active» torpedóromboló 1937 október 2-án elvitte a száműzetésbe. Az arab nacionalista vezérek azóta az indiai óceán magános szigetén, a Seychellek egyik sziklaszirtjén, Mahe szigetén éltek az 1939. évi londoni kerekasztalkonferenciáig.

Az «első számú közellenség» azonban megmenekült, a mufti Damaszkuszba szökött s akik vele együtt átjutottak a szíriai határon, — Abdul Auni bej, Dzsemal Husszeini effendi, Alfred Rock, a renegát angol, Iszát el Davaza, Abdul Latif Szela bej, — nyomban felvették a kapcsolatot a szír nacionalistákkal és most már francia mandátumterületről folytatták a küzdelmet. Könnyen megtehették, mert a párisi népfrent-kormány legfeljebb csak egy-egy enyhe dorgálás erejéig rendszabályozgatta az arab mozgalmat, amely részben kellemesen elvonta a szíriai arabok figyelmét a francia trikolór alatt uralkodó belpolitikai állapotokról, másrészt évszázados tapasztalat, hogy európai fehér nagyhatalom mindig szívesen látja, ha az uralma alá tartozó «bennszülöttek» borsot törnek a szomszédos gyarmatosító fehér kolléga orra alá. A mufti szökése óta, akárcsak a perpignani határon a katalán szovjet felé, a szírpalesztinai határon is leplezetlenül megindult a fegyver és lőszerszállítás, valamint a nemzeti komitácsik özönlése Palesztina felé.

A politikus-vezérkar szökése után végsőkéig elszánt arab fegyveres csapatok folytatták a harcot. A legnevezetesebb és egyben legtitokzatosabb felkelővezér Fauzi Kaukadzsi, fejére 1937-ben 10,000 font vérdíjat tűztek ki az angolok. Az egykori török katonatiszt az 1925. évi druz-felkelésben vitézül harcolt Gouraud tábornok francia tüzérei ellen, majd Hedzsaszba menekült és Ibn Szaud királynál szolgált egy ideig. Az elmúlt évtizedben a palesztinai hegyek között ő szervezte meg legeredményesebben a terror-különítményeket. Néhány évvel ezelőtt Irakba szökött s itt angol követelésre internálták.

A fegyveres felkelés mellett jellemző a palesztinai arabok hangulatára az 1936-ban rendezett általános sztrájk. Bankigazgató és szövőgyári munkás, kikötőfelügyelő és vízholdó napszámos egyformán kivette a részét a 175 napig

tartó sztrájkból. A demonstrációnak hivatalosan 1936 október 14-én vetett véget a független arab uralkodók fejedelmi tanácsának közbelépése, azonban az elégedetlenség különböző szabotázsok alakjában azóta is ott lappang a hamu alatt. Az arab fejedelmek közös akciója mindenesetre alkalmat adott arra, hogy a pánarab propaganda agitátorai ebből is Anglia gyengeségére vonjanak le következtetéseket.

Ugyanekkor viszont cionista zsidó és angol imperialista oldalról is súlyos vádakát emeltek a brit mandátumkormány ellen. Az 1936-ban kiküldött királyi vizsgálóbizottság nyíltan kimondta az alsóház elé terjesztett jelentésében, hogy súlyos hiba volt eltérni a mufti mellékkormányát és bűnös mulasztással nem gondoskodtak a rend és közbiztonság elemei követelményeiről sem.

Pedig még csak most került sor a legélesebb harcokra. Andrews názáretikerületi biztos meggyilkolása volt a jeladás. Fenyegető lángok lobbantak fel minden tartományban. Az idősebb angol tisztviselőket hazarendelték, kizárólag nőtlen fiatalemberek látják el a szolgálatot, fenyegető levelek és beváltott fenyegetések zúdultak rájuk, az arab szakácsokat, soffőröket, szolgálkat sorra el kellett bocsátani, amióta néhány angolt megmérgezték, vagy más úton tettek el szolgálk láb alól. Méreggel és gyilokkal, ekrazittal és géppuskával harcolnak az arabok a nagy célért: Anschlusst egy pánarab államszövetséghez! Anglia viszont — különösen Abesszínia italizálása és az egyiptomi angol helyőrségek részleges visszavonása óta — szívósan ragaszkodik Palesztinához, mert birtoklása már létkérdés számára. A régi Szentföld ma nemcsak a petróleumvezeték torkolatát jelenti, hanem az egyben a Szuezi-csatorna oldalvéde is. A szuezi egyensúly Palesztinától függ s a 16 millió egyiptomi arab, 3 millió szíriai, 3 millió szaudi és 3 millió iraki arab közé ékelt Palesztinát Anglia nem csupán a cionisták kedvéért, hanem a maga élete, jövője és biztonsága érdekében markolja acélerős szorítással.

Hosszú hónapokig habozott az angol közigazgatás, mielőtt a legdrasztikusabb eszközhöz, a hadiállapot kihirdetéséhez nyúlt volna. «Energikus fellépés súlyos visszhangot

válthat ki az Iszlám világában — válaszolta a Foreign Office a palesztinai kormányzók sürgető jelentéseire — Palesztina ma az a hőmérő, amellyel Londonhoz való viszonyukat mérik a mohamedán népek!» A damaszkuszi, 1937-i pánarab kongresszus 400 résztvevője is élesen tiltakozott a palesztinai mandátumkormány politikája ellen s az arab kormányok és uralkodók is többet foglalkoztak Palesztinával, semmint London szeretne volna. Hosszú mérlegelés után döntött csak az angol kormány, amikor az arab felkelők már a vasútvonalak és a petróleumvezeték ellen intéztek támadásokat. Bombavető járőrök, ekrazitos merénylők, lidércnyomásszerűen felbukkanó terrorcsapatok portyáztak mindenfelé, amikor az angolok 1937 decemberben 20,000 főnyi expedíciós sereget vontak össze és páncélautókkal, tankokkal, repülőszázadokkal kezdték meg a komoly hadműveleteket. A «rendőri» akció kereteit meghaladó küzdelem célja az arab ellenállás tökéletes atomizálása. Az angol taktika költséges és lassan haladó munka, hiszen a 15—20 főnyi csoportokra felmorzsolts arabok az utolsó emberig küzdenek és apró egységeik egy-egy bombavető századot, vagy tankcsoportot heteken át tartanak lekötve. A felgöngyölítési offenzíva egyik legnagyobb összecsapása 1938. március 8-án zajlott le: a dzseninei csatában esett el Attieh Ahmed sejk is, akinek fejére már esztendőkel ezelőtt 500 font vérdíjat tűztek ki.

A nagyszabású hadműveletek kezdete összefügg a palesztinai kormányzóságon lejátszódó őrsváltással. Sir Arthur Wauchopet 1938 elején váltotta fel Sir Harold Michaels kormányzó, aki szudáni, egyiptomi és tanganyikai tapasztalatait gyümölcsöztetheti most az arabok elleni «gyarmati hadjáratban». Hadbíróági ítéletek kemény döntései járnak a fegyveres tisztogatási akció nyomában, törvény tiltja, hogy a kormányzó főbiztos kegyelmet adjon, ha a haditörvényszék halálos ítéletet mondott ki. A palesztinai polgárháború 1938 nyarán egyre brutálisabb terrorcselekményekben robbant ki. Kölcsönös bombamerényletek hol 40 arab, hol 50 zsidó életét ontották ki s a küzdelemben nincs megállás. Transzjordániából az angol határőrség

minden igyekezete ellenére is rendszeresen szökdösnek át az arab önkéntesek, 1938 augusztusában egyetlen éjszaka több, mint 500 transzjordániai arab lépte át a határt. A palesztinai arab sajtó viszont ugyancsak 1938 augusztusban közölte, hogy a palesztinai zsinagógákban a rabbik harcosokat toboroznak a zsidó «magánhadsereg» számára. A véres terror harmadik esztendejében Haifa ostromlott város képét mutatja, mindenütt szuronyos angol járőrök cirkálnak, gépfegyver-félszkek szállták meg a középületek háztetőit. Az északi határon spanyol lovasokkal és drótsövény-láncokkal igyekeznek elzárni a szíriai határt s a tüskedrót innenső oldalán kiépült a zsidó önkéntes védőrség főhadiszállása, a hanudai telep. Ebben a táborban képezik ki angol vezetéssel a zsidó segédrendőröket is. Galilea teljes katonai megszállás alá került. A síkságon végighúzódnó petróleumvezetéket éjjel-nappal zsidó rendőrcsapatok tartják szemmel. A mandátumkormány szigorú sajtócenzurát léptetett életbe és különösen szigorúan bünteti azokat a lapokat, amelyek a külföldi arab szimpátia-tüntetésekről számolnak be.

Súlyosbítja a helyzetet, hogy a véres zavargásokkal párhuzamosan gazdasági bajok léptek fel és már 1937 telén válságba jutott Palesztina legfontosabb mezőgazdasági ága, a citrus-termelés. Az ország területe 27 millió dunam, leszámítva a tavakat. Ebből 12 millió dunam arab kézben van s ennek a területnek a fele alkalmas megművelésre. A zsidók viszont 1.208,000 dunam fölött rendelkeznek, amiből csak 269,000 dunam alkalmatlan a művelésre. Ezeken a földeken nemzeti agrárfoglalkozás a citrus-félék termelése. A citrom, narancs és grape fruit Palesztina főtermelvényei és az ország exportjának legfontosabb tételei. 1920-ban a zsidók citrusültetvényei 11,000, az araboké 17,000 dunamra terjeszkedtek ki, 1936 végén a zsidók már 160,000, az arabok 136,000 dunamon termelték az előbb említett gyümölcs-féléket. Az export fejlődésére jellemző, hogy amíg 1935—1936-ban 6 millió ládát, addig 1936—37-ben 10.750,000 ládát szállítottak külföldre. A kivitel 60%-ában zsidó termelők szerepelnek. Az export értéke 1937-ben 2 millió palesztinai

font volt. Palesztina termelési programja a citrom, narancs és grape fruit világfogyasztásának 50%-át kívánta kielégíteni, 1937-ben azonban váratlan események zavarták meg a munkatervet. A világpiac felvevőképesége csökkent, az exportkilátások veszedelmesen megromlottak, ugyanakkor a csökkent bevándorlási kvóta folytán megtorpant az ország fejlődésének lendülete, az építkezések szinte egy csapásra megálltak és az iparban is megakadt a termelés folyamatosága. (6000 iparvállalatban 40,000 munkás dolgozik, — ebből 32,000 zsidó — az új alapítások az elmúlt évtizedben szinte kivétel nélkül zsidó vállalkozók kezdeményezéséből születtek.) Tekintettel arra, hogy az ország kereskedelmi mérlege erősen passzív, mert a belső fogyasztás természet-szerűleg felszívja a termelés legnagyobb részét s az ország behozatalra szorul, a helyzet 1938 elején válságosra fordult.* Igen sok bevándorolt németországi zsidó, — a legértékesebb telepes-elem — elhagyta Palesztinát, részben mert nem bírta a megszokottnál alacsonyabb életszínvonalat, részben pedig azért, mert palesztinai állami szolgálatba elsősorban keleteurópai bevándorlókat, lengyelországi és romániai menekülteket vesznek fel a magasabb kultúrájú és képzettségű nyugati zsidók helyett. A csalódott németországi emigránsok 1937 óta tömegesen vándorolnak tovább a keletafrikai Keniába és Délamerikába.

A belső bajokat a legutóbbi időben egyre erőteljesebben jelentkező szovjet-propaganda súlyosbítja. Egyoldalú és elfogult az a vélemény, amely szerint beszélni sem lehet palesztinai kommunista agitációról, mert mindössze 500 kommunista él a Szentföldön. Ez a gyanúsán kerek számadat nem állja meg a helyét. A valóság az, hogy a szovjet-

* Aranypengőben a magyar export a következőképpen alakult az elmúlt években Palesztina felé: 1932-ben 700,000, 1933-ban 1.178,000, 1934-ben 2.298,000, 1935-ben 3.700,000 aranypengő értékű árut exportáltunk. Kivitelünk az átrakodás nélkül szállító, folyam- és tengerhajózásra egyformán alkalmas magyar flottilla hathatós közreműködésével gabonát, élelmiszert, villamossági, gépipari és műszaki cikkeket, bőrt és építőanyagot ölel fel. Palesztinából holttengeri brómot és jódot, cinket, narancsot, kikészített bőrt és műfogakat hozunk be, de ez az import az évi 200,000 pengőt sem éri el.

csillag két irányból támadja Dávid csillagának országát. Elsősorban a lengyel, litván, ukrán, orosz, cseh és galíciai emigránsok telepei alkotnak bolsevista közösségeket. A «szovjet-kolchoz» Palesztinában a «khaluc» formájában jelentkezik s amíg Tel Avivban, a «Tavaszi Dombján», amelyet «palesztinai Newyorknak» is neveznek, valamint a többi városi településben az entellektüel bolsevisták ütik fel tanyájukat, addig a szegény nincstelen és proletár kommunisták az En Charod, a Trompetorja nevű palesztinai zsidó mártírról elnevezett Tel Josif és Beth Alpha-telepeket létesítették. A szélsőradikális moszkvai irányzat követői a MOPSI-ban, a Miphleget Poalim Sozialistim Ivriimben, a szovjethű szocialista szervezetben működnek. A meglévő intézményeken kívül a Komintern ügynökei dolgozzák meg a Közel-Keletet és a «szovjet-bevándorlók» nagy része nem egyéb kiképzett és külön erre a célra specializált agitátoroknál.

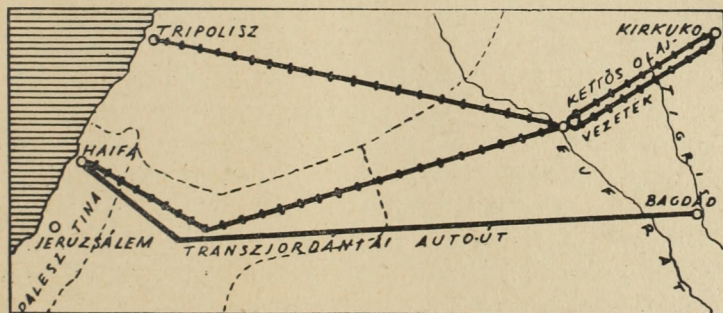
Érdekes a palesztinai kommunista párt esete. A pártot, amelynek még létezését is tagadni szokták bizonyos oldalról, a Komintern megbízásából egy Selesnik nevű zsidó ügynök szervezte meg. Abból indult ki, hogy két szembenálló táborban, az araboknál és a zsidóknál egyaránt a legszélsőségesebb frakciókat nyerheti meg legkönnyebben Moszkva számára. A terv be is vált. Soviniszta zsidók és idegengyűlölő arabok egy frontban gyülekeztek a sarló és kalapács jegyében. A moszlim bolsevistajelöltekkel azonban már kezdetben baj volt. Kijelentették, hogy szívesen csatlakoznak, de az Iszlámot, bármilyen szegények is, nem hajlandók megtagadni. Így hát igazhívó «vörös» moszlimok kerültek egy pártba halálos ellenségeikkel, a zsidókkal. Megalakult a Communist Party of Palestine s ennek keretén belül teljesen különválasztva működtek zsidók és arabok. S csak hosszú idő múlva ébredt rá a komintern-delegátusokból álló vezetőség arra, hogy amíg a zsidó-frakció szociális reformokkal, a javak elosztásával, munkabérekérdésekkel, a lenini eszmék megvalósításával foglalkozott, addig a kommunista párt arab szárnya a palesztinai arabok nemzeti emancipációjának tökéletes programját dolgozta ki. A III.

Internacionálé ügynökei tehát csak újabb nacionalista arab szervezetet segítettek a világra s ezután a csúfos felülés után nem is kísérleteztek többé a palesztinai arabok bolsevizálásával . . .

5.

Palesztina legújabbkori történelmének fontos eseménye a brit királyi vizsgálóbizottság kiküldése. Az angol parlament lord Peel vezetésével küldte ki ezt a bizottságot a forrongó mandátumterület megvizsgálására és hónapokig tartó tanulmányok után terjesztette elő jelentését a bizottság. A Peel-javaslat két lehetőséget állít fel. Az első megoldás fenntartja a jelenlegi mandátum rendszerét, csökkenti a bevándorlást, mégpedig nem az ország gazdasági felvevőképessége, hanem politikai szempontok szerint, korlátozza a zsidók földvásárlásait és bizonyos országrészekben — arab rezervációkban — teljesen meg is tiltja a zsidók letelepülését. A második számú megoldás három részre osztja fel Palesztinát: egy önálló zsidó államra, egy arab részre, amelyet Transzjordániához csatolnának és végül egy nemzetközi zónára, amelyet a Népszövetségtől elnyerendő újabb mandátum alapján Anglia kormányozna. 1937 nyarán került nyilvánosságra ez a terv, amelyet a zsidók a XX. cionista kongresszuson azzal vetettek el, hogy egész Palesztinára igényt tartanak, az arabok pedig a helyszínen válaszoltak tüzzel és vassal. Az érdekelt felek tiltakozásához harmadiknak a War Office, a brit hadügyminisztérium csatlakozott és kijelentette, hogy a felosztás esetén veszélyeztetve látja a szuezi-csatorna biztonságát. Érdekes, hogy a világháború alatt olyan nagy angol hadvezér, mint Allenby tábornagy még azt a kijelentést tette, hogy Palesztinának nincsen semmilyen stratégiai jelentősége. Ma, húsz évvel később, már másképpen látják a helyzetet az angol vezérkarban és fején találja a szöveget Mr. Sacher, a Jewish Review kiadója, amikor ezeket írja: «Az olajvezeték, a haifai flottabázis, a légiforgalmi támpontok és nem utolsóul Mussolini még a szkeptikusokat is meggyőzték Palesztina stratégiai fontosságáról.»

A felosztási terv szerint az új zsidó állam Galileát foglalná magában és elkeskenyedő szalag alakjában a tengerpart mentén Szíriától Gázáig terjedne. Az új arab tartomány háromszöget alkotna, amelynek csúcsa a Galilei-tó, jobboldali alsó határa pedig a Holt-tenger volna. A semleges zóna pedig tulajdonképpen két korridorból állna: az egyik Haifából vezetne Beisam felé, a másik Jaffából Jeruzsálem felé, onnan pedig a Holt-tenger északi csúcsának érintésével Transzjordániáig terjedne. Haifában a zsidók, Jaffában az arabok kapnának különleges kisebbségi jogokat. Az önálló zsidó állam az angol világbirodalom kötelékébe

Palesztina felosztási terve kísérteties pontossággal alkalmazkodik az olajvezeték vonalához.

kerülne s mint a brit Commonwealth egyik tagját, felvennék a Népszövetségbe is. Az arab tartomány önálló közigazgatással Abdullah transzjordániai emir fennhatósága alá kerülne. Az új zsidó állam első elnöke az angol alsóház független liberális pártjának volt vezetője, Sir Herberth Samuel lenne, aki legutóbb, VI. György király koronázása alkalmából kapott vicegrófi rangot s a Kármel hegyének viscountja címet viseli.

A Peel-jelentés visszhangja tehát egységes volt, amennyiben valamennyi érdekelt fél elutasító álláspontra helyezkedett. A zsidók szerint a létesítendő törpe-állam megvalósítása kizárja a történelmi Palesztina helyreállításának még a lehetőségét is és különösen képtelenségnek

tartják azt a gondolatot, hogy Jeruzsálem a nemzetközi övezetbe kerüljön és ne legyen a zsidó állam fővárosa. Az arabok viszont nem hajlandók eltérni, hogy a zsidóknak még az eddiginél is nagyobb előjogokat biztosítsanak azon a földön, ahol kisebbségben élnek. Végül az angol hadügyminisztérium nemcsak Szueze gondolt, amikor megkontrollálta a tervet, hanem valamire, ami minden politikai szempontonál súlyosabban nyom a latban: a petróleumra. A híres mosszuli kőolajvezeték angol ága ugyanis Irakon és Transzjordánián keresztül érkezik a palesztinai határra, kelet-nyugati irányba átszeli a Szentföldet és Haifánál torkollik a Földközi tengerbe. Ez a magyarázata az erőltetett korridor-megoldásnak is, pontosan azon a területen, ahol a pipe line végigkígyózik a sivatagon. Anglia nagyhatalmi létének legfőbb támasza a Grand Fleet, a hadiflotta. A haditengerészetnek és a repülőflottának pedig petróleumra, naftára, benzinre van szüksége és ezért építették ki az angolok világuralmi támaszpontok egész sorozatát: Singaporet, «a keletázsiai Gibraltárt», Hongkongot, «Kina utolsó nyitott kapuját», az arabiai akabai és iraki repülőbázisokat s nem utolsósorban Haifát, a sivatagi folyékony arany patak torkolatát.

A brit kormány a felosztási tervet fogadta el a Peel-jelentés két módozata kerül, de az utolsó pillanatban, amikor már az alsóház elé akarták tárgyalásra benyújtani a kész törvényjavaslatot, a hadügyminisztérium nyomatékos érvei megakadályozták a parlamenti tárgyalást. Lord Peel 1937 telén meghalt s terve is vele együtt szállt a sírba. Az angol kormány viszont 1938 január elején kiadta palesztinai Fehér Könyvét, amelyben utasítást ad a 2. számú királyi vizsgálóbizottságnak: csillapítsa le a felosztási terv okozta nyugtalanságokat. Ormsby Gore gyarmatügyi miniszter nyíltan meg is írta a távozó palesztinai kormányzóhoz, Sir Wauchopehoz intézett levelében: «A brit kormány semmiképpen sem szögezi le álláspontját a felosztási terv mellett és nem foglal állást az arab kényszertelepítések ügyében sem.»

Azonban a felosztási terv hullámverései még sokáig

nem fognak elülni a felzaklatott országban. A nemzetközi rémhírterjesztő-szolgálat az óramű pontosságával működik: angol lapok visszautasítják az olasz forrásból származó tudósításokat, amelyek akabai és adeni angolelleses zavar-gások híreivel injekciózzák a szentföldi arabságot, — a franciák libanoni és szíriai ügynökségei zavartkeltő értesü-lésekkel nyugtalanítanak, — az angol sajtó az arab ural-kodók közé igyekszik éket verni, olyan cikkeket ír, hogy Ibn Szaud hedzsaszi király és Abdullah transzjordániai emir egymással versenyezve igyekeznek megkaparintani a Palesztinából lehasítandó arab tartományt, ugyanakkor oldalas riportokat közölnek arról, hogy tavaly még csak angol és zsidó áldozatai voltak az arab terrorhullámnak, mert az arab gerillák mindig idejekorán értesítették faj-testvéreiket a rajtaütések és merényletek színhelyéről és időpontjáról, 1938-ban azonban már számos arab is áldo-zatul esett, amiből arra következtet az angol sajtó, hogy az arabok soraiban «egy bizonyos külföldi hatalom» ügynökei is harcolnak, akik előnyösnek találják, ha minél több arab mártír kerül a polgárháború veszteséglistájára. A brit sajtó éppen csak hogy nyíltan nem vádolta meg a fasiszta Itáliát, amellyel ugyanebben az időben elkeseredett éter-háborút vívott különböző arab rádióelőadásokkal. A német nemzeti-szocialista párt-sajtó viszont teljes gözzel szállította a statisztikákat a palesztinai zsidó telepések lezüllő életszínvonaláról és tárgyilagosan meg kell állapítani, hogy meglepő módon támasztotta alá ezt az állítást a zsidó Palestine News is, amely 1937 szeptember 21. számában keserűen kifakadt: «Rá kell mutatnunk arra, hogy ha a zsidó gyarmatosítók életszínvonalát nem sikerül emelni, akkor a telepések igényei és teljesítőképessége között tátongó szakadék végzetesen ki fog mélyülni». Genfben egyiptom és iraki delegátusok nyil-tan szót emeltek palesztinai arab testvéreik mellett és ki-színezt szónoklatokban hangsúlyozták, hogy a jeruzsá-lemi, tel avivi, haifai, holt-tengerparti modern Bauhaus-stílusú paloták tövében üres benzintartályokból összetákol-t viskókban «fellahizálódik», proletársorba süllyed a szapora arab őslakosság.

Az arabok népszaporodásának rendkívüli méreteit mutatja a statisztika, amely szerint 1920-ban 600,000, 1937-ben 950,000 arab élt Palesztina földjén. A palesztinai zsidóknál az egyhavi átlagra kiszámított természetes népszaporodás 878 születést tett ki 1937-ben, ami az előző esztendővel szemben 10%-os csökkenést jelent. Ugyanakkor az arabok havi 4,333 születést mutatnak fel, ami az előző, 1936. évi átlagnak nem kevesebb, mint négyszerese. Egy arab parasztes család igényei minimálisak: évi 25—30 font jövedelem elegendő az egész család számára. Lángosszerű lepény, gyümölcs, zöldség, hagyma és sajt a főtáplálékuk, mégis veszedelmesen terjed az arabok között a munkanélküliség és ezzel kapcsolatban az elégedetlenség. Zsidó mintára 1938-ban szervezték meg az Arab Agency for Palestine-t, Bagdadban az iraki külügyminisztérium egy másután gyártja a Londonnak címzett memorandumokat, amelyek a «brit vaskéz uralma» ellen tiltakoznak, a palesztinai arabokat erkölcsi és anyagi támogatásban részesítik az Iszlám minden országából. A bagdadi arab «honvédelmi bizottság» csak arra kérte 1938 tavaszán a palesztinai szabadcsapatokat, szüntessék be a sivatagi petróleumvezeték elleni merényleteket, mivel ezekkel Irak költségvetésében okoznak súlyos bevételi kieséseket. I. Gházi országa, a Petrol Kingdom ugyanis minden tonna kőolaj után, amelyet a Földközi-tenger partjára hajtanak a szivattyútelepek, megfelelő részesedést élvez. A felszólításnak, mint nap-nap után olvashatjuk az újságban, nem volt foganatja, a harc tovább folyik, a kőolajvezeték ellen elkövetett merényletek egyre-másra megismétlődnek.

Ibn Szaud, a nagy arab király eddigi politikai vonalvezetésének megfelelően tartózkodó magatartást tanúsít a Palesztina-kérdésben s a mekkai zarándoklatok havában nem engedélyez politikai gyűléseket a szent városokban. A szigorú erkölcsű vahabiták azonban a legnagyobb megvetéssel tekintenek Palesztina felé, ahol az új gyarmatos asszonyok arcfátyol nélkül, rövid shortban mutatkoznak az utcán, kivágott fürdőpizsamában járnak-kelnek az Iszlám szent mecsetei előtt és férfiakkal karonfogva mennek

strandolni. Arról nem is szólva, hogy telivér arab ember, különösen pedig a hívő vahabita számára milyen megdöbbenő a család fogalmát destruáló palesztinai bolsevizmus. Az arab huszadiziglen viseli és tiszteli nevében őseinek nevét és szellemét, soha nem lesz hajlandó meghódolni a moszkvai tanok előtt.

A modern élet azonban nemcsak az erkölcsi mételet hozta Palesztinának, hanem a műszaki civilizáció áldásait is. Hogy mást ne említsünk, a kairói egyiptomi bank leányvállalata, a MISR Airlines repülőtársaság arab pilótái berepülnek a Szmirna, Cyprus, Irak, Palesztina és Egyiptom fölött kiépített repülőhálózatot, az újjeländi Nairn-fivérek tökéletes pullmann-autobuszokat járatnak s Bagdadból a tengerpartra már csak 12 óráig tart az út, amelyet azelőtt három hét alatt tettek meg a tevekaravánok. Igaz, hogy 1938 február óta a Palesztina belsejében közlekedő helyi autobusjáratok kocsijait egységesen alumíniumszínűre kellett átfesteni, hogy eltüntessék az arab és zsidó vállalatok színjelzéseit, mert azok állandó merényletekre és vérontásokra nyújtottak alkalmat.

1938 nyarán fejezte be munkáját a 2. számú királyi vizsgálóbizottság, amely három hónapot töltött Palesztinában. Zárt ajtók mögött folytatták tárgyalásaikat az angol kiküldöttek, akik palesztinai tartózkodásuk ideje alatt állandó érintkezésben álltak a cionista körökkel. Az arabokkal a politikusok passzív és a gerillák harcias magatartása miatt egyáltalán nem sikerült közvetlen érintkezést találni. Többízben tanácskoztak azonban az angolok Transzjordánia emirjével, Abdullahhal, akitől különbözö szakvéleményeket kértek. 1938 augusztus közepén tért vissza Londonba a bizottság és a brit közvélemény jogos aggodalommal állapíthatta meg, hogy a helyzet rendkívüli mértékben elmérgesedett. Az a körülmény, hogy most már a zsidók szélsőséges elemei is bombamerényleteket hajtanak végre, még inkább fokozza a mandátum-kormány nehézségeit. A Times nyíltan kifejtette, hogy a zsidók fegyelmének megbontása következtében az angol kormány aggodalmai fokozódtak, annál is inkább, mivel a francia igazgatás alatt álló

Szíria és Libanon határán kínos nemtörődömség tapasztalható a francia hatóságok részéről. Ugyanakkor, amikor a palesztinai angol hatóságok drótsövénykerítéssel védekeznek a francia mandatárius igazgatás alatt álló területek felől jövő támadások ellen, a franciák egyetlen lépést sem tesznek a támadások megakadályozása érdekében. A hazájából elmenekült jeruzsálemi nagymufti Libanonból szabadon irányíthatja a palesztinai zavargásokat s nem helytálló a franciáknak az a mentegetőzése, hogy a nagymufti kitiltása Libanonból franciaellenes lázongásra vezethetne az arab lakosság körében. Ettől nem kell tartania Franciaországnak, hiszen éppen 1938 júliusában láthatta, hogy a szíriai arab nacionalisták minden ellenkezés nélkül belenyugodtak abba, hogy az alexandrettei szandzsák török igazgatás alá kerüljön. Kétségtelen tehát, hogy a francia hatóságok jóleső kárörömmel figyelik a drótsövényen túli eseményeket...

A katonai hatóságok egyre könnyörtelenebb eréllyel lépnek fel az arabokkal szemben. Tulkarem környékén, az úgynevezett «terrornégyszögben» bevezették a kényszerszombantetést és katonai műutakat építtetnek az arabokkal. Az új felvonulási utak keresztül-kasul szelik a tulkaremi terrornégyszöget s az a céljuk, hogy bármikor lehetővé tegyék gépesített katonai osztagok felvonulását az esetleges zavargások leverésére. Hogy mennyire háborús jellegű a palesztinai «zavargás», azt mutatja, hogy az angol hadsereg hivatalos közlönye hónapok óta rendszeresen közli a «hősies magatartást» tanúsított angol katonák kitüntetéseit. Akárcsak szabályszerű háború idején, úgy osztogatják a tisztí és legénységi harctéri kitüntetések a Palesztinában csatázó csapatok között...

Az ország ma lángokban áll. A hadjárat kimenetele iránt nincs kétség. A 20,000 főnyi angol hadsereg óriási műszaki fölényével le tudja verni az arab ellenállást. Palesztina sorsát azonban nem a fegyverek döntenek el. Tanknál és bombavetőnél magasabb hatalmak mozgatják a Közel-Kelet eseményeit. A feltámadó félhold iszlám-nacionalista szelleme vezeti az arabok harcát, amelyről a nemzeti felkelők végrehajtóbizottságának egyik vezetője, Jadzir bej ezeket írta:

«Hazaáruló az az arab, aki elfogadja az ország felosztásának tervét. Fanatikus hittel harcolunk az angol zsidó szövetségesek ellen a végső győzelemig. Palesztina arab ország, bármilyen áldozatokba is kerüljön ennek a tételnek az igazolása. Vezéreink bebörtönözése éppúgy nem oldja meg az arab kérdést, mint ahogyan a cionizmus sem tudja megoldani a zsidókérdést. A szabadság utáni vágy, a független arab államalkotási erő olyan mélyen gyökerezik népünk lelkében, hogy semmilyen erőszakkal senki nem győzedelmeskedhet fölöttünk.»

A londoni St. James-palotában 1938 februárjában ült össze a legújabb kerekasztal-konferencia. Az arab delegátusok bő, fehér selyemköpenyben, drágaköves díszkardokkal jelentek meg, a zsidó kiküldöttek fekete szalónruhát viseltek. A két küldöttség külön-külön termekben gyülekezett, Chamberlain miniszterelnök külön-külön beszédekkel intézett hozzájuk s az arab-zsidó viszony feszültségét jellemzi, hogy az arabok nem voltak hajlandók a zsidókkal együtt leülni a «kerek»-asztalhoz, amelynek alakja történetesen — téglányalakú volt.

A hetekig tartó tanácskozásokon a fiatal MacDonald gyarmatügyi miniszter minden fáradozása dacára kitartottak az arabok nemzeti Magna Chartájuk követelése mellett: 1. tiltsák meg a további zsidó bevándorlást Palesztinába, 2. tiltsák el az arab tulajdonban levő földek eladását zsidók számára, 3. hatálytalanítsák a Balfour-deklarációt, 4. létesíttessék független arab kormányzat s szűnjön meg a népszövetségi megbízatás, 5. biztosítsák Palesztina teljes arab önkormányzatát.

*

Tíz év óta közmondássá lett Palesztinában, hogy nappal az angolok, éjjel az arabok uralkodnak. Nem kell hozzá jóstehetség, hogy felállítsuk a prognózist: csakis idő kérdése, hogy mikor lesznek az arabok éjjel is, nappal is urak Palesztinában.

Három «zsarátnok»-állam.

1.

A feldarabolt Nagy-Török monarchia helyébe az elvesztett világháború után utódállamok láncolatát teremtették meg a páriszkörnyéki békekötéseket követő konferenciák. A háború alatt szövetségesként felhasznált nemzetek azonban póruljártak: a szép szavakból, csillogó ígéretekéből alig valósult meg valami, a megnövekedett étvágyú nyugati nagyhatalmak nemzetközi jogtudósai ügyes kibúvót szerkesztettek: megszületett a mandátum-államok fogalma. Az önálló, független állami életre még «éretlen, tapasztalatlan» nemzeteket jótékony gyámság alá fogták s a nevelői megbízást, a gyámsági mandátumot szívesen vállalták az angolok és franciák. A kismiszett országok a beigért közös nagy-arab királyság felépítése helyett új függetlenségi küzdelmekre és szabadságharcokra kényszerültek. Az egyszer már felszított nacionalista törekvések elemi erővel folytatták a megkezdett munkát s a keleti utódállamok színeljes békéje alatt ma is ott parázslik a nemzeti vágyak zsarátnoka, amely minduntalan véres felkelésekben, lázongásokban robban ki.

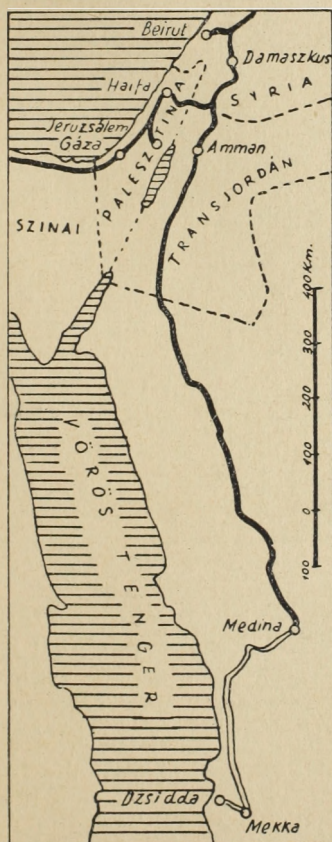
Az északarabiai nemzetiségi térben három ilyen jellegzetes zsarátnok-állam: Transzjordánia, Irak és Szíria.

Transzjordánia (Sark el Urdunn) a palesztinai angol mandátum felügyelete alá tartozik. A brit főbiztos és annak transzjordániai rezidense gyakorolják a felügyeletet; a törvényhozó és végrehajtó hatalmat az emír, Abdullah fejedelem, Husszein, volt mekkai király másodszülött fia tartja kezében. A negyvenkétezer négyzetkilométer területű ország háromszázezer főnyi színarab lakosságát a fővárosból, Ammanból kormányozza az emir. Ez a főváros

tulajdonképpen nem egyéb, mint szétszórta települések gyűjtőneve. Egyetlen központi tere és két hosszú üzlet-utcája adja meg a városi jelleget s fekete egyenruhás arab közlekedési rendőrök impozáns karlendítésekkel szabályozzák a hébe-hóba felbukkanó tevécsapatok és autók gyér forgalmát. A város legrégebb építménye a római amfiteátrum, amelyet a Phiadelphiaának nevezett ókori legionáriustelepen emeltek az antik Róma katonái.

A virágos ültetvényekben gazdag város szélén épült a fejedelem keleti ízlésű, de modern európai bútorokkal berendezett palotája. Abdullah emír — aki I. Gházinak, a jelenlegi iraki királynak nagybátyja — szívélyes jóviszonyt tart fenn az angolokkal. A nacionalista ifjúsági szervezetek sokalják is az angolbarátságot s állandó tüntetéseket rendeznek emiatt, így például legutóbb 1937-ben még a fővárosi laktanyákat is fel akarták lázítani az emír ellen. Azonban Abdullah kénytelen az angolokkal tartani, hiszen országa szegény, egyetlen bevételi forrása a tevétenyésztés, a foko-

zódó autóforgalom pedig még Arábiában is előrenyomult és kiszorítja a sivatag hajóját. Ibrahim pasa, a minszterelnök hiába sürgeti iskolák építését, új, képzett nemzedékek nevelését, a pénzhiány minden kulturális törekvést lehetetlenné tesz. Így aztán természetes, hogy Transz-

Transzjordánia egyetlen vasút-vonala a medinai vasút.

jordánia más utakon keresi a boldogulást és arra számít, hogy a Palesztinát három részre feldaraboló angol terv megvalósulása esetén a palesztinai arab országrész Transz-jordániával egyesülve Adbullah perszonálúniója alá kerülne s ez döntő hatással volna az egész kis sivatagi ország további fejlődésére.

Nyugatról keletre a palesztinai Jisr el Majami határ-állomástól Irbiken és Makfrakon keresztül az iraki határig keresztülszeli az országot a modern, 1937-ben befejezett aszfalt-autóstrada, a Hedzsasz vasút vonala viszont észak-déli irányban nyúlik végig Transzjordánián. Az északi szakaszon, Damaszkusz és Amman között naponta egy vonatpár közlekedik, a déli szakaszon Amman és Maan között hetenkint egyszer jár vasút. Hiába azonban a 323 kilométeres vasútvonal, hiába a 17 pengőt érő pénzegység, a palesztinai font, az ország szegény s az emír egyetlen vigasza az, hogy az Iszlám védelmében ateistaellenes társaságokat szervez, személyesen műveli az arab irodalmat és rajong a zenéért . . .

2.

A másik két zsarátnok-állam, ahol a nacionalizmus tüze hevesebben lobog : Irak és Szíria. Előbbi angol mandátumból lett önálló arab királyság, utóbbi még a francia mandatárius hatalommal vívja függetlenségi harcát. A két állam sorsa hű tükörképe az angol, illetve francia diplomáciának, keleti külpolitikának . . .

Félmillió négyzetkilométeren három és félmilliós lakosság. Ezek a számok a két folyam országának, az ősi Mezopotámia földjén született új iraki királyságnak nyers adatai. Közelebbről nézve kábító mozaikképet mutat a lakosság, amelyből 500,000 a kurd, 250,000 a perzsa, 250,000 pedig török, zsidó, asszír, örmény, ördögimádó stb. A többséget alkotó arab lakosság is kettéoszlik szunnita és siita felekezetekre. A siiták vannak többségben, de a király szunnita.

1916-ban a sokat emlegetett Sykes-Picot megbeszélése-

ken a brit érdekszférába került az ország. Eleinte úgy tervezték, hogy az indiai brit birodalomhoz csatolják, később a pompás mandátum-ötlet segítségével angol kézbeadták. Az iraki mandátum története azóta az előázsiái angol gyarmati imperializmus bukásának is a története. Már 1920-ban fellobbant a hamu alatt parázsló tűz: a siita papok fellázították, volt császári török frontharcos tisztek pedig forradalomba vezették Irak népét s hat teljes hónapig tartó véres küzdelem után Anglia feladta a harcot. Nagybritannia kapitulált, de ugyanakkor briliáns sakkhúzással oldotta meg a kérdést: megállapította, hogy Irak már nem szorul gyámságra, az iraki nép meglepően érett és tapasztalt, Irak népe megérdemli tehát a független állami élet élvezetét. A fővárosban trónralépett az első király I. Fejszál, a világháborús sivatagi felkelés arab vezére, Lawrence ezredes testi-lelki barátja, akit a franciák fegyveresen kergettek el Damaszkusból, amikor a szíriai arab trónt akarta elfoglalni. 1921. augusztus 23-án mondta el trónbeszédét Irak első királya. A népszövetségi mandátumot jelképező főbiztos még ott maradt ugyan Bagdadban, de az angolok már egyre több szabadságot engedtek az arab kormányoknak s a maguk részéről csupán a lényegre szorítkoztak.

A lényeg pedig a következő: Irak területén fekszenek a mosszuli petróleummezők. Ezekre a világháború után még a franciák tartottak ugyan igényt, de szívesen megvigasztalódtak az iraki petróleum helyett a Ruhr-vidék megszállásával. A wilsoni nemzetiségi elv szerint tulajdonképpen önálló kurd köztársaságot kellett volna Mosszul körül kikanyarítani a térképen, Anglia azonban szívesebben látta, ha Irakhoz csatolják a kincses mezőket és így született meg a Petrol-Kingdom, a «petróleumkirályság». A születésnél ott bábkodott angol meghívásra gróf Teleki Pál, a kitűnő magyar földrajztudós is, akinek szava épp olyan döntően esett latba az olajmezők odaítélésénél, mint amilyen kitüntetésszámba ment a magyar szakértő tudós meghívása a semleges népszövetségi bizottságba, amelyben rajta kívül egy svéd és egy belga szakember foglalt még helyet. Anglia tehát bebiztosította magának 1926-ban a

kőolaj-terület kihasználását s négy évvel később, amikor a népszövetségi mandátum már teljesen megszűnt, az angol diplomácia ismét megtalálta azt a rugalmas formulát, amellyel biztosítani tudta az angol érdekek védelmét a gyámkodás alól felcseperedő önálló államokban. Anglia lemondott a gyarmatosítás brutálisabb eszközeiről és zseniális lélekjelenléttel szoros sorsközösségbe gleichschaltolta magát az újszülött államokkal. Irakban is ez történt, a Mac Donald-kormány hosszas tárgyalást folytatott Nuri esz Szaid pasával, Irak miniszterelnökével, Lawrence egykori híres fegyvertársával és 1930 június 30-án a független Irak barátsági szerződést kötött Angliával, amely ebben a szerződésben már «csak» a külpolitikai ellenőrzést, a petróleumkihasználást és az indiai út védelmét szolgáló légi támpontok építését kötötte ki magának.

1932-ben Irak népszövetségi tag lett, Irán, Törökország és Afganisztán után a negyedik független mohamedán állam, amely szót kapott a genfi palotában. Ugyanabban az évben, 1932 novemberben viszont Dzsazin Hasimi miniszter elnöklete alatt Irak földjén pánarab kongresszust tartottak.

Ritka megtiszteltetés érte a következő évben Fejszál királyt. Londoni látogatása alkalmával V. György angol király szívélyesen fogadta az arab uralkodót a vérvörös rózsákkal telehintett pályaudvari perronon s a hófehér egyenruhás, tollbokrétás, díszesákós Fejszál az angol király jobbján vonult be udvari díszhintón a Buckingham palotába. Irak királya már nem látta többé viszont birodalmát. Svájccon keresztül utazott hazafelé s 1933 szeptember 7-én Bernben autókirándulásról hazatérve, átöltöztetés közben hirtelen meghalt szállodai szobájában. Rengeteg mende-monda kelt szárnyra a váratlan halálesettel kapcsolatban. Tény az, hogy Eggimann szállodaigazgató, aki elsőnek fedezte fel, hogy a király halva fekszik szobájában, ugyanaznap este ugyancsak hirtelen meghalt. A király kísérete viszont megtiltotta a törvényszéki boncolást s a bebalzsamozott holttestet angol cirkáló szállította Haifába, onnan pedig repülőgép vitte Bagdadba.

Utóda az 1917-ben született I. Gházi. A trónörökös Angliában nevelkedett s amikor elhagyta a szülői házat, a küszöbön két birkát vágta le tiszteletére. Hazatérése után 16 éves korában apja engedélyével egy napra királyosdit játszhatott. A huszonnégy órás uralkodás abban merült ki, hogy a trónörökös összevásároltatta a Bagdadban fellelhető valamennyi gramofonlemez és öt kocsilóherét hozatott kedvenc ponnijának.

A fiatal király zavartalanul uralkodott 1936-ig, amikor a bagdadi puccs újra felkavarta a politikai szenvedélyeket. Rövid független állami életében már a huszonkettedik kormány vezette Irak ügyeit, Hasimi miniszterelnöknek minduntalan angolbarát magatartását vetette szemére a nemzeti ellenzék s 1936 november 29-én Bekr Szidki vezérkari főnök puccsot hajtott végre.

A török hadseregben századosként harcolt a világháború alatt a Gallipoli-fronton ez a féktelen becsvágytól fűtött, kitűnően képzett katonatiszt s az összeomlás után visszatért szűkebb hazájába, Irakba. 1932-ben ezredes lett, angliai tanulmányútjáról idegengyűlölettel eltelve tért haza. A következő évben olyan kegyetlenül törte le az asszír kisebbség mozgolódását, hogy nemzeti hőse lett az arab közvéleménynek. Politikai befolyása egyre növekedett s 1936 őszén érkezettnek látta az időt a rajtaütésre. November 29-én Bagdad közelében angol katonatisztvendégek részvételével hadgyakorlatot tartott s a manőver alatt elvágatta a fővárosba vezető összes telefonhuzalokat, egynek a kivételével. Ezen a vonalon felhívta Hasimi miniszterelnököt és kétórás ultimátumot adott át: vagy lemond a kormány, vagy pedig bombázni fogják Bagdadot. A két óra leteltével Mahmud Javaud pilótaörnagy repülőraja robbanó-bombákat dobott a kormányépületekre: a Hasimikabinet visszalépett. Dzsafer el Aszkari hadügyminisztert, aki autón akarta felkeresni a puccsistákat, útközben agyonlőtték.

«Irakot az irakiaknak!» — volt az új nemzeti, ideengyűlölő rendszer jelszava. A hatalomra jutott Bekr Szidki ellenségei viszont finom mosollyal jegyezték meg a jelszó

hallatára, hogy rendben van, akkor vonuljon vissza a közeletről a kurd származású vezérkari főnök is . . .

1937 augusztus 11-én Bekr Szidki és jobbkeze, Mahmud Javaud, aki azóta a légihaderők főparancsnoka lett, Mosszulban útra készülődtek, hogy Ankarába utazzanak a török hadgyakorlatokra, amikor az egyik sátor előtt álló őrszem három lövéssel leterítette a két tisztet. A merénylő egyetlen szót sem vallott a haditörvényszék előtt és magával vitte a sírba : kik bérelték fel a gyilkosságra? Valószínű, hogy a Mosszul közelében internált Fauzi Kaukadzsi, a legendáshírű palesztinai felkelő-vezér, a pánarab eszmék fanatikus előharcosa ölette meg a puccsista tábornokot, mert a pán-arabok szemében árulást követett el akkor, amikor a nagy arab eszmével szembeforduló kemáli Törökország felé orientálódott. A török-iraki barátkozást azonban már nem lehetett feltartóztatni. Még az angolelles papság is erőteljesen dolgozott ebben az irányban s 1937 július 9-én létrejött Teheránban az iraki-iráni-török-afgán négyesszövetség. Ennek tagjai biztosították egymás határainak sérthetetlenségét, közös eljárásban egyeztek meg minden közös kérdésben, ígéretet tettek, hogy nem támogatják a szövetség bármelyik tagját megtámadó államokat és megtiltották bármilyen külső hatalomnak (értsd : Szovjet!) belső aknamunkáját.

Azonban Irak nem tud szabadulni az angoloktól. Hiába fordultak a törökök felé — az olasz-abesszin hadjárat alatt Anglia maga is szívesen látta a török barátságot — a pompásan alkalmazkodó angol diplomácia sűrű szálakat szőtt Ankara és London között, úgyhogy mire Irak jelentkezett Törökországnál, ott újra az angol orientáció vonalával találkozott.

Az iraki hadsereg évi költségvetése 800,000—1.000,000 iraki dinár (egy dinár : 17 pengő). A kinevezett szenátusból és választott képviselőházból álló parlament 1934-ben szavazta meg az általános védkötelezettséget. A hadsereg létszáma 556 tiszt és 9839 főnyi legénység. A három vegyesdandár (Mosszul, Bagdad, Kerkul) kötelékében 1 királyi testőr-gyalogszakasz, 12 zászlóalj (á 3 század és 1 géppuskás

század), 1 autós géppuskás század, 1 páncélausós szakasz, 1 lovastestőrszázad, 2 lovasezred, 3 hegyiüteg, 2 könnyű ágyúsüteg, 1 híradóosztály és 1 utász-szakasz működik. A repülőflotta két századból (35—40 gép) áll. A 8000 főnyi rendőrségen kívül még a tevehátas rendőrség, a 12 géppuskás autóval rendelkező vasúti őrség és kikötőőrség tartozik a fegyveres karhatalom kötelékébe.

Érdekes ezzel szemben áttekinteni az angol légitámpontok haderejét. Az angolok ugyanis a brit szigetek után Irakban szervezték meg legnagyobb és legerősebb repülőflotta-bázisaikat. 1937 decemberében készült el Dhibbanban, az Eufratesz partján, 75 kilométernyire Bagdadtól ez a nagyszabású légitámpont, amely az indiai légiút legféltettebb pillére. Azelőtt Hanaidi volt az iraki angol légi kikötő, ez azonban mindössze csak tíz kilométernyire volt Bagdad keleti városkapujától, úgyhogy a bölcs angol taktika jobbnak látta messzebbre elkerülni az iraki nép szemei elől és a sivatagba húzódott az új építkezéssel. Dhibban valóságos várkastély-rendszer. Tizenhét kilométer hosszú acélkerítés fogja körül a légikikötőt, amely 550 masszív, kő- és vasbeton-épületből áll. Saját erőműtelepe szolgáltatja a villanyáramot s ugyanez a centrálé mesterségesen kellemes hőfokra hűti le a sivatag közepén épült lakóhelyiségeket. Három templom, két mozi, két uszoda, tennisz-, rugby-, golf- és futballpályák állnak a villanykonyhákról élelmezett pilóta-helyőrség rendelkezésére. Dhibbanban állomásoznak a brit légihaderő 30-as mosszuli, valamint az 55-ös és 70-es hanaidi repülő-ezredei. A Tigris és Eufratesz összefolyásánál a baszrai Shibahnál hidroplán-támpont épült, a Perzsa-öböl partján szintén tengeri repülők táboroznak s itt állomásozik a 203. számú hidroplán zászlóalj. Az egyes harci kötelékek erejét gondosan titkolják az angolok s természetes, hogy az exponált iraki bázispontokon a békebeli század, zászlóalj és ezred-gépállományt jóval meghaladó létszámokban szerepelnek a brit bombavető-, vadász- és felderítőgépek.

Irak légiforgalmi fontossága mellett a vasutak és autótutak hálózata is szembeszökően nagyjelentőségű. 1936 november 20-án fektették le az első síneket, amelyek észak

felé meghosszabbítják a Bagdad-vasút vonalát s így közvetlen összeköttetést létesítenek a török transzanatóliai hálózattal. A vasútvonalak 1937-ben iraki állami tulajdonba mentek át s az állam felvásárolta az angol magánvállalatok kezében levő valamennyi részvényt. Haifa és Bagdad között a szíriai sivatagon keresztül autóstrada keletkezett. Már 1923-ban megindultak Damaszkus és Bagdad között az újjélandi Nairn-fivérek autóbuszjáratai s az utólréhetetlen kényelemmel berendezett, pompás rúgózású, ezüstszínű pullmann-kocsikban hideg-meleg buffé és vetett ágy áll az utasok rendelkezésére. A járatok nem utakon, hanem a nyílt szteppén közlekedtek egészen 1937-ig, amikor elkészült az aszfalt-országút, amelyen tizenkét óra alatt el lehet jutni a Földközi-tenger partjáról Bagdadba, ami azelőtt kereken három hétig tartó utazást jelentett. Kifogástalan országutak vezetnek Bagdadból a Perzsa-öböl és Teherán felé is s a mohamedán népek közötti összeköttetést szolgálják az egyiptomi légiforgalmi vállalat, a Misr Airlines mosszuli, bagdadi és baszrai vonalai.

Az angolok kísérletet tettek Irakban a gyapottermeléssel, de a kísérlet egyelőre csődöt mondott. Az ország iparosítása is lassan halad, mivel a tőkével rendelkező kereskedelem húzódozik attól, hogy pénzét ipari vállalkozásokba fektesse. Az állam mindenesetre nagy erőfeszítéssel tesz kezdeményező lépéseket és iparfejlesztő törvények különböző kedvezményeivel csábítja a tőkét arra, hogy részt vegyen a nyersanyag-feldolgozás önellátási akciójában.

Külpolitikai téren igen érdekes Irak helyzete. Észak és kelet felé a turko-iráni téren van szerepe, mint az előázsiai négyes szövetség tagjának, ugyanakkor azonban déli irányban, az arab szektor felé is összekötő hídként szerepel, mint Szaudi-Arábia, Irak és Jemen arab hármasszövetségének tagja.

Harun al Rasid városa, a mai Bagdad az ősi hagyományoknak és a modern civilizációnak izgalmas szintézise. Az utas csillogó, zománckupolás mecsetekre számít s ehelyett a városi jéggyár kormos füstjét pillantja meg legelőször a vasútról. Bússzemű tevék helyett taxikürtök rikácsolnak

a tereken, a kalifák lábnyomát már nem csókolgatják selyemburnuszos férfiak, vasrácsos ablakok mögött már nem várakoznak gazellaszemű szépségek a ház hazatérő urára, büszke harcosok páncéljai helyett motorkerékpárok csörömpölnek az utcákon, az 1176 éves város, amelyet Kr. u. 762-ben alapított a vitéz Manszur kalifa, már nem az ezeregyéjszaka városa többé...

Hanem a világ egyik legforróbb városa, ahol a nyár hat hónapig tart, ahol árnyékban negyvenöt, napon hetven fokos hőséget mérnek átlagban. A háború előtt nem volt olyan utca Bagdadban, amely elbírt volna egy négytonnás teherautót. 1915-ben a török-német hadsereg kénytelen volt a városon kívül táborozni, mert a tűzérőség és a trén nem tudott felvonulni a macskaköves utcákon. A német katonai utászok valóban kiérdemelték a nevüket: hús méter széles utat építettek a városon keresztül s ez a Rasid-utca ma is Bagdad egyik díszje.

1936 óta európai várostervezésbe fogott Bagdad. Európai építészekkel európai várost akartak teremteni, s az eredmény az angolok bölcs rendszerét igazolta: «no touch!» — hozzá sem nyúlni a Kelet berendezkedéseéhez! Mert a bagdadi újavárosban siralmas az eredmény. A lelkes iraki nacionalizmus bontócsákányt ragadott s még a századeleji s mai budapesti műemlékpusztító lendületnél is nagyobb dühvel tört-zúzott, pusztított-bontott. Ősi, sokszázéves paloták helyére sokemeletes vasbeton-skatulyák, idétlen moziportálok, sablónos üzletházak kerültek. A széles, tágas utcájú lakótelepeken kibírhatatlan az élet, télen dermesztően fagyos, nyáron pokolian forró a lakás. Hetvenfokos hőmérsékleti különbségeket kell elviselni, hiszen novembertől januárig a fagypont körül mozog a hőmérséklet. És mivel két év alatt sikerült lebontani a város egyharmadrészét anélkül, hogy kellő mértékben pótolták volna a lakóházakat, 1938 január 1. óta 30%-kal emelkedtek a lakbérek. A már Európában is levitézlett «új tárgyilagosság» építészete Bagdadban orgiákat ül és elrettentő példák sora hirdeti a csupahomlokzat-architektúra s a modern technika tévelygéseit. A négerek, akiket a rummal-karabéllyal előnyomuló «kul-

túra» tetőtől-talpig felöltöztetett annakidején, új betegségek nemzetpusztító csíráit kapták ajándékba Európától. Bagdad, amelyet az értelmetlen, rossz helyen alkalmazott városrendezés kivetkőztetett eredeti mivoltából, rikító példája annak, hogy a célját tévesztett technika nem jelent kultúrát, de még civilizációt sem. Kényelmesen, jól és kellemesen csak az arab óvárosban lehet élni Bagdadban, ott, ahol az összehajló oromfalú házak, a szűk, ős-montmartrei és legsötétebb nápolyi sikátorokra emlékeztető utcácskák régi jó agyag-, téglá- és kőházai télen tartják a meleget, de hűvösek maradnak a leggerzselőbb nyárban is. A szőnyegekkel, faragott bútorokkal berendezett szobák még őrzik a régi Kelet szépségei mellett a milieu-nek megfelelő klímahangulatot is, az udvarokban csobogó szökőkutak körül zöldelő növényzet pompázik és gyűszűnyi feketekávés findzsák, réztálcán felszolgált mentolos zöld arab tea mellett itt még feltámadnak a századok mélyéből Harun kalifának, az igazságosnak legendás történetei...

De akadnak Irakban modern mesék is az ezeregyéjszákából. Irak földjén él a világ egyik legsodálatosabb, egyben legtitokzatosabb szektája, a dzseزيدik, a tűz- és ördögimádók népe. Szétszórtan, az egész Keleten megtalálhatók a sátán tisztelői, de legnagyobb tömegben, mintegy száz-ezren Mosszul környékén élnek.

Az arabok félelemmel vegyes utálattal emlékeznek meg a dzseزيدikről, akik Allah helyett a sejtánt imádják, templomaikban az ördög jelképét, egy páva rézsobrát őrzik és kígyókat tisztelnek. A róluk elterjedt rengeteg mende-monda szerint Észak-Mandzsuriától Tibeten és Iránon keresztül Kurdisztánig húzódik a «hét torony lánc»: magányos hegyfokokon épült hét vár, a hatalom hét háza, amelyeknek mindegyikében ott ül a sátán egy-egy főpapja s titkos rezgéseket sugározva irányítja a világ sorsát...

Az igazságtalanul üldözött, gúnyolt és megrágalmazott dzseزيدik népe boldogan fogadta az angolok uralmát. A török időkben állandó pogromokat rendeztek falvaikban s csak a brit mandátum hozta meg számukra a megváltást. Az elmúlt években sok rejtélyes szokásukra derült világosság,

számos rémhírjellegű legenda keletkezését sikerült megmagyarázni. A dzsezidik vallását Adi sejk alapította a XII. században. A Baalbekben született ördögimádó-vallás-alapító megfordult Perzsiában is és Zoroaszter ottani híveitől tanulta meg a tűz tiszteletét. Mosszul közelében, Lales hegyén alapította meg az új vallást, amely három tilalmat ír elő híveinek. Tilos a sejtán (sátán) nevét kiejteni s az idegennek vigyáznia kell, hogy franciául, angolul vagy arabul olyan szót ne használjon, amely fonetikailag emlékeztet a tiltott kifejezésre. (Például: arabul cérna annyi, mint khaitán, a nyilvánzó neve: sajt.) Másodszor tilos a kék szín. A moszlimok ugyanis kék amuletteket viselnek az ördög elleni védekezés céljából, természetes tehát, hogy az ördög híveinek szemében átkozott az ördögűzés színe. Harmadszor tilos a tűzbe köpni, égő cigarettát vagy gyufát eltaposni, vagyis bármily módon megbecsteleníteni a szentként tisztelt tüzet.

A dzsezidik bibliája a kitab el aszvad, a fekete könyv, amely szerint a sátán igazi nevét sohasem szabad kiejteni, hanem csak Melek Tausz, vagyis páva-angyal néven szabad említeni. Innen származik a rézpáva szobrának tisztelete. A fekete könyv előírja még, hogy aki a sátán nevét kiejti, azt habozás nélkül meg kell ölni.

Mosszul közelében, Sejk Adi faluban, a Lales-hegyen áll a dzsezidik főszentélye, fölötte karcsú fehér torony s ennek csúcsán rézgömb csillog a napfényben. Ez a csillogás magyarázza meg az előbb említett «titkos rezgések»-ről szóló legendáknak a magyarázatát s ez az a bizonyos «hatalom háza», amelyről annyi mesét tudnak az arabok. A templom a hegyoldalon a sziklafal mélyében rejtőzik, bejáratát domborművű kígyó-jelkép díszíti, homlokzatán pedig kétélű hóhérbárd, borona, olló és más jelképek ékeskednek. A szentély belsejében örökő mécsesek sorakoznak kis falmélyedésekben s egy sírkamrában őrzik a vallás-alapító Adi sejk földi maradványait. A templom pincéjébe még nem jutott el európai ember s így valamennyi dzsezidilegenda nincs is még megcáfolva. Tény az, hogy ünnepeiken fehér áldozati bikát ölnek le a csillogó csúcsú fehér torony

tövében és papjaikat még a század elején is megillette a *ius primae noctis*, amelyről szintén számtalan szörnyű történet kering a Keleten.

Meghökkentő a dzseزيد egyszerű vallásbölcseleti okoskodása. «Isten jó és Isten nagy — mondják. — Tőle nem kell félni. A Melek Tausz (az ördög) nagy és hatalmas, tőle félni kell, ezért őt tiszteljük. Isten amúgy is jó...»

3.

Titkokat és kincseket rejt magában Irak földje. Az ördögimádó szekta földjén fakad a kincses petróleum is. Itt terülnek el a gazdag mosszuli kőolajmezők, amelyeknek «folyékony aranyát» csővezeték szállítja a Földközi-tengerhez. Eredetileg egyetlen egy vezetékét tervezték, azonban később külön angol és külön francia ágat létesítettek. A nagyszabású műszaki vállalkozás tizenöt és félmillió angol font sterlingbe került. A vezeték kiindulópontja Baba Gurgur, itt 14 petróleumforrás ontja a kőolajat. Ez a község Kirkuk város közelében fekszik egy alacsony hegygerincen s innen indulnak ki egymás mellett haladva a vezetékek. Átszelik a Tigris-folyót, érintik Hadidha városát, majd az Eufrátesz jobbpartján elválnak egymástól. A francia vezeték csaknem nyílegyenesen halad a szíriai határ felé s Abu Kemál községnél éri el, innen tovább haladva Palmyrán és Homson keresztül jut el Tarabulus (Tripolis) földközi-tengeri kikötőjébe. Az angol vezeték délfelé kanyarodik, Rutbah érintésével átszeli Transzjordánia északi részét és Palesztinát, átnyúlik a Jordánon és Haifánál torkollik a Földközi-tengerhez.

Rendkívül érdekesek a hatalmas műszaki alkotás adatai. Az 1750 km hosszú útvonalon 123,000 tonna csövet használtak el három különböző átmérő nagyságban. Az egyes darabokat 17,000 csőkötéssel és 87,000 tonna azbeszttel illesztették össze. Több száz tonna robbantóanyagra volt szükség a csővezeték beágyazásához. Súlyos nehézségekkel kellett megküzdeniök a mérnököknek a sivatagban, a vulkanikus sziklavadonban és a hídnélküli hegyi folyamok

birodalmában, amíg az építési anyagot a helyszínre tudták szállítani. A Tigris és Eufrátesz fölött 40 méter magas acélpilléreken vezették át a csővezetékét. A legnagyobb akadállyal a Szentföldön, a Jordán-folyó átszelésénél kellett megbirkózni. A Jordán keleti partja 700 méternyire van a tenger fölött, a folyó völgye azonban 290 méternyire van a tenger színe alatt, úgyhogy nagyszabású szivattyúállomást kellett építeni, amelynek motorjaival biztosították a petróleum áramlását az 1000 méteres szintkülönbség ellenére is. Átlagban egy méter mélységbe ágyazták be a csővezetékét a sivatagi homokba, vagy a lávaközetbe. A munka kereken két esztendő telt igénybe és összesen 15,000 munkást foglalkoztatott. 16 különböző ország mérnökei vezették az építkezést. Naponta mintegy másfél kilométernyi vezetékkel készültek el. Megásták a vezeték medrét, azbesztbe ágyaszták a csöveket, majd újra befedték őket, úgyhogy csak enyhe talajdomborulat mutatja a pipe-line útját. A vezeték mentén összesen 12 szivattyúállomás gondoskodik a petróleum állandó és egyenletes áramlásáról.

Külön probléma volt a munkások egészségügyi ellátásának megszervezése. Hadidhában rendezték be az egészségügyi főhadiszállást, állandó orvosi járőrök cirkáltak az építkezés útvonalán, mentőállomások, ambulanciák és segélyhelyek álltak rendelkezésre minden szakaszon s a nagyszerűen megszervezett preventív szolgálat eredményezte azt, hogy valóban sikerült elejét venni minden járványnak. A munkások halálozási arányszáma mindössze egy százalékot tett ki. Igen nagy nehézségbe ütközött az ivóvíz beszerzése. Helyenként több, mint 100 kilométeres távolságból hozatták tevé- és öszvérháton a víztömlőket, másutt kútúrásokkal segítettek magukon. A vezeték mentén ma már több, mint 100 artézi kút szolgáltatja a vizet. Fagyos és forró sivatagi por-orkánok napokra megakasztották a munkát és ezek okozták a legtöbb betegséget a munkások körében.

A francia vezeték 1934 júliusában készült el s ugyanabban az évben októberben indult meg a petróleumszolgáltatás az angol vezetékben. Mindkét vezeték 1935 január-

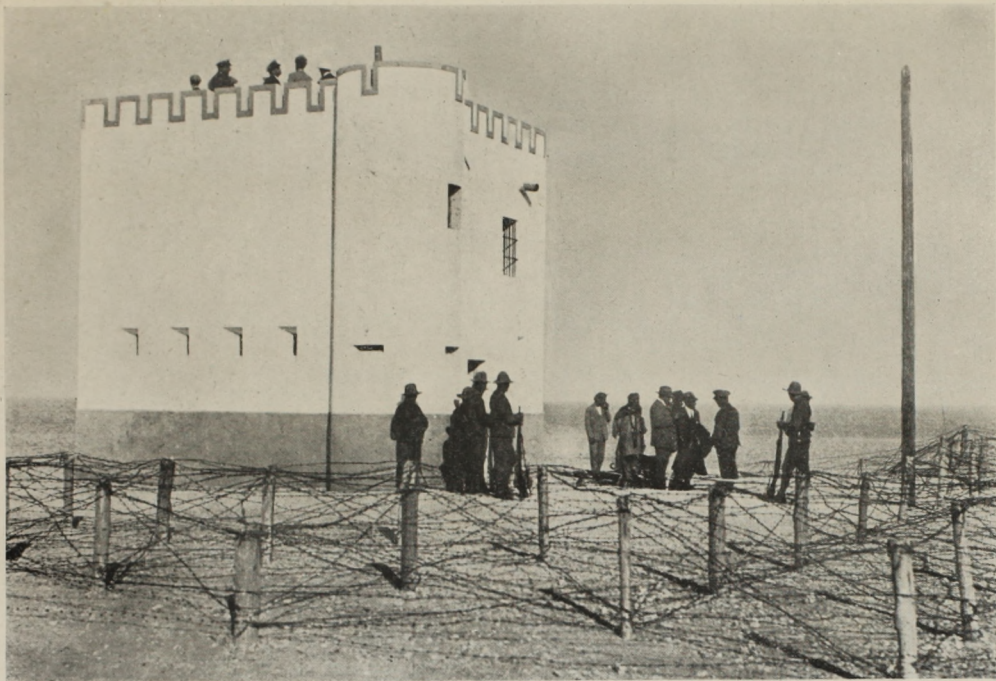
ban avatták fel egyidőben öt különböző helyen rendezett ünnepekkel. Teljes üzem mellett évente négymillió tonna petróleumot szállítanak a vezetékek, amelyeknek biztonságára külön erre a célra felállított sivatagi csendőrség ügyel. A palesztinai szakaszon az elmúlt esztendőben sűrűn megismétlődnek a vezeték elleni merényletek, legújabban az angolok zsidó önkéntesekből szervezett különítményekkel erősítették meg a sivatagi petróleum-csendőrséget. Egyelőre még csak autót vezet az olajvezeték mentén, de úgy angol, mint francia részről komolyan foglalkoznak azzal a tervvel, hogy vasutat építenek a Földközi-tengertől Kirkukig, a folyékony arany bölcsőjéig.

A híres pipe-line mentén térjünk most vissza a kurdisztáni sötét hegyek közül a napsütéses tengerpartra, ahol szíriai földön a francia trikolórral vívja meg nagy küzdelmét a feltámadó félhold.

4.

Franciaországot a XVI. század óta kötik erős szálak Szíriához s a franciák már a szultáni uralom alatt kiépítették legfontosabb közelkeleti propagandaközpontjaikat Szíria városaiban. Francia iskolák, francia papi szemináriumok létesültek a «100 milliós lakosságú Franciaország» titkos reményében, amit alaposan megkönnyített az, hogy Szíria 3 millió lakosa között kerek 1 millió keresztény akad. A legnagyobb egységes keresztény tömb a Libanonban élő 300,000 maronita, akik régi kedvencei Franciaországnak.

Szíria fővárosában, Bejrutban a jezsuita akadémia nemcsak a katolicizmus számára hódított híveket, hanem a francia külpolitika közelkeleti agytrösztje is volt, ahonnan a francia gloire, a francia nagyság, a francia kultúra, jólét és civilizáció áldásait is hirdették. A francia gyarmati politika azonban — hogy nagy államférfiúi külpolitikai elgondolásokról, az angol Policy for Centuries-ről, századokra szóló külpolitikáról ne is beszéljünk, — nyomába sem léphet a brit mintaképnek. Mutatja ezt a világháború utáni osztozkodás története is. Hogy Európában, a műveltség és kultúra eszményi szülőhazájában mi történt, azt nagyon jól

Sivatagi erőd Spanyol Marokkóban.

Marokkói legionisták Franco tábornok seregében.

A réunioni száműzött: Abd el Krim, a riffkabilok vezére.

Aga Khán, az indiai moszlimek vezetője feleségével,
a volt francia cukrászsisasszonnyal.

Arab delegátusok érkeznek a londoni kerekasztal-
konferenciára.

tudjuk. Lássuk, most, hogy mit követelt Franciaország a győzelem után a Közel-Keleten? A lista nem volt rövid. Az arab Libanont, az észak-szíriai partsávot, a Földközi-tenger és a Taurusz-hegység zugában Ciliciát, Kisázsiaiban Adana és Merzina tartományokat, végül Belső-Anatóliában a szivaszi, karputi és diarbekri területeket igényelték. Olyan időkben, amikor azé az igazság, akié az erő, az igények érvényesítésére a leghatásosabb eszköz a szurony s a franciák is fegyveresen vonultak be a felsorolt területekre. A török nemzeti csapatok azonban akkor már Kemál katonái voltak és 1920-ban több csatában érzékeny csapást mértek a franciákra. Páris végül is fegyverszünetet kért és az 1921 október 20-án kötött ankarai szerződésben a franciák lemondtak minden további török földigényletről és kivonultak Anatóliából.

Könnyen megtehették, hiszen az 1920 április 25-i sanremói határozat amúgy is akkora falatot juttatott számukra, amelyet mohó gyomruk mindmáig nem tudott megemészteni. Szíria francia mandátumterület lett s ekkor követett el végzetes hibát Franciaország. A Közel-Kelet legműveltebb, legfelvilágosodottabb lakosságú, legmagasabb kultúr-színvonalon álló országát a hirhedten brutális francia gyarmati közigazgatás eszközeivel akarták «pacifikálni». A francia recept a középfrikai félvad néger törzseknél sem vált be, Szíriában pedig véres szabadságharcokra lobbantotta a szír-arab hazafiak elégedetlenségét.

Fejszál király gyenge arab csapatait könnyűszerrel elűzték Damaszkuszból a francia poiluk, később egyre nehezebben sikerült a berendezkedés Szíria földjén. A mandátum-osztó népszövetségi határozatot is csak kétévi késelelemmel hajtották végre, két esztendeig katonai megszállás alatt tartották az országot, csak 1922-ben ismerték el a szír mandátumot. Azonban ezután is minden erejükkel azon voltak, hogy a de jure mandátummá lett országot de facto francia gyarmattá tegyék meg, vagyis leszorítsák egy francia gyarmat színvonalára. Eredeti francia közigazgatási ötlet volt az ország felosztása öt részre:

1. a tulajdonképpeni Szíria államra (Damaszkusszal és Aleppóval),

a Nagy-Libanon köztársaságra (keresztény maroniták külön igazgatás alatt),

Latakia köztársaságra, amely a pogány-mohamedán-keresztény vegyes vallást követő aluiták földje,

délen a Dzsebel Druz területre és

északon a török lakosságú Alexandrette-szandzsákra.

Ez a különleges közigazgatási berendezkedés természetesen ötszörösére duzzasztotta fel az adminisztrációt. Óriási csapatszállítmányok érkeztek Afrikából, hogy szene-gál-négernek ezredeinek felvonultatásával lenyűgözően bemutassák Szíria népének a franciák hatalmát, a szerecsen helyőrségek fenntartása viszont működésbe hozta az adóprést, az arab lakosság elégedetlensége nöttön-nőtt.

Az első francia főbiztos, Georges Picot, a hírhedt Sykes-Picot felosztási terv francia szerzője, kizárólag arra fordította figyelmét, hogy Szíria ne legyen az angoloké, utóda: Gouraud tábornok elérte, hogy ne Fejszál üljön a damaszkusi trónon, a harmadik főbiztos, Weygand tábornok előtt egy cél lebegett: ne kapjon alkotmányt az ország. A három főbiztosnak következetesen és kizárólagosan negatívumokban kimerülő programja meg is hozta az eredményt, mert mire 1925-ben Sarraïl tábornok lett a főbiztos, már nemcsak a 2 millió mohamedán lázongott, hanem elégedetlenség dúlt a drúzok harcos népében, a jakobiták, görögök, örmények, ördögimádó dzseزيدik, katolikus maroniták, metvalik és zsidók között is.

Egyetlen szikra kellett csak, hogy lángba-vérbe boruljon az ország. Ez a szikra a drúz hegyek közül pattant ki.

A Dzsebel-Druz szikla vadonjában él a drúzok ezersztendős vitéz népe, a papok és lovagok titokzatos nemzete, amelyet egyesek még a keresztesvitézek leszármazottainak tartanak. Damaszkusztól délkeletre vulkanikus hegyek között fekszik Szujeda, a drúzok fővárosa, ahol Szultán Atrasz pasa uralkodott népe fölött. A drúzok befont haját viselnek, szemhéjukat feketére festik és különleges vallási törvényeknek engedelmeskednek. Házassági törvényük például azonnali halálra ítéli azt a drúz nőt, aki népén kívül keres férjet magának.

Az uralkodó apja, Thukán Atrasz óriás termetű harcos volt s a törökök ádáz ellensége. Árulás folytán fogságba esett, 1912-ben Damaszkusz egyik terén nyilvánosan kivégezték. A drúz harcos utolsó szavai ezek voltak : «mondjátok meg népemnek, ne higgyen a töröknek!» Aztán háromszor is elszakadt az akasztófa kötele, amíg a hóhér végezni tudott az óriással . . .

A drúzok szentírása a kitab el hikmet, a bölcsesség könyve és az ebben hirdetett vallást 300,000 lélek követi. Vannak azonban titkos misztériumaik is, amelyekbe csak az *akilokat*, a véneket avatják be, míg a *dzsahilok*, a harcosok a nemzet fegyverforgató katonái. Minden huszonötödik életévét betöltött drúz ifjú akil lehet, ha tisztességes életet folytat és kész vállalni a fogadalmakat. Az akil számára tilos a szeszes ital, a dohányzás, a háremélet, csak egy feleséget tarthat s a házasságon kívül szigorú megtartóztatást kell fogadnia. A régi rézbőrű indiánok módjára az akilnak sem szabad indulatait kimutatnia, heves kézmozdulat, hangos szó tilos a számára. Éhséget, szomjúságot még csak említenie sem szabad, dicsekedni, vagy szaladni tilos, portyázásokra nem indulhat, személyes ellenségeskedést nem folytathat, csakis nemzete védelmében foghat fegyvert. Az akil-jelöltet csak akkor avatják be a misztériumokba, ha kiállta az előzetes három próbatétet. Három napon és két éjszakán keresztül böjtölnie kell, akkor meghívják az akilok lakomájára, ahol egyetlen falatot sem fogyaszthat a dús tálakból, végül egyedül hagyják néhány érintetlen izletes tállal, amelyekből nem szabad ennie. Ugyanígy teszük próbára, bírja-e a szomjúságot, a harmadik próbatételen a szerelem művészetében ritka jártasságot tanúsító, gyönyörű mezítelen táncosnővel zárják össze. Az újonc viaskodhat a nővel, ellökheti magától, elkergetheti, de nem szabad sem megkötnie, sem megütnie, sem megsebeznie, csak a forró csábítás elől kell megvédenie magát. Ha a jelölt elbukik a próbákon, nem esik csorba a becsületén, ha ellenállt a kísértéseknek, sor kerül a felavatására. A drúz misztériumok lényege mai napig ismeretlen.

A drúzok egyistenhívők. Az egyetlen, tiszta Istent

imádják, aki mindenütt jelen van, az égben, a földön, tűzben és vízben, emberben, állatban és növényben egyaránt. Hisznek a lélekvándorlásban, de nem az indiai «karma» szerint, vagyis szerintük a folytonos újjászületések során egyre tökéletesebb lélek nem merül el végül az istenségben, hanem, inkább a tibeti dalai láma-választás ritusa szerint, azt tartják, hogy a halál pillanatában a drúz lelke egy újszülött drúz gyermek testébe száll át. A lelkeket az utolsó ítélet napján Isten a mennyországba, vagy a pokolba küldi. A drúzek tehát zárt testületet alkotnak. Prozelitákat nem ismernek: drúzzá nem lesz, hanem azzá születik az ember. Nincsenek áttérők és nincsenek hittagadók, a drúz lelkek száma mindig állandó.

Ezt a soha le nem ígázott, legbüszkébb, legfeudálisabb maroknyi nemzetet vendégszeretete sodorta háborúba 1925-ben a világnak akkor leghatalmasabb katonai nagyhatalmával, Franciaországgal.

Egy drúzt üldöztek a franciák. A menekülő szultán Atrasz pasa vendége volt s mivel a vendégbarátság szent, a drúzek vezére megtámadta a franciákat, akik elhurcolták vendégét. Sorra lekasabolta a kisebb francia helyőrségeket, mire a szíriai főbiztos Milhaud tábornokot küldte a Hauran-hegységbe a drúzek ellen. Háromezer francia katona indult ostromra, de alig százan tértek vissza a hegyek közül. Az alacsonyan szálló repülőgépeket a drúz mesterlövészek sorra leszedték, a tankokat elpusztították, az ágyúkat elvették, a nyeregben állva vágózó lovasok a páncélautók lőrésein keresztül lötték agyon a bent ülő katonákat. Szultán Atrasz pasa egymagában pusztított el egy tankot. Lova nyergéből átugrott a hőség miatt nyitott tetejű hadigépre és levágta a tankvezető századost és hadnagyot.

A franciák eleinte agyonhallgatták a drúz felkelést. Amikor Szultán Atrasz seregei Damaszkusz ellen vonultak, a Havas-iroda csak ennyit jelentett: «Damaszkusz déli negyedében zavargás tört ki, amelyet estére elfojtottak».

A zavargás azonban nem estig, hanem két esztendeig tartott. A drúzek elfoglalták a fél-fővárost, a franciák gránátokkal lötték a bazárban elbarikádozott ellenséget, a

lázadás áttért egész Szíriára s a hadjárat 24 hónapon keresztül tombolt országszerte. Sarraíl tábornok, a főkormányzó maga is hajszál híján a felkelők kezébe került, a drúzok vezérét viszont a szabadságharc leverése után sem sikerült elfogni: Szultán Atrasz pasa elmenekült Arábiába, Ibn Szaud király udvarába. A szenegáli lövészek és marokkói zuávok fekete ezredei lecsendesítették Szíriát, de ez a csend a temető csendje volt. A szuronyok erejére támaszkodó francia uralomnak a következő esztendőkből már szervezett politikai pártok ellenállásával kellett megküzdenie. Általános sztrájk tört ki, 50 napig zárva volt minden üzlet, nem égett a villany, nem volt közlekedés, még a damaszkuszi zsebtolvajok céhe is szolidaritást vállalt s a nagy nemzeti nekibuzdulásban 50 napon keresztül nem fosztogatták a haikok és burnuszok zsebeit.

Az új főkormányzó, Henry de Jouvenel hiába kísérletezett a mandátumrendszer szellemének inkább megfelelő kormányzással, — az angolok iraki példája lebegett szemei előtt, — Páris sürgősen menesztette a «gyengeszívű» főbiztost. Utóda hiába tért vissza a régi rendszerhez és a gyarmati közigazgatás eszközeihez, a szír nacionalizmust már nem tudta elfojtani: 1936-ban kitört a második arab szabadságharc s hiába aratott újabb pyrrhusi győzelmet 15,000 tankos, páncélautós afrikai szenegálnéger, a megmegújuló felkelések és a politikai sztrájkok sorozata gondolkodóba ejtette Párist. 1936 őszén, amikor még Arida patriárka, a maronita keresztények franciabarát vezetője is csatlakozott a nemzeti követelésekhez, a népfront-kormány kénytelen volt megadni az alkotmányt Szíriának.

A régi gyarmat-imperializmus korszaka már lejárt. Szíria esete iskolapéldája annak a tételnek, hogy egy keleti nép átveheti ugyan a nyugati civilizáció fegyvereit, a könyvet, a sajtót, a filmet, a rádiót, de nem hajlik meg a propaganda előtt, — hanem ellenkezőleg — saját céljaira fordítja az új fegyvereket. A keresztes hadjáratok óta dédelgetett maroniták például azzal hálálták meg a jezsuiták buzgalmát, hogy a tőlük tanult nyomdatechnika eszközeivel megteremtették az új-arab irodalmat és poli-

tikai feltámadáshoz segítették a szír-arab nemzeti gondolatot.

1938 május 7-én a világháborúban a törökök által kivégzett szíriai arabok emlékére ünnepséget rendezett a szíriai nemzeti blokk. Az ünnep főszónoka, Mardam miniszterelnök bejelentette, hogy Szíriának még komoly akadályokat kell leküzdenie, de a nemzet mindaddig küzdeni fog, amíg ki nem harcolta teljes szabadságát és önállóságát. Amikor pedig 1938 júliusban a franciák átengedték a törököknek a régóta vitás alexandrettei szandzsákat, Latakiaiban, az aluita országrész székhelyén is fellángolt a Szíriától való elszakadás mozgalma.

A Libanon és Antiochia közötti partsávon élő aluiták lázongása mai napig nem szűnt meg. Szabadságmozgalmuk vezetője Szolimán Muzsid képviselő a damaszkuszi kormánytól követeli népe számára a függetlenséget, a nép viszont a «helyszínen» támasztja alá a követeléseket. 1938 decemberében és 1939 első hónapjaiban valóságos rémuralmat vezettek be az országutakon, a fehérbőrű utasok autóit kirabolják, a csendőrcsapatokat véres harcokban leverik, lefegyverezik és megszégyenítésül meztláb kergetik vissza.

Franciaország ma még görcsösen tartja kezében a libanoni parti sávot és a sivatagi olajvezeték francia torkolatát. 20,000 főnyi helyőrségét most már angol mintára távol a nagy városoktól, kis falvakban osztotta szét s egyelőre még tart a háromévi próbaidő, amely alatt Szíriának önállóságból és életképességből le kell vizsgáznia. A szíriai arabok nacionalizmusa, amely az iszlámhűség jegyében harcol független hazájáért, bizalommal és a győzelem reményében készül az egyre közeledő vizsga napjára.

A nagyhatalmak és az iszlám.

1.

Valamennyi nagyhatalom közül a szovjetköztársaságok uniója volt az első, amely sietett megkönyékezni az ébredő Iszlám nemzeti mozgalmait. Már 1917 november 24-én, alig hat héttel a bolsevisták uralomrajutása után, Moszkva felhívást intézett a «dolgozó moszlimokhoz» s a vörös taktika átvette a nacionalista mohamedánok jelszavait, hogy ezekből is fegyvert kovácsoljon a nyugati gyarmatosító nagyhatalmak imperializmusa ellen.

1917 november 10-én az Izvesztija jelentette, hogy a szovjet lemond a perzsiai érdekszféráról és Trockij a perzsa követhoz írt levelében megerősítette ezt az elhatározást. 1918 januárban Moszkvában megalakult a vörös mohamedánok központi bizottsága, amely összehívta a «felszabadult népek» konferenciáját. 1920-ban pedig megszervezték Taskendben a hirhedt keleti agitátorképző főiskolát s ugyanabban az esztendőben meghívták Bakuba az Iszlám országainak 2500 delegátusát. Az angol titkos szolgálat teljes gözzel munkába lépett: az indiai delegátusokat egyszerűen letartóztatták, a perzsa meghívottak gözöse ellen bombamerényletet követtek el ismeretlen tettesek, a mezopotámiai képviselők nem kaptak útlevelet. A bakui konferencián mégis 1800 delegátus gyűlt össze, ott volt közöttük Enver pasa is. Zinovjev volt az ünnepi szónok és éppen az ő beszéde alatt lépett a terembe Enver pasa, mire a kongresszus tagjai letérdeltek és sorra kezét csókoltak az Iszlám nemzeti hőségnek. Érdekes mozzanata volt a kongresszusnak az is, hogy a moharrem-ünnep idejére félbe kellett szakítani a «szovjet» üléseit, hogy a siita delegátusok

kellő áhítattal véresre szurkálhassák-kínozhassák magukat a szent Ali emlékezetére . . .

A kongresszus tehát részben pániszlám, részben pedig nemzeti demonstrációkat hozott, a szovjet nem találta meg számítását és Enver pasa is az oroszokkal vívta kalandos élete utolsó nagy háborúját. A török-turáni álmokat álmodó pasa élete végén eljutott Bokharába, Turán sárga, homokos földjére, itt két esztendőn keresztül csatázott a szovjettel. Végül is a legjobb lovastábornokokat, Frunse és Budjeni generálisokat mozgósították ellene és 1922 augusztus 4-én sikerült is körülfogni az üldözött nemes vadat. Harminc hű tisztje élén indult utolsó lovasrohamra 3000 orosz ellen Enver pasa. Glaszékeny keze megmarkolta a kardot, ajkán felhangzott a haldoklók szurája és úgy száguldott a biztos halálba. A halott Enver zsebeiben a Koránt, az I. osztályú német vaskeresztet és felesége fényképét találták. Enver elesett s vele együtt megsemmisült a turáni álom is. (Az egykori ifjú-török triumvirátus másik két tagja is erőszakos halállal halt meg. Örmény merénylők végeztek velük : Dzsemál pasát 1922-ben Tiflisben séta közben lőtték agyon, Talaat pasát pedig a berlini Unter den Lindenen ölték meg 1921-ben.)

A szovjet iszlám-politikája két, egymástól élesen elhatárolt korszakra oszlik : az 1922-ik esztendő a határkö. Az első korszakban Lenin internacionáléja a mohamedán népek szabadságát hirdette, amint azonban Nyugateurópa elismerte a szovjetet, nem volt többé szükség a keleti lázítás ütőkártyájára s egy csapásra előbújt a vörös álarc mögül a régi orosz imperializmus. 1922 óta kíméletlenül legázoltak minden moszlim ellenállást és visszaállították a régi cári határokat. Orosz kézbe került Aszerbejdzsán, egyedül Gandzsa városában 10,000 moszlimot géppuskáztak halomra, elfoglalták Daghesztánt és a szovjet lett az úr az egész Kaukázusban.

Középázsiaiban, Turkesztánban ugyanígy játszódtak le az események. Szamarkandban, Asabadban, Chivában csekaügynökök nyugtalanságokat rendeztek, a szovjet «kénytelen volt rendcsináló csapatokat küldeni» s az eredmény

a mohamedán lakosságú Türkmenisztán és Üzbekisztán szovjetköztársaságok megalakítása lett.

Afganisztánnal már 1921-ben kötötte első szerződését a szovjet és felhatalmazást nyert arra, hogy a kabuli követ-ségen kívül öt konzulátust, helyesebben mondva, propaganda-központot állítson fel. Azonban Afganisztán teljesen alkalmatlannak bizonyult a szociális forradalom céljaira s így az országot inkább az angolok elleni politikai aknamunka hídfőállásává építették ki s az indiai vörös ügynökök munkáját ma is Kabulból irányítják.

Iránban Reza sah akadályozta meg a szovjet területi és szellemi térhódítását: Zia Eddin miniszterelnököt, aki a szovjet zsoldjában állt, még fővezér-diktátor korában elejtette. A szovjet anyagi és diplomáciai támogatását elfogadja Irán, de a propagandát kirekeszti határain kívül, úgyhogy a szovjet szempontjából Irán csak annyiban jelent nyereséget, hogy az angol befolyási zónát itt is sikerült visszaszorítani.

Az egyszerre több fronton harcoló törököknek már 1920-ban segédcsapatokat ajánlott fel Lenin, de Kemál óvatosan elhárította a felkínált szovjet-hadosztályokat. Fegyvert és kölcsönt ő is elfogadott, 1921 március 16-án a legszebb egyetértésben felosztották egymás között Örményországot, de a török kommunista párt rövid kísérleti működése ugyanabban az évben végetért. Törökország törvényei az állam ellenségeinek tekintik a kommunistákat.

Palesztinában egy Selesnik nevű szovjet-ügynök alakította meg a kommunista pártot. 1936 óta az angolok erélyes rendszabályokkal küzdenek a szovjet-aknamunka ellen s a legutóbbi éveken a Komintern új kiküldötte, Bogdanoff, az «örmény farkas» vívta földalatti harcát Sir Charles Tegart kormányzó, a «brit vasember» titkos ügynökeivel. A Közel-Kelet kommunistái 1938 januárban Szíriában, Bejrutban kongresszust tartottak s elhatározták, hogy a palesztinai arabokat támogatják a zsidók ellen vívott harcukban. Ez a magyarázata annak az egyébként érthetetlen jelenségnek, hogy az angol hatóságok kezére került palesztinai arab terroristák között újabban zsidók is akad-

nak, akik a kommunista párt megbízásából harcolnak az arabok soraiban fajtestvéreik és az angolok ellen. A meg-hökkentő taktikának az a magyarázata, hogy az arabság tökéletesen érzéketlen a kommunista ügynökök világnézeti propagandája iránt és csakis kézzelfogható bizonyítékoknak hajlandó hitelt adni. Ezért a zsidó kommunista ügynökök inkább beállnak az arab terroristák közé, csakhogy az «eszme» minden népi és faji korlátok fölött álló egyetemlegességét igazolják.

Szíriában az örményeket dolgozza meg a szovjet s a bejruti El Basir című újság cikksorozatban leplezte le 1938 tavaszán a különböző vörös sejtek működését. Észak-afrikában, Algírban és Túniszban sikerült ugyan vörös gyári munkásszázadokat szervezni, de az orthodox arabok nem tűrik a család egységét és az apai tekintélyt romboló tanokat s így az északafrikai francia gyarmatok kommunistái közül francia adatok szerint 50% a zsidó, míg a párt másik fele franciákból, spanyolokból és fajuktól elszakadt vallás-talan arabokból tevődik össze.

Mekka és Moszkva párviadalában Allah internacionáléja erősebbnek bizonyul a lenini nemzetköziségnél. Minden más egyéb, helyi tényezőtől eltekintve elsősorban az a magyarázata ennek, hogy a joggal gyanakvó és bizalmatlan mohamedán világ figyelemmel kíséri a szovjet minden lépését és pontosan értesül arról, hogyan bánt az USSR a fennhatósága alá tartozó moszlimokkal. Harmincemillió mohamedán él a sarló és kalapács vörös lobogója alatt és a szovjet nemcsak a görögkeleti egyházat és a katolikus szerzetesrendeket üldözi, hanem kiterjeszti irtóhadjáratát az Iszlámra is. Óriási felháborodást keltett a 300 millió moszlim világában, hogy a szovjet védő-örízetbe vette Riza Eddin Fahreddint, az oroszországi moszlimok nagymuftiját s hogy a szovjeturalom alatt élő moszlimok legfőbb papja a világtól hermetikusan elzárva halt meg 1936-ban. Helyét nem engedik betölteni, ellenben a papságot megtizedelik a GPU rajtaütései és ezrével sínylődnek a fogoly és száműzött ulemák és mollák a szovjetbörtönökben, a Fehér-tenger partján, a szolovecki szigetek poklában. 1933-ig a szovjet-

ben bezárták a mecsetek 80%-át, a szamarkandi Ulugh Beg Tin mohamedán egyetemet elvették a hívőktől és atheista múzeumot rendeztek be az épületekben. A 400 bokharai mecset közül már csak negyvenben szabad istentiszteletet tartani. Ezekután hiába próbálkozik a szovjet azzal, hogy a kommunizmust, mint az Iszlám őforrását állítsa be, a mohamedán népek átlátnak a szitán éppúgy, mint amilyen immunisnak bizonyulnak a szovjet «harcos isten-tagadóinak» fertőző agitációjával szemben.

Rendkívüli megbotránkozással értesült az Iszlám világa arról is, hogy a Mekkában akkreditált szovjetkövet, a moszlim vallású Tyurjakolov, a szent városban atheista röpcédulákat osztogatott a zarándokok között és vörös propagandára használta fel kivételes diplomáciai helyzetét, úgyhogy a szovjetkövetet sürgősen ki kellett utasítani. Azóta hiába tetszeleg a szovjet az Iszlám «vallásos és eszmei» támogatásának gondolatában, hiába küldenek a zarándoklat havában hajórakomány számra «hívó hadzsikat» a szent városokba, hiába térnek át a moszlim hitre a GPU elő-ázsiai titkos ügynökei, a damaszkuszi «magas arab tanács» éppen legutóbb, 1938 nyarán nyilatkozatot adott ki, amelyben rámutatott a sztalini terrorhullámok mohamedán áldozataira és egyszersmindenkorra kereken elutasította a szovjet ügynökeinek ajánlközásait.

2.

A sikertelen anatóliai kísérlet után Szíriában és észak-afrikai gyarmatbirtokain maradt érintkezésben Franciaország az Iszlám népeivel. Közmondásosan «legbékésebb gyarmata» Algir volt, ahol 15 %-os európai kisebbség él együtt 5 millió mohamedánnal. A világháború alatt politikai reformok mézes madzagával édesgették a derék gyarmatot, de a győzelmi gloire mámorában itt is megfeledeztek az ígéretek beváltásáról. A színes frontharcosok háborús tapasztalatai viszont megsemmisítették a fehér ember felsőbbrendűségének legendáját, — a mozi felvilágosító hatása is megtette a magáét, — azonban egyideig

még nem okozott zavarokat a gyarmati lakosság ébredező nemzeti öntudata, mert közvetlenül a háború után konjunktúrás aranykorszak virradt Algirra. Az elpusztított északfrancia departementek felépítése soha nem remélt exportlehetőségeket hozott, Algir kivitele meghatványozódott az anyaország felé, nőtt a jólét s persze lépést tartott mindezzel az igények megnövekedése is. 1925-ben végetért a prosperitás: Északfranciaország felépült s éppen az ottani gazdálkodók és szőlőtermelők követelésére kontingentálták az algiri behozatalt. A konjunktura összeroppanása gazdasági katasztrófára vezetett a gyarmaton, a pénzügyi válság pedig felszította a politikai elégtelenséget.

Az arab ellenzék élén a népszerű dr. Ben Dzsellul, a fiatal, ma 43 éves frontharcos-orvos megszervezte a Fédération des Élus Musulmans-t s híveivel egycsapásra benyomult azokba a kevészámú pozíciókba, amelyeket az algiri gyarmati igazgatás bennszülöttek számára engedélyez. 1933-ban kihallgatást kért Chauteemps akkori belügyminisztertől, a miniszter azonban nem fogadta az arab néptribunt, aki francia állampolgárságot követelt az 5 millió algiri arab számára. Érvelésében Ben Dzsellul az 1870—71-iki zsidó példára hivatkozott: az elvesztett francia-német háború után ugyanis az algiri zsidóság en bloc elnyerte a francia állampolgárságot azzal az indokolással, hogy a zsidók «átvették a francia nyelvet és teljesen asszimilálódtak s vallásuk sem áll ellentétben a francia kultúrával». Az algiri arab ellenzéki vezérek most ugyanezt követelik népük számára s követelésük teljesítése — ezt mindkét oldalon jól tudják — azt jelentené, hogy az egész gyarmatvezetés politikai hatalma átmenne az arabok kezébe.

A franciaellenes mozgalom, amely «Északafrika Csillaga»-akció néven is ismeretes, 1937 nyarán nélkülözni volt kénytelen vezérét: Ben Dzsellul fogházbüntetését töltötte ki. A politikai mártír érdekében óriási tüntetéseket rendeztek s Ben Dzsellul helyettese, aki érdekes módon szintén orvos, mégpedig európai egyetemen diplomát nyert orvos, dr. Ben Djaballah vakmerő nyíltsággal jelentette ki az Északafrika Csillaga tiltakozó nagygyűlésén:

«Az egész világnak tudomásul kell vennie, hogy ha Franciaországot holnap megtámadják, Algir bennszülöttei nem fognak többé segítségére sietni, hanem békésen, ölbetett kézzel fogják nézni Franciaország sorsát.»

Tuniszban 1881-ben hirdették ki a francia protektorátust s 1881 óta küzd ez a gyarmat az autonómiáért. A világháború után a Destour-mozgalomban kristályosodott ki az önkormányzatért vívott harc. A Destour-pártot, amely európai mintára választójogot, szíriai mintára önálló alkotmányt követel és amely végső fokon a Franciaországtól való teljes elszakadást célozza, több ízben feloszlatták, betiltották, de a párt az iszlám-papság tüzes támogatásával mindannyiszor más-más néven új életre kelt.

Marokkóban a Comité d'Action Marocain néz farkasszemet a franciákkal Mohamed el Uesani vezetésével. A francia protektorátus alatt álló szultánság a lehető legorthodoxabb iszlámhűség jegyében küzd nemzeti önállóságaért. A fiatal szultán, Szidi Mohamed Ben Juszeftalosan távol tartja magát a politikától és engedelmesen fényképezteti magát hófehér burnuszában a francia köztársaság különböző ünnepesein cilinderes, zsakettes, becsületrendes urak társaságában. 1937 decemberben nagy izgalmat keltett, hogy a szultán megbetegedett és idegen orvosokra bízta életét. Az uralkodón a rabati francia klinikán hasmútétet hajtottak végre s a műtőorvosokra nagy politikai felelősség súlya is nehezedett: a pánarab lázongások idején veszedelmes propaganda-jelszó lett volna a fanatikus tömegek számára, ha Szidi Mohamed szultán meghal a francia operációskés alatt.

A szultán udvartartása beköltözött a klinikára. Fegyveres lovastestőrök hetekig őrizték az épületet, hogy senki idegen ne juthasson a klinika közelébe s amikor a sikerült műtét után a szultán hazatérhetett palotájába, ujjongó tömeg özönlötte körül. A palota előtti téren felállítottak egy kerevetet, eköré csoportosultak az előkelőségek. Amikor a szultán Nogues francia tábornok és a nagyvezir karjára támaszkodva feltűnt, a tömeg térdrehullva tejet és datolyát

nyújtott át neki. A szultán a diványon ülve kortyolgatta és eszegette a jelképes adományokat, az örömujjongó nép pedig órákon át vonult el előtte és mindenki meggyőződhetett róla, hogy a szultán él, egészséges, a francia hakim meggyógyította. (A sebészstanár dr. Bergeret megérdemelte a becsületrendet . . .)

A szultán egyébként a jólsikerült műtét után maga elé rendelte azokat az anyákat, akik az ő ottléte alatt gyermeket szültek a klinikán és mindegyiküknek egy-egy súlyos aranykarperecet ajándékozott. A szultán 1938 őszén Dél-franciaországba utazott utókurára s a főudvarmesteri hivatal mozgósította a fejedelem egész autóparkját. A fejedelem ugyanis kizárólag autón szeret utazni, a vonat zakatolását nem tudja elviselni, az autókért ellenben rajong és hajlandó bármekkora összegeket fizetni egy-egy új kocsiért. Valamennyi áramvonalas autója hófehér színűre van festve, a hátsó ülések előtt külön sebességmérőt és kilométerórát szereltek fel, hogy a szultán állandóan figyelhesse a sebességet. A szultánt elkísérte fia, a kis Mulej Hasszán herceg is s az ökocsija volt az egyetlen színes, mégpedig rózsaszínű autó a hófehér kocsisorban.

*

A marokkói arab és berber nacionalisták Franco tábornok reformjaira hivatkoznak, amelyeket a spanyol polgárháborúban teljesített szolgálatok fejében hajtottak végre a szomszédos Spanyol-Marokkóban. Másfél évtizeddel ezelőtt még Abd el Krim tartotta rettegésben a fehér gyarmatosokat Spanyolország afrikai birtokán. Mohamed Abd el Krim Kathabi, a félelmetes híró beni uriagel rifkabil-törzs fia bíró volt a spanyolmarokkói Melillában. A világháború alatt, 1915-ben mint német kémletartóztatták. Nem is alaptalanul, mert a kabilok vezére emlékirataiban nyíltan beismeri, hogy egy Franz Farle nevű német titkos ügynök aranyaival és fegyverével akarta megtámadni a franciákat. Tizenegyhavi börtön után tért vissza a kádi bírói székébe és 1921-ben kezdte meg hadjáratát a spanyolok ellen. Nem

volt képzett hadvezér, mégis legyőzte a spanyolokat a háromnapos anuali csatában ; 1922 július 21-én a spanyolok 15,000 halottat, 700 foglyot és 200 ágyút vesztettek. Silvestre tábornok-főparancsnok is hősi halált halt. A kabilok súlyos arany pézókat fizettettek a hadifoglyokért s így állandóan pénzhez jutva, vígan folytatták a háborúskodást. 1922-ben a független rifkabil állam emirjévé kiáltották ki Abd el Krimet s ekkor már csak a Ceuta és Melilla körüli parti sáv volt a spanyolok kezén. 1925-ben már a franciákat is megtámadta az autodidakta hadvezér s már nemcsak az iszlám nemzetek támogatták pénzzel és fegyverrel, hanem európai keresztények, német tüzérek, mérnökök, katonatisztek is szolgáltak seregében. Egészen Fez városkapujáig nyomult elő a kabil támadás, végül is 200,000 francia és spanyol katona leverte a szabadságharcot s azóta Abd el Krim a száműzetésben, Réunion szigetén megírhatta emlékiratait. A kabil idegenlégionisták az elmúlt két esztendőben a guadarramai fronton, a madridi egyetemi negyedben, a a terueli lövészárkokban vívják csatáikat a spanyolországi vörösökkel s kétségtelen, hogy a Franco-féle nemzeti felkelés a gyarmati csapatok segítsége nélkül már az első hetekben összeomlott volna. A hálás burgoszi kormány utasítására a ceutai és melillai kormányzók 1937 telén elrendelték, hogy Spanyol-Marokkó területén moszlim közösségek létesüljenek vallási és társadalmi intézményeik, népi szokásaik ápolására. Mecsetek épülnek azóta, megszervezik a mohamedán egyházi igazságszolgáltatást, iskolákat létesítenek, népjóléti intézményeket, gyermekotthonokat, szegényházakat és kórházakat emelnek.

A spanyol-marokkói reformokra hivatkoznak Francia-Marokkó nacionalistái s ha nyíltan nem is követelhetik a francia uralom megszüntetését, önkormányzati törekvéseik mellett a papság hevesen izgat a franciák és a — zsidók ellen. Házak falaira, kerítésekre, mésszel mázolja fel a 81-es számot, hivatkozással a Korán 81. szurájára, amely többek között ezeket mondja : «Mert a zsidót és a bálványimádót kell a hívőknek leginkább gyűlölniök.» A zsidóság térhódítása igen jelentékeny Marokkóban, nemcsak a pénz-

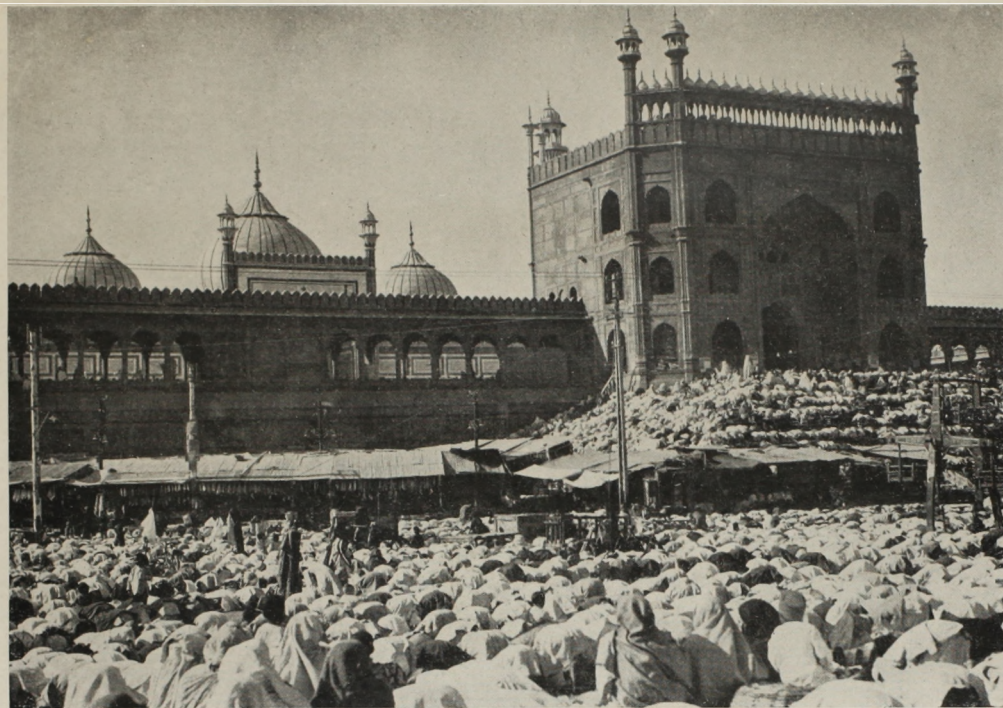
ügyi élet, kereskedelem és ipar van zsidó kézben, hanem még a rendőrlégénység 30 %-a is zsidó.

Nagy meglepetéssel értesült Európa 1938 őszén, hogy Anglia kereskedelmi szerződést kötött Marokkóval. Francia gazdasági körök szerint ez a szerződés döntő lépést jelent Marokkó önállósága felé. A gyarmatnak eddig ugyanis nem volt joga ahhoz, hogy külföldi hatalomnak kedvezményes vámokat, vagy külön jogokat engedélyezzen s ezért a marokkói kereskedelmi mérleg állandóan passzív volt. Az 1938 nyarán kötött kereskedelmi szerződés a legtöbb kedvezmény elvén alapul, Anglia viszont ellenszolgáltatásul megengedte, hogy marokkói árut vámmentesen vigyenek be brit területre. Hír szerint az Egyesült Államok is hasonló irányban folytatnak tárgyalásokat Marokkóval és az angol-szász birodalmak gazdasági támogatása mindenesetre megfontolásra készíti a francia kormányköröket is.

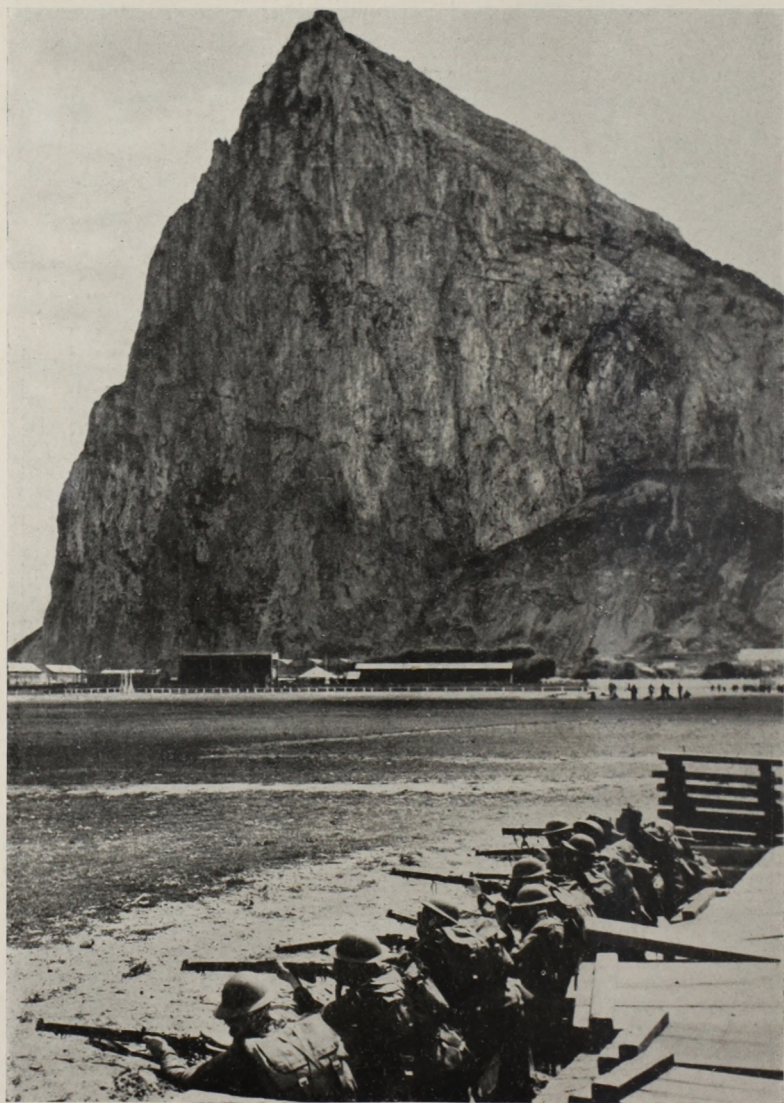
A francia kormány ugyanis eddig makacsul vonakodott szabadságjogokat adni északafrikai birtokának. 1936 június 1-én a francia szociáldemokrata párt Salengro akkori belügyminiszter elnöklete alatt közeledést keresett a gyarmatok nacionalistáihoz és törvényjavaslatot is dolgozott ki, amely sajtó- és gyülekezési szabadságot, szociális törvényhozást, iskolakötelezettséget és általános választójogot tervezett a bennszülöttek számára. A javaslatból nem lett törvény, de a minisztertanács 1936 őszén elhatározta, hogy körülbelül 22,000 főnyi «elit-arabság»-nak megadja az állampolgárságot. Elsősorban a gyarmati hadsereg tisztjei, altisztjei, a közigazgatási tisztviselők, a becsületrend, a katonai érdemérem és a hadikereszt tulajdonosai részesülnek ebben az ajándékban, ami mindenesetre az első lépés a nacionalista követelések megvalósítása felé. Nagybritannia és az Egyesült Államok kereskedelmi téren történt tapogatózásai kétségtelenül megkönnyítik az északafrikai arab autonomisták munkáját.

*

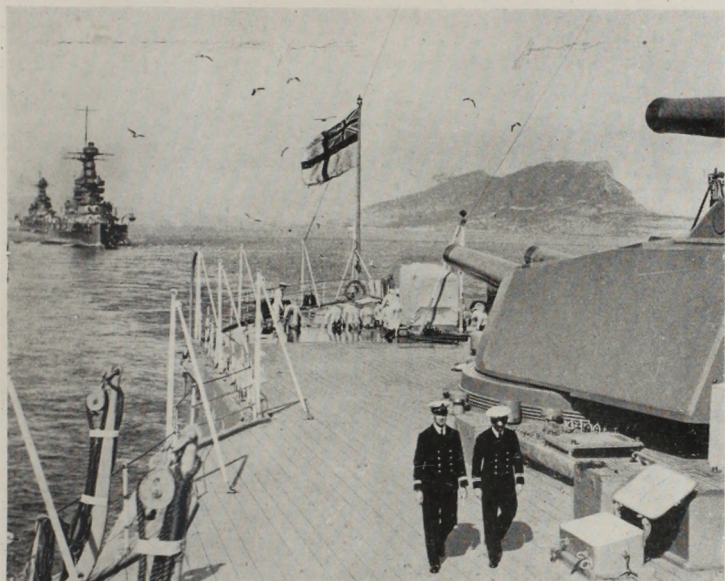
1938 tavaszán Tuniszban komolyra fordult a helyzet. Hanote tábornok katonai főparancsnok ostromállapotot

Imádkozó hívők a delhii nagymecset előtt.

Dzsebel al Tarik : brit partvédelmi készütség a gibraltári sziklavár tövében.

A Grand Fleet a gibraltári szorosban.

Az angol-olasz rádiópárbaj kulisszái mögül : arab szpíker a londoni BBC stúdiójában.

A machmal, amelyet Egyiptom küld Mekkának.

Evviva il Duce! — Libiában.

rendelt el a gyarmat nagyobbik felére és azóta nyomasztó eréllyel igyekszik megbénítani a nacionalista szervezetek működését. A már említett Északafrika Csillaga mellett az Iszlám Vahabita Egyházi Társaság vezérkedik a harc élén s ez az utóbbi egyesülés a franciagyűlölő Abd el Khale Torres vezetése alatt valláserkölcsi alapon támadja a hitetlenek uralmát. Igen nehéz a francia közigazgatás helyzete a különböző titkos társaságokkal szemben is, amelyek nagyrésztben Emir Sekib Arszlánnak, a szír-palesztinai komité genfi elnökének utasítására dolgoznak. A francia titkos rendőrség aktái szerint Sekib Arszlán volt az 1925. évi szíriai felkelés egyik vezére s állandó kapcsolatot tartott fenn Abd el Krimmel is. A svájci emigrációban élő felkelő-vezér jelenleg a Népszövetség márványpalotájának biztonságos árnyékában meghúzódva szervezi a különböző összeküvéseket.

Még kell még említeni a tuniszi olaszok kérdését is. A bevándorolt olaszság fasiszta szervezetkbe tömörülve valószínűs államot alkot az államban s ha fel is veszi a francia állampolgárságot, ugyanakkor egységes néptömb s mint az olasz gyarmatpolitika legujabb expanzív törekvéseinek ismertetésénél a következőkben látni fogjuk, a tuniszi olaszok kérdése épen 1939 első heteiben tartotta izgalomban Európát.

A francia Bérenger szenátor nyíltan és nyomatékkal mutatott rá arra, hogy Olaszország és Németország tanácsos és kaláccsal egyformán támogatják az északafrikai nacionalistákat. A gyarmatokon meglehetősen sötét a szociális helyzet: a francia uralom ugyanis a bennszülött feudális nagyurak mellé állt, a kizsákmányolt tuniszi bennszülött tizenötórás napi munkaidővel mindössze 7 frankos napszámbért keres, úgyhogy az alsóbb néposztályok nemcsak a szovjet, hanem más külföldi hatalmak ügynökeit is szívesen meghallgatják. Sorozatos rossztermésű esztendők megnehezítették a francia gyarmati kormányzóságok munkáját s ezért 1937 tavaszán Steeg szenátor, volt miniszterelnök vezetésével nyomorenyhító bizottság utazott Északafrikába s nagyszabású szociális programot dolgozott ki a gyarmatok számára.

A német titkos ügynökökről szóló híresztelések 90 %-ban hisztériás rémlátomás szüleményei, hiszen Hitler a «Mein Kampf» II. kötetében, a 13. fejezetben világosan ostobaságnak és bűnnek nevezi a német gyarmati követeléseket mindaddig, amíg a német birodalom helyzete nincsen kellőképpen biztosítva Európában, mégis francia oldalon minduntalan felbukkannak a Spanyol-Marokkót megszálló német tüzérekről, messzehordó német csodaágyúkról, álruhás német agitátorokról szóló hírek. Az «olasz veszedelemről» pedig még a komoly Dépêche de Toulouse is éppen 1938 júniusban írt feltűnést keltő tudósításokat s közölte, hogy a szudétanémet bonyodalom elvonta Európa figyelmét arról, hogy Tripoliszbán, mindössze 120 kilométernyire a francia határtól, óriási hadgyakorlatokat hajtottak végre az olaszok. A lap katonai munkatársa szerint ez a manőver az olasz légihaderők gyarmati háborús nagygyakorlata volt s egész gyalogos zászlóaljakat dobtak le ejtőernyőkkel az ellenfél vonalai mögé...

Bizalmatlanság kifelé, szuronyok erdeje befelé, ez a mai francia gyarmatpolitika tükörképe.

3.

Anglia közelkeleti gyarmatpolitikája hármast célt követ: a Földközi tenger átvonulási útvonalának ellenőrzését, a petróleum és India biztosítását.

Az angolok 1704 augusztus 4-én vetették meg a lábukat a Földközi tengeren, azon a napon, amelyen Rooke tengernagy kitűzte a brit lobogót a gibraltári sziklasziten. A világtörténelem 4000 év óta jegyzi a Földközi tenger krónikáját. Partjain születtek, virágzottak és hervadtak el a fehér ember világának legnagyobb birodalmai. A krétai civilizáció korszaka, a föníciaiak hajózási művészete hídverést jelentett a partok között, — Nagy Sándor politikai egységbe forrasztotta a tenger medencéjét, a rómaiak folytatták a grandiózus birodalomszervezést, — később határvonal lett a tenger Európa és Ázsia között, árok, amely elválasztotta a kereszténység és az Iszlám kultúrköréit.

Amerika felfedezése után zsákutca lett az árokból: spanyolok, hollandusok, portugálok vezérkedtek az oceanokon, míg végül megérkezett a világtörténelem színpadán Anglia, a «tenger fuvarozója».

Gibraltárral kezdődött a stratégiai pontok elfoglalása s utólag tervszerű, rendszeres, céltudatos munkának látjuk a különböző hódítások és területfoglalások sorát, amelyekről azonban egy nagy brit államférfi őszintén beismerte: «A véletlen sorozatával jutott mindez angol kézbe, szinte csak golfozás közben, észrevétlenül szálltuk meg Maltát és Cyprust, szereztük meg a szuezi-csatornát és Adent!» Pontosan azokat a kikötőket, tengerszorosokat, stratégiai erősségeket, amelyek a szuezi-csatorna átvágása óta az Indiai tengeri út biztonságát jelentik.

A közelmúlt eseményei, az olaszok etióp hadjárata, a spanyol polgárháború tengeri bonyodalmai nagy elhatározásokra késztették Angliát s a brit vezérkar rendkívüli átszervezést hajtott végre a Földközi-tenger védelmi rendszerében. Anglia a keleti medencében, a Málta-Cyprus vonalon vonta össze erejét. Cyprust, amelyet az 1878-iki berlini kongresszus juttatott angol uralom alá, évtizedeken át elhanyagolták és csak a világháború után aktiválták az események ennek a szigetnek stratégiai fontosságát. Az elmúlt másfél esztendőben lázas sietséggel nekifogtak belterjes mezőgazdasági művelésének, megerősítették a helyőrségeket, átszervezték és kiépítették a légi támpontokat. Málta esetleges elvesztése után ugyanis Cyprus a legfontosabb angol hadállás a Földközi-tengeren, nemcsak mint az olasz Rhodosz és Dodekanezosz-szigetecsoport ellensúlya, hanem mint a szuezi-csatorna elővédje is. Nem is olyan régen még Sir Samuel Hoare félvállról nyilatkozott, hogy a sziget legfeljebb csak klimatikus gyógyhely lehet az angol matrózok számára s Cypruson még 1936-ban is csak 180 főnyi angol helyőrség szolgált. Azóta ezrével ontották a katonákat a csapatszállító gőzösök, London ráeszmélt, hogy Disraeli ügyes üzletember volt, amikor a berlini zöld asztal mellett kiverekedte Angliának azt a «klimatikus gyógyhelyet», amely két repülő-órányira fekszik az olasz

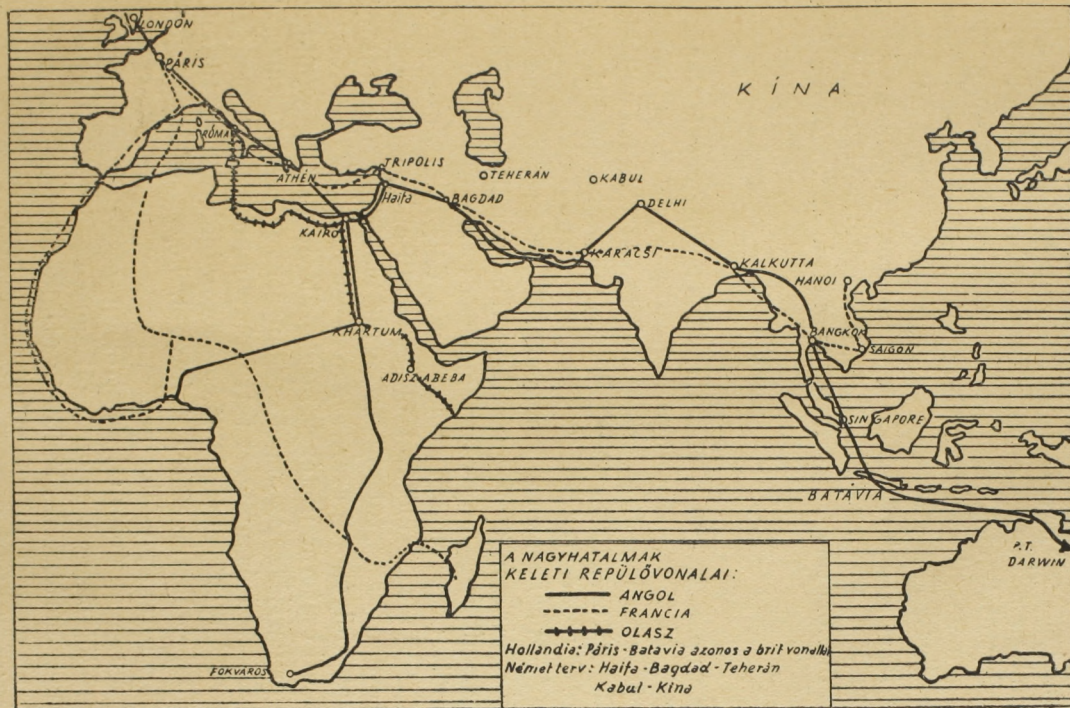
Rhodosztól és Port Saidtól s ahonnan 20—30 perc alatt jutnak el a repülőgépek Kisázsia és Szíria fölé.

A sziget fővárosának, Nicosiának repülőterén ma 50 bombavető tud egyszerre leszállni és nagyszabású földalatti hangárok épültek a sziget központján. Erőteljesen folyik a 350,000 főnyi lakosság angolosítása, hiszen eddig 10 görög és 2 török ujság mellett csak egyetlen egy angol újság jelent meg a szigeten. Az 1931. évi zavargások során a lázongó ciprióták felgyújtották a kormányzósági palotát; azóta számtalan angol iskolát létesítettek, kötelező népiskolai tantárgy lett az angol nyelv és mintagazdaságokkal, artézi kútfurásokkal, szociális reformokkal igyekeznek a lakosság rokonszenvét megnyerni.

Egyiptomban angol vezérkari tisztek ellenőrzik az önálló, független egyiptomi hadsereg szervezését, távol a lakott városoktól, az olasz-libiai határ közelében angol gépesített sivatagi hadosztályt tartanak fegyverben 600 repülőgépből álló légiflottával egyetemben. A közelkeleti brit főhadiszállást Egyiptom földjéről áthelyezték Palesztinába és légi támpontokat építettek Jeruzsálem mellett Lyddában éppúgy, mint a transzjordániai Ammanban és az iraki Baszrában és Dhibbanban.

A brit védelmi rendszer az Alexandria-Haifa-Cyprus háromszögben épül ki, amelyet úszó légi támpontok és «tengerészeti porszemek», a földközi-tengeri flotta kisebb egységei kötnek össze Máltával. Ebben a háromszögben található a három legfontosabb stratégiai erővonal: az indiai szárazföldi út, a vöröstengeri víziút és a kairó—fokvárosi transzkontinentális afrikai hadiút.

Amikor 1935 október 11. és 19. között forrpontra jutott el a földközi-tengeri feszültség és gazdasági szankciókkal akarták térdrekényszeríteni a háborús Itáliát, egyes angol politikusok már a legdrasztikusabb eszközre, a táv-blokadra gondoltak, sőt Anthony Eden külügyminiszter tárgyalásain is elhangzott a Földközi-tenger teljes eldugaszolásának, Gibraltár, Aden és Szuez elzárásának gondolata. A terv nem valósult meg, mert Mussolini casus bellinek jelentette ki a dugasztaktikusok ötletét, az angol vezérkar azonban

mindenesetre levonta a konzekvenciákat: a távblokád egyszer még visszafelé is elsülhet, gondoskodni kellett tehát arról, hogy a flottabázisokat átszervezzék repülő-támpon-tokká. Ez adta meg az impulzust az indiai légiút kiépítéséhez, két esztendő óta — mint láttuk — ennek a munkának a jegyében áll az angolok földközi-tengeri hadseregszervezése. Sir Samuel Hoare is revideálta azóta Cyprusról tett kijelentését s 1938 nyarán már öntudatos nyugalommal hangzott el a propagandisztikus ízű miniszteri nyilatkozat: «A Földközi-tenger marad a jövőben is az Empire ütőere!»

*

Annak is kell maradnia, hiszen ma még a Földközi-tenger biztosításától függ a flotta, a gépesített hadsereg és az angol ipar üzemanyagának beszerzése. Itt kell kitérnünk a Közel-Kelet egyik legbonyolultabb problémájára, az olaj kérdésére.

A szuezi csatorna bonyolult helyzetet teremtett a világ-válság óta. A csatorna magas tranzitó-illetékei annyira megdrágították a nyersanyagot, elsősorban a déliráni petróleumot, hogy olcsóbb volt már a délafrikai Jóreménység fokának megkerülésével olajat szállítani, mint a szuezi csatornán keresztül. Ezért került előtérbe a moszuli olajmezők «folyékony aranya», amelyet a sivatagi csővezeték a szuezi csatorna-illetékek megkerülésével szállít a Földközi-tenger partjára. Az angol sakkhúzásra Irán azzal válaszolt, hogy északi és nyugati tartományaiban olajkutakat fúrtott és Ankarával tárgyalt egy török földön keresztül vezetendő petróleumvezeték építéséről, hogy versenyre keljen az angol-iraki pipe-line-nel.

Ma ez a kérdés áll a petróleum-háború homlokterében. A törökök nem lelkesednek túlságosan az iráni tervért, mert ha nagymértékben kiépítenék útjaikat és vasútjaikat Irán felé, az a veszély fenyegetné őket, hogy az iráni (mazen-deráni) gyapot, amely minőségben felülmúlja a török (adanai) gyapotot, a «fehér arany» piacán okozna kellemetlen konkurrenciát. (A török-iráni politikai szövetségnek álta-

lában az a tragédiája, hogy azonos politikai célkitűzések mellett a két ország gazdasági téren minduntalan összeütközésbe kerül egymással.)

A mosszuli kőolajvezeték sorsa azonban, — s ezt napjainkban látjuk — a földközítengeri hatalmak magatartásán kívül a palesztinai arab szabadságharc kimenetelétől is függ, míg a délráni petróleumot nem kell fegyveresen megvédeni, tehát könnyen lehetséges, hogy a közelkeleti petróleumháború mérlegének nyelve ismét Reza sah birodalma javára fog billenni.

A brit birodalomnak, amely a világ aranytermelésének 53, a világ széntermelésének 25, a világ gyapottermelésének 50 %-ával rendelkezik, nincs saját petróleuma. A brit territóriumok mindössze évi 4·8 millió tonna kőolajat termelnek, Anglia évi szükséglete azonban évi 11 millió tonna s ez a háború esetén 17 millióra növekszik. Ezért sorakoznak a brit keleti politika vonalán mindenütt fúrótornyok és petróleumvezetékek, Irakban, Iránban, Palesztinában, Arábiában, a Vöröstenger partjain és a Perzsa-öbölben. Egyre újabb és újabb vadászterületekre van szükség. 1938 tavaszán a Perzsa-öböl északnyugati részén Koveitnél két rendkívül bő forrást találtak s a fúrásokat vezető mérnökök remélik, hogy a világ egyik leggazdagabb olajmezejét tárták fel. Az új források félig független területen fekszenek, annak uralkodó sejkje Sir Ahmed al Jabir asz Szubah, aki szerződéses viszonyban áll Brit-Indiával. Az olajmezők kiaknázására 5 millió pengő alaptőkével megalakult a Koveit Oil Company, amelynek részvényei 50—50 %-os arányban oszlanak meg az Anglo Iranian Oil Company és a Gulf Exploitation Company között. Az utóbbi vállalat az amerikai nagytőke érdekeltsége, ami arra mutat, hogy a világ legnagyobb petróleum-állama, Amerika felveszi a versenyt a moszlim-országokban is a petróleum-hegemóniáért.

Még az angol közvélemény sincs tájékozva arról a »hideg háborúról«, amelyet angol repülőszázadok vívnak 1937 óta délarab törzsekkel Hadramaut területén, amelyet Anglia 1937 március 18-án minisztertanácsai határozattal vett birtokba. A jólétesültek legfeljebb annyit sejtenek,

hogy Aden hadtápterületéről van szó, biztosítani kell a Bab el Mandeb-szoros, «a könnyek kapuja» mögött elterülő országrészeket az arab félszigeten, a valóságban azonban 152,000 négyzetkilométernyi területet foglalt el Anglia, vagyis csaknem kétszer akkora területet, mint a trianoni Csonkamagyarország. A Vöröstengertől a Perzsa-öbölíg nyúlik el ez a terület s magába foglalja Oman szultánságot, Katar fejedelemséget, a Kalózpárt sejkjeinek országait és a Kuria-Muria-szigeteket. És miért hullanak a hárommotoros angol repülőgépekről a «csendes bombák?» A Perzsa-öbölben fekvő Bahrein-szigeteken a newyorki Standard Oil már 1932 óta termel petróleumot s Anglia a most pacifikálendő és Brit-India külső védnökségeiként szereplő délarab fejedelemségeket szintén a petróleumháború céljaira biztosítja önmaga számára.

*

A brit gyarmatpolitika harmadik pillére India. A Kelet-indiai Társaság 1858-ban adta át a félszigetet a brit koronának. S míg azelőtt az East India Company vezetői térdenállva járultak a nagymoguli trón elé, 1877-ben megszületett az indiai császárság, amelynek úrnője, Viktória királynő felvette az Empress of India, Kaiser-i-Hind és Imperial Majesty címeket s a maharadzsák díszes sora meghódolt a kis fehér császárnő előtt.

Az Iszlám harcosai már a VIII. században benyomultak Indiába. Az első komoly inváziót a X. században hajtotta végre Mahmud szultán, betört Pandzsábba, legyőzte Dzsajpal királyt, mire a megszegyenített indiai uralkodó önkéntes tűzhalállal vetett véget életének. Turk és afgán dinasztiák uralkodtak a XIII. századig Bengáliában, Biharban, Delhiben, a hindusztáni trónon, majd következett a mogul-hullám. Elkövetkezett Oroszlán-Baber, Timurlenk utóda s a XVI. században Nagy Akbar fejedelem megalapította Agrában a nagymogul birodalmat. Utódai egész Dekkant elfoglalták, sorra következtek a fényes trónszéken Dzsehazir, Sah Dzsehan, a felséges Tadzs Mahal építtetője, Aurangzeb, aki irtóhadjáratot vezetett a gyau-

rok ellen s aki egyben az utolsó nagy iszlám-uralkodója volt Indiának...

A nagymogulok uralmát Anglia törte meg. Pontosabban Robert Clive, a romantikus életű kalandor-tábornok, aki a plassy-i csatában szerezte meg Indiát Anglia számára a színesbőrű bennszülött uralkodóktól — a franciák orra előtt. Igazi brit birtokká azonban csak akkor lett India, amikor letörték az 1857. évi szipoy-lázadást, amelyben a mohamedánok felkelését az váltotta ki, hogy vonakodtak puskatöltés előtt a számukra eltiltott disznósírral bekent töltényt fogukkal feltépni.

India 320 millió lakosából 70 millió a mohamedán. Eloszolva élnek a császárság területén, csak az afgán határszélen és Beludzsisztánban alkotnak egységes iszlám-szige-
teket. Az angolok bölcsen kijátsszák egymás ellen a mohamedánokat és indusokat s míg a szigorú kasztrendszer az indus nemzeti mozgalmak kifejlődését akadályozta meg, addig a moszlimek egységes fellépését területi szétszórtságuk tette lehetetlenné.

1885-ben ült össze az első indiai nemzetgyűlés, de csak 1909-ben sikerült az első eredményt kivívnia az ébredő indiai nemzeti öntudatnak, amikor a Morley—Minto-féle reform többséget biztosított a tartományi kormányzatokban a bennszülött tisztviselők számára. India moszlimjai 1906-ban alapították meg az All India Moslem Leaguet s a liga egyrésze csatlakozott a hinduknak a *szvaradzs*-ért, az önkormányzatért vívott harcához, másik része azonban a hindukkal szembefordulva önálló moszlim parlamenti képviselőkre igyekezett szert tenni.

A világháború előtt Indiában 4000 angol tisztviselő és 70,000 angol katona uralkodott 320 millió ember fölött. A háború alatt a császárság 1 millió katonát mozgósított, bengáliai jutazsákok heverték a flandriai lövészárkok mellvédjein és hindu hősi halottak borították a nyugati front csataterét. A szultán-kalifa szent háborús szózata a Távol-Keleten sem járt sikerrel. Mindössze a singaporei 5. gyalogezred 700 embere lázadt fel, le is mészároltak 37 tisztet, a zendülést azonban órák alatt leverték. Gandhi, a későbbi

mahatma, egészségügyi csapatokat szervezett a háború alatt, a maharadzsák vagyonokat áldoztak hadicélokra. Az indiai hazafiak azonban már 1916-ban kezdtek ráeszmélni arra, hogy hiába minden hűség és lojalitás Anglia iránt, London nem váltja be ígéreteit s ebben az évben, a közös felbőszülés viharában fogott először össze az indiai mohamedánság a hindu nacionalistákkal. A fegyverbarátságot, amelyet Gandhi erőteljesen támogatott, hosszú időre megzavarta az 1921. évi moplak-felkelés. Az India nyugati partjain élő moplak-k, arab és perzsa kereskedők leszármazottai fellázadtak a hindu elnyomatás ellen s a véres zendülés alaposan visszavetette a moszlim-hindu szövetkezés sikerét.

Az 1929. évi alkotmányreform már nem elégtette ki a nacionalista követeléseket. Gandhi nyíltan szembefordult az angolokkal, hirdetni kezdte a passzív rezisztencia harcát, hívei kis fehér sapkát öltöttek, sőt pároltak a tengerparton, hogy tiltakozzanak a brit sómonopólium ellen, szövőszékeket állítottak fel, hogy bojkottálják az angol szöveteket, Anglia pedig elvesztette legfontosabb fegyverét: a moszlimok nem engedték magukat többé kijátszani a hindúk ellen s a nagy nemzeti összefogásnak már csak a kasztrendszer maradt az utolsó, igaz, hogy szinte legyőzhetetlen akadály. Indiában még ma is 3000 kasztot tartanak nyilván, amelyeknek tagjai szigorúan elkülönülnek egymástól, nem is szólva a 40 millió «érinthetetlen», mert tisztátalannak tekintett páriáról, akiknek egyenjogúsításáért kevés eredménnyel küzdenek a gandhisták.

Nagyobb sikerrel korbácsolják fel a nemzeti ellenállás szenvedélyét a szovjet ügynökei, a moszlimok körében viszont az előázisai arab nacionalizmusok sikerei lobbantják fel a harci kedvet. Gandhi melegen pártfogolja a moszlimok csatlakozását a Pánindiai Nemzeti Kongresszushoz s ő volt az első nem-moszlim szónok, aki a nemzeti mozgalomról beszélhetett az összegyűlt hívekhez a delhii nagymecsetben. A kuvvet-i iszlám, az «Iszlám erőssége» nevű mecset 27 hindu templom köveiből épült s a hindu-moszlim fegyverbarátság hívei ebben jelképes jelentőséget látnak a nemzeti összefogás sikere számára.

A legutóbbi kerekasztal-konferencia, amelyről az 1935. évi Fehér Könyv 25,000 oldalas jelentése számolt be, meghozta az India Bill-t, az angol államszervező és diplomáciai művészet remekét, az új indiai alkotmányt s az 1937-ben életbelépett. Az alkotmányreform lényege az, hogy össz-indiai szövetségbe olvastja az eddigi Brit-Indiát és indiai territóriumokat. India 600 szuverén állama, amelyek között ott van a 15 milliós Haiderabad éppúgy, mint a legutolsó, 20 négyzetkilométer nagyságú kis, porszem-állam is, beilleszkedik az alkotmány keretébe. A lakosságnak mintegy 10%-a választójogot kapott, az India Bill felállította a két-kamarás rendszert s gondoskodik a kisebbségek képviselőletéről is.

A nacionalisták Pandit Nehru vezetésével elégedetlenül fogadták az alkotmányt s a radikálisan szocialista pártelnök új harcba kezdett: dominiumi rangot és függetlenséget követel India számára. A szovjet a maga egyéni céljait követi, amikor a szocialista forradalom előkészítése helyett megelégszik azzal, hogy az indiai autonomisták támogatása révén nehézségeket okoz az angoloknak. Hosszú időn keresztül Agabekoff, a GPU keleti osztályának vezetője irányította az afgán határszélről az indiai szovjetügynökök munkáját. 1937 végén azonban meglepetésszerűen ellene is vádat emeltek trockijista összeesküvés címén Sztalin vészbíróságai, mire a GPU-főnök kerekét oldott. Isztanbulban húzta meg magát, majd megszöktette az ottani angol főkonzul leányát; azóta teljesen áttért a magántulajdon elve alapjára, Belgiumban telepedett le s polgári existenciát igyekszik alapítani.

India 70 millió moszlimje nem játszik figyelemreméltó szerepet az Iszlám ébredésében. Nem is szólva Holland-India maláj moszlimjainak millióiról, akik teljes passzivitásban vesztegelnek. A hindu moszlimnek nacionalizmusa az indiai függetlenségi harcban éli ki magát, vallásosságuk megdermedt az orthodox Iszlám mozdulatlanságában. A közelkeleti mohamedán népek nemzeti ébredését rokonszenvvel, de fölényesen figyelik és nem vállalnak tevékeny részt a munkából. A Hedzsasz-vasút konferenciákra, a

kalifátus kérdésében tartott megbeszélésekre elküldik ugyan delegátusaikat, de részvételük akadémikus jellegű marad. Az indiai moszlimok vezető rétege nagyképzettségű, de kisszámú csoport és a mohamedánság földrajzi szétszórtsága megakadályoz minden komolyabb megmozdulást. Így például Kasmir uralkodója hindu, alattvalóinak 93%-a moszlim, de tanulatlan, műveletlen, kultúra iránt alig fogékony moszlim. Ahol viszont moszlim a fejedelem, mint Haiderabadban, ott az uralkodó nizámot, a világ leggazdagabb emberét alig néhány moszlim tanácsadó veszi körül s országa 15 millió lakosságának többsége is hindu. A képeslapokból közismert «indiai uralkodó», a híres Aga Khán nem uralkodik egyetlen talpalatnyi indiai földterületen sem, hanem csak moszlim híveinek egyházi vezetője.

Megemlítjük még azt a mozgalmat, amely Északnyugat-Indiában Pakistan National Movement néven Chandry Rahmat Ali vezetése alatt népi politikával kísérletezik és élesen szembefordulva az új szövetségi alkotmány szellemével önálló moszlim Pakistan-ország megteremtését tűzte ki céljául. A pakistan-név az öt északi tartomány nevéből keletkezett: Pandzsáb, az afgán lakosságú északnyugati tartomány (North Western Frontier) Kasmir, Sindh és Beludzsisztán. Más értelmezés szerint a perzsa *pak* és *sztan* szavak összetétele tiszta vagy szent otthont jelent.

Az előbb említett északnyugati tartományban 1937 óta komoly hadjáratot visel Anglia a vazirisztáni törzsek ellen, amelyeket Ipi fakírnak nevezett vezérük lázított fel Anglia ellen olyan erővel, hogy a Vazirisztánba küldött csapatok már 1938 elején meghaladták a búr háborúban mozgósított angol sereg létszámát. 1938 tavaszán új erővel lángolt fel a harc, amikor egy magát Shami Pir-nek nevező titokzatos idegen fakír is felbukkant. Az angol titkos szolgálat szerint a szíriai származású Pir, azaz «szent férfiú», aki egyházi méltósága jeléül sáfrányszínű köntöst visel, mély tisztelet tárgya a hegyi törzsek között. Az indiai hadügyminisztérium szerint valódi neve Sejid Mohamed Szádi, Damaszkuszból jött Vazirisztánba, állítólagos segédpapja török katonatiszt s mindketten az afgán dinasztia

megdöntésére lázítják a lakosságot. Kabulban úgy tudják, hogy a veszedelmes fakír Habibullahnak, az 1929-ben kivégzett afgán rablókirálynak egyik rokonát akarja Afganisztán trónjára segíteni.

4.

Az európai nagyhatalmak közül Itália lépett legkésőbbben összeköttetésbe az Iszlám népeivel és részben ez is a magyarázata annak, hogy a fasiszta gyarmatpolitika szorult legkevésbébbé defenzívába az öntudatra ébredő moszlim népek ostromával szemben.

A régi Olaszország 1885 óta szerzett birtokokat Afrikában, mégpedig a Vörös-tenger partján, az Iszlám szellemi középpontja, a mekkai erősugárzó centrálé közelében, de a belpolitikai harcokban kifáradt Unita Italia nem tudta kihasználni történelmi esélyeit. A mádi seregeivel szemben is csak katonai sikereket értek el az olaszok, a gazdasági hasznót Anglia zsebelte be s a gyászos emlékü abesszín kudarc után, csak 1911-ben, a tripoliszi hadjárat idején kaptak észbe az olasz külpolitika irányítói: kétmillió mohamedán alattvaló már céltudatos iszlám-politikai vonalvezetést tett szükségessé. Pacifikálás — ez lett a gyarmatszervezési jelszó s míg politikai téren ragaszkodtak az olasz felségjogok feltétlen elismertetéséhez, addig vallási téren hajlandók voltak belenyugodni a kalifa és a nagyszenusszi fennhatóságába. Ez az engedékenységgé több mint bűn, hiba volt, mert a tétova, kapkodó, puha és gyengekezű kormányzás eredményeként a világháború alatt éppen csak Olasz-Tripolitániában vezetett sikerre a kalifa szent háborúra hívó szózata s a szenussziak a világháborús esztendőkhöz egészen a tengerparti sávig viasszaszorították az olaszokat.

A szenussziak vallásos katonai rendjét száz évvel ezelőtt alapította egy jámbor marokkói dervis, Mohamed leszármazottja, Szejid Mohamed el Idrizi. A rendtagok különböző fokozatokban működtek. A legalsó fokon álló *mürid* napjában többeszer ismételte el a rend röpimáit, a legfelső fokon állók azonban már eljutottak a «felismerésnek»

arra a magaslatára, ahol a Próféta megjelent előttük és kinyilatkoztatásokat tett híveinek. A mágiával átszőtt tan alapítójának nagy tudásáról regélik, hogy amikor egyik tanítványa egy ötszavas Korán-vers értelmét tudakolta tőle, Mohamed el Idrizi 70,000 mondatból álló szónoklattal válaszolt. A rendalapító négy tanítványt küldött a világ négy tája felé: az algíri Szejid Mohamed esz Szenusszi neve világhíressé vált. 1843-ban Bengáziban telepedett le és megszervezte tanítómestere misztikus rendjét a katonai fegyelem és a pániszlám eszme jegyében. Később elvonult a sivatag mélyébe, a titkosatos Dzsarabub oázisba s itt várost alapított. Halála után fia, «el Mádi» lett a szenussziak nagymestere, ebben az időben (1884) 3 millió harcosra becsülték a rendtagok számát. A nagymester semlegességén múlt, hogy névrokonának, a néger Mohamed Ahmed szudáni mádinak, a kegyetlen dongolai fakírnak felkelése össze-roppant. Azonban a franciák és az angolok nem hálálták meg a semlegességet, üldözték, viaszorították a szenussziakat, úgyhogy, amikor a nagymester 1902-ben meghalt, a rendnek már kezdett bealkonyulni. A harmadik nagy-szenusszi, Szidi Ahmed esz Serif, már csak Tripolisz földjén vethette meg a lábát s amikor az olaszok rajtaütésszerűen behatoltak az országba, a nagyszenusszi, akit Enver pasa vezetésével számos török katonatiszt, köztük Musztafa Kemál is támogatott, felvette a harcot. A világháború alatt az angolok ellen küzdött a szent háborúhoz csatlakozó szenussziak rendje. Német tengeralattjárók török és német aranyat hoztak a nagymesternek. A Nílus deltája ellen intézett lovasrohamok, az «U. 35»-nek egyiptomi parti erődök ellen eltüzelt gránátjai nem hozták meg a szent háború várt sikerét s amikor minden összeomlott, a nagymester beszállt a német búvárhajóba és elmenekült Isztanbulba. Amint a hajóra lépett, megnézte az iránytűn a *kiblát*, a mekkai irányt, letérdelt imaszőnyegére s a tenger színe alatt mondta el a szent imádság szavait. A kalifa kiűzése után Jemenbe vonult és Jahja imámnál, a szent rendalapító Idrizi déd-unokájánál talált menedéket.

Itáliában ezalatt győzött a három *r*-betűs nagy nem-

zeti megmozdulás legutolsó hullámverése: a rinascimento és a risorgimento után diadalmaskodott a rivoluzione fascista, Mussolini a nagyhatalmi állást biztosító gyarmatpolitikába vezette le az olasz népszaporodás expanziós vágyait és megkezdődött a szenussziak utolsó háborúja. 1928-tól 1932-ig tartott a véres hadjárat s ennek során, lépésről lépésre kellett meghódítani Tripolitániát és Kireneikát, míg végre Kufra és Dzsarabub, a szenussziak főhadiszállásai is Graziani tábornok kezébe kerültek. Kegyetlen és kemény hadviseléssel sikerült csak legyőzni az ellenállást és az iszlám-népek sajtója Kabultól Kairóig harsogott az olaszok ellen.

A fasizmus keresztülvitte a totalitás elméletét a gyarmatpolitika gyakorlatában is. Elsöpörte a területi és egyházi felségjogok különválasztását, de az Iszlámot, mint vallást, mindig tiszteletben tartotta. Olaszország rendkívül ügyes és eredményes taktikához folyamodott: bebizonyította, hogy a Duce erős keze nemcsak sujtó ököl, hanem baráti jobb is tud lenni. S a gyanakvó, bizalmatlan iszlám-nemzetek meglepetéssel látták, hogy Itália, amelyet világháborús szövetségesei kisemmiztek a nagy osztozkodásnál, megértő és segítő barátja a fasiszta gyarmatokon élő moszlimoknak. Mussolini 1928-ban jelentette ki először: «Itália az iszlám-világ barátja és tudatában van hivatásának, mint iszlám-hatalomnak!» Ez a magyarázata annak, hogy mikor az abesszín hadjárat során olasz csapatszállító gőzösök érkeztek Port-Saidba, az egyiptomi nacionalisták állandó és tüntető lelkesedéssel üdvözölték a nemzeti Olaszország harcba induló katonáit...

Mesteri fogása volt az olasz külpolitikának a Jemenel és Szaudi-Arábiával kötött szerződés. Jahja imámmal 1926-ban kötötték meg a tíz évvel később megújított baráti szerződést, míg Szaudijával 1932-ben került sor a szerződés megkötésére. Így aztán hiába várta a tájékozatlan világközvélemény, hogy az abesszín okkupáció során a két arab állam fellépjen Itália ellen, Szaud király és Jahja imám rendületlenül kitartottak a jóindulatú semlegesség álláspontján.

Itália iszlámpolitikájában döntő mozzanat volt az etióp császárság megteremtése, hiszen ma már 6 millió moszlim él az olasz trikolór alatt. A keletafrikai olasz császárság alkotmányának 31—32. pontjai teljes vallásszabadságot biztosítanak a mohamedánoknak, visszaállítják a kádik egyházi bíraskodását, a seriát jogrendszere szerint, kötelezővé teszik az arab nyelvet a mohamedánok lakta vidékeken. Harrarban, az etiópiai moszlimok földrajzi középpontjában mohamedán főiskolát szerveztek s állami pénzen épülnek mecsetek és iskolák a moszlimok számára. Az új uralomnak első intézkedései közé tartozott, hogy 1937-ben nagyszabású zarándokcsoporthoz indított Abesszíniából Mekkába, — az olasz főiskolákon ingyen helyeket kapnak azóta az arab diákok, — Szíriába és Palesztinába ingyen kínálkoznak olasz tanerők, — az olasz kórházakban pedig ingyen kezelik a mohamedán betegeket.

Jellemző az az üzenet, amelyet Jemen uralkodója 1937. október 15-én küldött II. Viktor Emánuel királynak és császárnak. «Végtelen hálások vagyunk az olasz kormány politikai magatartásáért — írja Jahja imám levele — és kívánjuk, hogy Itália iszlámpolitikája még további fejlődést érjen el». Az imám értékes ajándékot csatolt leveléhez, nemes arab telivéreket küldött II. Viktor Emánuelnek, Umberto trónörökösnek, a Ducenak és gróf Ciano külügyminiszternek.

Mussolini 1937 márciusi líbiai szemleútján Balbo marsall, kormányzó, mint az Iszlám védőpajzsát mutatta be a Ducét az egybegyűlt törzsfők előtt s a dernai kádi «400 millió hívő nevében» üdvözölte az olasz kormányfőt. A tripoliszi homokdűnákön pedig átnyujtották neki az «Iszlám kardját» s a Duce nagy beszédben ígérte meg, hogy a szabályát «élete legdrágább emlékeként fogja megőrizni». Természetesen még mindig akadtak bizalmatlan hangok: Maraghi, a kairói Azhar-egyetem rektora tiltakozott az ellen, hogy nem-moszlim férfiút nevezzenek az Iszlám védőpajzsának, számos újság pedig nyíltan megírta, hogy az Iszlám elfogadja ugyan Róma segítségét, ezt azonban csak eszköznek tekinti a cél, az önálló nemzeti állami élet meg-

valósításához. Végeredményben az a helyzet, hogy az olasz impérium alatt élő moszlimok összehasonlíthatatlanul szabadabb, függetlenebb életlehetőségekkel rendelkeznek, mint az angol lobogó alatt élő mohamedánok, nem is szólva a fasiszta Itália korszerű szociális berendezkedéseiről, valamint Castellani orvostanárnak, a trópusi betegségek világ-hírű szakértőjének, az abesszín hadjárat egészségügyi főnökének reformjairól.

*

A többi moszlim állam ügyeitől meglehetősen távol tarja magát az olasz külpolitika, mégis látható rokonszenvvel kíséri a szíriai és palesztinai arab szabadságharcokat, — Irán haditengerészetének kiépítésében elsősorban Itália segédkezett, a transziráni vasútvonal kiépítésén ma is 1000 olasz szakmunkás dolgozik. Törökországnak 15 millió dolláros hitelt bocsátottak rendelkezésére az olaszok. A hatalmas összegnek kétharmad része kompenzációs szállításokkal törleszthető. Törökországot egykor Zaharoffnak, a halál nagykereskedőjének ágyúival, Venizelosz és a szerencsétlen Konstantin görög király expedíciós seregével akarta megsemmisíteni Anglia, azóta azonban megfordult a kocka és erőteljesen szövődnek az angol-török barátság szálai. Itália lépést tart az angolokkal, az Impero diplomáciája ma már mindenütt felbukkan, ahol az Empire ügynökei dolgoznak és az 1937 februári milánói konferencián fontos kérdésekben egyezett meg a két ország: Olaszország készséggel beleegyezett a Dardanellák erődeinek kiépítésébe, ennek fejében Törökország nem emelhet kifogást az ellen, hogy az olaszok kiépítik a Dodekanézosz szigetcsoportban a leroszi Porto Lago hatalmas légi bázisát. Egyiptommal szemben az 1937 május 8-i montreuxi konferencián udvarias előzenységgel lemondott Olaszország a kapitulációs előjogokról. Az angol sajtó nem győzi emlegetni az Egyiptomban élő 50,000 olasz állampolgárt, valamint az egyiptomi határ közelében összevont líbiai 20. és 21. olasz hadosztályok politikai jelentőségét, a brit külügyminisztérium szócsövei azzal igyekeznek hatást gyakorolni az egyiptomi nacionalistákra,

hogy az olasz harapófogó rémét festik a falra. Kétségtelen, hogy Olasz-Keletafrika körül fogja Egyiptomot és Szudánt és tagadhatatlan, hogy az afrikai birodalomalapítás óta jelentősen megnövekedett Itália erőhatalmi súlya a Földközi tengeren is.

Etiópia gyarmati feltárásának kezdete óta az olasz hajóforgalom megsokszorozódott a szuezi csatornában s a hivatalos olasz statisztika szerint a kizárólag hadicélokat szolgáló csapat- és hadianyagszállításokat nem is számítva, a következőképpen alakult az olasz lobogó alatt haladó hajók csatornaforgalma:

	hajók száma	netto tonnataralma	utasok száma
1934-ben	891	3.660,632	23,423
1935-ben	1711	6.562,470	55,263
1936-ban	1697	6.594,151	116,659
1937-ben	1987	7.834,580	125,928

Tekintettel arra, hogy minden hajó netto-tonnánként 5·75, utasonként pedig 10 aranyfrankot fizet csatornailleték fejében, az abesszín okkupáció súlyos milliókat hozott a csatornatársaság számára és csak az 1935 június 25—december 25 közötti időszakban 1.424,000 angol font sterlinget fizetett Olaszország. Az előbbi statisztika szerint az olasz lobogót viselő hajók tonnatartalma szerint megduplázták, az utasforgalom szempontjából pedig megötszörözték a csatornatársaság bevételeit, a devizákban fizetendő illetékek tehát súlyos terheket jelentettek Itália számára. 1937-ben közel 300 millió lírát fizettek az olaszok külföldi valutában a szuezi csatornán való átkelésekért és ehhez hozzá kell még számítani a kizárólag katonai jellegű hajóforgalmat, valamint a nem-olasz lobogó alatt, de olasz számára végrehajtott csapat- és hadianyagszállításokat s így az az összeg, amelyet Olaszország 1937-ben a szuezi-csatorna használatáért — valutában — fizetett, megközelíti a félmilliárd lírát.

Ezekután érthető, ha Olaszország, amely a csatorna forgalmában Anglia után a második helyen következik (Németország a harmadik helyre szorult), felveti a részese-

dés kérdését. Az angol-olasz feszültségnek eddig soha nyilvánosságra nem hozott, de döntőjelentőségű tényezője ez a kérdés s megoldása kemény dió. A csatornarészvények többsége ugyanis francia kézben van, Anglia tekintélyes, de mégis csak kisebbségi részvényt pakettel rendelkezik, szabad részvények pedig egyáltalában nem találhatók a piacon, hiszen az óriási osztalék a világ egyik legjobb és legbiztosabb üzletét jelenti a kuponszeletelő tulajdonosok számára. Kérdéses, hogy egy kisebbségi részvényt pakett birtoka a kétségtelen politikai helyzeti előny mellett gazdasági téren meghozná-e Itália számára a várt eredményeket, hiszen a legfontosabb kérdésben, a csatornailletékek csökkentésében a kisebbségi részvénytulajdonost nem illeti meg a döntő szó. A szuezi részvények kérdése mindenesetre élénken foglalkoztatja a magas diplomácia kulisszái mögött az érdekelt hatalmak közgazdasági köreit s a megoldás az angol-olasz viszony további alakulásától függ.

*

Hosszú időn keresztül rendkívül feszültség uralkodott a Földközi-tengeren s addig néztek farkasszemet az olaszok az angolokkal, amíg «Európa a könyökével súrolta a háborút». Mussolini következetes politikája kiszabadította Olaszországot «a kis adriai mosdótálból», az 1927-ben Ahmed Zogu királlyal kötött szerződésben biztosította befolyását az Adria keleti partján is, széles horizontú afrikai célkitűzéseinek megvalósítása során pedig bebizonyította, hogy «az olaszok nem gyűjtenek sivatagokat». Sivatagi homokból éppen elégük volt Líbiában és Tripolitániában, Eritreában és Szomáliában, úgyhogy Olaszország nem kért többet vállveregető gesztusokból, dirib-darab határsáv-kiigazításokból, hanem felhasználva az ual-uali incidenst, megszerezte Hailé Szelasszi, «Juda oroszlánja és Isten hadnagya» birodalmát.

Milánói beszédében, 1936-ban jelentette ki Mussolini, hogy míg más nemzetek számára csak utat jelent a Földközi-tenger, addig az olaszok számára az életet jelenti. A fasiszta földközi tengeri politika első lépése «a Duce párducgrása»

volt Korfu felé. A nagyhatalmak később viaszorították a szigetről az olaszokat, 1926-ban azonban már kikényszerítette Itália, hogy egyenrangú félként szerepeljen a tengeri zónában. Az Adriában a Fiume—Zara—Lagosta-vonalon biztosítottak maguknak támpontokat egy jugoszláv konfliktus esetére, 1935-ben pedig megállta helyét Olaszország akkor is, amikor 50 nemzet fogott össze ellene. Itália vakmerő politikai terve teljesen sikerült: a gazdasági blokádmozgalom nem merte életbeléptetni az olaj-szankciókat s a szuezi-csatornát sem zárták el. Kiderült, hogy az angol flotta-demonstrációk ma már nem elég hatásosak, hiszen az olasz légiflotta — ahogyan Valle tábornok, az olasz repülők főparancsnoka mondta — a Földközi-tengernek minden zugát ellenőrzi.

Pedig sok ellenőrizni való zeg-zuga van ennek a tengernek, találóan nevezik a «nagy döntések tengerének». Az olasz Dodekanesz-szigetecsoprot tengersarkában modern légítámpont épült földalatti hangárokkal, Rhodosz szigetét, az «olasz anti-Cyprust» félelmetes erőrendszerré alakították át, a Szicília és Afrika közötti, mindössze csak 150 kilométer széles tengerszorost a Pantelleria vulkán-szigetek új hidroplán- és búvárhajótámpontja tudja elzární, eldugaszolva egyúttal az átjutást a Földközi-tenger nyugati medencéjéből a keletibe. Angol katonai körökben komoly feltűnést keltett, hogy 1937 februárban az olaszok átrepülési tilalmat mondtak ki erre a szigetre, Mussolini pedig 1938 őszén tüntető szemlét tartott Pantellerián, amely a «kontra-Malta» szerepére van hivatva háborús bonyodalom esetén. (Maltát egyébként szintén erőteljesen kézbe vették az angolok. 1936-ban koronagyarmat rangjára emelték, aminek épp olyan politikai jelentősége volt, mint amikor Adent szervezték át koronagyarmattá Ibn Szaud vahabita expanziójától való aggódásukban. Málta 1921. évi önkormányzatát, a kétkamarás parlamenti rendszert megszüntették, mivel az olaszbarát párt döntő politikai győzelmeket ért el a választásokon. Az olasz kultúrpropaganda erőteljesen dolgozik a szigeten, az angolok viszont kemény kézzel küzdenek az olaszosítás ellen s a fíjlag zavaros eredetű, afrikai,

európai-ázsiai keveréklakosság számára az angol mellett csak az úgynevezett máltai nyelvet enegedélyezték hivatalos nyelvnek, sőt 1934 óta már a bíróságok előtt sem szabad az olasz nyelvet használni.)

Olaszország legfontosabb stratégiai erővonala a libiai parton épült 1822 kilométer hosszú hadi-műút, a 7 méter széles, 5 méter szélességben bitumenezett Littoranea Libica, amelyet 1937 tavaszán nyitott meg a Duce s amely a túniszi határtól, Ras Agirtól az egyiptomi határig, Porto Bardiaig nyúlik. Ez a katonai átkaroló hadműveletekre kitűnően alkalmas hadiút a híres olasz «harapófogó» északi ága, amely angol vezérkari aggodalmak szerint felrobbanthatja az egész brit háromszöget, a Haifa—Cyprus—Port Said védelmi pillért. A libiai strada akár Tunisz, akár Egyiptom felé pompás felvonulási lehetőséget jelent, de a legalkalmasabb blokád-támvonal tengeri hadműveletek számára is. Legújabban megkezdték a déli irányba, Szudán felé kisugárzó útrendszer építését is.

Érdekes fejezete volt a földközítengeri feszültségnek az az éter-háború, amelyet az olasz és angol rádió-leadók vívtak az arab hallgatóság kegyeiért. Az arabnyelvű leadásokat az olasz Radio Bari kezdte meg, majd Eden külügyminiszter utasítására a British Broadcasting Company vette fel a harcot Daventry hullámhosszán. Az olasz rádiópropaganda azonban egyszerűen legaloppozta az angolokat. A B. B. C. bemondójának egyiptomi arab tájszólását nem értették meg Szíriában, Palesztinában és Irakban, éppen a legfontosabb területeken, Bari viszont nemcsak jó szpíkekkel dolgozott, hanem naponta felolvastatott egy-egy Korán-fejezetet is és különösen tetszetek az arab hallgatóknak a gyakori tréfás párbeszédek, míg Daventry teljesen elhanyagolta a vallási szempontot és szárazon, unalmasan adta le politikai híreit. Az olasz rádiónak arab zenekar és elsőrangú arab énekesek álltak rendelkezésére, sőt Radio Bari nem riadt vissza attól sem, hogy a gyakran nagyon is merész és részleteikben igen konkrét arab szerelmi dalokat eredeti fogalmazásukban közvetítse, míg az angolok erkölcsi kifogásokat emeltek a sivatagi líra vaskos költészete ellen.

Ehelyett amerikai slágereket közvetítettek, ezekről azonban az arab hallgatóság egyhangúlag megállapította, hogy hallgatni őket «hülyeség». Az olasz rádiópropaganda foglalkoztatta az arabok élénk képzelőtehetségét is. A napi híreket és a fasiszta rendszer eredményeit színes, hangulatos beállításban ismertette és úgy állította össze műsorait, hogy valamennyi arab nép érdeklődését ébren tudta tartani, — Daventry pedig úgyszólván csak Egyiptommal foglalkozott. Ezzel azonban csak azt érte el, hogy felkeltette az egyiptomiak féltékenységét, akiknek maguknak is kitűnően megszervezett 55,000 előfizetővel rendelkező rádiószolgáltatuk van.

Az éter hullámain vívott rádiópárbaj hevessege megcsappant, amikor 1938 tavaszán enyhülni kezdett az angol-olasz feszültség. A Földközi tenger népeinek feje felől elvonult a háborús felleg, 1938 április 16-án, azon a napon, amelyen gróf Ciano külügyminiszter és Lord Perth római angol nagykövet a Palazzo Chigiben aláírták az angol-olasz megegyezést. Az olasz-keletafrikai császárság elismerése és a spanyolországi olasz önkéntesek visszavonása még ott lebeg a megegyezés mérlegének két serpenyőjében, de a római megállapodásnak máris kézzelfogható eredménye az, hogy a két nagyhatalom Gibraltártól Adenig összeegyeztette érdekeit az Iszlám népeivel kapcsolatban. Itália elismerte Anglia délarábiai, hadramauti foglalásait s mindkét ország biztosította a szuezi-csatorna szabadságát háborúban és békében egyaránt.

A legaktuálisabb, de ugyanakkor legrégibb földközi tengerparti olasz követelés: Tunisz. 1938 november 30-án lobbant fel Itália közvéleményében új erővel a hat évtizedes jelszó: «*Tunisi — a noi!*» Ezen a napon gróf Ciano a montecitorioi díszteremben diplomatikusan körülírta «az olasz nemzet természetes érdekeit», — a visszhangként felzúgó kiáltás, a Piazza Venezián szorongó százezres tömeg férfi kórusa már nyíltan és őszintén követelte Korzikát, Dzsibutit és Tuniszt.

Dzsibuti, ez a «földrajzi nonszens» fontos az olaszok számára, hiszen a vöröstengerparti francia enkláve területén

fekszik az adisz-abebai vasútvonal alsó fejállomása, Korzika pedig csak másfél évszázad óta a franciáké, néprajzilag ma is szín-olasz, azonkívül állandó stratégiai fenyegetés, hiszen a sziget a Toulon—Bizerta—Korzika háromszög legkeletibb pontja, ékszerűen belehasít a tirrheni tenger és a genovai öböl közé. A harmadik követelés Tunisz. Az egykori karthágói birodalom az 1878. évi berlini kongresszus óta szerepel az olasz expanziós erőter gyarmatosítási programján. Igaz, hogy három évvel a kongresszus után a franciák megszerezték a protekturátust Tunisz fölött, az olaszok mégis rendületlenül áramlottak Tunéziába s számuk még a francia statisztikák szerint is felülmúlja a francia lakosságét.

A százmillió lakosú Franciaországról álmodó párisi kormányok szeme előtt elsősorban Tunisz lebegett, amikor meghozatták a híres naturalizációs törvényt, amely szerint a gyarmatbirodalmuk területén született fehérbőrű újszülöttek kivétel nélkül és automatikusan elnyerik a francia állampolgárságot. Mégis kellett kivételt tenni, mert a franciásítás megtört Tuniszban az olaszság ellenállásán és Itália diplomáciai támogatásán. Az olaszok görcsösen ragaszkodtak állampolgárságukhoz s csak 1935 januárban sikerült Laval külügyminiszternek rávennie a Ducet arra, hogy a tuniszi olaszok 1945-ig tarthatják csak meg olasz állampolgárságukat, 1945 és 1955 között tíz év alatt dönteniök kell, hová optálnak, a franciákhoz-e, vagy az olaszokhoz, 1965 után pedig minden Tuniszban született európai csecsemő automatikusan francia állampolgárságot kap. A Duce elfogadta ezt a tervet s ennek fejében szabad kezét kapott Keletafrikában az abesszín okkupáció lebonyolítására. A megegyezést azonban egyik ország sem ratifikálta s amikor a franciák csatlakoztak az olaszellenes szankciókhoz, az olasz nemzet joggal úgy érezte, hogy visszanyerte cselekvési szabadságát a tuniszi olaszok kérdésében.

Ma az a helyzet, hogy a tuniszi olaszok évi ezer születéssel szárnyalják túl a franciák népszaporodását, de a nemzeti szempontokon kívül stratégiai megfontolások is alátámasztják a «Tunisi!»-harci kiáltást. Amíg Itáliát Tuniszből fenyegetheti egy európai hatalom, addig a Duce biro-

dalma nem tud szabadulni attól a szorongó érzéstől, hogy «a Földközi-tenger foglya».

Daladier miniszterelnök korzikai flottatüntetése és a tuniszi olaszok ellen rendezett támadások ismét kiélezték a kérdést s ha Európa rezignáltan kénytelen is beletörődni abba, hogy lord Runciman emlékezetes mondása: «az istenek térdén vagyunk», állandósult jelzője a helyzetnek, azzal is számolni kell, hogy a tuniszi viharsarok rejtegeti azt a puskaporos hordót, amelynek legrövidebb [a kanóca ...

*

A legújabb olasz fajvédelmi megmozdulások hátterében is a gyarmatok kérdése húzódik meg. A fasizmus tizenhetedik évében megszületett razzismo felöleli a népjólét és népszaporodás valamennyi demográfiai követelményeit s ha nyíltan nem mondja is ki, a valóságban egyik legfontosabb feladatának tartja a fehér faj tisztaságának megőrzését a gyarmatokon. Az olasz hadjárat kezdetén Castellani egészségügyi főnök kezdeményezésére állították fel a fajkeveredés tilalomfáját s Etiópiában szigorú törvények tiltják, hogy katonák, tisztviselők, vagy telepesek házasságra lépjenek színesbőrű bennszülöttekkel. Az 1938 őszén fellángolt difesa della razza, az olasz fajvédelem elsősorban a keletafrikai olasz császárság fehér vezetőrétegének tisztaságát akarja megőrizni különböző védelmi intézkedéseivel és tilalmaival.

5.

Titokzatos és ma még át sem tekinthető szálakat sző az Iszlám népei felé a Távol Kelet színes nagyhatalma: Japán.

Amióta Japán hadat üzent a fehér világ nemzetgazdaságának, minden erejéből támogatja az Iszlám nacionalista törekvéseit. A világháború előtt alig akadt mohamedánok a felkelő nap császárságában, 1935-ben azonban már 20,000 japáni moszlimot tartott nyilván a statisztika s a mohamedánizmus az államvallások közé emelkedett. Mohamed Abdul Hai vezeti a japáni iszlám-mozgalmat s az

egész moszlim világ nagy érdeklődéssel figyeli eredményes térítő munkáját. Mohamed Abdul Hai Orosz-Turkesztánból származik. A tatár fejedelmi sarj kitűnően képzett történelem és földrajztudós volt már a cári uralom alatt s a bolsevizmus elől kelet felé hömpölygő milliók között menekült ő is. Kharbinból került Tokióba, nyomban bejutott a legmagasabb körökbe s ezek igen nagy összegeket bocsátottak a tokiói Iszlám Egyesülés alapítójának rendelkezésére. Ügyszólván hetek alatt megszületett az Allah-hívő japániak mozgalma: államférfiak, politikusok, magasrangú katonatisztek, tudósok serege csatlakozott a próféta tanításához. A japáni imperializmus örömmel fogadta az Iszlám aktivizmusát, amelynek vallása háború, háborúja vallás. A moszlimok országai ezenkívül természetes expanziós teret nyújtanak Japánnak, amely a színes bőr jelszavával hangoztatja, hogy Nippon az egyetlen nem-fehér nagyhatalom s így természetes szövetségese az öntudatra ébredő színes fajok iszlám-világának.

A tokiói moszlim szeminárium, amelynek élén Khurban-gali imám áll, az Iszlám távolkeleti propaganda központja. A szeminárium japáni Korán-fordítást készíttetett, amely pompásan alkalmazkodik a japáni szamuráj-szemlélethez, a kormány és mecénások segítségével mohamedán iskolák épülnek s a kairói Azhar-egyetem csapatostól küld Japánba tanárokat. Az 1936-ban alapított tokiói Iszlám Egyesüléshez csatlakoztak a Távolkelet moszlimjai, a tatár, indus, afgán, mandzsu, sziámi, mongol, maláji mohamedánok, a moszlim világ minden részéből érkező ösztöndíjas diákok tanulnak az egyesülés főiskoláján s a moszlim világsajtó is hétről hétre diadalmasan számol be a Japánban elért sikerekről. A japáni sajtó viszont *«Ázsiát az ázsiaiaknak»* — jelszóval dobogtatja meg a nacionalista moszlimok szívét s a kölcsönhatásos propaganda eredményeként a japáni ipar oly fantasztikus sebességgel nyomult elő nyugat felé, hogy ma már megvetette lábát a Földközi-tenger partján. Egyetlen jellemző adatot említünk: Palesztina selyembehozatalában Japán 1931-ben 6%-kal szerepelt, 1932-ben már 28, 1933-ban 56, 1934-ben pedig 62 százalékos részesedése volt.

A japáni dömping-offenzíva már komolyan veszélyezteti egyes új moszlim államok ifjú iparait s a sárga rohamhullám ellen a nemzeti autarchiás törekvések emelnek vétót. Politikai téren azonban szintén fáradhatatlanul dolgoznak Japán ügynökei. Törökországban nyomban a köztársaság kikiáltása után jelentkeztek s míg a szultáni udvarral sohasem tartott fenn diplomáciai összeköttetést, a kemáli köztársaságba nyomban követet küldött a felkelő nap birodalma. Irán haditengerészetének kiépítését az olaszok után a japániai vették át. Az iráni tengerészhadapródokat japáni kadétiskolákban képezik ki. Az iráni vasútépítés számtalan japáni mérnököt foglalkoztat. Afganisztánban 1934-ben jelentkezett az első japáni kereskedelmi küldöttség és megalapította a japán-afgán kereskedelmi kamarát. Azóta japáni szakemberek tárják fel az ország természeti kincseit és Japánban kiképzett tisztek szervezik a modern afgán hadsereget. Szaudi-Arábiába 1934 októberben érkeztek a dömping-ügynökök s a textiliák, autók, gépek, rádiókészülékek dömping-árából még 75%-os engedményt biztosítottak a vahabiták urának, Ibn Szaudnak. A nagy arab király azóta lett fontos személyiség a japániaiak szemében, amióta elfoglalta a szent városokat s így kilátásai nyílnak arra, hogy a jövőben a kalifátus visszaállítása esetén a világ moszlimjainak egyházi feje legyen. Addig is mindenesetre ajándéknak beillő áron igyekeznek a japániaiak dömping-cikkeikkel Ibn Szaud kedvében járni.

Végig a színes fajok világában mindenütt terjed a japáni befolyás és mindenütt felhangzik a színes ember fülében oly jólesően csengő japáni csábítás: «Japán a te barátod, mert Japán a te ellenséged ellensége!»

Napnyugat alkonya . . .

1.

A kommunista III. Internacionále negyedik kongresszusán a jávai delegátus megdöbbenve állapította meg, hogy Marxnak még mindig nem sikerült legyőznie Mohamedet. «A pániszlám törekvés elbujt a nemzeti mozgalmak álarca mögött, — mondta, — hiszen a moszlim számára az Iszlám nemcsak vallás, hanem államforma, világnézet, gazdasági rendszer, egyszóval: minden!»

*

A katolikus szerzetesrendek misszióinak francia sajtója figyelmezteti a hittérítőket, hogy a primitív pogány népek könnyebben veszik fel a mohamedán vallást, mint a katolikust, már csak azért is, mert nem gyanítanak mögötte semmilyen politikai imperializmust. A missziós-statisztika szerint a földön élő 2000 millió emberből 268 millió, vagyis 14.3% a mohamedán s az Iszlámból a kereszténységhez megtértek száma mindössze 120,000 lelket tesz ki.

*

Napihírek a világsajtóból 1938-ban :

London westkensigtoni negyedében most épült a második mohamedán mecset.

A Franciaországban működő moszlim-főiskola felavatta mohamedán kórházát.

A budapesti nyomdászkongresszus adatai szerint 1900-ban 200 nyomda állt a moszlim-világ rendelkezésére, ma 880 nyomdája van.

Egyiptom egy millió font sterling költséggel 200 új mecsetet épít s a kultuszminiszter elrendelte, hogy mohamedán

medán családok gyermekei ezentúl nem tanulhatnak a keresztény elemi iskolákban.

Angliában 7000, Franciaországban 140,000, Finnországban 1000, Németországban 2000, Albániában 584,675, Jugoszláviában 1.337,687, Bulgáriában 690,734, Görögországban 180,000, Romániában 250,000, Lengyelországban 12,000, Litvániában 3000 mohamedán él.

Budapesten három mohamedán főpap működik, bár Magyarországon mindössze 250 moszlim él. Abdul Latif imám 1909 óta működik Magyarországon, mint az idegen állampolgárságú mohamedánok előimádkozója. A világháború alatt az ő lelki vezetése alá tartoztak a Magyarországon harcoló török és perzsa katonák. Durics Husszein Hilmi budai mufti magyar állampolgár, ő a magyar állampolgárságú moszlimok előimádkozója. Öhöz tartoznak a Magyarországon élő mohamedán vallású bosnyákok is. A harmadik csoport vezetője Mohamed Ibrahim Naszir, aki az indiai ahmadijja szektának magyarországi képviselője s eddig mintegy 50 hívőt térített át Allah követésére. Az ahmadijja az egyedüli iszlám-szekta, amely a világ minden részén missziókat tart fenn és térítéssel foglalkozik. A vallási csoportokon kívül Budapesten működik még a Gül Baba Bizottság is — Bárczy István volt főpolgármester elnöklete alatt — s a bizottság anyagilag támogatja a szegénysorsú mohamedánokat, de főhivatása a magyarországi mohamedán műemlékek (Gül Baba türbéje) megóvása és a kelet-ről Budapest felé irányuló idegenforgalom fellendítése.

Tokióban 1938 május elején 14 mohamedán ország képviselőjének jelenlétében ünnepélyesen felszentelték az első mohamedán mecsetet. Az ünnepségen jelen volt Szeif herceg, a jemeni uralkodó másodszülött fia is.

1938 február 4-én Vilnóban kongresszust tartottak a lengyelországi mohamedánok, a száz évvel ezelőtt Vilno környékén letelepült tatárok utódai. A kongresszus táviratban mondott köszönetet Rydz-Smigly marsallnak azért, hogy a lengyel hadseregben külön «tatár lovashadosztályt» állított fel számukra.

Pekingben 1938 február 8-án a kínai mohamedánok

1500 képviselője antibolsevista érdekszövetségbe foglalta össze Kína és Mandzsukuo moszlimjait. A gyűlésen résztvett Teraucsi tábornok, a japán csapatok főparancsnoka is és hosszabb beszédben melegen üdvözölte a mohamedán szövetekezést.

A modern Törökország csak két egyházi ünnepnapot engedélyez: a ramazan bajramot, a böjt utáni ünnepet és a kurban bajramot, az áldozatok ünnepét. 1938-ban február 11.-ére esett a kurban bajram s ezen a napon Isztanbul mecsetjei zsúfolásig megteltek hívőkkel. Hivatalos adatok szerint 1937-ben 16,000 birkát áldoztak fel, 1938-ban már 25,000 birkát vágtak le az ünnep napján, amiben a vallásos érzés előretörését látják.

2.

A tér és idő fogalmát relatívvá varázsolta a korszerű technika. A modern közlekedési eszközök korában egykedvűen vesszük tudomásul, hogy a nonstop-repülés új világ-rekordja már 10,148 kilométer Moszkva és San Francisco között, vagy hogy a nemzetközi Pacific-autóstrada 21,000 kilométeres szalagja vezet Alaszkától Buenos-Ayresig, — tudjuk, hogy mialatt szempillánk rezdül, a rádióhullám már vissza is tért a sztratoszférából, csak akkor hökkenünk meg újra meg újra, amikor a világpolitika eseményei is alkalmazkodnak a gyorsütemű életritmushoz és ráeszmélünk, hogy összezsugorodott a földgolyó, a technika egymás szomszédságába hozott egykor távoli országokat és szinte szemünk látta peregnék le a képek a világtörténelmi forgószínpadon.

A világháború befejeztével szimultán cselekménysorozat indult meg az Iszlám országaiban. Győzelmes szurony-erdőkkel szemben maroknyi csapatok vették fel a harcot. Anatólia belsejében egy megvert hadsereg tábornoka tüzelt az ellenállásra, Északperzsiában egy ismeretlen testőrtiszt köré gyülekeztek éhes és lerongyolt legények, lángok lobbantak fel a riffkabil hegyek között, a Nílus partján, a drúz sziklarenetegben, a sivatagok mélyén,

távoli oázisok pálmái alatt és egyetlen évtized elegendő volt ahhoz, hogy a fehér nagyhatalmak világhatalmi helyzete megrendüljön s meredek zuhanással szakadjon le a mélybe a gyarmati imperializmus grafikonjának görbéje.

Új erőforrás fakadt a világháborús csődtömegben. Megszületett az ifjú-keleti mozgalmak forradalmi nacionalizmusának és a vallásos keleti szemléletnek nagyszerű szintézise: az *iszlám-nacionalizmus*. Kérlelhetetlen erőtvény, az iszlám-sorsközösség fúzi egymáshoz az új honfoglalásra, új nemzetépítésre induló országokat s ma, két évtizeddel a világháború befejezése után előttünk áll, szemünk láttára formálódik, izmosodik az Iszlám szellemi egységéből fakadt sorsközösség politikai vetülete, az iszlám-közi szövetségi rendszer.

A teheráni «ázsiai paktum» négyesszövetségben egyesíti Iránt, Törökországot, Irakot és Afganisztánt, a forgószínpad déli cikkelyében Szaudi-Arábia, Irak és Jemen egyesülnek «arab ántánt»-ban s Egyiptom egymásután köt szövetséget Ankarával és Teheránnal. Szíria, Palesztina és Transzjordánia nyílegyenesen törnek a függetlenség felé és csatlakozásuk már csak idő kérdése. De az együttműködés nemcsak politikai téren, hanem a kulturális síkon is jelentős. A kabuli egyetem török orvostanárokat szerződtet, az iraki kultuszminiszter egyiptomi tanerőket importál. Hedzsasz közmunkaminisztériuma Kairóból kap mérnököket, török és egyiptomi diplomások után kapva kapnak a szövetséges, fiatalabb testvér-országok, az Iszlám orvosai Kairóban, mérnökei Ankarában rendezik évi kongresszusaikat, áldásos és gyümölcsöző a szellemi csereviszony. Közgazdasági téren ugyanezt látjuk: a török «Is Bankasszi», a kereskedelmi bank Iránban és Irakban nyit fiókokat, az egyiptomi Misr-bank Szíriát, Szudánt és Szaudiját hálózza be fiókhálózatával, az Iszlám országai egymástól hiteleznek tőkét a nyugati fehér hatalmak helyett és koncessziók kiadásánál, állami megbízatások, munkaalkalmak kiosztásánál egymást részesítik előnyben.

Azonban a történelmi ébredés sorsközösségét ne tévesztjük össze a régi török szultán-kalifák pániszlám-törekvései-

vel. A békebeli, szultáni «iszlámosítás» csak politikai szükségszerűségből fakadt és hiányzott minden belső, lelki előfeltétele. Hiába is erőszakolták, az utolsó sikertelen dzsihad, a világháború alatt összeomlott szent háború igazolta, mennyire nincs létjogosultsága a gondolatnak. Azok a kongresszusok, amelyeket azóta tartottak s amelyeket éppoly tévesen, mint makacsul neveznek pániszlám-kongresszusoknak, nem is akarták a halott eszmét feltámasztani. 1926-ban Mekkában már pán-arab vágányokra siklottak a tárgyalások, 1931-ben Jeruzsálemben Marokkó, Algír, Tunisz, Líbia, Egyiptom, Szíria, Palesztina, Irak és Szaudi-Arábia

Az «előázsiai négyesszövetség»: Törökország, Irak, Irán és Afganisztán.

képviselői az arab népek nevében hozták hármass határozatukat, hogy «az arab népek oszthatatlan egységet alkotnak és feldarabolásukat sohasem fogják elismerni, hogy minden erejüket teljes függetlenségük elérésére fordítják és küzdenek minden szeparatista törekvés ellen, végül, hogy az európai hatalmak imperializmusával szemben minden rendelkezésre álló eszközzel felveszik a harcot.» 1937 novemberben az Irak földjén tartott kongresszuson 123 palesztinai arab nacionalista, 42 transzjordániai arab, 16 egyiptomi, 46 iraki arab és 1—1 libanoni, szíriai, valamint hedzsaszi arab delegátus tárgyalta az arabság szabadságharcának legégetőbb kérdéseit. Az 1938 októberében Kairóba

összehívott pánarab kongresszus napirendjén pedig már csak a palesztinai kérdés szerepelt s a tárgyalások során nem egyszer hangzott el az 1500 résztvevő ajkáról, hogy a palesztinai arabok támogatására «új dzsihad»-ot, a nemzeti küzdelem jegyében folytatott szent háborút kellene hirdetni.

Az 1939 elején Londonban tartott arab kerekasztal konferencia Chamberlain személyes elnöklete alatt szintén kizárólag iszlámnacionalista kérdéseket tárgyalt.

A félrevezető pániszlám kifejezés helyett ezért inkább az iszlám-nacionalizmust használjuk, amely, ha Törökországban és Iránban erőteljesebben is képviseli az európai színezetű nemzeti gondolatot, Szaudijában és Jemenben pedig már inkább a vallásos komponenst domborítja ki, mégis mindenkor a két alkotóelem pontos szintézisét adja. Az Iszlám ma már levetette középkori szkolaszticizmusát, megszabadult élvhajhászó petyhüdttségétől, nem megdermedt, elmeszesedett, hipnotikus álomba merült kultusz, amely kerékkötője a haladásnak és fejlődésnek, hanem elevenen élő erő, amely a népi megmozdulásokat és nemzeti törekvéseket a kard vallásának bélyegével átítatja, meg-nemesíti és szentesíti. A vallásos és nemzeti elem gyümölcsöző kölcsönhatása ma az Iszlám egész keletén szemünk elé tárul s elsősorban a pánarab eszmében jut kifejezésre, amely nemcsak nemzeteket összekötő szellemi és érzelmi kapocs, hanem egyben az iszlám-nacionalizmus leghevesebb reakciója Európa és a kereszténység ellen.

3.

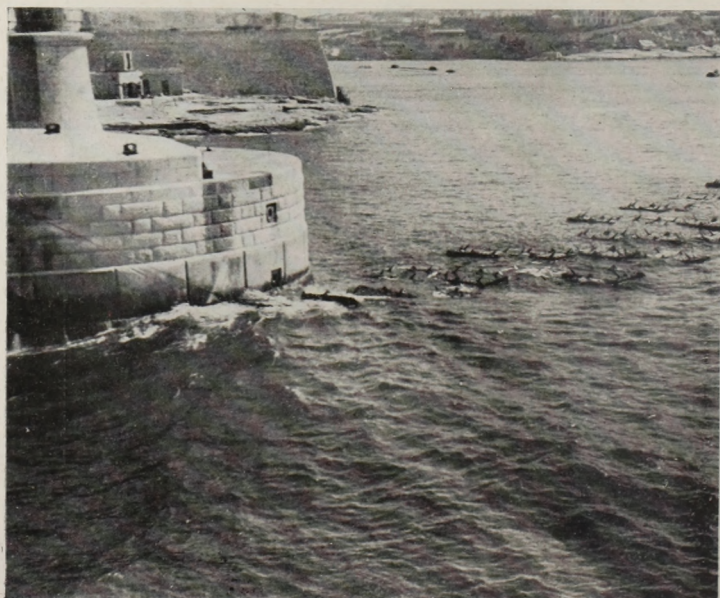
Az olyan tervek, amelyek nagy-arab királyság felállítását célozzák, nem kecsegtetnek sikerrel, inkább csak kísérleti léggömböknek tekintendők. Így 1938 elején is bejárta az egész világsajtót a hír, hogy Nuri pasa az arab nacionalisták nevében javaslatot tett Londonnak, hogy Palesztinát, Irakot és Transzjordániát nagy-arab királysággá egyesítsék és trónjára Irak királyát, I. Gházit ültessék. A zsidóságot nemzeti kisebbségnek tekintené az új állam, megadná a zsidók számára a teljes kisebbségi jogokat, sőt

Valletta és a Grand Harbour bejárata Málta szigetén.

A máltai S. Angelo-erőd.

Aknazár Malta kikötője előtt.

Balbo marsall, Libia kormányzója, egy tripoliszi ünnepségen.

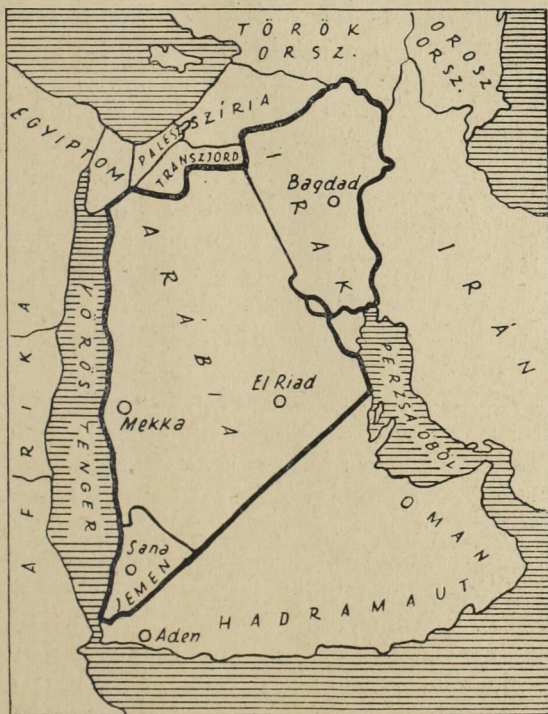

Francia hajóraj az afrikai partok előtt.

A juh-áldozat ünnepe egy londoni mecsetben.

lehetővé tenné még mintegy 2 millió zsidó bevándorlását is. Kétségtelen, hogy ezt a tervet az angol Foreign Office repítette világgá, hogy a Palesztina felosztását javasoló Peel-terv nyilvánosságra kerülését követő kínos feszültség légkörében kipuhatolja a különböző erőcsoportok vélemény-

Az «arab ántánt» :
Szaudi Arábia, Irak és Jemen szövetsége.

nyét. A Nuri-féle nagy-arab királyság tervét arab körök nem is tárgyalták komolyan, sokkal inkább foglalkoztatta az arabságot az a londoni hír, hogy Chamberlain miniszterelnök javaslatára új hajózható csatorna építését tervezik a délpalesztinai sivatagon át az akabai-öbölhöz, a Vörös tengerhez. Ez a csatorna a szuezi csatorna pótlására szol-

gálna s a gondolat régi kedvenc terve nemcsak az angol külpolitikának, hanem a brit nagyvezérkarnak is.

Az Iszlám arab népeinek jövője csakis egy államszövetség alakjában képzelhető el, esetleg egy új kalifa szellemi vezetése alatt.

A feltevés nem hiú ábránd. A kalifátus visszaállításának kérdése állandóan foglalkoztatja az Iszlám vezetőit. Amióta Kemál megszüntette a kalifátust, először 1924-ben lobbant fel a restauráció gondolata, amikor Ibn Szaud a szent városok ura lett. Abban az időben azonban a vahabita puritanizmus elrettentően hatott a mohamedán világra és még bizalmatlanul fogadták az arab királyt. Több, mint egy évtizeddel később, 1936-ban, amikor hosszú szünet után Kairó újra elküldte «machmal» szőnyeg-karavánját Mekkába s «az Iszlám szíve és feje», Mekka és Kairó ismét baráti találkozásban egyesültek, megjavultak Nedzsd és Hedzsasz királyának kilátásai. A moszlim népek csodálattal látták Ibn Szaud reformjainak eredményeit s a 70 millió indiai mohamedán vezetője, Sefket Ali nyíltan kalifának jelölte a mekkai királyt. Ibn Szaud azonban elhárította magától a megtiszteltetést és azóta is üres a kalifa trónja.

Ibn Szaud szempontjából érthető a tartózkodás. A kalifának pénzre van szüksége, ha teljesíteni akarja előírt kötelezettségeit, Ibn Szaud országa pedig szegény. Igaz, hogy 25 év alatt a semmiből teremtett birodalmat, 7 emberrel indult el Arábia meghódítására s ma övé a félsziget nagy része, de pénze még sincs. A zarándoklatok jövedelme nem elegendő, természeti kincsek után csak most kutatnak, a ló- és tevetenyésztésből eredő állami bevételeket összezsugorítja a motorizálás, a gyöngyexport jelentéktelen és Szaudija ma is a világ legelzárkózottabb országa. (Idegen számára az egyetlen kapu Dzsidda, ahol mindössze 50 «hitetlen» él; köztük: 12 hollandus banktisztviselő és petróleummérnök, az angol követség és titkos szolgálat 6 tagja, 6 olasz gép-, autó- és lőszerügynök, 8 német gyógyszerkereskedő és pilótamérnök, 3 francia és 7 orosz orvos és konzuli tisztviselő). A jövő útja csak az lehet, — ha a természeti kincsek feltárása nem sikerül, — hogy Ibn Szaud kény-

telen lesz körülnézni a szomszédságban, ahol Szíria, Transzjordánia, Palesztina és Irak olyan expanziós teret jelentenek, amelyen racionális vízellátással a mai lakosság ötszöröse is megélhet. A nagyarábiai királyságnak a sorsa tehát Ibn Szaud erős kezében nyugszik. A király azonban eddig nem mutatkozott hajlandónak Szaudija határain túlmenő erőszakos hódításokra, — az indiai moszlimok vezérének javaslatát viszont nemzeti önérzet szempontjából nem fogadhatta el, mert Sefket Ali terve szerint a Mekkában székelő kalifa mellett pániszlám szövetségi tanács működött volna s ebbe a «szent kollégiumba» 2 arab, 2 hindu, 2 török, 1—1 afgán, jávai és kínai tagot választottak volna a mohamedán tudósok elitjéből.

Ibn Szaudon kívül nincs más komoly kalifa-jelölt. Szó esik ugyan néha Farukról, Egyiptom fiatal királyáról, sőt Ahmed Szenusszi nagymesterről is, a szent városok birtoka azonban annyira elemi előfeltétele a kalifai szék betöltésénél számbavehető személyiségek kiválasztásának, hogy csakis Abdul Azisz Ibn Szaud király személyéről lehetne szó.

A kalifátus restaurációja, egy minden világi hatalomtól független új kalifátus létesítése, mint az iszlám-sorsközösség legfőbb jelképe, kétségtelenül a legmodernebb és legmagasabb kifejezője lenne a világérvényesülésre jutott, feltámadt félholdnak.

Bármit hoz is a jövő, a történelmi prognózis nem sok jót ígér Európának. A gyarmati rendszer csődjét könnyen követheti a földközi tengeri birtokok teljes elvesztése, a Távolkeletre vezető légi-, szárazföldi- és víziutak hiányában Ázsia keletén is bekövetkezhet a «napnyugat alkonya». S ha meggondoljuk, hogy a fehér Európa és a 800 millió sárga és barna ázsiai népek között a 250 millió moszlim az összekötő híd, akkor egyre félelmetesebbé válik a kép és érezzük, hogy sorsdöntő eseményeket repít felénk a történelmi forgószínpad.

Lángok lobognak az iszlám-népek viharsarkaiban, birodalomrengető erőfrontok tornyosulnak a feltámadó félhold nyomában. Az alvó Iszlám góliát-teste megmozdult.

Három világ rész beleroppan, ha az óriás felébred...

FÜGGELÉK.

Magyarország külkereskedelmi forgalmának megoszlása az Iszlám országokban 1936—1938-ban.

Származási, illetve rendeltetési ország	Behozatal				Kivitel			
	érték 1000 pengőben							
	1936.	1937.	1937. jan.— június	1938. jan.— június	1936.	1937.	1937. jan.— június	1938. jan.— június
Abesszinia	17	32	32	14	—	—	—	1
Afrikai spanyol birtokok	11	9	5	—	5	1	—	3
Albánia	8	12	10	2	441	531	237	177
Algír	9	19	—	200	255	597	380	195
Arábiai brit birtokok	74	118	63	20	26	172	84	38
Egyiptom	6,086	6,548	3,349	3,169	9,405	11,345	7,278	2,876
Irak	16	66	66	1	216	460	219	117
Irán	108	34	23	21	727	476	468	215
Marokkó	858	392	25	88	824	421	159	104
Szíría	22	178	77	3	1,000	1,299	697	448
Törökország	1,957	1,688	790	1,422	1,831	3,651	1,701	1,902
Tripolisz	—	—	—	—	53	54	29	4
Tunisz	—	1	1	—	453	855	337	274

A fenti statisztikai táblázat (a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal kiadásában megjelenő Statisztikai Negyedévi Közlemények XLI. évf. 1938 ápr.—júniusi füzete alapján) egyes jelentősebb országaival a következő áruforgalmat bonyolítottuk le 1938. év első felében:

Törökországból behoztunk Magyarországra 99 mázsa kendermagot, 4 mázsa aszaltgyümölcsöt, 2127 mázsa mazsolaszőlőt, 1918 mázsa füget, 2736 mázsa mogyorót, 344 mázsa diót, 2129 mázsa nyersdohányt, 29 mázsa különböző olajat, 51 mázsa méhviaszt.

Törökországba kivittünk Magyarországból (mázsákban): cement 827, zománcozott kályha 58, aszbesztzsinór 1, villamoskészülékek 123, neoncsövek 28, akkumulátor 2, kaucuk gyermekjáték 9, kovácsolt vas- és acélsövek 6814, rézárú 149, vízierőgépek 29, porszívógépek 48, parkettkefélőgépek 106, vasedények 2706, petróleumégők 16, forrasztólámpák 225, Diesel-motorok 248, esztergapadok 2, villamos számlálógépek 57, fenolgyanta 5, növényi enyv 20, pirotechnikai készítmények 11, játékkártya 120, jutafonál 16, kefe 7, jutaszövet 1133, tisztított hamuszír 2128, aszfaltmasztix 67, gyógyszer 20, gyapjúszövet 24,

hajtósíj 75, lámpaüveg 122, téglachamotte 6457, porcellánzigetelő 112, pamutszalag 16, ezenkívül exportáltunk 4000 pengő értékben díszcserjéket és 8000 pengő értékben erdősítésre szolgáló növényeket.

Egyiptomból behoztunk Magyarországra 2452 mázsa vöröshagymát, 8536 mázsa rizst, 20,294 mázsa nyerspamutot és 11 mázsa dohányt.

Egyiptomba kivittünk Magyarországból (mázsákban) búzaliszt 10,085, gyümölcskonzerv 16, márványkőáru 123, hengerelt és kovácsolt vas- és acélrúd 11,872, vas- és acéldrót 261, vas- és acéllemez 1791, kovácsolt vas- és acélcsővek 2014, vasúti kerekek 1968, forrasztólámpák 256, rézáruk 18, vasedények 544, rézcsővek 219, facsavarok 46, petróleumégők 15, Diesel-motorok 87, gőzgépkatrészek 126, rádióalkatrészek 77, izzólámpák 121, fényképészeti papírok 13, szivattyúk 13, kaucsuk-gyermekjáték 2, motorhűtők 4, villamosszámlálógépek 37, vasúti rúgók 2, jutafonál 125, jutazsák 96, gyapjúszövet 48, műselyem 42, félselyemszövet 123, üveg 169, porcellánzigetelő 147, kefe 36, festett pamutszövet 51, fenolgyanta 18, keményítő 63, morfin és származékai 16, gyógyszer 17, furnirfa 50, talpbőr 7, férfikalap 485, harisnya 13.

Marokkóba kivittünk Magyarországról (mázsákban): szárazbab 1125, textiláru 12, talpbőr 4, növényi párnázóanyagok 5823, hulladék-bőr 35, kaucsuksarok 13, üveg 74, függőlámpa 15, tűáru 2.

Albániába kivittünk Magyarországról (mázsákban): színes írókréta 3, vegyészeti papiros 11, pamutfonál 3, posztófonál 5, talpbőr 226, hulladékbőr 134, vas, acéldrót 52, csizma-patkó 6, tüskésdrót 10.

Holland-Indiába kivittünk Magyarországról (mázsákban): hengerelt-, kovácsolt vas- és acélrúd 24,192, vas- és acéllemez 21,530, kovácsolt vas- és acélcsővek 16,096, műlakatosmunka 26, író toll 4.

Lobogó-színek.

Afganisztán: függőlegesen fekete, vörös, zöld, a vörösben fehér állameímer (várostorony).

Egyiptom: zöld alapon fehér félhold és három csillag.

Irak: vízszintesen fekete-fehér-zöld, a zászlórúdnál függőleges vörös csík, benne egymás fölött két fehér csillag.

Irán: vízszintesen zöld-fehér-piros.

Szaudi Arábia: zöld lobogó fehér arab írásjegyekkel.

Törökország: vörös, benne fehér csillag és félhold.

NÉVMUTATÓ.

- Abdallah** (Abdullah), Transzjordánia emirje, Husszein volt mekkai király másodszült fia 61, 90, 192, 208, 228, 263, 265.
- Abd el Khale Torres**, a tuniszi mohamedánok vezetője 297.
- Abd el Krim**, riffkabil vezér, született 1885-ben, Réunion szigetére száműzték, ahol 1927-ben megírta emlékiratait 294.
- Abdul Azisz**, török szultán, uralkodott 1861—1876. A trónról elűzték, utána meggyilkolták 57.
- II. Abdul Hamid török szultán**, uralkodott 1876—1909. Az ifjú-törökök űzték el a trónról, meghalt 1918-ban Konstantinápolyban 55, 61.
- Abdul Latif**, a budapesti mohamedánok főpapja 324.
- Abdul Medzsid**, az utolsó kalifa, született 1868-ban. Trónörökös volt, majd a szultánság eltörlése után 1922—1924-ig kalifa. Elűzetése óta Svájcban él 77.
- Abdurrahman emir**, Ibn Szaud király apja, riadi fejedelem és a vahabiták imámja 165, 210.
- Abesszinia**, lásd Etiópia.
- Abu Kuháfa**, a későbbi Abu Bekr, Mohamed próféta apósa, az Iszlám első kalifája 25, 37.
- Abu Taleb (Talib)**, Mohamed próféta nagybátyja 22.
- Aden**, 1839 óta angol birtok, 1932 óta koronagyarmat 316.
- Adi sejk**, az ördögimádó dzsejzidivallás megalapítója 277.
- Afet hanum**, Atatürk Kemál kedvenc adoptált leánya 82.
- Afganisztán**, független királyság, területe 70.000 kn.², 12.000.000 lakos 124. 700.000
- Aga Khán**, az indiai moszlimok vezetője, a fatimida szekta feje, született 1877-ben 48, 308.
- Aga Mohamed khán**, turkomán eunuch, a kadzsár-dinasztia alapítója 96.
- Agabekov**, a GPU keleti osztályának vezetője 129, 307.
- Ahmed** («a dicsőítendő») sah, a detronizált Mohamed sah fia, született 1898, uralkodott 1909—1923. Reza khán űzte el a trónról 99, 103.
- Ahmed Reza**, az ifjú-török mozgalom egyik vezetője, az első alkotmányos török képviselőház elnöke, anyja magyar asszony volt 59.
- Aisa**, Mohamed második felesége, Abu Bekr, a «szűz atyja» leánya 38, 43.
- Akaba**, város és brit légitámpont a Vöröstenget legnagyobb öblében 211, 260.
- Akbar**, az indiai mohamedán nagymogul birodalom alapítója, igazi nevén Dzsellaleddin Mohamed, uralkodott 1556—1605 304.
- Akil**, a druz nemzet öregek tanácsának tagja 283.
- Albánia** 62.
- Algir**, 1830 óta francia gyarmat, területe 2.195.000 km², lakosság száma 6 millió 291.
- Ali**, Husszein mekkai király fia 194, 200, 212, 217.
- Ali**, Abu Taleb fia, Mohamed próféta veje és unokaöccse, Fatime férje, a siiták szent mártirja 23, 33.

- Alexandrette, török nevén Hatai, szandzsák a Földközi-tenger keleti viharsarkában 90, 264, 282.
- All India Moslem League, az indiai moszlimok ligája, alakult 1906-ban 305.
- Allah: Isten, al-ilah: arabul annyi, mint az istenség. Allah 99 melléknevét, a «szép neveket», a mohamedán olvasó pergetésével szokás felsorolni 19.
- Aluták, Latakia köztársaság lakói 282, 286.
- Amanullah, a harmadik afgán fejedelem (született 1885), a királyi címet felvette 1926-ban, elűzték 1929-ben 117, 128.
- Amin el Husszeini, jeruzsálemi nagymufti, 1937-ben Szíriába szökött 250.
- Amina, Mohamed próféta anyja 22.
- Amman, Transzjordánia fővárosa 207, 267, 300.
- Amritsari vérfürdő 128.
- Anatolia, kisázsiai félsziget, Törökország legnagyobb része 70.
- Anglo Persian Oil Company, ma: Anglo Iranian Oil Company, angol-perzsa, illetőleg angol-iráni kőolajtársaság 107, 108, 109, 303.
- Anglo-Saxon Oil Company 229.
- Ankara (Angóra) 1923 óta a török köztársaság fővárosa, 1938 óta Atatürk a főváros új neve. 150,000 lakos 71, 78, 88.
- Aquinoi Szent Tamás 51.
- Arab ántánt, Szaudi Arábia, Jemen és Irak szövetsége 274, 326.
- Arabi pasa, egyiptomi szabadságharcos, született 1838-ban, meghalt 1911-ben 136. [76.
- Armstrong, Kemál pasa életrajzírója Artavija, a vahabiták első telepes faluja Nedzsdben 191.
- Asiatic Oil Company 229.
- Aszerbejdzsán, 1922 óta szovjetköztársaság 2-5 millió lakossal, fővárosa Baku 99, 288.
- Aszír, vöröstengerparti tartomány Szaudi Arábia és Jemen között 206, 227, 229.
- Assziuti gát 151.
- Asszuani vízipersely 151.
- Atatürk Kemál («Törökök atyja»). Amikor Törökországban kötelezővé tették a családnevek viselését, a török diktátort nemzete ruházta fel új nevével (lásd Kemál Musztafa Gházi).
- Azhar, kairói egyetem, az Iszlám tudományos központja, Kr. u. 988-ban alapították 143.
- Ázsiai paktum, Irak, Irán, Törökország és Afganisztán négvesszövetsége 90, 272, 120, 132, 272, 326.
- Bab (kapu) közvetítő a siita hívek és a láthatatlan imám között 104.
- Barber sah, a nagymogul dinasztia egyik uralkodója 304.
- Bacsa Szakao, afgán felkelő, Habiullah néven került trónra a sikerrült államesiny után, 1929-ben kivégezték 131.
- Badoglio olasz tábornagy 234.
- Bagdad, az iraki királyság fővárosa 274.
- Bagdad-vasút 174.
- Bahrein-szigetek, brit tulajdon a perzsa öbölben, legújabbban petróleumot találtak a szigeteken 168, 304.
- Balbo, Italo, fasiszta quadrumvir, óceánrepülő, légügyi marsall, Líbia kormányzója, született 1896-ban 312.
- Balfour, Arthur James, angol earl és államférfi. Született 1848, meghalt 1930. A róla elnevezett deklarációt 1917 november 2-án tette acionista állam létesítéséről 242, 243, 249.
- Baszt, vallásos sztrájk 114.
- B. B. C., British Broadcasting Company 317.
- Beck Frigyes gróf, tábornagyrész, az arcieri testőrök kapitánya volt 98.
- Bekr Szidki, a bagdadi puccs vezérkari főnöke 271.
- Beludzsisztán, tartomány India nyugati részén 305.

Ben Djaballah dr., az algiri arabok egyik vezetője 292.

Ben Dzsellul dr., az algiri arabság vezére 292.

Ben Gorion, palesztinai zsidó munkászervező 245.

Bérenger francia szenátor, a szenátus külügyi bizottságának elnöke 297.

Bethlen István gróf 218.

Betlehem 239.

Bogdanoff szovjetügynök Palesztinában 289.

Bokhara, egykori emírség, 1918 óta Üzbekisztán szovjetköztársaság 288.

Bolfras Artur báró tábornagy, Ferenc József volt főhadsegéde 98.

Briand Aristide, Nobel-békedíjas francia államférfi, tizenegyszer volt miniszterelnök, tizenhatszor külügyminiszter, meghalt 1932-ben 188.

Budjeni, szovjet lovastábornok 288.

Castellani olasz orvostudós, angol lovag, a trópusi betegségek világ-hírű szakértője, az abesszin hadjárat alatt az egészségügyi szolgálat főnöke volt, elsőnek indított harcot a színes bennszülöttekkel való fajkeveredés ellen 312, 320.

Chamberlain 328.

Chester, Colby, az Északamerikai Egyesült Államok tenger nagya 172.

Churchill, Winston, angol államférfi, született 1874 107, 206.

Ciano gróf olasz külügyminiszter 89, 153, 312, 318.

Cionizmus, a világ zsidósága számára nemzeti otthon szervező mozgalom. Első kongresszusát Bázelen tartotta 1897 augusztusban 241.

Clemenceau, Georges francia államférfi 1841—1929 72, 109.

Clive Robert, megdöntötte a nagymogulok uralmát, megalapozta az angolok keletindiai birodalmát, kalandos élet után öngyilkos lett 1774-ben 305.

Cox, Percy, a világháború alatt az

angol-perzsa hadsereget szervezte meg 100.

Cromer, Baring, earl, angol-egyiptomi államférfi 1841—1917 137.

Cyprus, brit szigetgyarmat a Földközi-tenger keleti medencéjében, 9282 km² 299.

Daghesztán, 1921-ben alakult szovjetköztársaság, körülbelül 1 millió lakossal 288.

Daladier 320.

Damaszkus, Sziria legnagyobb városa 205, 281, 284.

D'Arcy, Knot, kanadai mérnök 107, 171.

Dardanellák, az Égei- és a Márvány-tenger közötti 65 kilométer hosszú tengerszoros, amely legkeskenyebb részén 1900 méter széles, 1923-ban felrobbantották, 1936 óta török főhatóság alatt újraépítették az erődket 63, 88.

Destour-mozgalom, a tuniszi arabok szabadságmozgalma 293.

Dhibban, iraki légitámpont 273, 300.

Dionisz tábornok, a legutolsó görög-török hadjárat alkalmával Kemál fogságába esett görög helyettes főparancsnok 76.

Disraeli, Benjámín, lord Beaconsfield, 1804—1881 136, 157, 299.

Djam Akai Mahmud, iráni miniszterelnök 121.

Dodekanézosz, tizenkét sziget a Földközi-tengeren Kisázsia délnyugati sarkában, 1912-ig török, azóta olasz birtok, kivéve 1920—1922-ig, amikor a görögöké volt a szigetcsoport 299, 313.

Dömping, japán áruk rohama a fehér ipar ellen 53, 132, 322.

Drúzok, harcias nép a Hauran-hegységben 282.

Dunsterville, angol tábornok 101.

Durics Husszein Hilmi, a budapesti mohamedánok főpapja 324.

Dzsador, csuklyás fátvól 105.

Dzsafar el Aszkari, iraki hadügyminiszter 271.

Dzsarabub, északafrikai oázis az olasz

- Kireneika-tartományban 164, 310, 311.
- Dzsauhara, szaudi hercegnő, Ibn Szaud király felesége 198, 203.
- Dzsavid, a Kemál pasa ellen tervezett összeesküvés vezetője 79.
- Dzsazin pasa el Hasimi, iraki miniszterelnök 270.
- Dzsebel Druz, külön államalakulat a szíriai francia mandátum keretében 282.
- Dzsehan sah, nagymogul uralkodó, a Tadzs Mahal építtetője 304.
- Dzsehennem, pokol (gyehenna) 45.
- Dzsemal pasa, az ifjú-török triumvirátus tagja, a palesztinai front világháborús török vezére 61, 70, 288.
- Dzsemal ul Din el Afgani, moszlim reformátor és a pániszzlám gondolat előharcosa, 1896-ban megmérgezték 139.
- Dzsezidik, az ördögimádó szekta tagjai 276.
- Dzsubuti, francia enkláve a Vörös-tenger partján 230, 318.
- Dzsidda, Mekka vöröstengeri kikötővárosa 220, 232, 330.
- Dzsihad, a hitetlenek ellen vívott szent háború 42, 63.
- Dzsiluvi, Ibn Szaud király unokaöccse és hadvezére 168, 185.
- Dzsini, tűzből teremtett szellem 45.
- Eden**, Anthony angol államférfi, született 1897-ben 141, 300.
- VIII. Edward**, ma : windsori herceg, született 1894, trónralépett 1936, Mrs. Wallis Simpson miatt ugyanabban az évben lemondott a trónról 90.
- Egyiptom, független királyság, területe 1 millió km², lakosainak száma 16 millió 185.
- Emir Sekib Arszan, a szír-palesztinai harci bizottság elnöke 294.
- Enver pasa, 1870—1922, az ifjú-törökök vezére, Törökország világháborús hadseregének főparancsnoka 59, 61, 62, 70, 75, 287, 310.
- Enzeli (ma : Pelevi) iráni kikötő a Kaspi-tenger partján.
- Érinthetetlenek, 40 millió indiai pária.
- Eritrea, 1889 óta olasz gyarmat a Vörös-tenger nyugati partján 230.
- Erzsébet királyné, Ferenc József felesége, 1837—1898 57.
- Északafrika Csillaga, az algiri arabok mozgalma 292.
- Éterháború 317.
- Etiópia, az új olasz-afrikai császárság leggazdagabb tartománya 26, 231, 234, 312.
- Exportosztroj 113.
- Fakri pasa**, Medina hős védője a világháború alatt 203.
- Falkenhayn tábornok 68.
- Farida egyiptomi királyné 145.
- Farle, Franz, német kém 294.
- Faruk király, Fuad király fia, Egyiptom második királya, született 1920-ban, uralkodik 1936 óta 121.
- Fatha («a megnyitő») a Korán első szurája 40.
- Fatime, Mohamed próféta leánya, Ali felesége.
- Favzi Kaukadzsi palesztinai arab bandavezér 252, 272.
- Favzia hercegnő, az iráni trónörökös felesége. Fuad király leánya, Faruk király huga, menyasszony korában, 1938 őszén Budapesten járt 121.
- Fédération des élus musulmans, algiri arab szövetség 292.
- I. Fejszál** (1883—1933). Irak első királya, Husszein, volt mekkai király legidősebb fia, Lawrence ezredes barátja 205, 228, 269.
- Fejszál, Ibn Szaud másodszülött fia, Törki trónörökös spanyoljárványban meghalt, azóta Fejszál lett Szaudija trónjának várományosa 225, 232.
- Ferdinánd bolgár király, született 1861-ben, magyar honvédszázatiszt volt, 1887-ben fejedelme, 1908-ban királya lett Bulgáriának. 1918-ban lemondott Boris király (született 1894) javára 62.

- Ferenc József király és császár (1830—1916) 97, 156, 192.
- Fetva : rendelet, a Sejk ül Iszlám döntvénye 60.
- Fevszi, kemalista tábornok 74.
- Firduszi, a perzsák legnagyobb, a világirodalom egyik legnagyobb költője (940—1020), leghíresebb műve a Sahnáme, a «Királyok könyve» 119.
- Fiume, 1918-ig magyar kikötőváros, 1919-ben D'Annunzio elfoglalta a jugoszlávok elől, 1922-ben hivatalosan is Itáliához csatolták 316.
- Földközi-tenger, három világrész bel-tengere, területe 3 millió km², legnagyobb hosszúsága 3850, legnagyobb szélessége 1500 km 298.
- Franco, Francisco tábornok 294.
- Frunse, szovjet lovastábornok 288.
- Fuad, Ali, Egyiptom első királya, meghalt 1936-ban 130, 137.
- Gandhi** (Mohandasz Karamesand), született 1869-ben, a passzív «non cooperation» és angol árbojkott fegyvereivel küzd az angolok ellen. 1922-ben felségsértés címén hatévi fegyházra ítélték, de már 1924-ben szabadlábra helyezték a beteg népvezért, akit Indiában «Mahatma» (nagy lélek) néven tisztelnek 305.
- Ganz-gyár 152, 159.
- Gallipoli-félsziget, keskeny földnyelv, amelyért döntő csata dúlt a világháború alatt 63.
- Gapon pápa, orosz forradalmár, a cár szentpétervári téli palotája előtti munkástüntetés vezére volt 1905-ben. Később gyanú merült fel ellene, hogy titkos rendőrke, szocialista bérencek meggyilkolták 1906-ban 98.
- Gebal Bayar török miniszterelnök 89.
- Germanus Gyula (született 1884-ben Budapesten, orientalista tudós), 1929—32 között az indiai santiniketáni egyetemen adott elő, 1935-ben mint első magyar zarándok Mekkában járt Sejk Abdul Karim néven és kihallgatáson jelent meg Ibn Szaud királynál 191, 238.
- I. Ghazi iraki király, Fejszál király fia, uralkodik 1935 óta 262, 271, 328.
- Gházi, Atatürk Kemál mellékneve. Gházi cím illeti meg azt a moszlimot, aki a keresztények elleni háborúban győzelmet ért el 75.
- Gibraltár, brit sziklavár, amelyet Rooke tengernagy 1704-ben szerzett meg Angliának. A 4-6 kilométer hosszú hegyfok legmagasabb csúcsa 425 méter, a gibraltári szoros legkeskenyebb részén 13 km széles 299.
- Gouraud tábornok, szíriai főbiztos 205, 282.
- GPU. Goszudarsztviennoje Politicesztvoje Upravlenie (állami politikai hivatal), amely 1922-ben alakult az ugyancsak hírhedt Csekből (Cserevicsnaja Kommisszija : kivételes bizottság, amelyet a népbiztosok tanácsa az ellenforradalom leküzdése céljából szervezett) 290, 307.
- Graziani tábornok, Libia pacifikálója és volt etióp alkirály 311.
- Gül Baba «A rózsák atyja», vitéz harcos, illetve mohamedán szent, akinek türbéje, sírja a Rózsadombon van elhelyezve. Más források szerint a budai sírban nyugvó moszlim neve «Kel Baba», vagy : kopasz atya 324.
- Gyapot 153—155, 274, 302.
- V. György angol király, született 1894-ben, VII. Edward fia, Viktória királynő unokája, Vilmos császár unokatestvére, uralkodott 1916—1936 234, 270.
- VI. György angol király, V. György másodszülött fia, uralkodik 1936 óta 90.
- Habibullah**, született 1872-ben, vadászaton meggyilkolták 1919-ben, ő volt a második afgán uralkodó, a később elűzött Amanullah király apja 127
- Hadramaut, délarab tartomány, kb. kétmillió lakossal 235, 303.

Hadzs, zarándoklat, egyike az Iszlám négy főparancsolatának 41.

Haiderabad, indiai állam, uralkodója a nizám 308.

Hail, a sammar-arabok népének fővárosa 167, 203.

Hailé Szelasszi, az utolsó abesszin négus, született 1890-ben, trónra lépett 1930-ban, az olaszok elűzték 1936-ban 153, 211, 234, 315.

Halide Edib, török újságíró 73.

Hanote tábornok, tuniszi katonai főparancsnok 296.

Haram: tilalom 104.

Harrar, olasz-keletafrikai város Etiópiában 60,000 lakossal 312.

Hasomér Hacair, palesztinai cionista szervezet.

Hasisi, kenderfű bódulatában ájtatoskodók szektája 48.

Hasza, arab tartomány 168.

Hasszan és Husszein, Ali és Fatime fiai, a sütták szent vértanúi 49.

Hasszan pasa, török tengerészeti miniszter Abdul Hamid alatt 58.

Hauran-hegység, vulkanikus, részben termékeny magassfennsík a druzok földjén, a Jordan folyóvidéktől keletre 284.

Hedzsasz-vonat, Damaszkust Ammanon keresztül köti össze Medinával 220, 268, 307.

Hedzsra, «Mohamed futása», a menekülés útvonala Mekka és Medina között. A történelmi esemény Kr. u. 622-ben játszódott le s ekkor kezdődik a mohamedánok időszámítása 29.

Herzl Tivadar, a cionizmus megalapítója. Született Budapesten 1860-ban, meghalt Edlachban 1904-ben 242, 247.

Hindenburg, Paul von Beneckendorf, született 1847-ben, 1925-ben a német köztársaság elnöke lett, 1934-ben meghalt 69, 217.

Hitler Adolf német államfő 217, 298.

Hoare, Samuel, angol politikus, született 1880-ban 299.

Holland-India, Szumatra, Jáva, Madura, Celebesz és a Szunda-szigetek,

részben Borneo és a Molukki-szigetek, hozzávetőlegesen 2 millió km² terület 220, 307.

Horthy Miklós, Magyarország kormányzója, született 1868 június 18-án Kenderesen 158.

ifjabb Horthy Miklós, a magyar-egyiptomi kapcsolatok előharcosa 160.

Husszein Ibn Ali, mekkai király, uralkodott 1916—1924 62, 185, 192, 194.

Husszein Kamel, a világháború alatt egyiptomi khedive, szultáni címet kapott az angoloktól, meghalt 1918-ban 137.

Ibn Szaud, Abdul Azisz, született 1882-ben, a szent városok ura, a róla elnevezett Szaudi Arábia független uralkodója, mint kalifa-jelölt 331.

Iblisz, bukott angyal, ördög, diabolus 45.

Ichván (testvérek), Ibn Szaud harcoss telepesei 190.

India, 7 millió km.² 70 millió moszlim a lakosság között 304.

India Bill, az 1937. évi alkotmány 307.

III. Internacionálé, a II. Internacionáléban egyesült szocialista szervezetektől elszakadt kommunista szervezetek világsszövetsége. Moszkvai székhelye a vörös világpropaganda központja 323.

Ipi fakir, a vazirisztáni felkelők vezetője 308.

Irak, független arab királyság, területe 71,000 km.² 268.

Irán, Perzsia új neve (Mamálík-i—Mahrusszeh-i—Irán: «az árja emberek országa»), területe 1.647,000 km.² 105.

Iszlám: belenyugvás (tudniillik Isten akarátába, megnyugvás Istenben, odaadás az igazság iránt) 40.

Iszlám Egyesülés Japánban 321.

Iszlám-nacionalizmus 140, 161, 218, 326.

Isztanbul 88.

Izmail pasa egyiptomi khedive, született 1830-ban, uralkodott 1863—

- 1879, a khedive címet 1867-ben kapta, meghalt 1895-ben. Uralkodása alatt nyitották meg a szuezi csatornát 1869 november 16-án 136.
- Izmet Inönü török államférfi, több mint másfél évtizedig, 1937-ig miniszterelnöke volt Törökországnak, jelenleg köztársasági elnök 68, 70, 74, 79, 89, 92.
- Jabotinski Vladimir, a neo-cionisták vezére 245.
- Jaffa, palesztinai város, itt alakult az első zsidó település 1878-ban.
- Jahja imám, Jemen uralkodója, született 1876-ban, uralkodik 1904 óta 227, 231, 310.
- Japán 320.
- Jathrib, Medina régebbi neve 28.
- Jemen, teokratikus fejedelemség Dél-arábiában, a régi «boldog Arábiában», területe 62,000 km², fővárosában, Szanában székelnek az uralkodó imámok, az ország 1919 óta önálló fejedelemség 227, 230, 231, 310.
- Jeruzsálem 239.
- Jewish Agency, a zsidóság legfőbb irányító szerve, amelyet 1930-ban az angol kormány elismert 245.
- Jouvenel Henry szíriai főkörmányzó 285.
- Jugoszlávia 324.
- Kába, az Iszlám legfőbb szentélye, kockaalakú építmény Mekka főterén 53.
- Kabul, Afganisztán fővárosa 126, 132.
- Kadidza, Mohammed próféta felesége 22, 43.
- Kadzsar dinasztia, 1794 óta uralkodott Perzsiában, 1925-ben Reza khán elűzte 96.
- Kalifa, az Iszlám élén álló fejedelem, akit Mohamed utódként jogerősen elismert az Iszlám világa 56.
- Kalifátus helyreállítása 77, 209, 221.
- Kalózpárt szövetséges sejkjei 304.
- Kampsax, skandináv konzorcium, amely résztvett a transiráni vasútépítésnél 111.
- Kaspi-tenger, a világ legnagyobb beltengere, 437,000 km².
- Kasztrendszer Indiában. A kaszt-szó a portugál casta, osztályból ered. Indiában eredetileg négy kaszt volt, a brahmánok (papok), ksatriák (katonák), vajsziák (földművesek), szudrák (szolgálók) osztálya. Ma több ezer kasztot tartanak nyilván 306.
- Katar fejedelemség 304.
- Kemál Musztafa Gházi, született 1881-ben, meghalt 1938-ban, államfő 1923—1938 61, 65—91, 310.
- Kemál bey, ifjú-török előharcos és nyelvújító 55.
- Kerenszki, Alexander Feodorovics, született 1881-ben, Duma-képviselőből lett forradalmi miniszter, 1917-ben Lenin elől külföldre menekült, jelenleg Párizsban él.
- Kék-Nílus, a szudáni vízellátás életbevágóan fontos folyama, forrásvidéke az Abesszín Alpokban van 148.
- Khaiber-hágó, az Afganisztán és India közötti hágó 125, 127.
- Khamszin (arabul : ötven). Egészségtelen, meleg déli szél, amely rendszerint áprilisban és májusban ötven napon keresztül fúj, néha azonban februártól egészen júniusig is eltart.
- Khurbangali imám, a tokiói moszlim szeminárium vezetője 321.
- Kiazim Kara Bekir pasa, tábornok, Kemál elleni összeesküvésben vett részt 78.
- Kibla, a mekkai irány, a Mekka felé épített imafülke a mecsetben 53, 310.
- Kínai moszlimok 325.
- Kireneika, északafrikai olasz gyarmat 1912 óta 311.
- Kitchener Herbert, earl, tábornagy, született 1850-ben, a világháború alatt a «Hampshire» cirkálóval együtt elsüllyedt 61, 137.
- Konstantin görög király, született 1868-ban, trónralépett 1913-ban, ántánt-nyomásra 1917—20-ig Svájcban tartózkodott, népszavazással

- visszahívták, a sikertelen kisázsiai hadjárat után újra lemondatták, meghalt Palermóban 1923-ban 73, 313.
- Korán: «az olvasás», az Iszlám szent könyve, 114 szurából áll 40, 49, 50, 80.
- Koreis törzs, arab törzs, amelyből Mohamed származott 19.
- Korzika 319.
- Koveit, szultánság a Perzsa-öböl partján 170, 172, 303.
- Kress von Kressenstein német tábornok, aki a világháború alatt a Szezi-csatorna ellen intézett vakmerő, de eredménytelen offenzívát
- Krupp-művek 86, 194.
- Kucsuk khán (szó szerint: kis úr) / perzsa forradalmár 100.
- Kufra, saharai oázis, a szenussziak székhelye 164, 311.
- Kum, zarándokhely Iránban 105.
- Kurdisztán, részben Törökország, részben Irán között felosztott tartomány, állandóan nyugtalankodó, minduntalan felzendülő lakosság-gal 81, 191.
- Latife hanum, Kemál felesége 76.
- Latakia köztársaság, az aluták földje Szíriában 282.
- Láthatatlan Imám 103.
- Lausannei béke, 1923 július 27-én Törökország és az antánt között 76.
- Laval Pierre, francia államférfi 319.
- Lawrence, Thomas Edward (1888—1935), a világháborús arab felkelés vezetője 69, 194, 205, 207, 229, 242.
- Lengyelországi moszlimok 324.
- Lenin, Vladimir Iljics Uljanov (1870—1924) 209, 288, 289.
- Lesseps Ferdinand, vicomte, a Szezi-csatorna építője (1805—1894) 156.
- Libanon köztársaság, a maroniták földje Szíriában 282.
- Libia, északafrikai olasz gyarmat, négy tartományra oszlik (Tripolisz, Misurata, Bengasi és Derna), összesen 577,000 km² terület 311.
- Libiai strada (Littoranea Libica), fontos hadiműút, amelyet 1937 márciusán avatott fel a Duce 317.
- Litvinov (Finkelstein), Maxim Maximovics (szül. 1875), orosz forradalmár, a vörös hadsereg volt vezérkari főnöke, külügyi népbiztos 48.
- Lloyd George, angol államférfi, született 1863-ban 72.
- Luccheni Luigi, Erzsébet királyné anarchista merényletje, 1898 szeptember 10-én követte el a gyilkosságot, életfogytiglani fegyházra ítélték, 1910 október 18-án cellájában fölakasztotta magát 54.
- Mac Donald John Ramsay született 1866-ban, meghalt amerikai hajóútnján 1937-ben 217.
- Mádi, szudáni néger felkelő-vezér, aki mádinak, Messiásnak nevezte magát, igazi nevén Mohamed Achmed (1844—1885) 310.
- Magyarországi moszlimok 324.
- Mahmud Javaud iraki puccsista, később a légiflotta főparancsnoka 271.
- Makbuleh hanum, Kemál pasa testvérhuga 82.
- Maláj moszlimok, az Ázsia és Ausztrália között elterülő szigetvilágon élő mintegy 35.000.000 mohamedán 220, 307.
- Málta, brit koronagyarmat, 316 km², 250.000 lakos 316.
- Maraghy sejk, Musztafa, a kairói Azhar egyetem rektora 122, 312.
- Mardam, szíriai miniszterelnök 286.
- Marokkó, francia protektorátus 1912 óta, 572,000 km²-n, 5 millió lakos 293.
- Masaryk, Tamás Garrigue, a csehszlovák köztársaság alapító-elnöke, meghalt 1937-ben 243.
- Medina, Medinat en Nabi: a próféta városa 29, 217.
- Mehmed Ali, az egyiptomi szandzsák kormányzója, a mai egyiptomi uralkodóház alapítója, született Albániában, Kavalában, 1806-ban, meghalt Kairóban 1849-ben 135, 164.
- V. Mehmed szultán, 1909-ben lépett trónra, a világháborús török szul-

- tánról nevezték el Budapesten a Múzeum körutat, meghalt 1918 július 3-án 60.
- VI. Mehmed, az utolsó török szultán, trónörökös korában Vahideddin néven hülyének tettette magát, hogy el ne tegyék láb alól, uralkodott 1918—1922-ig, az ankarai nagy nemzetgyűlés távolította el a trónról 1922 november 1-én 68.
- Mekka, a próféta szülővárosa 19.
- Melchett lord, angol államférfi 243, 249.
- Mezopotámia, az Eufrát és Tigris közti «arab sziget», amely az örmény hegyektől a Perzsa-öbölhöz terjed
- Midhat pasa, ifjú-török vezér, született 1822-ben, meggyilkolták 1884-ben 55, 58.
- Milspauigh, amerikai pénzügyi szakértő Iránban 103, 116.
- Misr (Egyiptom arab neve). Misr-Bank: Egyiptomi Bank, Misr Air Lines: Egyiptomi Repülővállalat 160, 263.
- Mohamed ben Abdallah, az Iszlám alapítója, született Mekkában 571-ben, meghalt Medinában 632-ben 21, 38.
- Mohamed Ali sah, perzsa uralkodó, 1834-től 1848-ig uralkodott 98.
- Mohamed Ibn Abdul Vahab, az Iszlám reformere a XVIII. század elején 162.
- Mohamed Abdul Hai, a japán moszlimok vezetője 320.
- Mohamed Ali sah, uralkodott 1907—1909, fia javára lemondott, meghalt 1925-ben Franciaországban 98.
- Mohamed Ali el Szenusszi (1791—1859). Harcias rendjét 1833-ban alapította 229, 310.
- Mohamed esz Serif a harmadik nagy-szenusszi, a rendalapító unokája, Mohamed el Mádi fia 310.
- Mohamed el Mádi el Szenusszi, a rendalapító fia, 1859-ben vette át a nagymesterséget, meghalt 1902-ben 310.
- Mohamed Mahmud, egyiptomi államférfi 144.
- Mohamed al Muntazir, a siiták tizenkettedik imámja 104.
- Mohamed Naszir, az ahmadija szekta budapesti főpapja 324.
- Mohamed Reza khán, Irán trónörökösé 118.
- Molla (mulla) az iszlám tudósa.
- Monofiziták, eretnekek, akik Krisztusban csak egy istenemberi, nem pedig isteni személyt tisztelnek 21.
- Monzun, az évszakkal változó szélrendszer, a meleg évszakban a szárazföld, a hideg évszakban a tenger felé tart.
- Montenegro, 1919-ben megszűnt királyság, beolvasztották Jugoszláviába, a valóságban csak 1921 március 21-én Nikita király halála után jött létre az únió, amelyet Milena özvegy királyné sohasem ismert el 62.
- Montreuxi konferencia 89, 143, 313.
- Mopla-lázadás Indiában 1921-ben 306.
- Morgan bankház 153.
- Morley-Minto-reform Indiában 305.
- Moszlim (többesszámban: moszlemin) az Iszlám követője, «aki belenyugszik», tudniillik Isten akaratába.
- Mosszuli olajmezők 269.
- Mubarek, koveiti szultán 143.
- Mufti: döntőbíró, az ulemák tanácsának tagja, aki jogi véleményt ad. A legtöbb mufti a sejk ül Iszlám, Törökország ulemáinak főnöke volt.
- V. Murát szultán, uralkodott 1876 május 30—augusztus 31-ig. II. Abdul Hamid elűzte és harminc évig fogságban tartotta 57.
- Murra, félvad délarábiai beduin törzs 168.
- Mussolini Benito, született 1883, a Marcia su Roma óta (1922 október 28.), Itália Duceja 191, 312, 315.
- Muszaffer Eddin sah, 1896—1907. 98.
- Musztafa Kamel, az egyiptomi szabadságharc egyik vezetője 137, 140.
- Nadir khán, Amanullah unokaöccse, aki elűzte a trónbitorló Bacsza Sza-kaót és 1929-ben, mint negyedik

- király foglalta el az afgán trónt. 1933-ban megölték 131.
- Nahasz pasa, egyiptomi államférfi 138, 144.
- Napoleon, született Ajaccióban 1769 augusztus 16-án, meghalt Szent Ilona szigetén, 1821 május 5-én 96.
- Naszreddin perzsa sah (1848—1896) 97.
- Nedzsd, belső Arábia fejedelemsége 165.
- Nemzetek Szövetsége (Népszövetség) a világháború után alakult. Egyesésgokmánya szerint célja a nemzetek együttműködésének előmozdítása, a nemzetközi biztonság és és világbéke megvalósítása, — a valóságban a győztesek részére igyekezett biztosítani a háborúban szerzett zsákmányt. Politikai téren kevés, szociális és gazdasági téren több eredményt mutathat fel. Tizenhét győztes állam alapította, tizenhárom semleges államot meghívtak, később egyenként vették fel a legyőzött, illetve később keletkezett államokat. A körülbelül félszáz tagállam között ott van Afganisztán, Egyiptom, Irak, Irán és Törökország is.
- Nesztorianusok, Nestorius konstantinápolyi pátriárka (928—931), követői, akik szerint Mária nem Isten szülője, hanem Krisztus-, vagy Emberszülőnek nevezendő s így tehát Krisztusban két személy, isteni és emberi személy van. Az eretnek tannal szemben az efezusi zsinat 930-ban kimondta, hogy Krisztusban egy isteni személy van 21.
- Nicosia, Ciprus fővárosa 300.
- Nilus, 6500 kilométer hosszú folyam, hosszúságban csak a 6700 kilométer hosszú Missouri-Mississippi előzi meg 149.
- Northcliff-sajtó, Alfred Charles William Harmsworth, viscount (meghalt 1922-ben) alapította az óriási hatalmú újságtrösztöt 194.
- Nura, Ibn Szaud kedvenc huga 188.
- Oman szultánság, brit protektorátus az arab félszigeten 235, 304.
- Omár, az Iszlám második kalifája. Abu Bekr halála után 634-ben lett kalifa, meghódította Szíriát, Perzsiát, Egyiptomot, Palesztinát, meggyilkolták 644-ben 27.
- Oszman aga, Kemál testőrségének parancsnoka 79.
- Oszmán birodalom, ottomán birodalom, a régi Törökország neve a szultánok alatt 58.
- Otmán, az Iszlám harmadik kalifája, uralkodott 644—656, meggyilkolták Medinában. Uralkodása alatt állapították meg a Korán mai, végleges szövegét 25, 49.
- Ottomán 58.
- Ördögimádók (Dzszejidik) 276.
- Örményország 289.
- Paar Ede gróf, Ferenc József király főhadsegéde 98.
- Padisah 56.
- Pakistan-mozgalom 308.
- Palesztina 239—265.
- Pánarab kongresszusok 220, 327.
- Pandit Nehru, az indiai nemzetgyűlés elnöke, indiai népevezér, «Gandhi utóda» 307.
- Pániszlám törekvések 80, 326.
- Pantellaria-szigetek (Linosa, Lampedusa) 100 kilométernyire Sziciliától, 69 kilométernyire Tunisztól. 83 kn.² területű vulkanikus szigetek 316
- Peel-jelentés, Palesztina felosztását javasoló angol tervezet 247, 258.
- Pelevi: ősi szasszanida kultúra, amelyet Reza császár felújít 113—114.
- Pelevije, az Iránban kötelezően bevezetett új férfi fejviselet 105.
- Perth lord, római angol nagykövet 153, 318.
- Perzsia, lásd Irán.
- Péter, szerb király (Karagyorgyevics), 1844—1921. 248.
- Petrol Kingdom 262, 269.
- Petróleum 99, 103, 107, 107, 113, 171, 229, 260, 278, 302.

Picot Georges, francia politikus, szíriai főbiztos 201, 282.

Pipe line, csővezeték, amely a sivatagon keresztül szállítja a kőolajat 260, 278, 302.

Poincaré Raymond (1860—1934.) 1913—1920, francia köztársasági elnök 187.

Ramadan vagy ramazan, a mohamedán holdév kilencedik hava, a bőjt hava. Tekintettel arra, hogy a moszlim év holdhónapokból áll, a bőjt hava végigjárja az egész évet 42.

Rasid, haili fejedelem, Ibn Szaud ellenlábasa 167, 195.

Raszkolnyikov, szovjet-tábornok 101.

Rauf török tengerésztiszt, a «Hamidie» cirkáló parancsnoka, később tengerészeti miniszter 70, 78.

Ravalpindii béke 129.

Razzismo, olasz fajvédelem 320.

Refet, török politikus, előbb Kemál híve, később ellenzéke 78.

Reilly Sidney, az angol titkosszolgálat ügynöke 108.

Retassza, a kútásó beduinok törzse 168.

Reza, iráni császár, felvette a Pelevi-nevet, született 1877-ben, császárrá koronázták 1926 április 25-én 101—123.

Rhodosz (olaszul Rodi) olasz szigetbirtok az Égei-tengeren 299, 316.

Riad (er Riad, kertek), Nedzsd fővárosa, Ibn Szaud szülővárosa 163, 179, 196.

Riza Eddin Fahreddin, a szovjet-orosz uralom alatt élő moszlimok nagymuftija 290.

Románia 324.

Romanov II. Miklós, született 1868, uralkodott 1896—1917, 1918-ban Jekaterinburgban megölték 98.

Rothschild-bankházak 79.

Rub al Khali, 700 km hosszú dél-arábiai sivatag 14, 168.

Ruhr-megszállás, a rajna-wesztfáliai szénn vidék, kb. 4500 km.², Németország szénben leggazdagabb terü-

lete, amely az összes németországi szénbányák kétharmadát foglalja magában, évi termelését 130 millió tonnára becsülik. Sűrűn lakott vidék, 4 millió lélek lakja. A versaillesi szerződés szénszállítási kötelezettségével (évi 16—18 millió tonna) Franciaország nem elégedett meg, hanem a jóvátételi kötelezettség nem teljesítésének ürügyével 1923-ban megszállta a Ruhr-vidéket. A lakosság éles ellenkezéssel, sztrájkokkal válaszolt, véres incidensek és ostromállapot uralkodtak a Ruhr-vidéken egészen 1925-ig, amikor a franciák visszavonták csapataikat 217.

Runciman lord 320.

Rüstü Arasz török külügyminiszter 89.

Rydz-Smigly 324.

Salengro, francia politikus, volt belügyminiszter 296.

Sammar törzs, északarábiai beduinok 175, 193, 206.

Samuel, Herbert, Kármel viscountja, volt palesztinai kormányzó 250, 259.

Sanders, Liman von, német tábornok 64, 69.

Sándor szerb király, született 1881, uralkodott 1921—1934 október 9. Marseilleben Barthou francia külügyminiszterrel együtt meggyilkolták 243.

Sarrail, Maurice Paul tábornok, Szíria francia főbiztosa, a druz felkelés leverője 282.

Sarraut Albert, francia politikus, született 1872. 79.

Secret Service, angol titkos szolgálat 209, 251.

Sejk, arab törzsfő, tudományos cím.

Sejk Adi, az ördögimádók fővárosa 277.

Sejk ül Iszlám, nagymufti, az ulemák főnöke 59.

Selesnik, palesztinai szovjetügynök 257, 289.

Seriát, az Iszlám legfontosabb egyházjogi törvénye, amelynek még a kalifa is alá volt vetve.

Serif, Mohamed leszármazottja Fatime leánya révén (Fatime született 610 körül, meghalt 632-ben).

Sévresi békeszerződés 72.

Shakespeare, baszrai angol konzul, sivatagi csatában esett el 191, 193.

Shams el Mulk, iráni hercegnő, Reza császár leánya 121.

Shuster Morgan, amerikai pénzügyi szakember Iránban 99.

Siita, az a moszlim, aki csak Alit és utódait ismeri el kalifának 47.

Silvestre tábornok, spanyol főparancsnok, a riffkabilok ellen vesztett csata után öngyilkos lett 295.

Sinazi effendi, ifjú-török költő és nyelvújító 55.

Sinn fein (kelta: «mi magunk»), az ír szabadságharcosok mozgalma 72.

Skoda-művek 112.

South Persian Rifles, az angolok dél-perzsi lövészhadteste 100.

Spanyol-Marokkó 294.

St. Philby, John, angol ügynök, utazó, tudós, áttért a moszlim hitre, jelenleg Dzsiddában él 193, 195.

Steeg, francia politikus, volt miniszterelnök 294.

Sumer-bank 86.

Sykes, Marks, sir, angol politikus, a Sykes—Picot-terv egyik szerzője 201.

Sykes—Picot-egyezmény, 1916-ban kötött angol-francia megegyezés, amelyhez később Oroszország is csatlakozott. A szerződés a Törökország elleni hadműveleteket szabályozta s a török birodalom felosztását a következőképpen állapította meg: Anglia kapja Mezopotámiát Bagdaddal, Haifa és Jaffa kikötővárosokat, Oroszországgé lesz a Kaukázus keleti része Trapezuntig, francia uralom alá kerül Kis-Azsia többi része és a szíriai tengerparti sáv 205.

Szakariai csata 74.

Szalat, imádság, az Iszlám egyik főparancsolata 41.

Szamarkand, Üzbekisztán szovjetköztársaság fővárosa 288, 291.

Szána, Jemen fővárosa 230.

Szankciók 300, 316.

Szaud, Abdul Azisz, arab király, született 1880-ban 165.

Szaudija, Szaudi Arábia, független arab királyság 165.

Szaum, böjt, az Iszlám egyik főparancsolata 41.

Szeid, Mohamed felszabadított rabszolgája, fogadott fia és hadvezére 25, 43.

Szejid, Mohamed leszármazottja, átvitt értelemben: úr, fejedelem.

Szenusszi, az európaiak és a keresztények ellen küzdő harcos szerzetesrend (alapította 1843-ban Szejid Mohamed esz Szenusszi) 309.

Szidi Mohamed ben Juszeif, marokkói szultán 293.

II. Szilveszter pápa 51.

Szipoj-lázadás, 1857-ben az indiai bennszülött moszlim katonák zendülése.

Szíria, volt francia mandátumterület, 1936 óta önálló, 205 ezer négyzetkilométer 280.

Szmirna, kisázsiai kikötő az Égei-tengeren 72, 75.

Szomália, olasz Kelet-Afrika egyik tartománya 360,000 km².

Sztalin, Joszif Viszarionovics, illetve Dzsugasvili, született 1879-ben Tiflisben 307.

Szudán (Bilad esz Szudan: a feketék országa), angol-egyiptomi kondominium, 2,618,000 km², 6 millió lakos) 142.

Szuezi-csatorna, építette Lesseps, megnyitották 1869 november 16-án 156, 302, 314.

Szujeda, a drúzok fővárosa 282.

Szultan Atrasz pasa, drúz felkelővezér 282.

Szunna: joggyakorlat 47.

Szunniták, azok a moszlimok, akik Abu Bekr, Omar és Otman utódait tisztelik kalifaként.

Szura: Koránfejezet 40.

Tadzs Mahal, Sah Dzsehan mauzoleuma Agra mellett.
 Tagore Rabindranath 128.
 Taif hedzsaszi város Mekktól délkeletre 28.
 Talaat pasa, az ifjú-török triumvirátus tagja, volt török miniszterelnök 61, 70, 288.
 Tana-tó 150, 153.
 Tegart, Charles, sir, palesztinai főbiztos 289.
 Teherán, Irán fővárosa 300,000 lakossal 96, 116.
 Tel-Aviv, zsidó település Palesztinában 140,000 lakossal 244, 257.
 Teleki Pál gróf, államférfi, földrajztudós, semleges döntőbíró a moszszuli olajkérdésben 269.
 Timur Lenk (Sánta Timur), mongol uralkodó 1369—1405) 94.
 Tokió 321.
 Transziráni vasút, a Kaspi-tengert a Perzsa-öböllel köti össze, elkészült 1938 augusztus végén 110.
 Transzjordánia (Sark el Urdunn) arab emírség Palesztinától keletre 266.
 Trikupisz görög tábornok, a görög-török hadjárat főparancsnoka 76.
 Tripolisz (Tarabulus) szíriai kikötőváros a Földközi-tenger partján, a francia sivatagi olajvezeték tengerparti fejjállomása 298.
 Tripolitánia, északafrikai olasz birtok a Nagy Szirtisz mentén, 900,000 km² 311.
 Trockij (Bronstein), Leo Davidovics (szül. 1877.), népbiztos, a vörös hadsereg főparancsnoka, 1929-ben száműzték, 1932-ben megfosztották orosz állampolgárságától. Törökországban, Franciaországban, Dániában és Svájcban bujkált, jelenleg Mexikóban él 288.
 Tunisz 1881 óta francia protektorátus 167,400 km² 293, 297, 318.
 Turáni gondolat 62, 288.
 Türkmenisztán szovjetköztársaság, a transzkaukázusi szovjetköztársaságok szövetségének tagja 288, 289.
 Tyurjakolov Naszír mekkai szovjet követ 209, 291.

Ual-uali incidens 315.

Ulema, moszlim írástudó.

Ulugh Beg Tin, szamarkandi mohamedán egyetem, amelyben az istentelenek szövetsége jelenleg ateista múzeumot rendezett be 291.

Umberto olasz trónörökös, piemonti herceg, született 1904. 312.

Üzbekisztán, szovjetköztársaság a Transzkaukázusban, a régi Bokhara és Khiva helyén. Fővárosa Szamarkand 289.

Vahabiták, Mohamed Ibn Abd ul Vahab iszlámreformer követői 47, 164.

Vahideddin török trónörökös 68.

Vafd, egyiptomi nacionalista párt 139, 143.

Vazirisztán 308.

Venizelosz, Eleutherion, ántántbarát görög államférfi 73, 313.

III. Viktor Emánuel olasz király, született 1869, uralkodik 1900 óta, 1937-ben felvette a császári címet 312.

Viktória angol királynő, született 1819 május 24.-én, meghalt 1901 január 22.-én, uralkodott 1839—1901, az indiai császári címet felvette 1877 január 1.-én 156, 304.

II. Vilmos, volt német császár, született 1859, uralkodott 1888—1918. 72, 172, 174, 192.

Wasmus német főkonzul, Lawrence ezredes ellenjátékosa, Közép-Perzsiában lázította a világháború alatt az angolok ellen a törzseket 100.

Weizman Chaim szociálgazdasági programot dolgozott ki Palesztina számára 247.

Weygand tábornok, francia főbiztos Szíriában 282.

Wilson, Thomas Woodrow, az Egyesült Államok elnöke 1913—1921, született 1856, meghalt 1924. 72, 188, 194, 242.

Zaghlul pasa, egyiptomi szabadságharcos 1860—1927. 137.

Zaharoff, Basil, sir, hadianyaggyáros 1849—1936. 313.

Zahir sah, az ötödik afgán uralkodó, született 1914-ben, uralkodik 1933 óta 132.

Zakát: ínségadó, egyike az Iszlám négy főparancsolatának 41.

Zara 316.

Zem-zem, mekkai szent forrás 19, 53.

Zia Eddin, iráni miniszterelnök 102, 289.

Zinovjev (Apfelbaum), volt szovjet-népbiztos 287.

Zogu, Ahmed, Albánia királya, született 1894, uralkodik 1928 óta, 1938-ban feleségül vette gróf Apponyi Geraldinet 315.

Zoroaszter (Zarathustra). A parszi hit prófétája, aki a jó és a rossz istenségek világot uraló dualizmusát hirdette. (A jó Ormuzd küzd a gonosz Ahrimannal, de csak tizenkétezer év múlva tudja legyőzni.)
Zulhidzsa, a zarándoklat hava. A holdhónapokból álló mohamedán év miatt végigjárja az egész esztendőt ez a hónap is 42, 277.

TARTALOMJEGYZÉK.

Első rész.

	Lap
Világpolitikai Baedeker	5
A színhely és a szereplők	9
«... és Mohamed az ő prófétája»	21
A szürke farkas országa.....	55
Az ezüst oroszlán.....	94
A Korán és a kard katonái	124
Ébredő Egyiptom	185

Második rész.

Arábia feltámadása	162
Félhold, vagy Dávid csillaga?	239
Három «zsarátnok»-állam	266
A nagyhatalmak és az Iszlám	287
Napnyugat alkonya	323

Függelék.

Statisztika	332
Lobogó-színek	333
Névmutató	334

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

KÖNYVTÁRA 2131 /10 50 N. SZ.

